

I

63431

VAN KAIT

KREMA ZA BRITJE • SHAMPOO
MEDICINSKI ZOBNI PRAŠEK IN
DRUGA KOZMETIČNA SREDSTVA

KOLEDAR

1

**SLOVENCA
SLOV. DOMA**

9

**ZNANSTVENE
ZBIRKE SVET**

4

**SLOVENČEVE
KNJIŽNICE**

5

SCHRIFTFLEITER: — UREDNIKI:
DR. TINE DEBELJAK, RUDA JURČEC IN JOŽKO KROŠELJ

»Slovenčeva knjižnica« 5 a
Koledar je izredna izdaja Slovenčeve knjižnice in velja 50 lir

II
63431

21. XII. 1944

Herausgeber und Verleger: Konsortium des »Slovenec« und »Slovenski dom«
Izdal in založil: Konzorcij »Slovenca« in »Slovenskega doma«
Druck der Ljudska tiskarna, Ljubljana — Tiskala Ljudska tiskarna v Ljubljani (Jože Kramarič)

NAVADNO LETO 1945

ima 365 dni, se prične in konča s ponedeljkom.

Praznični dnevi, prazniki in godovi.

Praznični dnevi z vsemi pravnimi učinki:

Vse nedelje.

1. januarja: Novo leto. — 6. januarja: Sv. Trije kralji. — 2. februarja: Svečnica. — 19. marca: Sv. Jožef. — 2. aprila: Velikonoč. poned. — 10. maja: Kristusov vnebohod. — 21. maja: Binkoštni poned. — 31. maja: Sv. Rešnje Telo. — 29. junija: Sv. Peter in Pavel. — 15. avgusta: Marijino vnebovzetje. — 8. septembra: Marijino rojstvo. — 1. novembra: Vsi sveti. — 8. decembra: Marijino spočetje. — 25. decembra: Božič. — 26. decembra: Sv. Štefan.

Za ves čas dokler traja vojna, se odloži praznovanje drugih prazničnih dni in praznikov, izvzemši zgoraj naštetih.

Premakljivi prazniki in godovi.

Sedemdesetnica (1. predpostna ned.) 28. januarja.

Pepelnica 14. februarja.

Velika noč 1. aprila.

Križev teden 7., 8. in 9. maja.

Vnebohod 10. maja.

Binkošti 20. maja.

Sv. Trojica 27. maja.

Sv. Rešnje Telo 31. maja.

Srce Jezusovo 8. junija.

Srce Marijino 9. junija in 23. septembra.

Angelska nedelja 2. septembra.

Rožnovenska nedelja 7. oktobra.

Žegnanska nedelja 14. oktobra.

Misijonska nedelja 21. oktobra.

Kristus Kralj 28. oktobra.

Zahvalna nedelja 4. novembra.

1. adventna, izseljenska ned. 2. decembra.

Med božičem 1944 in pepelnico 1945 je 50 dni ali 7 tednov 1 dan. Predpust traja 38 dni. Nedelje po razglasenju so 3, nedelje po binkošti 27.

Prazniki (6): svečnica, Marijino oznanjenje, velikonočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, Marijino rojstvo, sv. Štefan niso več cerkveno zapovedani, zato te dni nismo dolžni iti k sveti maši in smemo opravljati tako zvana hlapčevska dela. Zapovedanih praznikov je samo 10, nedelj 52, vseh zapovedanih prazniških dni je torej 62.

Posti.

Zdaj po številnih olajšavah razlikujemo tri vrste posta:

1. Zdržek (od mesnih jedi), ko ne smemo uživati mesnih jedi, a se smemo večkrat na dan nasititi; ti dnevi so označeni s črno zvezdico (*).

2. Pritrganje (v jedi), ko smemo uživati mesne jedi a se smemo samo enkrat na dan nasititi; ti dnevi so označeni s križcem (†).

3. Strogi post, ko je zapovedano oboje zgornje obenem, ko torej ne smemo uživati mesnih jedi niti se več ko enkrat na dan nasititi; zato imajo dnevi strogega posta obojno oznako: zvezdico in križec (*†).

1. Pomladne (postne) kvatre so: 21., 23. in 24. februarja.
2. Poletne (binkošne) kvatre so: 23., 25. in 26. maja.
3. Jesenske kvatre (po 14. septembru) so: 19., 21. in 22. sept.
4. Zimske (adventne) kvatre so: 19., 21. in 22. decembra.

Mrki sonca in meseca.

Leta 1945. bosta dva sončna in dva mesečna mrka.

1. Kolobaren sončni mrk bo 14. januarja, pri nas neviden.

2. Popoln sončni mrk bo 9. julija, pri nas delno viden.

3. Delen mesečni mrk bo 25. junija, pri nas neviden.

4. Popoln mesečni mrk bo 19. decembra, pri nas viden.

Astronomski letni časi.

Pomlad se prične 21. marca ob 0. uri 38 minut, ko stopi sonce v znamenje ovna.

Poletje se začne 21. junija ob 19. uri 52 minut, ko stopi sonce v znamenje raka.

Jesen se začne 23. septembra ob 10. uri 50 minut, ko stopi sonce v znamenje tehtnice.

Zima se začne 22. decembra ob 6. uri 4 minute, ko stopi sonce v znamenje kozoroga.

Tako zvani letni vladar za 1945 je Jupiter, največji med premičnicami, saj bi se iz njega naredilo 1264 Zemelj. Od Sonca je tako zelo oddaljen, da potrebuje za pot okoli njega 4333 dni, torej eno Jupitrovo leto dá 12 zemeljskih. Okoli svoje osi se zasuje že v 10 urah, torej ima kratke dneve. Ker je velik gospod, ima v svojem spremstvu 5 Lun.

Kratice v koledarskem seznamu.

Pri godovih svetnikov stoji črka, ki pove, kaj je bil tisti svetnik v svojem življenju ali s kakšnim naslovom ga je odlikovala cerkev: a = apostol, c = cesar(ica), d = devica, e = evangelist, f = fundator ali ustanovitelj reda, k = kralj(ica), m = mučenec(nka), o = opat(ica), p = papež, s = spoznavalec, š = škof, u = cerkveni učenik; v = vdova, ž = sveta žena, pr = prerok, puš = puščavnik, enako se berejo vezave teh črk: ae = apostol in evangelist, pmu = papež, mučenec in učenik itd.

Vremenski ključ.

Po tem ključu lahko vsakdo zve za vreme celega leta naprej, ako vé, kdaj je lunina mena (t. j. ob kateri uri nastopi prvi krajec ☾, ščip ☽, zadnji krajec ☾ in mlaj ☽). — Ta vremenski ključ je napravil slavni zvezdoslovec J. W. Herschel. Kadar se izpremeni luna ob določenem času (uri), je verjetno vreme poleti, oziroma pozimi označeno v naslednji tabeli:

Ob uri	od 15. IV. do 16. X.	od 17. X. do 14. IV.
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severo-zapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Teden				Dan v letu
1.		1 P	Novo leto, obrezovanje Gospodovo, Odilo o	1
		2 T	Ime Jezus, Makarij o, Štefanija d, Adelard o	2
		3 S	Genovefa d, Antér pm, Gordij m, Daniel m	3
		4 Č	Angela Fol. v, Rigobert š, Izabela k	4
		5 P	* Telesfor pm, Emilijana d, Tebajski m	5
		6 S	Sv. Trije kralji, razglaš. Gospod., Makra dm €	6
2.		7 N	1. po razglašenju, Sv. družina, Valentin š	7
		8 P	Severin o, Apolinar š, Teofil m, Erhard š	8
		9 T	Vital m, Bazilisa dm, Julijan m, Jukund m	9
		10 S	Agaton p, Viljem š, Gregor X. p, Peter s	10
		11 Č	Higin pm, Pavlin II. Oglejski š, Honorata d	11
		12 P	* Alfred o, Ernest š, Tacijana m, Modest m	12
		13 S	Veronika Milanska d, Juta v, Leoncij š	13
3.		14 N	2. p. r., Hilarij šu, Feliks Nolski s	14
		15 P	Pavel Puščavnik, Maver o, Makarij Vel. o	15
		16 T	Marcel I. pm, Berard m, Priscila ž	16
		17 S	Anton Puščavnik o, Leonila m, Sulpicij š	17
		18 Č	Petrov stol v Rimu, Pavel a, Priska dm	18
		19 P	* Kanut km, Marij m, Pija m, Germanik m	19
		20 S	Fabijan pm, Sebastijan m, Evtimij Vel. o	20
4.		21 N	3. p. r., Neža dm, Fruktuoz šm	21
		22 P	Vincencij m, Anastazij m, Irena v, Viktor m	22
		23 T	Mar.zaroka, Rajmund P.sf, Emerencijana dm	23
		24 S	Timotej šm, Felicijan šm, Suran o, Metel m	24
		25 Č	Pavel a spreobrnjen, Ananija m, Popon o	25
		26 P	* Polikarp šm, Pavla v, Alberik o, Batilda k	26
		27 S	Jan. Zlatoust šu, Vitalijan p, Dativ m	27
5.		28 N	1. predpostna - 70 nica, Peter Nolask sf	28
		29 P	Franc Salski šu, Valerij š, Barbea m	29
		30 T	Feliks IV. p, Martina dm, Savina ž	30
		31 S	Jan. Bosko sf, Ludovika Alb. v, Julij s	31

Meščeve mene in vreme: 6. januarja zadnji krajec ob 13.47 (mrzlo, če ni jug), 14. mlaj ob 6.6 (sneg, vihar), 21. prvi krajec ob 0.48 (mrzlo), 28. ščip ob 7.41 (sneg). Dan naraste za 58 minut na 9.30.

ALPA droge, čaji,
gobe, dišave

Dan v letu		Teden	
32	1 Č	Ignacij Antij. šmu, Brigita Škot. d, Sever š	5.
33	2 P	Svečnica, darovanje Gosp., očiščenje Mar.*	
34	3 S	Blaž šm, Oskar š, Celerina m, Remedij š	
35	4 N	2. pp. - 60 nica. Andrej Kors. š, Veronika ž	6.
36	5 P	Agata dm, Genuin in Albuin š, Avit š	
37	6 T	Doroteja dm, Tit š, Amand š, Gvarin š	
38	7 S	Romuald of, Julijana v, Rihard k, Nivard s	
39	8 Č	Jan. Matski sf, Štefan of, debeli četrtek	
40	9 P	* Ciril Aleks. šu, Apolonija dm, Ansbert š	
41	10 S	Sholastika d, Sotéra dm, Silvan š, Viljem s	
42	11 N	3. pp. - 50 nica. Lurška Marija, Adolf š	7.
43	12 P	Evlalija dm, 7 ustanovnikov, Melecij š	
44	13 T	Pust, Katarina Riči d, Gregor II. p, Evgen šm	
45	14 S	* † Pepelnica, Valentin m, Ivana Valoa žf	
46	15 Č	† Favstin m, Jovita m, Georgija d, Jordan o	
47	16 P	* † Julijana dm, Onezim šm, Filipa d	
48	17 S	† Franc Kle m, Silvin š, Romul m, Fintan s	
49	18 N	1. postna - pepelnična, Simeon šm, Klasik m	8.
50	19 P	† Konrad s, Mansuet š, Gabin m, Barbat š	
51	20 T	† Sadot šm, Eleverij šm, Leon š, Nil šm	
52	21 S	† I. kvatre, Irena d, Maksimijan š, Feliks šm	
53	22 Č	† Petrov stol v Antijohiji, Marjeta Kort. spok.	
54	23 P	* † Kv., Pet. Dam. šu, Romana d, Marta dm	
55	24 S	† Kv., Matija a, Primitiva m, Edelbert k	
56	25 N	2. p. - kvatna, Valburga do, Feliks III. p	9.
57	26 P	† Matilda d, Viktor s, Porfirij š, Nestor šm	
58	27 T	† Gabriel s, Leander š, Izabela d, Prok. s	
59	28 S	† Roman of, Antonija Flor. vo, Ožbalt š	

5. zadnji kraje ob 10.55 (mrzel veter), 12. mlaj ob 18.33 (sneg),
19. prvi kraje ob 9.38 (sneg), 27. ščip ob 1.7 (mrzlo). Dan
naraste za 1 uro 25 minut na 10.55.

Mr. ph. Kolář

Kemična toornica in drogerija na veliko

Ljubljana VII

Marec

Sušec

Teden
9.

10.

11.

12.

13.

1	Č	† Albin š, Svitbert š, Leon m, izvol. Pija XII.	60
2	P	* † Simplicij p, Neža Praška d, Lorgij m	61
3	S	† Kunigunda c, Marin m, Marcija m, Tician š	62
4	N	3. p. - brezimna, Kazimir s, Lucij I. pm	63
5	P	† Jan. od Križa s, Evzebij m, Friderik s	64
6	T	† Perpetua in Felicita m, Fridol. o, Koleta d	65
7	S	† Tomaž Akv. su, Gavidijoz s, Revokat m	66
8	Č	† Jan. od Boga sf, Beata m, Vincenc Polj. š	67
9	P	* † Frančiška Rim. v, Greg. iz Nise š	68
10	S	† 40 m, Makarij š, Atala o, Kodrat m	69
11	N	4. p. - sredpostna, Sofronij š, Krištof Mil. s	70
12	P	† Gregor I. pu, Gorgonij m, kron. Pija XII.	71
13	T	† Kristina dm, Nicefor š, Arabija m	72
14	S	† Matilda Nemška k, Karel s, Leon šm	73
15	Č	† Klemen Dvořak s, Ludovika Marijak žf	74
16	P	* † Hilarij in Tacijan m, Heribert š, Agapit š	75
17	S	† Patrik š, Jedert d, Janez Sarkander m	76
18	N	5. p. - tiha, Ciril Jeruzal. šu, Edvard km	77
19	P	Jožef, ženin D. M., Kvartila m, Amancij s	78
20	T	† Kutbert š, Aleksandra m, Nicet š	79
21	S	† Benedikt of, Serapijon š, Filemon m	80
22	Č	† Lea v, Katar. Genovska v, Katar. Šved. v	81
23	P	* † Jož. Oriol s, Pelagija m, Oton š, Nikon m	82
24	S	† Gabriel nadang., Simon otrok, Latin š	83
25	N	6. p. - cvetna. oznanjenje Mar., Irenej šm	84
26	P	† Emanuel m, Ludgar š, Tekla m, Didak s	85
27	T	† Jan. Damaščan su, Rupert š, Lidiya m	86
28	S	† Jan. Kap. s, Sikst III. p, Guntram k	87
29	Č	† Vel. četrtek, Ciril m, Bertold of, Ivana v	88
30	P	* † Vel. petek, Jan. Klimak s, Amadej s	89
31	S	* † Vel. sobota, Gvidon o, Modest š, Balbina d	90

7. zadnji krajeec ob 5.30 (vihar), 14. mlaj ob 4.51 (dež), 20. prvi krajeec ob 20.11 (dež), 28. ščip ob 18.44 (dež). Dan naraste za 1 uro 41 minut na 12.36.

ALPA

GROM JOŽE, LJUBLJANA

prva domača tvrdka za umno zbiranje in predelavo zdravičnih zelišč

Dan v letu				Teden	
91	1	N	Velika noč, vstajenje Gosp., Venancij šm		14.
92	2	P	Velikonočni poned.*, Frančišek Pavelski sf		
93	3	T	Rihard š, Hijonija dm, Pankracij šm		
94	4	S	Izidor Seviljski šu, Celz š, Platon s		
95	5	Č	Vincenc Fererij s, Irena dm, Julijana d €		
96	6	P	* Sikst I. pm, Celestin I. p, Krescencija d		
97	7	S	Herman Jožef s, Hegezip s, Cirijak m		
98	8	N	1. povelikonočna - bela, Albert šm, Koncesa m		15.
99	9	P	Mar. Kleofova ž, Arhangel s, Tomaž Tolent. s		
100	10	T	Ezekiel pr, Apolonij m, Marko s, Afrikan m		
101	11	S	Leon I. Vel. pu, Antipa m, Filip š, Izak s		
102	12	Č	Julij I. p, Visija dm, Saba Gotski m ●		
103	13	P	* Hermenegild m, Agatonika m, Karp šm		
104	14	S	Justin m, Domnina dm, Tibureij m		
105	15	N	2. pv., Helena k, Peter Gonzal. o, Bazilisa m		16.
106	16	P	Benedikt Laber s, Bernarda Subirú d		
107	17	T	Štefan of, Anicet pm, Rudolf m, Robert o		
108	18	S	Varstvo sv. Jožefa, Apolonij m, Jakob o		
109	19	Č	Leon IX. p, Sokrat m, Galata m D		
110	20	P	* Neža Montepulč. do, Božidar s, Sulpicij m		
111	21	S	Anzelm šu, Simeon šm, Silvij m, Krotat m		
112	22	N	3. pv., Sotér pm, Gaj pm, Tarbula dm, Apel s		17.
113	23	P	Vojteh (Adalbert) šm, Egidij Asiški s		
114	24	T	Jurij m, Fidel Sigmarinški m, Bona d		
115	25	S	Marko e, Ermin š, Filon m, prošnji dan		
116	26	Č	Klet pm, Marcelin pm, Eksuperancija d		
117	27	P	* Hozana Koterska d, Pet. Kanizij su ☉		
118	28	S	Pavel od Križa sf, Vital m, Valerija m		
119	29	N	4. pv., Robert of, Pet. Šanel m, Tertula dm		18.
120	30	P	Kat. Sienska d, Zofija dm, Jož. Kotolengo s		

5. zadnji krajec ob 20.18 (dež), 12. mlaj ob 13.29 (dež), 19. prvi krajec ob 8.46 (spremenljivo), 27. škíp ob 11.33 (dež). Dan naraste za 1 uro 30 minut na 14.6.

Vel. traven

5. zadnji krajeec ob 7.2 (spremenljivo), 11. mlaj ob 21.21 (lepo ob severu, dež ob jugu), 18. prvi krajeec ob 23.12 (lepo), 27. ščip ob 2.49 (hladno. dež). Dan naraste za 1 uro 13 minut na 15.19.

8

152	1	P	* Fortunat s, Kaprazij o, Pamfil m, Feliks s		
153	2	S	Marcelin m, Evgen ² I. p, Blandina m		
154	3	N	2. pb., Klotilda k, Zdislava d, Oliva d	€	
155	4	P	Fr. Karačolo sf, Kvirin šm, Saturnina dm		
156	5	T	Bonifacij šm, Valerija m, Ferdinand s		
157	6	S	Norbert šf, Mehtilda df, Bertrand Oglej. š		
158	7	Č	Norbert o, Ana Garzia d, Potamijena m		
159	8	P	* Srce Jezusovo, Medard š, Kaliopa m		
160	9	S	Srce Marijino, Primož in Felicijan m		
161	10	N	3. pb., Marjeta Šk. kv, Mavrin om	⊙	
162	11	P	Barnaba a, Parizij s, Feliks m, Fortunat m		
163	12	T	Jan. Fakund s, Leon III. p, Bazilid m		
164	13	S	Anton Padov. s, Akvilina dm, Peregrin šm		
165	14	Č	Bazilij Vel. šu, Digna dm, Marcijan šm		
166	15	P	* Vid m, Modest m, Landelin o, Libija m		
167	16	S	Fr. Regis s, Ludgarda d, Julita m, Beno š		
168	17	N	4. pb., Adolf š, Nikander m, Montan m	⊗	
169	18	P	Mark in Marcelijan m, Marina d, Efrem su		
170	19	T	Julijana Falk. df, Gervazij in Protazij m		
171	20	S	Silverij I. pm, Prakseda d, Florentina d		
172	21	Č	Alozij s, Evzebij šm, Marcija m, Alban m		
173	22	P	* Ahacij m, Pavlin Nolski š, Inocenc V. p		
174	23	S	Agripina dm, Ediltruda kdžo, Eberhard š		
175	24	N	5. pb., Roj. Jan. Krst., Neronovi m, Favst m		
176	25	P	Henrik Zdik š, Viljem Vel. of, Dora ž	☺	
177	26	T	Jan. in Pavel m, Perseveranda d, Salvij šm		
178	27	S	Ema Krška v, Ladislav k, Krescent šm		
179	28	Č	Irenej šm, Pavel I. p, Potamijena dm		
180	29	P	Sv. Peter in Pavel a, Marcel m, Benedikta d		
181	30	S	Pavel a, Lucina ž, Emilijana m, Ostijan s		

3. zadnji krajec ob 14.15 (spremenljivo), 10. mlaj ob 5.26 (dež),
17. prvi krajec ob 15.5 (spremenljivo), 25. ščip ob 16.8 (lepo).
Dan naraste do 21. junija za 16 minut na 15.35 (najdaljši
dan) in upade do konca junija za 3 minute.

Trgovina z železnino
Schneider & Verovšek
LJUBLJANA

Teden 27.		1 N 6. pb., Jez. Rešnja Kri, Oliver š, Teodorik s	182
		2 P Mar. obisk, Proces in Martinijan m	183
		3 T Leon II. p, Trifon m, Mustiola žm, Evlogij š	184
		4 S Prokop o, Urh š, Berta d, Sebastija m	185
		5 Č Ciril in Metod, slovan. aš, Ant. Zaharija sf	186
		6 P * Bogomila ž, Dominika dm, Riksij m	187
		7 S Vilibald š, Benedikt XI. p, Edilburga d	188
28.		8 N 7. pb., Elizab. Port. kv, Hadrijan III. p	189
		9 P Gorkumski m, Veronika do, Brikcij š	190
		10 T Amalija d, 7 bratov m, Rufina dm, Urh o	191
		11 S Pij I. pm, Olga k, Savin m, Sidronij m	192
		12 Č Mohor in Fortunat m, Jan. Gvalbert of	193
		13 P * Joel in Ezdra pr, Miropa m, Ernest o	194
		14 S Groznat s, Bonaventura šu, Fokas šm	195
29.		15 N 8. pb., Henrik I. c, Vladimir k, Ign. Avez. m	196
		16 P Mar. Karmelska, Rajnelda dm, Favst m	197
		17 T Aleš s, Leon IV. p, Donata m, Vestina m	198
		18 S Kamil sf, Simforoza m, Marina dm, Arnulf š	199
		19 Č Vincenc Pavelski sf, Simah p, Arsenij s	200
		20 P * Časlav s, Marjeta dm, Hieronim Emil. sf	201
		21 S Prakseda d, Julija dm, Angelina v	202
30.		22 N 9. pb., Mar. Magdal., Menelej o, Platon m	203
		23 P Apolinar šm, Liborij š, Romula d	204
		24 T Kristina dm, Fr. Solan s, Kunigunda kž	205
		25 S Jakob a, Krištof m, Valentina d, Pavel m	206
		26 Č Mar. mati Ana, Valent š, Erast šm, Pastor s	207
		27 P * Pantaleon m, Bertold o, Natalija m	208
		28 S Viktor I. pm, Inocenc I. p, Nazarij m	209
31.		29 N 10. pb., Marta d, Feliks II. pm, Urban II. p	210
		30 P Abdon in Senen m, Julita m, Urzus š	211
		31 T Ignacij Lojolski sf, Helena Šved. m	212

2. zadnji kraje ob 19.13 (lepo ob severu), 9. mlaj ob 14.35 (spremenljivo), 17. prvi kraje ob 8.1 (spremenljivo), 25. ščip ob 3.25 (dež), 31. zadnji kraje ob 23.30 (lepo). Dan upade za 50 minut na 14.42.

ALPA SUHE
KONZERVE

Dan v letu				Teden
213	1	S	Vezi Petra a, Makabejci m, Fides m, Ver š	31.
214	2	Č	Porcijunkula, Alfonz Lig. šfu, Štefan I. pm	
215	3	P	* Lidiya v, Najdba sv. Štefana, Pet. Emar sf	
216	4	S	Dominik sf, Ija m, Agabij š, Protazij m	
217	5	N	11. pb., Mar. Snežna, Ožbalt km, Emigdij šm	32.
218	6	P	Gosp. spremenjenje, Sikst II. pm, Agapit m	
219	7	T	Kajetan sf, Donat šm, Favst m, Kasij m	
220	8	S	Avguštin Kazotič š, Ciriak m, Marin m ●	
221	9	Č	Jan. Vianej s, Roman m, Pet. Faber s	
222	10	P	* Lavrencij m, Asterija dm, Domicijan š	
223	11	S	Tibureij m, Suzana dm, Aleksander šm	
224	12	N	12. pb., Klara df, Evnomija m, Herkulan š	33.
225	13	P	Hipolit in Kasijan m, Jan. Berhmans s	
226	14	T	* † Evzebij s, Atanazija v, Demetriy m	
227	15	S	Mar. vnebovzetje, Jedert do, Tarzicij m	
228	16	Č	Mar. oče Joahim, Rok s, Serena ž, Tit m ☩	
229	17	P	* Hiacint s, Julijana m, Mamant m, Rogat m	
230	18	S	Helena cv, Agapit m, Krisp s, Flor m	
231	19	N	13. pb., Jan. Eudes sf, Lud. Tul. š, Tekla m	34.
232	20	P	Bernard ou, Filibert o, Manecij sf	
233	21	T	Ivana Šantalska v, Bernard Ptolomej of	
234	22	S	Hipolit šm, Timotej m, Antuza m	
235	23	Č	Filip Benicij s, Teonila m, Sidonij š ☩	
236	24	P	* Jernej a, Ptolomej š, Aurea dm, Tacijon m	
237	25	S	Ludovik k, Lucila dm, Geruncij š, Menas š	
238	26	N	14. pb., Zefirin pm, Bernard Of. s, Abundij m	35.
239	27	P	Jož. Kalasanski sf, Evtalija dm, Ruf m	
240	28	T	Avguštin šu, Hermet m, Pelagij Emonski m	
241	29	S	Jan. Krstnik obglavljen, Sabina m, Sebus k	
242	30	Č	Bronislava d, Roza Limska d, Feliks m ☩	
243	31	P	* Rajmund Nonat s, Pavlin Trier. š, Amija ž	

8. mlaj ob 1.32 (lepo), 16. prvi kraje ob 1.26 (lepo), 23. ščip ob 13.3 (dosti dežja), 30. zadnji kraje ob 4.44 (dež). Dan upade za 1 uro 24 minut na 13.18.

ALPA čaj

Teden				Dan v letu
35.		1 S	Egidij o, Verena d, 12 bratov m, Ana pr	244
36.		2 N	15. pb., angelska, Štefan Ogrski k, Kalista m	245
		3 P	Evfemija dm, Mansuet š, Erazma dm	246
		4 T	Rozalija d, Irmgarda d, Roza Viterb. d	247
		5 S	Lavrencij Justinijan š, Obdulija d, Bertin o	248
		6 Č	Zaharija pr, Donacijan šm, Petronij š ☼	249
		7 P	* Marko Križevčan m, Melhijor Grodecki m	250
		8 S	Mar. rojstvo*. Hadrijan m, Amon m	251
37.		9 N	16. pb., Peter Klaver s, Gorgonij m, Sergij I. p	252
		10 P	Nikolaj Tolent. s, Pulherija c, Hilarij p	253
		11 T	Prot in Hijacint m, Milan š, Teodora ž	254
		12 S	Mar. ime, Gvidon s, Avtonom š, Silvin š	255
		13 Č	Notburga d, Filip m, Mavriliš š, Evlogij š	256
		14 P	* Povišanje Križa, Rozula m, Matern š ☼	257
		15 S	Mar. 7 žalosti, Melitina m, Albin š, Aper š	258
38.		16 N	17. pb., Kornelij pm, Ciprijan š, Evfemija m	259
		17 P	Rane Fr. Asiškega, Lambert šm, Makrin m	260
		18 T	Jožef Kupertinski s, Riharda c, Irena m	261
		19 S	† III. kvatre, Januarij šm, Konstancija dm	262
		20 Č	Agapit I. p, Favsta dm, Filipa m, Teopist m	263
		21 P	* † Kvatre, Matej ae, Ifigenija d, Jona pr ☼	264
		22 S	† Kvatre, Tomaž Vilanovski š, Digna dm	265
39.		23 N	18. pb., kvatrna, Mar. Srce, Linus pm	266
		24 P	Mar. Rešiteljica jetnikov, Pafnucij m	267
		25 T	Kleofa m, Tata m, Pacifik s, Firmin šm	268
		26 S	Ciprijan m, Evzebij p, Justina dm, Nil of	269
		27 Č	Kozma in Damijan m, Hiltruda d, Kaj š	270
		28 P	* Venceslav km, Lioba d, Evstohija d ☼	271
		29 S	Mihael nadangel, Gudelija m, Plavt m	272
40.		30 N	19. pb., Hieronim su, Zofija v, Honorij š	273

6. mlaj ob 14.43 (spremenljivo), 14. prvi kraec ob 18.38 (lepo ob severu), 21. ščip ob 21.46 (dež ob jugu), 28. zadnji kraec ob 12.24 (dosti dežja). Dan upade za 1 uro 38 minut na 11.40

ALPA droge, čaji,
gobe, dišave

Dan v letu				Teden
274	1	P	Remigij š, Maksima m, Jan. Duklski s	40.
275	2	T	Angeli varuhi, Leodegar šm, Teofil s	
276	3	S	Terezija Det. Jezusa d, Evald m, Vilfrid š	
277	4	Č	Fr. Serafski sf, Avrea d, Edvin k, Petronij š	
278	5	P	* Placid om, Majnolf s, Gala v, Palmacij m	
279	6	S	Brunon of, Fides dm, Frančiška d	
280	7	N	20. pb., rožnov., Kraljica rož. ven., Marko p	41.
281	8	P	Brigita Švedska vf, Artemon m	
282	9	T	Dionizij šm, Ludovik Bertr. s, Publija om	
283	10	S	Franc Borgia s, Evlampija dm, Gereon m	
284	11	Č	Mar. materinstvo, Filonida ž, Tarak m	
285	12	P	* Maksimilijan š, Domnina m, 4966 afr. m	
286	13	S	Edvard III. k, Venancij o, Simpert š	
287	14	N	21. pb., žegnanska, Kalist I. pm, Burhard š	42.
288	15	P	Terezija Vel. do, Bruno šm, Avrelia d	
289	16	T	Hedvika Poljska kv, Viktor III. p, Gal o	
290	17	S	Marjeta Alakok d, Florencij š, Andrej m	
291	18	Č	Luka e, Trifonija ž, Asklepijad šm, Just m	
292	19	P	* Peter Alkantarski sf, Etbin o, Lucij m	
293	20	S	Jan. Kancij s, Savla dm, Irena dm, Sindulf s	
294	21	N	22. pb., misijonska, Uršula dm, Asterij m	43.
295	22	P	Kordula dm, Vendelin o, Alodija dm	
296	23	T	Klotilda dm, Ignacij š, Severin š, Roman š	
297	24	S	Rafael nadangel, Armela d, Evergist šm	
298	25	Č	Krizant in Darija m, Bonifacij I. p, Minias m	
299	26	P	* Evarist pm, Demeter Srem. šm, Fulk š	
300	27	S	Frumencij š, Sabina m, Antonija d	
301	28	N	23. pb., Kristus Kralj, Simon in Juda a	44.
302	29	P	Narcis š, Ida d, Evzebija dm, Donat š	
303	30	T	Alfonz Rodriguez s, Lukan m, Evtropija m	
304	31	S	Volbenk š, Krištof m, Lucila dm, Kvintin m	

6. mlaj ob 6.22 (spremenljivo), 14. prvi kraje ob 10.38 (mnogo dežja), 21. ščip ob 6.32 (dež ob severu), 27. zadnji kraje ob 23.30 (lepo). Dan upade za 1 uro 35 minut na 10.5.

Tvrdka

FR. BRCAR

LJUBLJANA
Kolodvorska ul. 35

priporoča mlinske kamne, kmečke
mline, tehnične potrebščine za
mline in žage, mlinske stroje itd.

Teden						Dan v letu
44.		1	Č	Vsi sveti, Cezarij m, Cirenija m, Vigor š		305
		2	P	* Verne duše, Tobija m, Evstohija dm		306
		3	S	Hubert š, Ida Togenburška ž, Flor šm		307
45.		4	N	24. pb., zahvalna, Karel Boromejski š		308
		5	P	Zaharija in Elizabeta, Epistema žm		309
		6	T	Lenart o, Sever šm, Atik s, Vinok o		310
		7	S	Jan. Perboar m, Engelbert š, Karina m		311
		8	Č	Deusdedit p, Bogomir š, 4 venčani m		312
		9	P	* Božidar m, Posvečenje Odrešenik. cerkve		313
		10	S	Andrej Avelinski s, Nimfa dm, Trifon m		314
46.		11	N	25. pb., Martin š, Bartolomej o, Veran š		315
		12	P	Martin I. pm, Kunibert š, Avrelij šm, Nil o		316
		13	T	Stanislav Kostka s, Nikolaj I. p, Didak s	Đ	317
		14	S	Jozafat Kunčevič šm, Nikolaj Tavelič m		318
		15	Č	Leopold k, Albert Vel. su, Saloma m		319
		16	P	* Otmar o, Jedert Vel. d, Edmund k		320
		17	S	Gregor Čudodelnik š, Dionizij Vel. š		321
47.		18	N	26. pb., Odon o, Posv. cerkva sv. Pet. in Pav'		322
		19	P	Elizabeta Tirinška kv, Poncijan pm	☺	323
		20	T	Feliks Valoá sf, Edmund km, Agapij m		324
		21	S	Mar. darovanje, Albert šm, Kolumban o		325
		22	Č	Cecilija dm, Filemon m, Pragmacij š		326
		23	P	* Klement I. pm, Felicita m, Lukrecija dm		327
		24	S	Jan. od Križa su, Hrizogon m, Flora dm		328
48.		25	N	27. pb., Katar. Aleks. dm, Merkur m		329
		26	P	Silvester o, Siricij p, Lenart Portom. s	€	330
		27	T	Virgilij š, Valerijan š, Bilhilda žo		331
		28	S	Gregor III. p, Sosten s, Hortulan m, Ruf m		332
		29	Č	Saturnin šm, Iluminata d, Paramon m		333
		30	P	* Andrej a, Justina dm, Mavra dm, Trojan š		334

5. mlaj ob 0.11 (mrzlo), 13. prvi krajec ob 0.34 (mrzlo), 19. ščip ob 16.13 (lepo), 26. zadnji krajec ob 14.28 (lepo in prijetno).
Dan upade za 1 uro 14 minut na 8.51.

ALPA

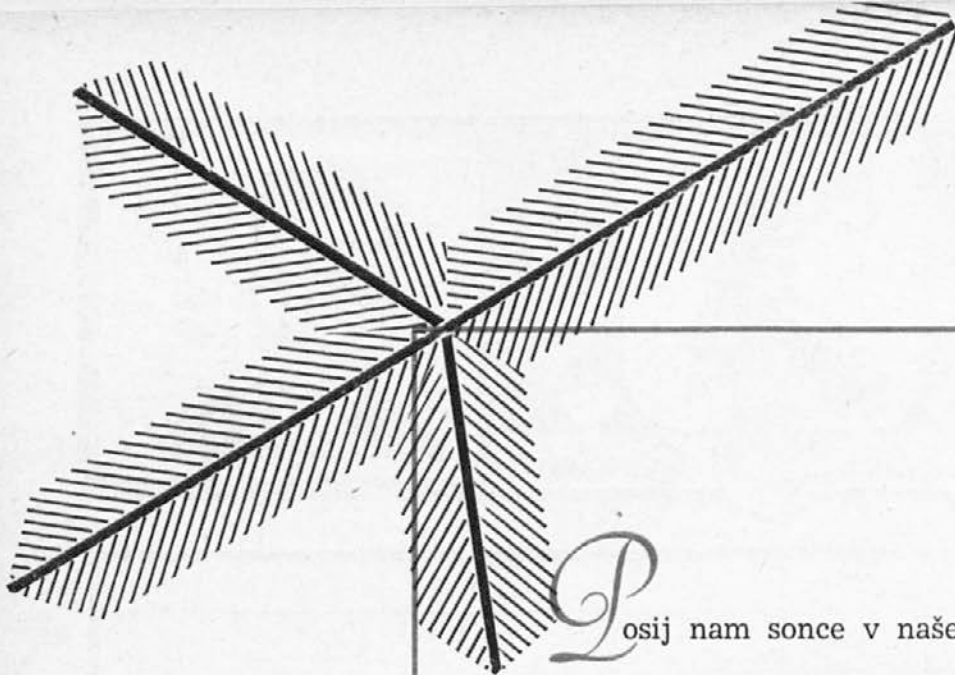
GROM JOŽE, LJUBLJANA

prva domača tvrdka za
umno zbiranje in pre-
delavo zdravilnih zelišč

Dan v letu				Teden
335	1	S	Eligij š, Natalija ž, Nahum pr, Kandida m	48.
336	2	N	1. adventna, izseljenska , Blanka k, Adrija m	49.
337	3	P	Fr. Ksaver s, Birin š, Hilarija m, Lucij k	
338	4	T	Barbara dm, Peter Hrizolog šu, Melecij s ☉	
339	5	S	Sabas o, Krispina m, Pelin šm, Grat m	
340	6	Č	Nikolaj š, Leoncija m, Pashazij m, Azela d	
341	7	P	* Ambrozij šu, Urban š, Fara d, Martin o	
342	8	S	Mar. brezmadežno spočetje , Evtihijan pm	
343	9	N	2. adv. , Peter F. š, Gorgonija d, Restitut šm	50.
344	10	P	Marija Loretska, Miltijad p, Julija dm	
345	11	T	Damaz I. p, Hugolin s, Trazon m, Daniel s	
346	12	S	Aleksander m, Dionizija m, Maksencij m ☽	
347	13	Č	Lucija dm, Otilija d, Orest m, Evstracij m	
348	14	P	* Spiridion š, Agnel o, Evtropija dm	
349	15	S	Kristina d, Favstin m, Nina ž, Viktor m	
350	16	N	3. adv. , Evzebij šm, Adelajda c, Albina dm	51.
351	17	P	Lazar obujeni, Vivina d, Ignacij šm	
352	18	T	Vunibald o, Gracijan š, Teotim m	
353	19	S	† IV. kvatre, Urban V. p, Favsta v, Tea m ☼	
354	20	Č	Evgen in Makarij m, Ingen m, Liberat m	
355	21	P	* † Kvatre, Tomaž a, Severin š, Temistokl. m	
356	22	S	† Kvatre, Demetrij m, Ishirijon m, Flor m	
357	23	N	4. adv., kvatrna , Viktorija dm, Mardonij m	52.
358	24	P	* † Adam in Eva, Hermina d, Tarzila d	
359	25	T	Božič, rojstvo Gospodovo , Anastazija m	
360	26	S	Štefan, prvi mučenec* , Cozim p, Dionizij p ☿	
361	27	Č	Jan. Evangelist ae, Fabiola v, Teofan š	
362	28	P	* Nedolžni otroci, Teofila dm, Kastor m	
363	29	S	Tomaž Kantrberski šm, David k, Trofim š	
364	30	N	Božična ned. , Evgen š, Anizija m, Liberij š	53.
365	31	P	Silvester I. p, Melanija ž, Rustika m	

4. mlaj ob 19.6 (sneg), 12. prvi kraje ob 12.5 (sneg in dež),
19. ščip ob 3.17 (sneg in vihar), 26. zadnji kraje ob 9.0 (sneg).
Dan upade do 23. za 17 minut na 8.34 (najkrajši dan) in
naraste do konca za 5 minut.

*P*osij nam sonce v naše mrzle dni,
posveti s svojimi očmi v vse kote
in razvozlaj nam skrčene pesti,
da naše rôke bodo dom dobrote!

Ti — gora, skala, roža — spregovôri,
daj, da objamemo se v čistem zraku,
da se zravnamo kot macesni, bôri —
in nikdar več se ne zgubimo v mraku!

O, sveta zemlja, skrbna, dobra mati,
ti s svojo tîplo nas krvjo opij,
da bodo snopi naših njiv bogati
in veter bo razvel kal razprtij!

Mitja Šarabon

1945

RIKO DEBENJAK:

Sv. Miklavž

Nova oltarna slika
v stolnici v Ljubljani

Božična uspavanka

»Ne jokaj, dete, glej, nocoj je sveta noč!
Prinesel atek mah je iz goščave;
tam v kotu griček — pašnik je ogradil,
sred grička drobno smrečico zasadil.
In ko zapel večerni zvon bo ave,
že Jezušček počival bo med nami;
tam v hlevčku ležal v jaslilih bo na slami!«

»Ne jokaj, dete, glej, že sveti je večer!
Na nebu tisoč zvezdic so prižgali
krilatci božji v čast Odrešenika.
Prelepa pesem plava iz zvonika.
Kot da bi angeli pritrkovali,
tako mehko zvon svetonočni poje...
O, vsaj nocoj ne jokaj, dete moje!
Nocoj se, dete, iz srca nasmej!
Glej, tudi božje Detece smehlja se!«

In mamica že lučice prižiga.
Otrok ročice k jaslilim, k lučim dviga.
Osupla mati ga pritisne nase;
zazre se v razsvetljene jasli svete:
oh, z njenim joka tudi božje Dete!

Marija Jelen-Brenčičeva

Stanko Janežič:

STAROLETNI BLAGOSLOV

Zapada dan. Večer žari dobrotno. Kot mehka roka je razstrt čez vas. Tihe hvalnice polnijo ozračje.

Zapada leto. Mehko je vsem ljudem pri srcu. Hodijo s krotkimi, neslišnimi koraki, hvaležne ustne so nastavljene v molitev.

Prav na koncu spokojne, v prečisto belino božičnega snega zasanjane vasi — Gorice ji pravijo, čeprav vinske trte ni tod, ne klopotev na jésen — stoji pod bregom tam ob hosti sama zase Selanova kmetija. Ko si stopil na dvorišče, ti je, kot da si zašel na širni dvor graščaka. Kamnita miza te pozdravi pod častitljivo, debelo lipo, vsekrog ponosno vate zre hramovje, široko, trdno v svojih temeljih, kot so trdna in široka pleča gospodarja štiridesetletnega.

V kuhinji je zbrana vsa družina. Nalahno mrak zaseda vse prostorje. Na mehka lica se lovi, od oči se odbija, ki sijejo. Svetli se ogenj iz štedilnika in vzdrhtevaloče lise, ki jih riše preko stene in na strop, so dokaj čudne. Tako tajinstveno je v kuhinji in lepo kot pred velikim obredom.

Zdaj gospodar počasi, slovesno, kot svečenik stare zaveze, ki je Gospodu v čast zažigal kadilo v svetišču templja, nasipa ogenj v starinski, srednje velik lonec, spusti vanj nekaj grudic dragocenega kadila, ki ga za svete večere hranijo že dolga leta, in svečan vonj se tedaj razlije po kuhinji, tako dobro postane vsem v duši, zdi se jim, da je velik praznik in da so v cerkvi.

Zdaj gospodinja iz velike steklenice nalije blagoslovljeno vodo v skodelice — šest jih je postavila po vrsti. Drobnost vejico zelenega pušpana je dala v vsako in ročice se že stegujejo po njih. Prelepo se vsem

otrokom svetijo oči, žare jim lica, roke drhte in zdi se jim zares, da so majčkeni duhovniki.

Oče sname rožni venec izza vrat družinske sobe, poprime ga v levico, v desno vzame lonec s kadihom in prične: »V imenu Očeta in Sina in Svetega Duha — amen. Verujem v Boga...«

Spredaj hodi, binglja z rožnim vencem, pozibava posodo s kadihom naprej, na eno, na drugo stran. Za njim gredo otroci v lepi vrsti. Francka je najstarejša in je prva. Ni otrok ne dekle — dvanajstleten deklič je in ima velike, sinje oči — modrost sije iz njih, glasna radost se v tihe sanje zapleta, nezavedno hrepenenje se izteka v pesem, ki ni ena, vzcvetevajo zapovrstjo. Pobožna je nocoj njena drža, na desno, na levo zdaj zdaj s počasnim, premišljenim zamahom pokropi in odgovarja očetu na glas — zaveda se, da jo vsi bratci in sestrice posnemajo. Janko je najmlajši, stopica zadaj, venomer razliva vodo, nekaj mrmra sam vase in mu je zelo dobro in mu je zelo lepo.

Zadnja stopa mati. Njeno srce je najbolj pri Bogu. Moli iz dna duše in solze ji vro iz oči, ker čuti in vidi, kako vlada Bog nad vsem, kako je pošiljal dan za dnem svoj blagoslov na družino, na vse njeno imetje in ga bo še pošiljal, ker zaupajo vanj. Težka, trudna je hoja materina, nov otrok ji pod srcem ždi, blagoslavlja ga, moli za blagoslovljeno pot vse svoje dece.

Prečudno lepa je ta procesija na drugi sveti večer, ko zahaja dan in leto zahaja. Preko dvorišča se vije. Vstopi v hlev. Krave obišče — gledajo z velikimi, napetimi očmi

začudeno, potem zadovoljno pokimajo, kot da razumejo obred hvaležnosti in blagoslova in se jim zdi vse prav in lepo tako. Vole obišče, teličke obišče, vsak otrok ima svojega in ga blagoslovi s posebno ljubeznijo. Gre mimo ovčke, ki je Jankova. Skloni se otrok do bele lepote in jo objame okoli mehko nakodranega vratu. Pri tem razlije vso vodo — po glavi se ovčki pocedi in to ji je zelo prijetno, tako mile, vdane, ljubee so njene oči. Konje obišče procesija in žrebička, Tone, ki so mu konji posebno všeč, bi zajahal najraje in pot nadaljeval na žrebičku. Prašičev je dolga vrsta. Veliki so in majhni in so vsi ta večer čudno tihi ob pobožnem mimohodu. Nič ne kokodaj-sajo kure na kurnjaku nad svinjaki, ko žegen dobe, ne kikirika kokot. Na eni nogi stoji, žmeri z enim očesom, z drugim pa šprli radovedno skoz špranjo, kaj da je zdaj to.

Preko dvorišča se zopet pomika procesija. Nalahko in tiho žari večer za dolomitскими bregovi. Odseva preko bližnjega Rožnika in Šmarne gore v sinjih vrhovih Kamniških planin, ki so kot kipeča molitev čistih, v nebo zazrtih duš. Ves teman na drugi strani obzorja drema tetec Krim. Ne razločijo, le slutijo ga oči, za bregom je skrit, ves je pogreznjen v mrak, kot bela romarska cerkvice na Kureščku, ki je tam daleč zasnul že globoki sen, kot bližnja Sv. Ana nad Podpečjo ob sanjajoči Ljubljanci in sosed Sv. Jožef in draga Žalostna gora, pribežališče vseh žalostnih in trpečih.

Preko dvorišča staroletna procesija spe po beli, vijugasti poti. Strmeče so vsem odprte oči, kot da se domača pokrajina pre-raja v novo podobo. V hvalni molitvi se premikajo ustnice. Vsakdo ima odprto uho in srce na stežaj.

Iz stolpa drage cerkvice nad vasjo gôri na Gulču tedaj zazvoni mehko, toplo, tako domače. Zdravamarijo oznanja zvon, čast daje Materi božji in vabi, da ji z njim hvalnico zapoje vsako srce, Njej, ki je vaščanom Mati bila skozi vse težke dni leta.

Razliva se zven iz lin zmerom gorkeje, drhti preko belih streh, ki stojе druga ob drugi so kot široka steza. Trka narahlo na ušesa, kakor poljub se dotakne usten, trka močno na srce — zdaj zdaj bodo peli vsi ljudje.

Preko dolgih, ozkih kozolcev, ki stojе pred vasjo v lepih vrstah kakor vojaki s podolgovatimi čeladami na glavah, ki se skupaj drže, priplava tedaj materinski glas farnega zvona z Brezovice. Je kakor skrbno in dobrotno drhteči glas starega župnika, ki moli pred oltarjem častitljive cerkve tam v obsenčju — ne brezovih, temveč smrekovih in bukovih in jelševih host za vse farane in mu je lahko v duši, ko čuje za sabo zaupno mrmrajoče odgovore vernikov, ki molijo z njim.

Ali se ni oglasila zdaj Marija z Dobrove? Zares zvone ti romarski zvonovi mehko in pobožno, kot da poje milostna Mati božja na oltarju v svetega večera mrak, kot da vnovič ponižno odgovarja na angelov pozdrav, pa tako, da jo slišijo vsi ljudje, ki pod njenim varstvom žive.

Tam izza Rožnika pa je v rahlem, izgubljačem se bučanju slišati slavnostni zbor ljubljanskih cerkva. Kot na pretenkih, nevidnih perutih božajoča sapa prinaša svetlo ubrano prazniško donenje iz mesta, ki ga skrivnostno lepo krasi sijoči razcvet prvih luči.

Ustavila se je Selanova družinska procesija sredi širnega dvora. Nikdo ne bi mogel tisti čas zajeti bogastva občutij zdrave kmečke družine, ki v ugašajoči zarji večera, ob drhtenju zvonov, v belini snega stoji vsa tiha, negibna in so ji žareče oči zazrte preko tegobnih meja tega sveta v večne svetlobe onostranosti, kjer ni let in ne dni. Ali ni čudno zamaknjen moški obraz očeta? Poglej Francki v oči in malemu Janku, vsem otrokom po vrsti. Materine boš težko ujel. Sklanja glavo in solze ji polze čez lica v preveliki radosti, ki ji izvora sama ne ve.

Stoje sredi dvorišča in vsi molče. Sredi desette je pretrgal rožni venec gospodar, ko je zazvonilo Mariji v pozdrav. Poslušajo v zbranosti pesem hvaležne pobožnosti in v tihem pripevu samo za se in v družnem objetju moli srce.

Tedaj gospodar z mirnim, globokim glasom moli naprej: »Angel Gospodov...« Odgovarjajo veselo, umirjeno, kakor svetlo razsijani, razblazeni v tisto zadnjo radost, ki je božji mir.

Tudi Janko ima sklenjene ročice, nič ga ne zebe, tudi on pobožno nasmejan mrmra molitev, ki jo razume pač samo Bog.

Odmolili so. Še zvonijo. Saj ne morejo naprej. Še stoje in poslušajo in v neslišnem pripevu z vsem svetom v objetju na ves glas moli hvaležno srce.

Čez dvorišče dalje staroletna procesija spe. Pokadi od daleč pode, prostore za mrvo in slamo in steljo, pokropi drvarnico, stari čebelnjak na vrtu in vse kozolce, ki segajo že v polje.

Bela je pot, v vse gostejši mrak se zavijajo vsa poslopja, teman je obok, vanj pa se vesele lučke vžigajo, ki gore kakor zahvala in novo upanje.

Skozi mala vrata se vrne procesija v hram. Vežo zajema tema, da bi tipal. Oče prižge luč, ki je električna in je bogata, da jemlje pogled.

V kaščo nese družinska procesija staroletni blagoslov, vonj po žitu, po prekajenem mesu in poticah se meša z vonjem kadila in družno žgečka v nos.

V klet se spušča procesija, dviga se na podstrežje, lepo je čuti pesem korakov, ki enakomerno udarjajo po stopnicah, njih don se druži z glasno molitvijo, skrivnostno se po samotnih prostorih opoteka odmev. Tam pod streho je soba — gospodova. Tam moli in spi in bere in piše stric, ki je duhovnik, kadar pride. Po svetosti, po učenosti vsa soba diši, debele knjige gledajo s polic, starinske podobe s sten. S spoštljivostjo vstopijo vsi v to sobico in požegnajo jo s posebno ljubeznijo, ker jim je draga, kot jim je drag njihov stric.

V štibeljcu jih sprejme stara mati. Bolna je in leži, njen osmi križ jo teži do onemoglosti. Želela je zelo, da bi tudi ona v vse domovje, vsej živini nosila blagoslov kakor druga leta. Opravila se je, zavila se v veliko ruto, a je morala leči nazaj. Spremljala je potem v duhu procesijo na vsej njeni poti. Z velikim hrepenenjem in nestrpnostjo je pričakovala, kdaj pride k njej. Zdaj je pomirjena, utešena, tako ji je dobro.

V kotu družinske sobe lučka gori pred jaslicami. Njen drobní sij je kot tolažeči plamenček večne luči pred oltarjem. Zares je ta soba majhno družinsko svetišče, najlepše, najgorkejšo v tistih dragih božičnih dneh.

Otroci imajo jaslice tako radi. V tej mehki polsvetlobi, ki diha skrivnostnost na vse predmete, v tej obredni svečanosti staroletnega večera se jim zdijo še lepše, tako čudovite, kot da jih niso delali oni, kot da jih je postavil gospod stric, ki je umetnik. Nemara jih je zares, pomagal je prav zagotovo.

Lučka z jaslicami je kakor svetel magnet, vsa soba je kakor mehek objem. Ne morejo se mu izviti.

Pokadili so, pokropili so, oditi ne morejo v kuhinjo, da bi zdaj, ko so končani obredi, na ognju sežgali ostanke kadila in vode in vejice pušpana, da se ne omadežujejo, temveč le Bogu v čast zgore.

Pokleknejo na trd pod, domolijo rožni venec.

Tako božje toplo je v sobi. Sedejo za peč, zapoje natiho: »Sveta noč, blazena noč...« Vsi pojo, tudi mali Janko. Tudi lučka poje in jaslice in pastirji in ovčke in angelci in Marija in sveti Jožef in mali Jezušček. Vsa soba poje.

Ali ne dehti sveti večer gorko in brezmadežno kakor otroška ljubezen?

Od vsepovsod drhti blagoslov.

MAGNIFIKAT

PESEM KRALJICE

Med pesmimi svetopisemskega pesništva se večkrat, od njegovih početkov sem, imenujejo tudi ženska imena. Včasih kdo v pesmi nagovarja ali opeva ženske v kaki nagajivki kakor Lamehovi ženi:

»Ada in Sela, slišita moj glas,
ženi Lamehovi, poslušajte mojo besedo:
moža ubijem, ki me rani,
mladeniča, ki me udari.
Če bo Kanj sedemkrat maščevan,
bo Lamah sedemdesetkrat sedemkrat;

ali v hvalnici kakor Lamuelovo mater (»Močna žena...«),
ali v zbadljivki kakor poulično plesalko:

»Vzemi citre, pleši mi po mestu,
hotnica pozabljena,
lepo mi poj, le poj in poj,
da te bodo pomnili.«

Včasih ženske same pesnijo kakor Ana iz Rame v zahvalnici ali v slavospvu zmagi kakor Debora. Včasih ženske spremljajo narodno pesem s plesom kakor Mirijam in Jettejeva hči. V nekaterih venčkih sionskih pesmi se ženska menjava, kakor se menjavajo stih: da ali poje ali je opevana kakor v žalostinkah in v Visoki pesmi. Po pravici torej smemo govoriti o svetopisemski poeziji.

Krona svetopisemske ženske poezije je magnifikat, Visoka pesem Kraljice. Magnifikat je začetna beseda v latinskem besedilu pesmi in pomeni slovensko »poveljuje«. (Magnificat anima mea Dominum... moja duša poveljuje Gospoda...) Magnifikat je prva pesem evangelija, jutrnji pozdrav vzhajajoči nedelji nove zaveze, brst krščanskega pesništva, početnica versko ubrane glasbene umetnosti sploh. Magnifikat je pa tudi zadnja ženska pesem svetega pisma, večerni pozdrav zahajajoči soboti stare zaveze, nagrobnica in končni akord sionske umetnosti na harfo. Medtem ko imamo v stari zavezi dosti pesnitev, obsega slovstvo v novi zavezi samo dve daljši pesmi, benedictus iz ust moža, magnifikat iz ust žene. Obe pesmi sta po miselni zvezi in besednem skladju druga drugi sorodni, večerni pesmi stari zavezi in jutrnji pesmi novi.

Kako je nastal magnifikat, je znano iz Marijinega življenja, kakor je popisano v evangeliju. Po angelovem oznanjenju se je Devica iz Nazareta odpravila hitro na pot, da obišče teto Elizabeto. Mislamo si približno trideseturno pot iz Nazareta naravnost proti jugu v gorovje v Judeji kot trideseturni vzpon v duhovne višave. Mati božja je slišala tiho plakanje narave, ki je vzdihovala po odrešenju, in prevajala v duhu svojega očeta Davida besede stvarstva v besede psalmov. Slišala je pa tudi hvalnico narave, ki je pozdravljala skritega Boga na njegovem prvem obhodu, ko je šel z romarico: Blagoslovljen, ki pride v imenu Gospodovem! Pot Nazarečanke je peljala mimo pomenljivih krajev svetopisemske zgodovine, mimo gorá in naselij, ki so misli kar napeljavala na ta ali oni dogodek ali osebo iz

davnih dni. Kakor slikanica domače zemlje je ležala pred razmišljujočo popotnico pokrajina Svete dežele. Tabor ji je rekel: Videl sem Deborin dan, in betuljsko zidovje ji je pripovedovalo: Slišali smo radostno petje na Juditin dan. Če je počivala ob Jakobovem vodnjaku, je vstal pred njenim duhom življenjski lik Jakobovih žen, Rahele in Lije. Pri Sihemu je pokopala Rahela svoje malike in v Silu je pela Ana svojo pesem posvečenja, predmarijin magnifikat. Na desno s karavanske ceste je videla pri Gabaonu goro vešal, kjer je Resfa stala na straži pri mrličih, in s ceste na levo Ramo, v čigar zidovju se je rodil Ani otrok iz milosti. Kmalu je romarica utegnla zagledati Jeruzalem, sveto mesto z goro Sion, ki so ga obšumevali psalmi in so ga romarji pozdravljali z razprostrtimi rokami: Jeruzalem, naj mi jezik obliči na nebu, ako te ne bom stavil za največje svoje veselje. Ko je potem Marija na cilju svojega trideseturnega popotovanja stopila v Elizabetino hišo in pod vtiškom prvega pozdrava zapela svojo pesem, himno radosti, je bilo duševno naravno, da je postala ta himna odmev njene trideseturne molitve z mnogimi prizvoki iz svetopisemske zgodovine in slovstva njenega naroda. Zlasti so v Marijini hvalnici odmevale besede Raheline sestre: »Gospod se je ozrl na moje ponižanje, tokrat bom hvalila Gospoda« in Anina pesem, znamenje, kako zvesto je ohranila ne samo besede svojega Sina v spominu, ampak tudi besede svojih očetov. Svatovska pesem kraljice, ki je peljala ženstvo kralju evangelija naproti, je hkrati iz duše govorila tudi svetopisemskim ženam.

S tem smo pa že povedali, da se magnifikat ne poteguje za slavo, da bi bila pesnitev povsem samorasla. Lastna, dragocena dobrina pa je njegova vsebina. Magnifikat je namreč ogledalo Marijinega duševnega življenja, odsev sijaja, ki je po besedah 44. psalma v srcu kraljice. Himne so lirčne pesnitve; lirika govori iz notranje polnosti čustev. Evangelij se po slogu pripovednih zgodb drži zunanjih dejstev in zgodovinskih dogodkov; v magnifikatu lahko prisluškujemo najvišjemu valovanju duše, ki je bila po bogastvu notranjega življenja, po nežnosti verskega občutja in po polnosti božje milosti najbogatejša svojega spola. Kako je postala sicer tako molčeča devica, ki je v pogovoru z ljudmi tehtala besede na zlati tehtnici, v prepevanju psalma v božjo hvalo pa kar naenkrat tako zgovorna! V luči božjega Duha ji je zavalovilo srce, saj je dobro vedela, da posveča pesem Kralju, in jezik ji je bil kakor pero brzopisca. Bolj ko sirskega pevca Efrem zasluži pevka magnifikata častni naslov »harfa svetega Duha«.

Umetniška oblika pesmi je preprosta in skromna. Kakor v svoji zunanosti sploh, je ljubila dekla Gospodova tudi v izrazu svojih misli preprost kraj. Tudi tukaj je menila, da je najlepši okras, če ne nosi nobenega nepotrebnega okrasja. V splošnem je pesem obdržala blagoglasje svetopisemske poezije, večinoma celo vzporedje v vrstnem sestavu, najsi ni bila opiljena v učenjakovi sobi po vseh pravilih umetne poezije, ampak peta v zagonu preroškega navdušenja. Posamično pa je vsa njena nesmrtna vrednost v verski vsebini, ne v njeni umetniški sestavi, ne v odliki zunanje oblike.

Misli magnifikata se gibljejo v treh miselnih krogih: Tri vrstice opevajo vladanje božje dobrote v Marijinem življenju, tri vrstice vladanje božje vsemogočnosti v svetovni zgodovini, tri vladanje božje zvestobe v svetopisemski zgodovini. Prva kitica izraža osebni ton, lirčni značaj, najkrepkejši, kar je povzročilo osebno doživetje; v obeh drugih se dviga pesem stopnjema v tonu poučne pesmi od osebne posamičnega slučaja Marijinega življenja do splošnih

postav npravnega svetovnega reda in razodete zgodovine, ki je po osebnem posamičnem slučaju Marijinega življenja sijajno potrjena. Globoka, verska, praznična ubranost je prvi značilni znak magnifikata v uvodni vrstici:

»Moja duša poveljuje Gospoda,
in moj duh se raduje
v Bogu, mojem Zveličarju.«

Uvodna vrstica hvalnice, ki kar koj v močnih valovih zgrabi strune, ima tri temeljne motive. Najprej globoko osebni, Marijini motiv. Kar je Devica iz Nazareta od ure oznanjenja varovala kot čisto osebno versko skrivnost v globinah svoje duše, je videla potrjeno v Elizabetini hiši prvič od zunaj v jeziku dejstev. Prve Elizabetine pozdravne besede »Materi Gospoda«: »blagoslovljena si med ženami« se dobesedno ujema z zadnjimi besedami angela Gabrijela in Janez, Elizabetin sin, je od veselja poskočil ob njenem prihodu v luči neba, preden je zagledal luč sveta. To vse ji govori: Mirijam nove zaveze, oznanjenje ni bilo nikak slepilen privid tvoje sanjske domišljije, tudi ne kaka demon-ska gluma. Jezus je zares prišel na svet, glej, že daje znamenja življenja, deli milosti. Tedaj je bila njena duša svečano ubrana kakor harfa ob pričetku božje službe; iz globočine njene duše ji prikipi psalm radosti: »Moja duša poveljuje Gospoda, in moj duh se raduje v Bogu, mojem Zveličarju.«

Uvodna vrstica v magnifikatu obsega dalje človeški motiv. Versko življenje v stari zavezi je obvladalo načelo: Po prvorojencih, ki so Gospodovi, so v duhu položeni na oltar Gospodu vsi drugi, s prvim snopom vsa žetev, s prvim grozdom vsa trgatav. Po takem pojmovanju je Pavel ponovno vezal vstajenje Kristusa, »prvorojenca mrtvih«, z vstajenjem vseh mrtvih. Po takem pojmovanju je zagledala tudi Marija v prvi milostni podelitvi božjega otroka prvi snop bogate, bogate žetve v prihodnjih časih. Z odprtimi očmi gleda, kako sveti jutrnja zarja novega časa v znamenju odrešenja po gorah v Judeji, in sliši, kako radostno poje alelujo odrešeni svet. Kakor so si zapomnili v dnevih očiakov posvečene ure zgodovine odrešenja v pesmi, tako naj bo tudi ovekovščena v posvetilni pesmi ona velika ura, ko je smelo človeško oko prvič iz najbližje bližine gledati splošno sliko odrešenja sveta. Magnifikat, prva pesem evangelija, hvalnica prvoodrešene, postane tako jutrnja pesem odrešenega človeštva. Kakor Marijino življenje, je tudi Marijina pesem razumljiva le, če pregledamo vsa dejstva odrešenja.

Radostna pesem, »radovanje v Bogu, Zveličarju«, vpe-ljava novi čas zveličanja, ne žalostinka na harfi s počenimi strunami, še manj pesem prekletstva. To dejstvo samo za-sluzi magnifikat. Kajti s tem je razloženo sveto veselje in blažena radost kot jutrnji dar evangelija. Eva, človeška mati, je učila človeštvo žalostinko o prekletstvu kače. Marija, božja mati, uči radostno pesem o blagoslovu onega, ki je kači strl glavo.

Tretji temeljni motiv v prvi vrstici pesmi je božji motiv. Elizabeta je »z močnim glasom« zaklicala obisku iz Nazareta hvalnico: »Blagoslovljena ti med ženami«. Marija pa, blagrovana, ne dá, da bi veljala hvala njeni osebi, ampak jo dá z novim naslovom naprej Gospodu: »Moja duša poveljuje Gospoda«. Dekla Gospodova ne zbira ljudske hvale v svoje kašče, vse znosi v svetišče na Gospodov oltar. Gospod stoji v središču njenega blaženega življenja. Vse hvale ljudi črtajo novo črto po tem središču. Prva »Pozdravljena kraljica« svetega pisma, prva Marijina hvalnica iz ust angela in žene, se pokaže navsezadnje kot božja hvala in božja služba. Marijino češčenje ne jemlje Bogu prav nič časti, ne odvraca od onega in edinega temeljnega kamna krščanstva, ki je položen v Kristusu. Kdor hvali umetnino, daje hvalo umetniku.

Tako ostane božji motiv, kar ga je, vodilna misel pesmi, da se od druge vrstice naprej imenuje le Gospod kot edino delujoči: On se je ozrl, On mi je storil velike reči... Tako je že po stavčnem skladu vsa himna, ne le prva vrstica, posvečena Bogu in Jagnjetu.

»Zakaj ozrl se je na nizkost svoje dekle.
Glej, blagrovali me bodo odslej vsi rodovi.
Zakaj velike reči mi je storil
On, ki je mogočen,
in je njegovo ime sveto.
Od rodu do rodu traja njegovo usmiljenje
njim, ki mu v strahu služijo.«

Drugi značilni znak magnifikata se glasi: glo-boka, odkrita ponižnost. Harfistinja po božji volji po-veličuje Gospoda, ker se je ozrl na »nizkost svoje dekle«, kakor da bi nje same ne bilo nič razen nizkost, nič razen utelešena revščina. Kraljevska milost njenega življenja, iz-volitev za mater Jezusu in ves bogati nakit drugih milosti od njene zibel do njenega groba, zlasti od zibel njenega otroka do njegovega groba, vse je po njenih mislih »ozi-ranje« Boga, milostni pogled iz božjih oči, miloščina iz božjih rok. Kako bi sicer padla izbira za najvišjo čast na neznano deklico v galilejskem kotu, Bogu za hrbtom, ko bi božje oko ne iskalo, kar je nizkega? Tudi v zgodovini njenega očeta Davida pride ta posebna ljubezen božja za nizko jasno na dan: starejši bratje so morali kljub na-ravnim pravicam ostati doma. Kraljevski žreb je padel na onega, ki bi po človeški sodbi sploh ne prišel v poštev, da bi bil čisto povsem zares kralj po božji milosti. Pri ange-lovem oznanjenju je Marija izpovedala vodilo za svoje življenje: Dekla sem Gospodova. Zdaj slišimo, kako po-navlja ono izpoved iz Nazareta v svoji himni, znamenje, da je ta misel popolnoma obvladala njen miselni svet. Da bi bila liku svojega Sina v »podobi hlapca« postala slična, je temeljna poteza njenega značilnega lika in temeljni ton njene značilne pesmi.

»Velike reči mi je storil On, ki je vsemogočen.« Ponižnosti v duhu evangelija ni treba, da bi imenovala vi-soko, kar je nizko, in belo, kar je črno, in zatajila, kar je resnično. Ponižnost je resnica, pripoznanje resnične veli-čine in dobrote. Le da se tako ne zgodi, kakor se je bahal asirski kralj: »S svojo močno roko sem to storil in s svojo modrostjo sem bil razumen«. Harfistinja magnifikata ni v bogatih darovih svoje narave pozabila, kdo ji je dal te darove; pred vsem svetom daje čast Gospodu, praliku vsega velikega in praviru vsega dobrega: Velike reči mi je storil vsemogočni. Nizka dekla Gospodova je velik, velik umotvor božji, najvišja in najbogatejša med sestrami svo-jega spola, je pa v njem prav tako nizka in prav tako uboga kakor te, da tudi njena obilnost milosti ni nič ko miloščina od Boga in posojilo s križa. Čim bolj bogato je bila milost namerjena, tem bolj se poštena duša čuti pre-revno, da bi z zahvalo Bogu plačala dolg. Znak ponižnosti v magnifikatu zveni čisto kljub velikim rečem, ki jih je Gospod storil Mariji, zveni kljub lepemu, kar bodo ljudje peli o njej.

»Glej, blagrovali me bodo odslej vsi rodovi.« Ne, ka-kor da je psalmistinja, ki je pravkar poveljevala Gospo-da, zapadla bahaški domišljavosti in zdrknila od hvalnice Gospodu do hvalnice lastni osebi, od hvalnice Bogu do hval-nice sebi. Tak prevrat je za značaj dekle Gospodove du-ševno izključen. Novi glasovi zvane iz višjega sveta. Spet je odprla oči in v preroški luči videla v daljavo po svetih go-rah odrešenega sveta. Slišala je Kristusovo pesem narodov, slišala je pa tudi blagrovanje Zveličarjeve matere: »Blagor ti, ki si verovala! Velike reči ti je storil Gospod!« Zgodovina Marijinega češčenja je izpričala to preroško besedo evan-gelija. Blagrovanje iz Elizabetinih ust je prodrlo v ves svet. Stoletje je klicalo stoletju in vsi rodovi so blagrovali blago-slovljeno med ženami. Zunanje oblike so se menjavale, dve načeli pa sta ostali nespremenjeni: Marijino češčenje sme iz magnifikata izpeljavati svetopisemsko pravico in Kristu-sovo češčenje ni bilo izrinjeno iz središča bogoslužnega življenja.

Ni tukaj prostora, da bi razlagali, v kako bogati obliki potrjujejo edino preroško besedo iz Marijinih ust »bla-grovali me bodo odslej vsi rodovi« učeča Cerkev in vero-znanstvo, verska pobožnost in zamaknjena mistika, slovstvo in umetnost v posameznih razdelkih cerkvene zgodovine.

Ce je krščanska umetnost po Overbeckovih besedah harfa, tedaj je bila in je Madona najljubši psalm na tej harfi. Po besedah tujega popotnika smo Slovenci »Marijin narod«. Prišel je mož do tega častnega naslova, ko je hodil po slovenski zemlji z gore na goro, visoko in nizko, in našel povsod Marijin hram: Brezje, Bled, Višarje, Sveta gora pri Gorici, Barbana, Log pri Vipavi, Planinska gora, Nova Štifta pri Ribnici in v Savinjski dolini, Nazarje, Zalostna gora pri Mokronogu in Preserju, Rakovnik, Vesela gora pri St. Rupertu, Zaplaza, Trška gora, Kurešček, Šmarna gora, Svete gore, Ptujška gora, Gospa Sveta in kdo bi našel kapelice in znamenja na križpotjih in klancih in poljih! Slovenci so menda že skoraj v Metodovih časih prosili

»pomoč Device rože, Matere Marije«

in celo Trubar je zapel deviški materi:

»Kakor Sonce skus glaž gre,
glaž ta se nerezbiže«,

tudi velikan Prešeren ni mogel iti mimo tistih, ki hodijo

»na sveto Šmarno goro
hvalit mater v nebo vzeto«.

Ni ga pomembnega glasbenika, ki bi ne odprl vsemogočih spremenov in glasbil na čast »Mariji cartani«, kar vse je, rekli bi, povezal v prelep šopek Sattner v mogočem »Vnebovzetju«. Stavbna umetnost je dala, da pojejo v Marijinih cerkvah kamni magnifikat; slikarska umetnost je spet in spet od Marijinih podob v katakombah do velikega Rafaela, mojstra slikarjev madon, in do danes mešala najlepše barve, da naslika sliko »milosti polne«. Muzeje in zbirke slik bi opustošili, ko bi hoteli odstraniti iz njih Marijine slike. To je velika slikarska šola slikarja sv. Luka.

Drugi miselni krog v magnifikatu zapusti osebni ton, ki je izražen v prvi osebi prvega miselnega kroga, in se dvigne do splošnih zakonov npravnega svetovnega reda, od Marijinega življenja do svetovne zgodovine. Je, rekli bi, majhen magnifikat v magnifikatu s temeljno mislijo: božja vsemogočnost razdeljuje s premišljenim vladanjem usode svetovni zgodovini. Kratki, kleni stavki, govorno deloma kakor v pregovorih, dajo jasno spoznati, kako narašča in pada lirična ubranost:

»Moč je skazal s svojo roko,
razkropil je nje, ki so napuhnjenih misli.
Mogočne je vrgel s prestola
in povišal je nizke.
Lačne je napolnil z dobrotami
in bogate je odpustil prazne.«

Na mejni črti dveh svetov porojen — nagrobni spev zahajajočemu svetu stare zaveze in jutrnja pesem vzhajajočemu svetu evangelija — oznanja magnifikat večni, vse spremembe presegajoč zakon: Svetovna zgodovina je božje delo. »Moč je skazal s svojo roko«, t. j. s svojo božjo vsemogočnostjo. Rama ali roka, pest ali prst božji so v svetopisemski slikanici znamenja božje vsemogočnosti. Povišanje in ponižanje prevzetnih duhov, prihod in odhod vladarskih hiš, plima in osek imetja, vse svetovno dogajanje ni kockanje slučajja, ni zamotano prédeno boginje usode, ni labirint človeških zasnov in človeških dejanj. Svetovno dogajanje je po božjih zakonih načrtno zasnovan red, mogočno božje delo: »Moč je skazal s svojo roko«. Ljudje ne morejo gospodariti po mili volji, kakor da bi svetovna zgodovina po materializmu neodvisna od božje roke drvela po lastnem tiru, ali kakor da bi se po deizmu Bog nič ne menil za svetovna dogajanja. »Moč je skazala s svojo roko«. Ljudje menijo, da so s svojo roko mogočni stavbeniki svetovne zgodovine, so pa le kamni v božjih rokah. Mislijo, da so kladivo, so pa le nakovalo. Tudi veliki duhovi, tudi mogočniki in bogatini zemlje so podvrženi božji vladarski volji. Tako gledanje sveta v duhu magnifikata razreši vsa nesoglasja svetovnega dogajanja v soglasje, celo med razvalinami zgodovine narodov in življenja posameznika. Potem raznovrstni slučajji niso več muhe kaknega velikega ne-

znanca, ne več kovarstvo ljudi, ampak božje dopuščanje: »Moč je skazal s svojo roko«. Magnifikat je krepka odpoved materializmu in pesimizmu, je blagovest božje previdnosti.

Mogočno delovanje božje roke obhaja največje zmago-slavje proti trem človeškim zvrstem, ki so jim človeška sredstva za moč v najobilnejši meri na razpolago: proti tistim, »ki so napuhnjenih misli«, proti »mogočnim na prestolu« in proti »bogatinim«. Moč duha, moč oblasti, moč denarja, te tri velesile zemskih veličin niso nič ko le nemoč pred kraljem nebes. On »razkropi« silo duha, »vrže s prestola« silo oblasti, »odpusti prazno« silo denarja. Praliku »napuhnjenih misli«, Luciferju, bivšemu vladarju v kraljestvu duhov, in njegovi tenji, babilonskemu kralju, je zapel Izajija pesniško krepko zbadljivo:

»Tvoja ošabnost je pahnjena v pekel,
tvoje truplo se je zvrnilo.
Pod tabo bodo razstlali molje,
in tvoja odeja bodo črvi.
Kako si pal z neba, zornik,
ki si zjutraj vzhajal;
zgrudil si se na zemljo,
ki si ranil narode,
ki si govoril v svojem srcu:
V nebo se povzdignem,
nad zvezde božje povišam svoj prestol.
Pridem kvišku nad visoke oblake,
enak Najvišjemu.
Pa v pekel boš pahnjen, v globoko jamo.
Kateri te bodo videli,
se bodo proti tebi nagibali in te gledali:
Ali je to tisti mož,
ki je pretresal zemljo,
ki je majal kraljestva,
ki je pustošil svet
in njega mesta podiral
in svojim jetnikom ni odpiral ječe?«

S padcem v pekel se je končal nameravani vnebohod; Gospod »je razkropil nje, ki so napuhnjenih misli«, kakor razprši vrtnice pleve s tal zemlje.

Tudi za drugo zvrst, za mogočnjake na prestolih, so lebele pred očmi pevki magnifikata določene žive podobe iz svetopisemske zgodovine in slovstva. Knjige Kraljev popisujejo v mogočnem dramatičnem sestavu žaloigro kralja Savla, ki se je samovoljno in trmasto upiral božjim načrtom in slednjič po božjem ukazu izgubil kraljestvo in krono, medtem ko je bil prav takrat maziljen in kronan pastirček David, najmlajši v hiši svojega očeta, za pastirja narodu. Knjigam Kraljev bi lahko to vrstico iz magnifikata napisali kar na naslovno stran: »Mogočne je vrgel s prestola in povišal nizke.«

Bolj tragično kakor v drami vladarjev »Savel in David« se je spolnil magnifikat svetovnozgodovinsko v drami narodov »Babilon in Jeruzalem«. Prerok Izajija je v dveh ognjevitih govorih zapel nagrobno pesem razkronani kraljici Babilonu, podobi svetne moči, in pesem kronanja na prestol povišani kraljici Jeruzalemu, podobi božje moči:

»Pojdi dol, usedi se v prah, devica,
hči babilonska, usedi se na tla;
kaldejska hči nima več prestola,
vzemi mlin in moko melji,
tiho sedi in pojdi v temo, kaldejska hči,
ker se ne boš več imenovala gospa kraljestev!«

Jeruzalemu pa, doslej tako tlačeni prestolnici Najvišjega:

»Vstani, vstani, obleci svoja veličastna oblačila,
otresi prah, vstani, usedi se na prestol,
raztrgaj vezi svojega vratu!«

»Mogočne je vrgel s prestola in povišal je nizke. Lačne je napolnil z dobrotami in bogate je odpustil prazne.« Svetovna zgodovina je božja sodba.

Kako krepko zna tiha Devica iz Nazareta zatrobili na pozavne sodbe, kadar je treba oznaniti vladarske pravice Boga in večne postave npravnega reda! So trdi, jekleni zvoki kakor glasovi najresnejših prerokov. Prizvoki iz Anine pesmi, magnifikata stare zaveze, so zlasti tukaj jasni: »Ki so bili poprej siti, gredo za dnino, in lačni so nasičeni. Lok mogočnih je počil in slabotni so prepasani z močjo«. Pesem Samuelove matere je očitvidno udarila na sorodne strune v duši Zveličarjeve matere, ko je šla po tihih potih na gore v Judeji.

Na drugi strani so v magnifikatu potegnjene smernice, kako se bo razvijala bodočnost. Po svojih čudežih bo Marijin Sin »moč skazal s svojo roko«, v svojih prepirih s farizeji »razkropil nje, ki so napuhnjenih misli«. Kar govori mati o padcu mogočnih in povišanju nizkih, je duh od duha njenega Sina: »Kdor se bo poviševal, bo ponižan, in kdor se bo poniževal, bo povišan«. Kdor se rine na prva mesta, se mora s sramoto presedati na zadnje, kdor je pa zadovoljen z zadnjim mestom, bo povabljen: »Priatelj, pomakni se više!« Najzgovornejši lik za magnifikat je Marija sama: Ponosne in bogate gospe iz Tira in Damaska so pozabljene in so umrle s praznimi rokami, ponižna dekla Gospodova pa je postavljena na višave in obogatena z dobrinami milosti.

Tretji miselni krog se vrača k nežnejšim glasovnim valovom, k hvali božje zvestobe. Z grmenjem pozavn o razbitih glavah in prevrnjenih prestolih ne sme potihniti pesem kraljice. Uničujočim glasovom sodbe v drugem miselnem krogu sledi na koncu povzdigujoča, mirna pesem o usmiljeni zvestobi, kakor na grom in strelo v nevihti sedmerobarvna mavrica miru. Tudi tega miselnega sestava pesmi se je od Boga navdihnena pevka naučila iz svetih knjig. Če govori knjiga o Gospodovem dnevu, ko bodo polomljene libanonske cedre, tedaj slede redno ob koncu tolažilne besede blagoslova: »Gospod bo blagoslovil svoje ljudstvo v miru«. Ko bi hoteli, da bi te tri miselne kroge magnifikata spremljali z glasbilo, bi bila v prvi vrstici »Moja duša povečuje Gospoda« najbolj primerna harfa, v drugi vrstici »Mogočne je pahnili s prestola« pozavna in v tretji vrstici v pesmi o zvestobi miroljubna piščalka pastirja.

»Sprejel je, kakor je govoril našim očetom, svojega služabnika Izraela in se spomnil usmiljenja od Abrahama in njegovega rodu na veke.«

Zarodniku izralskega ljudstva je Večni ponovno in slovesno dal besedo, da bodo v enem njegovih potomcev blagoslovljeni vsi narodi zemlje. Abrahamovemu sinu je še enkrat potrdil to obljubo, ki se je pozneje podedovala od očakov na poznejše rodove. Zdaj je prišla ura, da se obljuba iz časov očakov izpolni. S pozdravom in blagoslovom Elizabetinega otroka se je Mariji prvič razodel blagoslov narodov. Če zdaj mati pozdravlja veliko uro s pesmijo, bo sama po sebi vodila misli v čase očakov in pela z magnifikatom božji zvestobi. Ljudje so vse poskusili, da bi zbrisali božje črte in klicali narodom prekletstvo namesto blagoslova. Večni »se je spomnil usmiljenja« kljub vsemu temu in vodil s preudarno varnostjo Abrahamov zarod iz temačnega kraljestva obljube v svetlo kraljestvo dopolnitve, »kakor je govoril našim očetom«. Prej že, ko je ljudstvo blodilo križem krazem po puščavi in slednjič razpelo šotore v obljubljeni deželi, je napisal od Boga razsvetljeni prerok knjigo o božji zvestobi, Jozvetovo knjigo, z vodilom: »Od vseh obljub, ki jih je dal Gospod Izraelovi hiši, ni ostala niti ena neizpolnjena; vse so se izpolnile«. Tudi psalmisti so radi ubirali harfo, da so hvalili božjo zvestobo: »Veliko do nebes je tvoje usmiljenje in do oblakov zvestoba tvoja.«

Zdaj v poslednji uri stare zaveze stojijo pred očmi obeh žen, Elizabete in Marije, v katerih si stojita nasproti stari in novi svet razodetja, božja dela odrešenja v preteklosti kakor obla božje zvestobe in tudi v prihodnosti stoji božja zvestoba krepkejše kakor gore v Judeji. Celo če dá Zveličar sinagogi ločitveni list in si izvoli Cerkev za novo, večno

zvezo, ne dela tega iz nezvestobe do sinagoge, ampak iz zvestobe do svoje besede. Kajti že v prvotnem načrtu odrešenja se je računalo, da se bodo reči tako zasukale; postava se je izpolnila do pičice. Zaharijeva hvalnica, ki je bila peta v isti hiši in se magnifikat mož imenuje, obsega isto misel božje zvestobe: »Gospod se je ozrl na svoje ljudstvo, kakor je govoril po ustih svojih svetih prerokov iz davnih vekov«. V ta miselni krog magnifikata bi morali uvrstiti tudi prejšnjo vrsto: »Od rodu do rodu traja njegovo usmiljenje njim, ki mu v strahu služijo«. Potem bi ne imela, zunanji skladnosti v prid, samo vsaka od treh kitic enoliko vrstic, bil bi tudi po vsebini tretji del spopolnjen: Božja pota so usmiljenje in zvestoba.

Tudi v tretji misli magnifikata je Marija živa podoba svoji pesmi, živ magnifikat božje zvestobe. Evangelij imenuje ime Marija prvič v rodovnem drevesu, kjer naj bi zorel blagoslovljeni sad Maziljenca. Druge štiri žene, ki so razen matere Gospoda kot njegove daljne prababice v rodovniku omenjene, so bile po svoji osebnosti nevednosti, rekli bi, krvoskrustvo Odrašenika; od svoje strani so spravile v nevarnost vrsto prednikov, da izumrje, in tako Odrašenika, govorimo človeško, v kali pokoplje. Vsemogočni pa, ki si povsod pridržuje zadnjo besedo, pripelje kljub vsemu Maziljenčevo vrsto prednikov do Davidove hčere v Nazaretu. Zmagoslavna pesem božje zvestobe pošumeva v vejah rodovnega drevesa in zlasti je med drugimi ženami v rodovniku Jezusova mati kakor lilija med trnjem, živa hvalnica božji zvestobi.

Danes je magnifikat napisan v tihi gorski vasi Ain Karim, tri ure zahodno od Jeruzalema, na stenah hiše, o kateri sodijo, da je v njej stanovala Elizabeta, torej v rodni hiši magnifikata. Z gorá v Judeji se je razlegala ta Visoka pesem o božji dobroti, vsemogočnosti in zvestobi čez hribe in doline. Od sončnega vzhoda do sončnega zahoda, povsod, kjer prebiva kak duhovnik ali redovnik in čuje pri vratih modrosti, se moli Marijina pesem dan za dnem pri večer- nica cerkvenega brevirja. Himni je na koncu pridodano še »Slava Očetu«. Če še to priračunamo, je magnifikat pesem z desetimi vrsticami, neka vrsta pesniškega dekaloga, psalm na »harfi desetih strun«.

Magnifikat je globoko občutena pesem, ki nam odkriva bogato notranje življenje kraljevske duše, duše z duševnim poletom in mistično globino, nizke v lastnih očeh, pa visoke v božjih očeh, duše v življenja polni zvezi z mislimi očetov in z odprtimi očmi za velike črte zgodovinskega razvoja.

Magnifikat je globoko verska pesem, ko nebo visoka, vzvišena nad čenčarije vsakdanjega pesnikarjenja, od prve do zadnje vrstice ubrana na misel na Boga, vodilno misel lastnega življenja kakor zgodovinskega nastajanja, in postavljena pod zakon dela 44. psalma: »Kralju moja dela«. Ze po besedilu odmev svetopisemskega pesništva, je še bolj po vsebini duh od duha psalmov, poleg Gospodove molitve čudovito kratek povzetek temeljnih misli sionskih pesmi. Glej, tu je več ko Mirijam, več ko Anina ali Deborina pesem!

Magnifikat je za ženstvo globokega pomena. Svečaneje ko v tej kraljevski pesmi svetopisemskega ženskega pesništva se ženstvu ni moglo oznaniti: Sestre Mesijeve matere, pojte psalme, kajti tudi ve ste poklicane v luč evangelija in k studencu milosti vere! Magnifikat je kos evangelija, torej z božjim pečatom podpečatena listina, ki s pismom potrjuje ženstvu vse pravice do souživanja dobrin odrešenja in ga vabi, da »se raduje v Bogu, njegovem Zveličarju«, in da ima odprte oči za mogočno delovanje božje roke v svetovni zgodovini. Kot prva pesem evangelija je magnifikat hkrati uvod v radostno pesem, ki jo poje krščanska umetnost, zlasti glasbena umetnost, oplojena v teku stoletij po mislih svetega pisma, pesem, ki naj jo poje krščansko ženstvo.

Pesmi od človeške harfe potihnejo, pesem kraljice ostane duhovna dediščina z neminljivimi vrednotami.

(Faulhaber, Charakterbilder der biblischen Frauenwelt, Paderborn 1920.)

Bara Remec: Jaslice
z izrezljanimi in
oblečenimi postavami

BOŽIČ

Pastirska pesem iz davnih lepih dni.

Cvetko Golar

Glejte, kaj nocoj se svetí,
kdo mi more razodeti?

V jasno noč se zvezda svetla
vozi kot mogočna metla,
rep iz samih žarkov spleta
in nebeški strop pometa.

Iz neba nad gaj in trate
bliskajo se zvezde zlate,
se utrinjajo, škrope
na gozdove in polje.

Noč skrivnostna, čudovita
nam pastirjem je očita:
Zažari nebo nad nami,
ko odbije polnoči,
v mrzlem hlevu tam na slami
božje Dete se rodi.

Ovce bele, voli rjavi
pasejo se po planjavi,
ovni, osli in telice
in košute in oslice
gledajo skoz okna v stajo:
Se pastirci tam igrajo?

Pride v hlev strmé živina —
saj tam sveta je Družina.
Nizek in ubožen hlev
priča je njihovih rev.

Pa zato je Majda rekla,
da vso dolgo pot bo tekla
tja pred Betlehemska vrata,
kamor kaže zvezda zlata.

Z njo pa pojde tudi Tonček,
ki medú ponese lonček,

kos orehove potice,
ki ima jo od tetice.

Pojde Mina, Zeŕa, Tina,
vsa Matjaževa družina,
in oglar in Jurček, sin,
z mrzlih prideta planín.

Kod pa hodi sosed Jaka?
Glej, iz hleva sém koraka —
stara ovca gre za njim,
vsa marogasta kot dim.

Glej ga, Miha tam sopiha,
od naduhe komaj diha —
in od bajte Neža teče,
tiho »Oče naš« šepče.

Tam pastirje glej s kožuhí,
ki s pogorja v noči gluhí
z jančki na ramah gredó,
da jih Detetu dadó.

In bogati stríc na vasi
gre sém moško in počasi —
njega pa le počakajmo,
prej na pot se ne podajmo,
ker bisago težko nosi,
ali vbočajme ne prosí;
vzel s seboj je celo pleče,
le povedati nam neče.

Hitro, Urška, steci, steci
in povej in naglo reci,
kaj si vse doma nabrala,
ali masla ali sala,
da ga Jezuščku boš dala?

Mislím, zdaj pa vsi smo zbrani
za vasico na poljani,
stari kmetje in otroci
s polno culo v desni roci.

Glej Jernejca, saj sem vedel,
da boš zadnji k nam pribredel —
zdaj pa hitro, brž od tod,
in naprej čez sneg na pot!

Čez planine in vršiče
družba naša se pomiče,
skozi gozd, čez dol, goré
naša dolga vrsta gre.

Čez vasi, globoke reke
in prepade in preseke
zvezde nam migljajo zvesto,
vodijo nas v dalnje mesto.

Tam v daljavi na dobravi
družba naša se ustavi,
trombe trobijo že glasne,
trume plapolajo jasne,

angelcev srebrnih roj
zró pastirci nad seboj —
vse blešči, iskri se, pleše,
v zlatih se plamenih kreše.

Vsi osupli križajo
se pastirci, nižajo
angelci se, do zemljíce
nesejo jih perutnice.

V zvezdah se nebo žari
in pastirci z angelci
se objemajo, smehljajo,
tiho med seboj kramljajo.

Tam je hlevce, ves zelen,
iz mahú je narejen —
in med sivim tam osličkom
in med pisanim voličkom
Bogek naš sedi na slami
in Marija ga z rokami
gladi in povija, boža,
da cvete, rdi kot roža.

O pozdravljeni vsi trije,
Jožef, Bogek, sin Marije,
in preljuba božja Mati,
ki nam siješ v kroni zlati.

Vzemi, Bogek, kar imamo,
kar prinesli smo, ti damo:
hruške, jalobka, potice,
otroške srajčke in plenice,
suhe krljle, tolste krače
in rožiče in pogače,
moke, masla in zabele
deklice so s sabo vzele.

Tu naš Jezušček je mali,
ki smo dolgo ga iskali —
pokleknimo in molimo,
Kralja našega častimo!

Razširjena fronta

Namen naše protikomunistične borbe je, da popolnoma uničimo komunizem. Zato je potrebno, da dobro poznamo komunizem in vse okolnosti, ki jih je komunizem obrnil sebi v prid.

Komunistično nevarnost bi mogli odstraniti že pred nastopom revolucije. Kajti jasno je, da revolucija ni nastopila sama od sebe, spontano; komunisti so jo pripravljali načrtno že dolgo pred njenim začetkom. Ko bi torej takrat poznali vse cilje in metode komunizma, bi se tudi zavedeli njegove nevarnosti ter bi storili, kar je potrebno, da jo odstranimo.

Toda kaj vse so ljudje videli v komunizmu, samo njegovega pravega obraza ne! Ne govorimo o tistih, ki so bili sami komunisti, pa so hote in vedoma drugim ustvarjali napačne pojme o komunizmu, da bi jih uspavali. Teh je bila vendarle manjšina, saj drugače bi se jim ne bilo treba posluževati laži. Govorimo o ljudeh, ki so v dobri veri živeli v zmotah.

Nekateri sploh niso verjeli, da bi komunistična nevarnost obstajala. To so bili naivneži, ki niso mogli verjeti, da bi mogel kdo ilegalno pripravljati socialno revolucijo. Gledali so na zgodovinsko dogajanje kot na spontan ali determiniran proces, v katerem nastopajo revolucije same od sebe, da se v njih sproščajo socialne napetosti. To je bil nekakšen liberalni »laissez faire, laissez passer« v odgovor družabnemu življenju, optimizem, ki upa, da se bo nazadnje vse prav izteklo. »V življenju je vse prav!«

Drugi so vedeli, da je komunizem poskus realizacije Marxovih nauk. Niso pa dovolj poznali marksistične revolucionarne teorije, ali pa je niso dovolj resno jemali. Zaradi tega so sicer priznavali, da je ruski boljševizem pravi marksizem, niso pa mislili, da bi bil lahko nevaren za druge narode. V boljševizmu so videli le ruski domači režim, ki je na znotraj bistveno različen od carskega režima, navzven, v razmerju do drugih držav, pa je samo nadaljevanje carske imperialistične politike in nič več. Njihovo naziranje je bilo v očitnem nasprotju s komunistično teorijo, saj je Ljening dejal: »Naloga zmagovite revolucije je, da izvede maksimum tega, kar je mogoče ustvariti v neki deželi za razvoj v pomoč revoluciji v vseh deželah.« (Proletarska revolucija in renegat Kamsky) Naziranje, da se hoče boljševizem omejiti samo na Sovjetsko zvezo, je dovolj jasno ovrgla tudi komunistična praksa: ogromna organizacija Kominterne, naslonjena na vso pomoč Sovjetske zveze in njene diplomacije, ki je ustvarjala zakonita, obenem pa zavarovana oporišča komunistične agitacije. Fronta komunizma je bila, gledano krajevno, razširjena po vsem svetu.

Le redki pa so spoznali, da je komunizem svetovna nevarnost in da je ruski boljševizem le avantgarda svetovne revolucije, ki si jo je postavila Kominternina za cilj. Večina tega ni razumela in je šele postopoma, dejal bi, induktivno spoznavala nevarnost.

Tako se je moglo zgoditi, da ob nastopu »Osvobodilne fronte«, ki je bila tipična komunistična

tvorba, nismo vsi znali zavzeti pravega odnosa do nje, ker nismo dovolj poznali komunizma in komunistične taktike. Šele polagoma smo iz njenih del sklepali na njene prave cilje, iz učinkov na vzroke.

Nazadnje je prišel čas, ko se je jasno pokazalo, da je komunistična partija gibalno in neomejen gospodar »Osvobodilne fronte«. Takrat je šele njena praksa mnoge pripravila do tega, da so se začeli seznanjati s komunističnim naukom. Vendar pa marsikdo ni zajel takoj celote v vseh njenih osnovah, zato pa tudi ni mogel dojeti vseh daljnosežnih, skrajno pogubnih posledic, ki jih prinaša s seboj komunizem.

Že od prvih početkov »Osvobodilne fronte« je bilo očitno, da je nastala na naročilo iz Moskve in da zasleduje cilje, ki so slovenskemu narodu v škodo, da, ki ga celo lahko uničijo. Bilo je razumljivo, da more postaviti cilje, ki so proti narodnim koristim, le komunizem, ki je po svojem bistvu internacionalen, mednarodni. Ko je to spoznanje prodrl, smo začeli proti komunizmu poudarjati velik pomen narodnosti. Ves protikomunističen tabor si je bil edin, da je treba braniti narod pred napadom komunizma. In res je narodnost dragocena dobrina, ki nam more dati močno oporo v naši ideološki in fizični borbi proti komunizmu. Vendar pa boj proti komunizmu ne obsega samo borbe za narodnost, marveč vključuje tudi druge dobrine, brez katerih bi bilo človeku življenje bistveno oteženo. Te dobrine so — da naštejemo le nekatere —: osebna svoboda, politična strpnost, zasebna lastnina, družina, tradicija. Komunizem jih vse uničuje in vsaka izmed njih more biti komu povod, da se je postavil proti komunizmu.

Če pa se vprašamo, katera izmed naštetih dobrin bi mogla služiti za osnovo našemu boju, vidimo, da nobena sama zase, marveč samo vse skupaj, postavljene na neko enotno osnovo, na kateri se razvrščajo po nekem hierarhičnem redu. Kdor bi ves boj proti komunizmu osnoval na eno samo ali le na nekatere teh dobrin, bi bojišče omejil na en sam sektor in bi s tem fronto bistveno oslabil. Vsaka dobrina nam je dragocena, toda nobena izmed njih nima dovolj vsebine, da bi se mogla meriti z obsežnim komunističnim programom.

Bistveno vprašanje pri komunizmu namreč ni njegov odnos do osebne svobode, politične skupnosti, zasebne lastnine, družine, tradicije ali narodnosti. Bistven je komunistični svetovni nazor in po tem nazoru je določen njegov odnos do teh dobrin po lestvici vrednot, ki jo postavlja dialektični materializem. Če se torej hočemo uspešno boriti proti komunizmu, ne smemo ostati pri obrambi posameznih dobrin. Našo fizično borbo moremo idejno zadosti podpreti le, če fronto razširimo, če se borimo proti celotnemu svetovnemu nazoru — komunizmu.

Vzemimo za primer narodnostne ideje. Brez dvoma nam je močan argument v naši ideološki in fizični borbi proti komunizmu. Gotovo je namreč, da komunizem s svojim internacionalizmom narodnost ubija ali ji vsaj bistveno škoduje. Pa vendar narodnostna ideja sama ne more zadoščati za naš boj. To lahko spoznamo, če natančneje pogledamo, kaj je prav za prav narodnostna ideja, kakšen je njen obseg in vsebina v primeri s komu-

nistično ideologijo. Vedeti moramo predvsem, da obseg in vsebina narodnostne ideje še daleč nista tako obsežna, kot je obsežen in vsestranski komunistični nauk.

Komunizem je svetovni nazor, ki skuša odgovarjati na vsa življenjska vprašanja, ki ima svoj socialni in gospodarski program, trdno zgrajeno hierarhijo svojih namišljenih vrednot. Na večino vprašanj, o katerih govori komunizem, pa nam narodnostna ideja ne more dati odgovora. Kakšen svetovni nazor predpostavlja narodnostna ideja? Kakšno socialno ureditev? Narodnost je le neka danost v življenju, ki jo mora svetovni nazor upoštevati in vrednotiti, ki pa sama ne more biti vodnica v osnovnih vprašanjih življenja. Prav za prav je nerodno izražanje, če govorimo v isti sapi o narodnostni ideji in o komunističnih idejahl. Kajti »narodnostna ideja« je neko dejstvo, ne norma, komunistične ideje pa so v veliki meri tudi normativnega značaja. Narodnostna ideja, a prav tako vsaka druga »ideja« ali dobrina, ki smo jih našli, je po vsebini daleč bolj preprosta, manj obsežna, kakor zmotni komunistični svetovni nazor.

Stališče komunizma do posameznih dobrin, ki jih uničuje, je določeno z njegovim zmotnim svetovnim nazorom. Komunizem, ki je enoten svetovni nazor, moremo zato popolnoma premagati le, če mu postavimo nasproti enako obsežen, na vsa vprašanja odgovarjajoč, pravilen svetovni nazor. Le tako mu bomo kos na vsej fronti.

V preteklosti so nas ovirale razne zmote, da nismo mogli spoznati, kako vsestranska, totalitarna je komunistična nevarnost.

Najprej je pripravljala pot liberalizem. V idejnem pogledu je razglasil tolerantnost do vseh nazorov, tudi do zmotnih. S tem je načelno dopustil, da se prosto širijo tako nevarne zmote, kakor je komunizem. V socialnem pogledu pa je družbo razrval, jo razdrobil in s tem napravil manj odporo proti takim zajedalskim napadom, kot ga je začela na družbo Kominterni. Individualistična liberalna miselnost je poleg tega omalovaževala pomen organiziranega dela. Zato ni nudil v tem času skoraj nihče organiziranega odpora proti komunizmu. Na organizirano delo komunizma pa je gledala večina kot na nevarnost, ki bo sama od sebe prešla.

Pri nas na Slovenskem sta še posebej dve gibanji zavzeli napačen odnos do komunizma in mu s tem pomagali, da je lažje prodiral. Bili sta to mladinsko in krščansko-socialistično gibanje.

Mladinsko gibanje je bilo le posebna oblika katoliškega liberalizma. Med katoličani je povzročalo idejno zmedo. V komunizmu so videli njegovi številni pristaši le »napore za ustvarjanje boljšega družabnega reda«. Noben čudež, če so se mnogi izmed njih odločili, sodelovati pri takih naporih.

Krščanski socializem pa se je lotil jalovega prizadevanja, da bi združil krščanstvo z marksizmom. Hotel je ločiti v marksizmu svetovni nazor in gospodarski nauk ter marksistični gospodarski nauk združiti s krščanskim svetovnim nazorom. Nujno je bilo, da se je krščanski socializem, potem ko je začel popuščati od krščanstva, zlil s komunizmom.

Taka je bila logična pot zmote: od liberalizma ob spremljavi »neokatoliškega« mladinstva in krščanskega socializma v komunizem.

Za prodiranje zmote pa so poleg logične poti sklepanja merodajni tudi psihološki zakoni, po katerih se zmota širi med ljudmi.

Za uspešno uničevanje zmote je treba dvojnega postopka. Najprej moramo zmoto spoznati in razkrinkati; to je logično-spoznavni postopek. Nato pa je treba odstraniti vse duševne lastnosti mase, vse slabe strasti ljudi, ki jih nagibljejo, da se raje oprimejo zmote kot resnice; to je vzgoja.

Gotovo je namreč, da bi komunizem ne mogel prodreti med narodom, ki je moralno popolnoma zdrav. Ljening je zapisal v svoji brošuri »Otroška bolezen krščanstva« tole: »Revolucija je nemogoča brez splošne nacionalne krize.« Splošna nacionalna kriza pa ne pomeni samo gospodarske ali socialne krize, marveč predvsem moralno krizo. Že davno so si sociologi na jasnem, da so krize, ki so zadnja desetletja zadevale človeštvo, predvsem moralnega značaja. Ko bi ne bilo tako, bi komunizem s svojimi goljufivimi obljubami ne mogel prodirati.

Seveda je treba poudariti, da je moralno propadanje množic, med katerimi se je komunizem širil, bilo v precej tesni zvezi z gospodarsko bedo. Tisoči stradajočih delavcev so zaradi svojih vsakdanjih skrbi začeli pozabljati na moralne dolžnosti. Zaradi silnega pomanjkanja so pustili, da je v njih prevladala ena sama potreba — kako se nasititi in si čim bolj urediti življenje na zemlji; zapadli so življenjskemu materializmu. Niso popolnoma zavrgli vere v onostranstvo, vendar so živeli, kakor bi te vere ne imeli.

Toda gospodarska beda ni bila edini vzrok, da so ljudje zapadali življenjskemu materializmu. Mnogi, ki so težko živeli, so vkljub temu ohranili močno, živo vero in so ostali krščanski idealisti nkljub poplavi življenjskega materializma. Nasprotno pa so mnogi, ki so živeli v blagostanju, pozabili na vse, kakor svetopisemski materialisti, ki so »sedli jest in pit in so vstali igrati se«.

Prav ta življenjski materializem je komunistični agitaciji olajšal delo. Nobena težava ni, navdušiti materialista, ki je že pozabil na onostranstvo, za namišljeni raj na zemlji, kakršnega obljublja komunizem. Nobena težava ni, življenjskim materialistom vcepiti razredno sovraštvo. Nazadnje tudi ni težava, narediti iz življenjskih materialistov prepričane vernike zmotnega dialektičnega materializma.

Precej težja pa je obratna pot: ljudem pokazati zgrešenost dialektičnega materializma in jih dvigniti iz življenjskega materializma k luči. Dandanes se mnogo govori o novem redu. Kadar slišimo tako govorjenje, se moramo zavedati, da vprašanje novega reda v bistvu ni politično, ne gospodarsko vprašanje, ampak je predvsem moralno vprašanje. Novi red bodo ustvarili novi ljudje. Novi ljudje pa bodo tisti, ki se bodo znebili življenjskega materializma v vseh njegovih oblikah — sebičnosti, dobičkarstva, pohlepa — in se bodo oklenili krščanskega idealizma in duha socialne pravičnosti in socialne ljubezni. Šele ko bo zavladal povsod ta duh, bodo odstranjeni vsi pogoji za razširjenje komunizma.

Iz tega sledi: za popolno zmago nad komunizmom moramo poleg fizičnega boja voditi tudi ideološki boj in moramo razširiti fronto še na vzgojno delo — za zmago krščanskega idealizma nad življenjskim materializmom.

OBRAMBNI BOJ SLOVENSKEGA NARODA

France Kremžar

V svoji knjigi, ki je izšla pred 113 leti — l. 1832. — je nemški pesnik Klemens Brentano popisoval trpljenje našega Gospoda Jezusa Kristusa po videnju in zamaknjenju božje služabnice Katarine Emmerich. Ta je v svojem videnju videla, da je Kristus po svoji smrti stopil tudi v pekel, in slišala, da bo Lucifer — če je prav slišala — v letih med 1940 do 1950 za kratko dobo izpuščen na zemljo. V knjigi je o tem takole zapisano:

»Slišala sem, da bo Lucifer, če se ne motim, 50 ali 60 let pred letom 2000 po Kristusu za nekaj časa spet spuščen na prosto.«

Kakor povedano, je ta knjiga bila pisana pred več ko sto leti. Včasih bi se nam njena napoved bila zdela malo verjetna. Danes pa vidimo, kako čudovito se uresničuje vse to, kar je bilo tamkaj povedano, saj smo sami priče, kaj in kako dandanes ravna satan po svojem komunizmu med človeškimi otroki: Satan je res izpuščen z verige ter se zdi, kakor da bi imel vso oblast nad dobrimi in slabimi, vso oblast nad narodi, ki ječe pod njegovim strašnim žezlom.

Vsi znaki kažejo, da so na delu satanske sile, ki uničujejo človeški rod. Z lažjo, ki je satanovo orožje od začetka, je ta zopernik božjega Stvarstva mešal in mamil ljudi ter jih lovil v svoje mreže. Ko je najprej laž opravila svoje delo, je začel s strahotno silo, divjim nasiljem ter strašnim prelivanjem krvi povsod tam, kjer se mu niso hoteli radovoljno vdati. Ni se bal nobenih sredstev, ker njemu je vsako sredstvo dobro: hudoben je namreč po svojem bistvu, saj je početnik večnega zla in hudobije. Kot tak je v vso večnost sovražnik vsega božjega. Nepomirljivo sovraži osebnega Boga in vse tiste, ki so Bogu in njegovi Cerkvi zvesti. Od tod tudi tolikanj krvavih žrtev med božjimi spoznavalci.

Prav gotovo pa človeški rod vendarle še ni tako spačen, da bi bil sledil tega duha hudobije, ko bi ta ne bil oslepil duhovnih oči, da toliko njih ne more spoznati resnice ter ne ločiti slepila od resnice. Kakor je posameznike vabil za seboj z gesli o enakosti in bratstvu, o udobnem življenju, tako je v tej vojski skušal cele narode uničiti, hlineč se jim kot osvobodilec in narodni vodnik, ko je v resnici bil morilec in narodni zvodnik. — Komunizem je že v svoji zgodovini pokazal, da je pripravljen cele narode žrtvovati narodnemu poginu, če bi mogel kje doseči svoj cilj in povsod zavladati. Tako je pod geslom »osvoboditve« tudi naš slovenski narod hotel speljati v svoje mreže ter ga tako zavesti na pot gotove narodne smrti in pogube. To nam danes dokazuje zgodovina teh zadnjih treh let, odkar pri nas divja veliki boj med komunizmom in njegovimi nasprotniki. Danes je jasno vsakomur, ki je te čase doživel in je ostal od satanove sile neomadeževan, da se tisti, kateri se bore zoper komunizem, bore hkrati za Boga

Razvaline Turjaškega gradu.

in za duhovno ter stvarno svobodo slovenskega naroda.

Sicer pa kar preglejmo dogodke teh let, v katerih slovenski narod bije v resnici boj za svoj obstanek, ki je ogrožen v prvi vrsti po komunizmu.

Vojska leta 1941. nas je še nekam malo zgrabila, tako da smo brez prevelikih krvavih žrtev prešli v nove razmere. Tako je ostalo do zime tistega leta. Toda že v poletju so se zlasti v Ljubljani začeli razširjati glasovi, da je treba ustanoviti nekako osvobodilno fronto. Vsak Slovenec je sicer želel novih razmer, vendar je pamet narekovala, da novih razmer naš mali narod ne more ustvariti, če noče sam sebe pri tem uničiti. Zato so poštene in pametne možje na vse kriplje svarili ter vse storili, da bi našemu narodu bile nove žrtve prizanesene. Tiste čase so uvidevni voditelji med nami že vedeli, da za tako imenovano »Osvobodilno fronto« v Ljubljani v resnici stoji rdeči komunizem s svojo mednarodno organizacijo ter da že samo po tej organizaciji ne more iz OF Slovincem nič dobrega priti.

In tako se je zgodilo, da so decembra istega leta pod krogami komunističnih morilcev že začele padati v Ljubljani prve žrtve, nakar se je začelo v letu 1942. splošno pobijanje vseh Slovincem, ki so kakor koli kje in kdaj rekli besedo zoper komunizem. Tako je padlo v Ljubljani več katoliških dijakov, padel je dr. Ehrlich, ki je kot duhovnik svaril pred sodelovanjem s komunizmom, padel je ban dr. Marko Natlačen, ki je kot vodilni slovenski mož izjavil, da je komunizem naš narodni sovražnik, ki ga je treba razkrinkati in med našim narodom onemogočiti. Istočasno so začeli na deželi padati duhovniki, ki so svarili pred komunizmom, padali so verni slovenski možje, padale žene in dekleta, padali celo nedolžni otroci. Nastalo je pravo pobijanje vsega, kar je v

Grahovo. Na levi Krajčeva hiša in zvonik, kjer se je bil junaški boj domobrancev.

resnici slovensko in katoliško mislilo in delalo.

Ni bilo dovolj, da so komunisti svoje žrtve morili, marveč so jih navadno poprej še nečloveško mučili ter nato na pol žive metali v razne kraške jame. Samo Krimska jama za Krimom hrani v sebi več stotin takih slovenskih žrtev, ki si jih je bil izbral komunizem. Tako smo Slovenci dobili prve svoje mučence. Prvi so, ki so dali svoje življenje za svojo vero in narod, toda njihovo število gre v tisoče. Hkrati se je začelo uničevanje slovenskih domačij, kar so komunisti deloma sami od sebe izvrševali, deloma pa nalašč povzročili v tistem sodelovanju s tistim savejskim okupatorjem, zoper katerega so klicali ljudi v hribe. Kjer koli komunisti s svojim terorjem niso uklonili vernega ljudstva, tam so s svojimi napadi na kakega savejskega uniformiranca nalašč povzročili, da so potem savejci požgali tisto vas ter postrelili nekaj desetih nedolžnih slovenskih talcev, zlasti takih, ki so bili izraziti nasprotniki komunizma. To se je godilo zlasti zunaj na deželi.

Ob takem obojestranskem terorju so komunisti hoteli slovenske ljudi ukloniti, da bi se, boječ se okupatorjevih represalij in streljanja, zatekli k njim v hribe ter tako pomnožili njegovo »vojsko«. Tako sta komunist in savejec vzajemno, dasi na skrivnem, igrala isto igro: uničevanja slovenskega naroda.

Že zgodaj so naši ljudje spoznali to peklensko zaroto zoper svoje življenje in premoženje. Ker ni

bilo od nikoder pričakovati nobene pomoči, so ljudje sami pograbili za orožje. Kaj naj bi drugače storili? Dogajalo se je, da so komunisti pridrli ponoči v vas, tamkaj vdrli v hišo, pomorili tam s streli vso družino, hišo oropali in mirno odšli, ne da bi bil en sam kraljevski karabinjer, ki so stanovali v sosednji hiši, z mezinem mignil v obrambo tiste družine, ki je morebiti eno dolgo uro klicala na pomoč.

Tako so naši fantje in možje sami začeli delati red. Kar naenkrat se je meseca majnika na Dolenjskem pokazala močna četa mladih mož in fantov, ki so ščitili nezavarovane vasi. Da so laglje in bolj nemoteno opravljali svoje koristno narodno obrambno delo, so si nadeli naslov »štajerski bataljon«. Poleg kakih 20 ljubljanskih fantov, ki so danes domala že vsi padli, razen dveh ali treh, so se tej skupini priključili zlasti šentruperčani, njim so sledili šentjerneji in Podgorci iz novomeške okolice. To je bilo prvo jedro nove slovenske oborožene obrambe, ki je blizu pol leta s svojimi silami, s svojim orožjem in svojo krvjo branila Dolenjsko in njenega kmeta, kajti dolenjski kmet je pokazal, da je odločno zoper komunizem ter je zato moral od njega tudi največ pretrpeti.

Od meseca septembra je potem ta četa, ki je narastla že v močan polk, lahko že javno in odkrito nastopala. Z njo so morale računati tudi savejske oblasti. Te so morale ugrizniti v kisló jabolko ter gledati, da slovenski fant sam dela red in mir tam, kjer ga vse njihove divizije niso mogle in ne hotele narediti. Zdaj so savejci hoteli speljati vodo na svoj mlin ter so sladkega obraza morali priznati in začeli snovati Vaške straže, ki naj bi varovale slovenske vasi. Kakor bi trenil, je bilo povsod pod orožjem, kar je v slovenskem narodu bilo še postenege in vernega. Med prvimi in najbolj udarnimi vaškimi četami so bile Rovte in Begunje nad Cerknico. Tak je bil položaj v prvih mesecih leta 1943, da bi bile Vaške straže že mogle docela zatreti ves komunizem pri nas, ko bi savejske vojaške komande tega ne bile načrtno ovirale. Kar zdi se, da so savejske cesarske vojaške posadke po našem podeželju imele samo ta namen, da so Vaške straže ovirale pri njihovem zanosnem boju ter ščitile razbojniško rdečo družbo v gozdovih. Nazadnje je prišlo že tako daleč, da se Vaške straže iz svojih vasi niso smele več ganiti, medtem ko je cesarska vojska že kar odkrito komunistom pošiljala orožje in strelivo.

Prav to ravnanje tega zahrbtnega sovražnika slovenskega naroda nam danes dokazuje, kako se je prav za prav edino le slovenski fant v Vaški straži boril za svoj narod, da pa so ta narod uničevali prav tisti, ki so se sklicevali na svoje »osvobojevanje«. To nam je meseca septembra leta 1943. še bolj dokazala grda izdaja, ki so jo zagrešili savejci, kateri so vse svoje orožje dali na razpolago komunistom, svojim dotlej prikritim zaveznikom zoper pravo slovensko oboroženo silo — Vaške straže.

Začela se je krvava žaloigra na Turjaku, Grčaricah, v Begunjah in drugod, kjer so komunisti dajali častne besede in razglašali amnestije, da so potem kakor divji volkovi planili na razorožene slovenske fante ter jih v tisočih morili. Sledilo je Kočevje, kjer so rdeči morilci ustanovili nekako sodišče, ki je slovenske fante obsojalo na

smrt. Iz Kočevja so obsojence vodili v smrt v Mozelj, kjer so postrelili vse obsojence, zraven njih pa še več tistih, ki jih sploh niso postavili pred sodišče, med njimi vse bivše jugoslovanske častnike, ki so jih zajeli v Grčaricah in drugod, ko so jim poprej s častno besedo zagotovili, da je zdaj vse v redu. Druge so vodili brez sodbe iz Ribnice v Jelen dol, kjer so jih kakor pse streljali. Mnogo so jih postrelili že kar v Velikih Laščah, kamor so jih bili prepeljali s Turjaka. Nekatere pa so postrelili kar na Turjaku, med njimi mnogo ranjencev. Tako je satanska laž speljala komunistom v roke mnogo poštenih slovenskih mož in fantov, da so jih lahko uničili.

En sam krik žalosti in razjarjene ogorčenosti je ob teh dogodkih šel po slovenski zemlji, ki je morala piti kri toliko stotin slovenskih najboljših sinov, katero so prelili satanskemu komunizmu udinjani in spačenim tujim vzorom živeči sprijeni ljudje. Kakor odrešitev v dneh globoke potrnosti je planil na dan oklic generala Rupnika, ki je klical v domobranske vrste vse slovenske fante, ki so se krepko otesli komunističnega navala.

V obrambnem boju slovenskega naroda je nastala nova doba. Jedro nove domobranske organizacije so dali novomeški borci, ki so ob dneh septembrske izdaje krepko vzdržali ter savojem in komunistom zadali marsikak močan udarec. Ti fantje pod vodstvom stotnika Vuka Rupnika so se strnili v tako močno enoto, da zaslužijo naše največje občudovanje. Z Notranjskega so vreli v Ljubljano pod domobransko zastavo vsi tisti prekaljeni borci, ki so doslej tako vztrajno držali slovensko zastavo. Kmalu so vrste starih borcev bile zbrane. Njim so se zdaj pridružili novi tisoči, zlasti mladih fantov. Z Dolenjskega, kjer se je razlila komunistična povodenj, so vreli v Ljubljano kmetje s svojimi sinovi, da jih ne bi komunist nasilno mobiliziral. Vsi ti so kakor en mož stopili v vrste domobranske obrambe ter vsak dan večali njeno silo in moč.

Tri mesece po savojski izdaji in komunistični povodnji je v Ljubljani že bila veličastna domobranska parada, ki je pričala, kako silna je domobranska misel med našim narodom. Kajpada tudi domobranstvo ni napredovalo brez žrtev. Komunisti so se dobro zavedali, kaj se jim utegne zgoditi, če se domobranci razmahnejo. Zato so napeli vse sile, da bi domobranske postojanke kar spočetka »likvidirali«. Najprej so navalili s topovi, ki so jih dobili od cesarskih savojcev, na junaško posadko v Grahovem, ki je štela kakih 40 mož brez težkega orožja. Nastal je silen boj, ki je trajal od 10 zvečer do 11 dopoldne drugega dne, ko je padel zadnji borec v plamene goreče hiše. Nekaj borcev se je sicer rešilo, skoro na čudežen način, večina pa je junaško padla, ker se ni hotela vdati. Med njimi je padel tudi največji izmed sedanjih mladih slovenskih pesnikov, mladi France Balantič. Grahovo je bil za domobranstvo nov signal, da je treba boj zoper komunizem z največjo organizacijsko povezanostjo dobojevati. To se je poslej tudi zgodilo. Ko so kmalu nato komunisti tako, kakor poprej Grahovo, napadli tudi Velike Lašče, so že dobili trd odgovor, dasi tudi tukaj ni bilo brez žrtev. Toda to je bilo zadnje, zakaj v Kočevju so bili komunisti že docela razbiti od domobranskih pesti. Zdaj je sledila doba največjih

Kočevje. Razvaline gradu.

zmag in domobranskih uspehov. Kmalu nato so se začele organizirati dobro oborožene domobranske udarne skupine, prva spet v Novem mestu. Za njo so prišle druge, da jih je danes že pet. Te udarne skupine so sijajno oborožene, imenitno izurjene ter sestavljene iz samih prekaljenih borcev, ki so strah in trepet komunističnim tolpom.

Domobranstvo je zdaj taka sila, da je kos tudi večjim silam, kakršne pa so komunistične. Med komunisti zdaj Dolenjcev skoro ne najdeš več. Že spočetka jih je bilo le malo, pa še tisti, ki so bili, so bili po sili mobilizirani, ker se niso imeli kam zateči. Zdaj je Dolenjska že tako pod vplivom domobranske moči, da so se vsi Dolenjci lahko rešili izpod komunističnega jarma v domobranske vrste. Nekaj časa so zato komunisti hodili na Primorsko iskat slovenskih ljudi za pred puške. Toda zadnje čase tudi tamkajšnji Slovenci nič več tako ne gredo z njimi in jih tudi ni, ker so savojci v prvem letu vojske skoraj vse za orožje sposobne Slovence poslali v južno Italijo v razne internacije. Zdaj boš med komunističnimi brigadami laglje dobil kakega laškega komunisto iz Abrucov kakor Slovenca. Vedeti je namreč treba, da se danes v vrstah komunistične »slovenske osvobodilne vojske« klati največ Lahov, Mongolov in Hrvatov. Ko je dotok s Primorskega prenehal, so začeli komunisti mobilizirati na Gorenjskem. Tam je sprva lahko šlo, saj so komunisti znali ljudi

dobro slepiti. Toda, ko so gorenjski fantje prišli na Dolenjsko med komunistične tolpe, so na svoje oči videli resnico. Zato se je tudi na Gorenjskem kmalu začel odkrit odpor zoper komuniste. Kmalu so začeli tudi na Gorenjskem snovati slovensko brambo zoper komunistične nasilnike. Prav tako so storili primorski Slovenci. Tako ima danes domobranska misel tudi na Gorenjskem in Primorskem svoje močne enote.

Na Primorskem uspešno deluje že več bataljonov »Slovenskih narodnih straž«, kakor se brambovci tamkaj imenujejo. Na Gorenjskem pa je že tudi ustanovljenih mnogo krepkih postojank, v katerih krepko drže puško za vero in dom junaške roke naših najboljših fantov.

Ko je tako dotok komunistom bil s Primorskega in Gorenjskega spodrezan, so se ti ljudje zdaj vrgli na Štajerco. Ti so zadnje mesece leta 1944. bili glavne žrtve. Na tisoče so jih zvekli od doma na Dolenjsko, obljubljač jim, da bodo na Dolenjskem kakor doma, ker je na Dolenjskem vse rdeče. Ko pa so siromaki po hudem trpljenju prišli na Dolenjsko, so spoznali, kako so jih rdeči varali. Zdaj tudi Štajerci spoznavajo vso grdobijo komunističnih laži. Zdaj tudi Štajerci vidijo, da komunizmu ni do osvoboditve slovenskega naroda, marveč zgolj do tega, da bi tudi na grobovih slovenskega ljudstva zrastle nova komunistična sovjetska republika, v kateri pa bi namesto Slovencev lahko prebivali le kaki azijski Mongoli, ker bi Slovenci v tej revoluciji bili iztrebljeni. To vse zdaj Štajerci sami spoznavajo, zato se v stotinah vdajajo našim domobrancem, izročajo orožje ter so sami pripravljeni iti v boj zoper tega najhujšega sovražnika slovenskega naroda. Štajerci zdaj uvidevajo, da je komunizem samo na Dolenjskem uničil za velike milijarde slovenskega premoženja in uničil do 30.000 slovenskih življenj.

Tak je bil položaj v tem obrambnem boju v zadnjih tednih leta 1944. Vojaški uspehi našega domobranstva so pri vsej bojevitosti zahtevali le malo žrtev, tako da se moramo čuditi, kako malo teh junakov je padlo v primeri z uspehi, ki so jih dosegali. Vendar brez žrtev ni moglo iti. Na ljubljans-

skem Gradu je s smrekami obdan vrh, ki se imenuje Orlov vrh. Na tem vrhu so po zamisli generala Rupnika, ki je medtem postal vrhovni inšpektor slovenskega domobranstva, uredili prekrasno pokopališče junakov, kjer je pokopanih nekaj nad 100 junakov, ki so leta 1944 žrtvovali svoje življenje za vero in dom.

Hkrati z vojaškimi nastopi zoper komunizem pa domobranska misel tudi načelno deluje v vrstah tistih, ki so ostali doma. Tako so bila vse leto za vse stanovne organizirane dobro premišljena in skrbno pripravljena predavanja o komunizmu. Zlasti protikomunistična delavska organizacija dobro deluje ter ima med delavstvom velik odmev.

Prav posebno pa je treba naglasiti veličastna protikomunistična zborovanja, ki so bila prirejena po vseh večjih krajih naše pokrajine. Na večini teh zborovanj, ki se jih je udeleževalo na tisoče ljudstva, je med drugimi govoril sam prezident general Rupnik. Ta zborovanja so mogočno dokazala, kako enodušen je slovenski narod v boju zoper komunizem. Ta zborovanja so hkrati tudi dokazala, da se naš slovenski kmečki in delavski človek v polni meri zavedata tiste resnice, ki jo je bil o komunizmu povedal že rajni voditelj dr. Korošec: Komuniste lahko uničimo z orožjem, komunizem moramo pa uničiti z duhovno silo. Tako uči tudi naša vera, ki nam po Gospodovih besedah razlaga: Ta hudičev duh se ne izžene drugače kakor z molitvijo in postom!

Tako na vseh straneh vidimo uspešno pobijanje največje nevarnosti, ki je kdaj grozila našemu narodu. To je organiziran vojaški in idejni obrambni boj slovenskega naroda za svoj obstanek in za svojo svetlejšo prihodnost!

Dandanes je po vseh skušnjah preteklih let že vsakemu Slovencu postalo jasno, kar je poprej bilo jasno samo nekaterim: Komunizem je satansko delo, je satanska zamisel, ki naj uniči na svetu vse, kar je dobrega in plemenitega. Ta komunizem je grob malih narodov. Zato je pravi božji in narodni obrambni boj, ki ga danes bojuje slovenski domobranec zoper hudičevi znak — kladivo in srp!

Prezident, generalni inšpektor domobranstva L. Rupnik, polaga venec na grob domobranskih junakov na Orlovem vrhu na Ljublj. gradu.

POGREB JELENDOLSKIH ŽRTEV

13 dvovprežnih voz je vozilo 119 jelendolskih žrtev v polmraku k večnemu počitku v blagoslovljeno zemljo na pokopališče v Hrvačo.

Skozi vse leto se je naš spomin vračal k njim, misli so radovedno povpraševale in iskale odgovora vprašanju: »Kje počivajo junaški rojaki, ki so se ob navalu rdeče revolucije žrtvovali z eno samo željo, da bi s svojim darovanjem obvarovali in ohranili življenje ostalih domačih in naroda?«

Se živeči borci iz onih dni so natanko popisali njihovo trpljenje in njihovo močnatost ob junaški smrti. Preden so domobranci pognali sovražnika daleč od naših mirnih mest, smo vedeli za tihe grobove sredi dolenskih

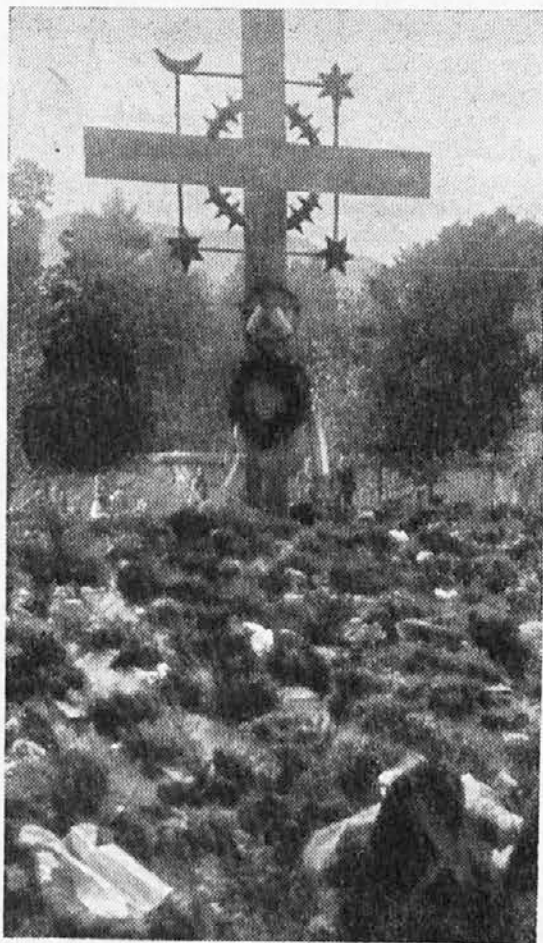
gozdov — daleč od blagoslovljene zemlje. Vedeli smo za njihovo grozno usodo, a si je še nismo znali predstavljati. Ze takrat smo hranili nanje hvaležen spomin, da pa zasluži njihovo žrtvovanje slavo največjih junakov, nismo mislili.

Brž ko pa so bili kraji okrog teh nepozabnih grobišč osvobojeni komunističnih zločincev, nam je ljubezen do bratov narekovala, uresničiti njihovo zadnjo željo — da bodo počivali v blagoslovljeni zemlji, da bodo nad njihovimi zadnjimi domovi stali križi in na njih napis, ki bodo poznim rodovom klicali, da mora slovenski fant braniti resnico — do smrti.

Letos 3. oktobra so slovenski domobranci odprli množična grobišča Jelendola. Tovariši v boju za iste cilje so mrtve junake dvignili iz sramotilnih grobov in jih počastili s slovesnim pogrebom.

Težka jesenska megla je ovijala torkovo jutro 3. oktobra, ko so se dolge vrste gostov tujih držav, domačega prebivalstva in slovenskih vojakov pomikale iz Ribnice po cesti mimo vasi Rakitnice proti bližnjemu gozdu, ki je leto dni skrival v svoji zemlji protikomunistične junake, od komunistov na skrivaj postreljene lani 15. oktobra in v noči od 22. na 23. oktober. Kadunje tega na pol kraškega gozda so v varstvu močnih smrek bile tem stoterim žrtvam tiho domovanje. Nihče ni nad svežimi, a dobro skritimi grobovi točil solz, nihče še ni mrtvim junakom na grobu zapel žalostinke. Piskanje vetra in šumenje drevesnih vrhov je bila edina melodija, ki je božala tišino mrtvih domov.

Prvi pozdrav jim je prinesel slovenski domobranec, prvo pomoč so jim nudile lopate domobrancev, ko so v zemlji iskale trupla junakov, ki jim sovražnik še blagoslovljeno zemljo ni hotel privoščiti. Zavarovani z močnim zidom domobrantskih zased so se prvi čistili v jutranjem svitu bližali kraju množičnih grobov. Okrog osme ure zjutraj so se oglasile prve lopate in se zarezale v zemljo, ki je v obliki dolgega pravokotnika zaradi slabe zaraščenosti svežega groba še dokaj dobro kazala velikost prvega grobišča. Prva jama je bila približno 3 m široka in 6 m dolga. Pol ure so domobranci-kopači z vso vnemo kopali nad mrtvimi tovariši. O pol devetih so lopate natele na prvega mrtveca. Vojaki so pričeli, kolikor se je dalo obzirno, rezati kose nad mrličji usedle zemlje. Uradna komisija in gruče prebivalstva, ki so v krogu čakali na vstajenje mrtvih borcev, so se ob prvih odkritjih tesno zgrnili ob robu kadunje v nemem pričakovanju svojih

Oder v Ribnici s križem in z znaki slovenskega naroda nad krstami junakov, posutimi z venci.

mož in bratov. Po bližini se je razlezel duh mrtvih trupel. Grobarji, opremljeni z gumijastimi rokavicami, so junaško kljubovali težkemu dušičnemu zraku. Iz ljubezni do svojih bratov so hoteli izvršiti poslednje delo usmiljenja, ki jih je utrujalo kakor težka borba s komunističnimi tolpmami.

Okoli stoječi so z žalostnimi pogledi objemali zmrtvinčeno telo prvega mrtveca, ki so ga domobranci previdno dvignili iz mučeniške jame. Ostanki mrtvega junaka so komaj še sestavljali podobo telesa. Z največjo skrbnostjo so domobranci mrtveca položili v bližnjo belo krsto. Na bližnji jasi je uradna komisija pričela z delom. Pregledala je vse znake, ki bi olajšali spoznavanje mrtveca. Svojci mrtvih junakov so se po vrsti sklanjali nad njim — a nihče ga ni spoznal.

Prva jama je kmalu popolnoma odprla svojo skrivnost. Ob pogledu na plitvo jamo, polno izmaličenih trupel, je srca stisnila žalost. Mrtva trupla so bila zaradi teže zemske odeje stisnjena. Ležala so vse vprek, kakor so mučenci padali v jamo. Udje mrličev pa so bili med seboj na vse načine prepleteni, dokaz, kako so v smrtnem boju še v jami umirali naši junaki. Domobranci so pri dviganju trupel imeli veliko dela in težav. Večkrat so morali dvigniti sosednjega mrtveca, da so izpod njega rešili nogo mrliča, katerega so hoteli dvigniti. Okrog grobišča ležeče bele krste so romale s svojimi mrtveci proti jasi, kjer jih je komisija pregledovala. Trupla so bila že močno uničena, koža je bila že povsod načeta, meso nagnito. V večini so bili spoznavni znaki le dolžina postav, zobovje, lasje, obleka, rožni venci, molitveniki.

Dolga vrsta krst z mrtvimi junaki je čakala zadnje poti. Ob truplih pa so stale matere, sestre, bratje sključeni nad dragimi rajnimi. Nepozabni so bili ti prizori materinske ljubezni. Do onemoglosti od žalosti uničena je mati glasno ihtela nad ostanki svojega sina. Ni se mogla pololažiti ob pogledu na sina-mučenca. Celo belo blazino mu je prinesla za vzglavje pri zadnjem počitku. Hotela mu je zadnjič izkazati svojo ljubezen. Sedaj pa ji je sin stopil iz groba izmučen, na pol uničen — grozno nasprotje mladostne lepote in zdravja. Grenka resnica komunističnega zločina je žgala materi srce. V obupnem klicu se je sklonila k ljubljencu: »O, fant moj, kaj so naredili s teboj!« S svojci so jokali in si brisali solze vsi, ki so prišli na ta grozni kraj. Domobranci so stiskali ustnice, bratje mrtvih so v bridki žalosti klicali na odgovor

podle komuniste — zločinske morilce množice fantov, ki so hoteli ohraniti slovenskemu narodu podobo, kakor mu jo je namenil Bog, pa so zaradi tega morali umreti.

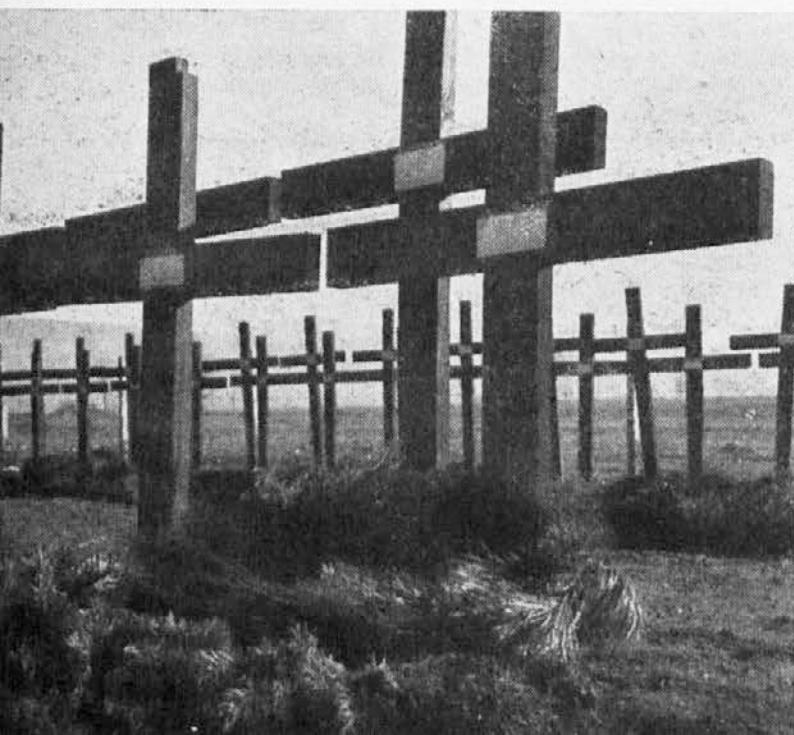
38 žrtev je skrival prvi grob. Vse so bile rešene groznega objema že pred poldnevom. Med tem časom pa so domobranci odkopali že drugi grob, da so mogli grobarji po kratkem odmoru takoj nadaljevati z delom. Drugi grob je bil največji. Hranil je 57 trupel. Požrtvovalna komisija in junaški domobranci so skoraj brez prestanka nadaljevali z delom. Dviganje vsakega mrliča je zahtevalo vso pazljivost, ljubezen in spretnost. Vsako truplo je zahtevalo zase poseben zapisnik, ki naj priča prihodnjim rodovom Slovencev, kaj so za njih blagor trpeli kmečki fantje, ki so jih komunisti v žico zvezane gnali na to morišče kot izdajalce — čeprav so bil nedolžni.

Pet je bila ura, ko so popoldne domobranci končali z delom v tretjem grobu, ki je kril 24 junakov. Nihče ni mislil, da bo toliko žrtev ta dan dočakalo vstajenje. Zaradi premajhnega števila krst so morali popoldne v vsako krsto položiti dva mrtveca.

Po peti uri je odrinil dolg sprevod voz s 104 naloženimi krstami 119 mrtvih junakov mimo slovenskih vasi proti Ribnici. V Rakitnici so čakali vsi vaščani sredi vasi na zadnji sprevod mrtvih junakov. Zene so imele v rokah kropilnice in z blagoslovljeno vodo kropile krste. Otroci in dekleta pa so zasuli krste s cvetjem in venci. Okrašeni vozovi so nadaljevali pot v večernem mraku. Rakitniški zvonovi so še dolgo pozdravljali sprevod mrtvih junakov in naznanjali bližnji vasi prihod mučencev. V Dolenji vasi je ob kapelici zbrana čakala vsa vas. Za pozdrav mrtvim junakom so dekleta okrasile krste z 42 venci. Sprevod je nadaljeval pot proti Ribnici, se v vsaki vasi nekoliko ustavil, da so se vaščani z molitvijo, venci in poslovljnimi besedami zahvalili mrtvim fantom za njihove žrtve. Tako je bil v Podgorici, Nemški in Goriči vasi ter v Hrvači.

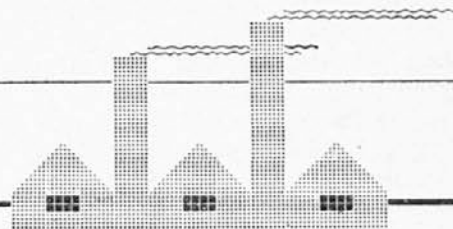
Pozno po sedmi je sprevod prišel do Ribnice. Na bloku so z duhovščino čakali Ribničani. Ob dolgi vrsti spremljevalcev so vozovi s krstami krenili proti cerkvi, kjer so na velikem, prav za to slovesnost pripravljenem odru krste počakale naslednjega dne, ko so se Ribničani in z njimi ves narod poslovili od mrtvih junakov, ki so s tisoči spremljevalcev odšli na pokopališče v Hrvači k zadnjemu, a blagoslovljenemu počitku. V dveh velikih grobovih ribniškega pokopališča so mrtvi junaki dobili svoj zadnji grob in tako končali pot trpljenja, ponižanja in mučeništva, za katero jih je izbral Bog, da bi s svojo žrtvijo zgradili na Slovenskem temelj novemu krščanskemu življenju, ki bo pri nas vzklilo, ko bo komunizem uničen.

Mrtve žrtve Jelendola so za svojo junaško vztrajnost v boju proti komunizmu dobile sedaj zadnje plačilo na zemlji — počitek v blagoslovljeni zemlji. Tako jim je narod izkazal svojo hvaležnost in obenem tudi voljo, da jih nikdar ne bo pozabil. Kadar koli bo treba pokazati, koliko smo Slovenci žrtvovali za svojo lepšo bodočnost, bomo pokazali nanje — jelendolske junake. Dokler je Jelendol skrival v svojih gozdovih množico trupel, nam je bil bolečina, ko pa nam je vrnil junake, nam je postal ponos.

Grobovi
jelendolskih žrtev
na pokopališču
na Hrvači.

NOV RED V DRUŽBO!

V strahotnem trpljenju vsega človeštva se pred nami poraja nova doba človeške zgodovine. Sedanji družabni red se je zamajal v svojih temeljih. Njegovo gospodarsko življenje, ki temelji na kapitalističnem gospodarskem sestavu, se nevdržno ruši. Ta kapitalistični sestav je povzročil silno stisko med narodi. Po svoji brezbožni naravi je krivec strašne duhovne in materialne bede, ki je zajela milijonske množice proletarcev, in njih ječanje vpije z zemlje k Bogu. Bedno človeštvo išče izhoda iz te stiske. Ponuja se mu polno vodnikov, da ga popeljejo v novo, srečnejšo bodočnost. Vsak snuje in širi svoje načrte in kričavo ponuja svoj gospodarski, politični in družabni sestav.

Eni hočejo temeljito preurediti socialno politično zakonodajo. Raznih socialnih zavarovanj je bil doslej deležen le delavski in uradniški človek. Še to zavarovanje pa je imelo nekaj velikih pomanjkljivosti, ki so bile pač posledica neurejenih gospodarskih razmer. Zato pripravljajo zakonske načrte, po katerih naj bo blagodatni preurejenega in spopolnjenega socialnega zavarovanja deležen vsak človek. Nihče, kdor delati more, ne sme biti brez dela; če pa po višji sili delati ne more, ne sme biti izročen bedi in pomanjkanju, zato mu država mora nuditi vsa in tolikšna sredstva, kolikor jih človek potrebuje za primerno in zadostno preživljanje samega sebe in svoje družine.

Drugi razglasaajo za krivca sedanjega gorja politični parlamentarizem in moderno demokracijo z njenimi lažno-svobodnimi volitvami. V njihovem varstvu se je gojil in razbohotil brezdušni kapitalizem. Zato proč z demokracijo, postaviti je treba vlado, ki ne zajema oblasti iz volje množic, ampak iz avtoritete države. Gospodarstvo naj bo osnovano na združbah delavcev in delodajalcev. V vzajemnem sodelovanju stanov naj se prepreči izkoriščanje delavcev, odpravi razredni boj in pospešuje skupno delo za koristi delavcev in gospodarjev; gospodarstvo naj služi vsem pod vidikom obče blaginje. Država pa naj nima oblasti samo nad svetnimi zadevami, temveč tudi nad vzgojnimi in verskimi zadevami naroda, skratka nad celotnim ljudskim mišljenjem in življenjem.

Tretjim je vir vsega zla v zasebni lastnini in vidijo odrešitev človeštva v popolni razlastitvi zasebnikov, vsa lastnina pa naj postane skupna last ali, bolje povedano, državna last. Nočejo pa izpeljati samo kolektivizacije gospodarstva, temveč hočejo kolektivizirati tudi družbo. Zato hočejo novega socialističnega človeka, ki bo osvobojen vse meščanske, verske, kulturne, politične in gospodarske navlake. Vse ljudi mora prevzeti socialistično mišljenje in življenje. Da pa bo čimprej taka socialistična družba ustvarjena, zato morajo proletarci z orožjem, s krvavim nasiljem porušiti sedanjo meščansko državo, njen pravni in družabni red in zgraditi komunistično svetovno republiko.

Ni naš namen iskati zmote in resnice navedenih glasnikov družabne prenovitve. Gotovo bi v enem sestavu našli več, v drugem manj resnice. Toda socialnega vprašanja ni mogoče rešiti z zrnji in drobci resnice, temveč le s čisto in celo resnico, kakršno nam podaja

krščanska resnica o človeku. Od tega, s kakšnega vidika zremo na človeka, je namreč odvisna prava ali neprava rešitev socialnega vprašanja.

Katoliško reševanje socialnega vprašanja.

Katoličani imamo o človeku to prepričanje, da je človek osebno, t. j. samosvoje, umno in svobodno, a obenem socialno bitje, t. j. le v družbi in po družbi se pravilno razvijajoče bitje, ustvarjeno od Boga in za Boga. S tega vidika gledamo na vse njegovo življenje in dejstvovanje. Če hočemo torej človeka osrečiti in ga privedi iz sedanjega krivičnega nereda v pravični red, v pametno urejeno družbo, potem ne smemo misliti samo na družabno prenovno, kako bomo prenovili in preuredili gospodarstvo, gospodarske in javne ustanove, ampak si moramo prizadevati, se truditi in istočasno delati tudi za prevzgojo sodobnega človeka, ki mora zopet sprejeti in se okleniti krščanskih resnic in le po teh uravnavati svoje gospodarsko, politično, kulturno, zasebno in javno življenje. To dvoje, preosnova ustanov in prerod naravi, je zahteva naše dobe, če naj rešimo socialno vprašanje.

Cerkev, ki neprestano s skrbnim, materinskim očesom zre na življenje in delo svojih duhovnih otrok, je v vsaki dobi poskrbela, da jim je dala prave in varne smernice, po katerih so uredili svoje zasebno in javno življenje, da so srečno živeli ali pa da so srečno izšli iz stik in bede, v katero so zašli. Zgodovina dokazuje in potrjuje, da so take smernice vedno bile človeštvu v duhovno in gmotno korist in da so človeštvo vedno varno izpeljale iz težkih socialnih razmer in prevratov.

Cerkvene smernice.

Tudi v današnji, morda v vseh časih doslej najstrašnejši duhovni in družabni stiski in zmedi je Cerkev dala smernice, kako je treba preosnovati in preurediti človeško družbo, nje socialne in gospodarske razmere, da bi se tako družba rešila strašne nevarnosti, ki ji grozi, namreč krvave svetovne revolucije, propada vse krščanske kulture in krščanskih ustanov, da, propada človeške družbe sploh.

Te smernice podaja znamenita socialna okrožnica papeža Pija XI. »Quadragesimo anno«, po naše bi temu rekli »Ob štiridesetletnici«. Pij XI. jo je namreč izdal dne 15. maja 1931. Ta dan je poteklo 40 let, ko je papež Leon XIII. izdal prav tako znamenito socialno okrožnico »Rerum novarum«, o kateri je »Slovenčev koledar« za l. 1941. prinesel zanimiv članek.

Okrožnica »Quadragesimo anno« obravnava vprašanje obnove socialnega reda. Papež v tej okrožnici ne podaja podrobnega in tehničnega načrta, kako je treba urediti državo na znotraj, kako naj si narod ustavo uredi, kako naj se preuredi banke, tovarne, trgovine, plačni načini v podjetjih itd. Papež podaja samo neka npravna vodilna načela, ki se mora po njih obnova izvršiti, če naj bo narodom in deželam, zlasti pa delovnim stanovom v odrešitev. Tudi ta okrožnica ni ni-

kak podrobno izvelan socialni program, ampak zopet prav za današnje dobo podaja potrebna načela in navodila, to se pravi, daje smernice delu za obnovo reda.

To je pa glavno. Ko stavimo hišo, si tudi najprej naredimo splošen, osnovni načrt in šele temu osnovnemu načrtu prilagodimo razporeditev prostorov, notranjo ureditev in notranjo opremo. Nam so potrebna osnovna načela o tem, kako moramo vzeti v obzir delavčevo delo, kakšno je pravilno gledanje na zasebno lastnino, kakšno mora biti razmerje med delom in kapitalom, kakšna načela nas morajo voditi pri določevanju delavčeve plače, kako je z dobičkom, komu pripadajo sadovi dela; kako naj sodimo o brezdelnih dohodkih, o pravični plači, o družinski plači. Potrebna so nam jasna načela o preureditvi državnega življenja, ki ga moramo tako preurediti, da premostimo razredno sovraštvo, se ognemo zmot in napak lažne demokracije, kako bi spravili v življenje korporacije itd. Šele potem, ko smo si v vseh teh in podobnih vprašanjih ustvarili jasna načela, moremo v okviru teh načel začeti s podrobnim delom.

Ali pa so ta načela pravilna, so te smernice varne? Nikar se ne bojmo! Narodi se lahko mirno ravna po njih. Zakaj te smernice daje papež kot duhovni voditelj krščanstva vsemu krščanskemu svetu, krščanskim narodom. V takih izjavah pa vodi papeža sveti Duh, Duh resnice, ki ne more dopustiti, da bi papež zvodil človeštvo v pogubo.

Prav zato pa smo katoličani dolžni ravnati se po njih. Kristus sam je dejal apostolom in njih naslednikom: »Kdor vas posluša, mene posluša, in kdor vas zaničuje, mene zaničuje.« (Luk. 10, 16.) Tak katoličan, ki papeža in njegovih naukov ne posluša, je slab katoličan! Če pa se spozabi tako daleč, da papeške okrožnice smeši ali njih nauke prezirljivo odklanja, ali pri socialnem nauku in socialnem delu njih smernic noče sprejeti, hudo greši. Prav je, da tudi to vemo in si vtisnemo v spomin!

Ni namen tega sestavka, na kratko podati vsebinski pregled cele okrožnice »Quadragesimo anno«. Hoče pa naše delavce seznaniti s tistimi načelnimi izjavami okrožnice, ki imajo za delavce velik življenjski pomen.

Delavec navadno nima drugega premoženja kakor roke za delo in številno družino, za katero mora skrbeti. Sebe in družino preživlja z delom svojih rok. Tako mora biti! »Človek je ustvarjen za delo in ptica za letanje,« je zapisano v sv. pismu. Delo je človekova naravna dolžnost. Vsak človek mora delati, ali bi vsaj moral, to je danes slehernemu civiliziranemu človeku jasno. Kako pa naj človek osebno gleda na delo, kako naj ga vrednoti, o tem pa si danes marsikdo ni na jasnem, o tem imajo i delavci i gospodarji zmedene pojme. Ker ni več pravega pojmovanja dela, zato je na strani podjetnikov že kar udomačeno preziranje in izžemanje delavcev, na drugi strani pa komunisti obetajo delavcem raj na zemlji, ki si ga bodo sami ustvarili s krampom in lopato, z delom svojih rok.

Svobodomiselnim kapitalistom je delavčevo delo tržno blago in z njim kupčujejo kakor z živino, s stroji ali pa z drugimi potrebščinami in stvarmi pomagali gospodarstva. V sedanjem gospodarskem redu se delavec ne upošteva kot človek, ampak samo kot nosilec porabne moči, toliko ali pa še manj kakor stroj. Danes se za delavca trži po tržnem zakonu povpraševanja in ponudbe in se delo kupuje kakor blago na »borzah dela«, ne glede na to, da je človeško delo dejstvovanje človeka, ki je oseba in po svojem svojskem poklicu neskončno vzvišen nad ves stvarni svet.

Pij XI. to mišljenje obsoja, ko pravi: »Človeško delo, kakor je Naš prednik v svoji okrožnici zadostno pojasnil, ni navadno blago, temveč je treba v njem upoštevati delavčevo človeško dostojanstvo, in se zato ne sme kupovati in prodajati kakor blago. Vendar dandanes v dejanskih razmerah najmanjše in oddajanje dela na tako imenovanem »delovnem trgu« deli ljudi v dve stranki kakor v dve četi. Zaradi nasprotja med njima je delovni trg podoben bojišču, kjer se ti četi hudo med seboj borita. Vsak razume, da je treba to veliko zlo, ki tira vso človeško družbo v pogubo, čim najhitreje odpraviti.« (Qu. a. 83.)

Papež se sklicuje v svoji izjavi na svojega prednika Leona XIII. Kako pa Leon o tej zadevi sodi? Z ostrimi besedami prijemlje bogatine in gospodarje. Takole govori: »Tole pa se nanaša na bogatine in gospodarje: ne smejo imeti delavcev za sužnje, pravičnost zahteva, da v njih spoštujejo dostojanstvo osebnosti, zlasti ker je povečana s posebnim znamenjem krščanstva. Koristno delo (rokodelstvo ali obrt) ni človeku v sramoto, ampak v čast, bodisi če poslušamo naravno pamet ali krščansko modroslovje, ker nudi pošteno možnost, ohraniti si življenje. Sramotno in nečloveško pa je, če kdo ljudi zlorablja kot blago, za dobiček, ter jih ne ceni višje, kakor toliko, kolikor premorejo s svojimi mišicami in močmi.« (Rerum novarum 16.)

Temu mišljenju skladno brezdušni kapitalizem ocenjuje delavčevo delo in mu za opravljeno delo daje nezadostno plačo. Prav zaradi tega je množicam delavcev delo breme, imajo ga za neizbežno zlo, za neznosni jarem, ki ga preklinjajo, in mislijo samo na to, kako bi se tega jarma čimprej otresli. Njihov pogled je obrnjen le v ta materialna tla, vidijo le svojo bedo, krivico in brezsrčnega gospodarja in niso več zmožni dvigniti svojih oči proti nebesom.

V istem času pa jim komunisti prigovarjajo in obetajo, da bodo z delom ustvarili raj na zemlji. Komunizmu je delo mnogo več, kakor pa samo vir moči in bogastva. Komunizmu je delo mali bog. »Delo je naša vera! Zato tista vera, katere oči so vedno obrnjene proti nebu, ne more gojiti pravega prijateljstva z delom!«, tako tudi pri nas govore komunisti.

Toda to so le prazne besede, dejanja pa so drugačna. Komunizem in kapitalizem imata na to enake poglede. Kapitalizem ostane kapitalizem, to je brezbožen, brezsrčen, brezdušen, pa naj se imenuje privatni ali pa državni kapitalizem. In komunistična država, kot edini delodajalec s svojim državnim kapitalizmom, nesramno izžema delavca in v svoji predrznosti in brezsrčnosti prednjači pred zasebnim kapitalizmom, saj delavca napravi za popolnega sužnja.

Razočaran in prevaran nad svojimi upi, razočaran nad teorijo in prakso, je komunistični delavec še bolj nesrečen, duševno ubit, preklinja delo in svoj stan in samo čaka ugodnega trenutka, ko bo v groznem besu in maščevanju raztrgal suženjske verige kolektivno sebičnosti.

Težke so posledice napačnega pojmovanja dela. Pravilno vrednotenje dela nam podaja le krščanstvo.

Delo je splošen zakon sveta.

Dela ne smemo ne podcenjevati, ne precenjevati. Kaj pa je delo? Namerno urejeno udejstvovanje človeških telesnih in duševnih zmožnosti na vnanjih rečeh ali z vnanjimi rečmi. Delamo z rokami, na čudovit način,

pravi Pij XI., pa povečamo dejavnost rok z orodjem in s stroji.

»Bog je postavil človeka na vrt veselja, da bi ga obdeloval,« tako nam poroča sv. pismo. S tem je povedano, da je bila postava dela dana že v raju, da je to kategoričen zakon sveta, ki ga je izdal najvišji postavodajalec — Bog za vsa razumna bitja, ki so sploh zmožna delati. Tej postavi je bil človek obvezan že v raju, od nje nihče ni odvezan, ki more delati.

»V potu svojega obraza boš jedel kruh, dokler se ne povrneš v zemljo, iz katere si vzet.« Postava dela ima tak obseg kakor postava smrti. Za nikogar ni olajšav, z delom je združeno trpljenje, kajti delo ima po človekovi krivdi značaj pokore.

Delo je služba Bogu

Ne samo pokora, temveč prav zaradi svojega značaja je za kristjana delo služba Bogu. Sam božji Sin se je podvrgel tej postavi in si ob učlovečenju izvolil delavski stan. Nastopil je v dobi, na las podobni naši, ko delo v družbi ni imelo prave vrednosti, ko ga je gospoda smatrala za sramoto in je živela od brezdelnih dohodkov, ropa, krivičnih vojska; vsa se je predala gnili lenobi in je zato tudi od lenobe vzela konec.

Zgled božjega Sina, ki je 30 let opravljal težko ročno delo v Nazaretu in okolici, pa je za slehernega kristjana spodbuda, opomin in tolažba. Krščanski delavec si z delom ne zasluži samo vsakdanjega kruha, temveč si z delom nabira tudi zakladov za večnost.

Zato krščanski delavec na delo ne gleda kot na neizbežno zlo, na prokletstvo, ki ga spremlja ob slehernem gibu. V luči vere mu je zaslužno, mu je od Boga dana dolžnost, delo mu je tolažba, stan pa, ki mu pripada, mu je v čast in ponos.

Delo daje delavcem pravice.

S tem pa seveda ni rečeno, naj se zaveden krščanski delavec topo vda vsem krivicam in nasilju kapitalizma in komunizma. Nasprotno, zaradi svojega osebnega dostojanstva, zaradi vzvišenega pojmovanja dela, se je dolžan boriti za priznanje, ki delavcu pripada, in za vse pravice, ki iz dela izvirajo. In če so te zahteve v skladu z načeli pravičnosti, jih delavci morajo naglašati, pa naj je to njihovim gospodarjem všeč ali ne. V luči teh načel krščanski delavec stavi gospodarjem svoje upravičene zahteve in tudi za delo zahteva tisto priznanje, ki mu gre.

Razmerje med delom in kapitalom.

Tega pa se morajo zavedati tudi gospodarji in ostali sloji in stanovi. Ne moremo in ne smemo drug mimo drugega, še manj drug proti drugemu. Družba ni mrtev mehanizem, ampak je organska enota, v kateri morajo vsi udje sodelovati. To velja tudi takrat, ko gre za blagostanje enega samega stanu, n. pr. delavskega. Krivični ne smejo biti niti gospodarji napram delavcem, pa tudi delavci v svojih zahtevah ne smejo biti krivični napram gospodarjem. Gospodarji naj bodo pravični pri določanju zaslužka, delavci pa naj ne hlepe po premoženju gospodarjev, nihče naj si ne lasti po krivici vseh sadov dela.

Pij XI. je v tem vprašanju modro razsodil: »... Ali ne vidimo na svoje oči, da ustvarjajo in proizvajajo tisto silno množino dobrin, ki tvori bogastvo ljudi, delavske roke, bodisi da delajo same ali da si na čudovit način povečujejo dejavnost s pomočjo orodja in

Maurice Denis: Jezus - tesar govori modernemu delavstvu. Darilo Mednarodne kršč. delavske zveze Mednarodnemu uradu dela.

strojev? Da, nikogar ni, ki ne bi vedel, da se ni nikdar noben narod dvignil iz bede in ubožstva do boljšega in višjega stanja razen s skupnim velikim delom vseh, tistih, ki delo vodijo, in tistih, ki ukaze izvršujejo. A nič manj jasno ni, da bi bil ves trud prazen in zaman, da, da bi sploh ne bil mogoč, če Stvarnik vsega, Bog, ne bi bil prej dal po svoji dobroti naravnega bogastva in orodja, naravnih dobrin in sil.

Kaj drugega namreč se pravi delati, kakor rabiti in urediti duševne in telesne sile ob le-teh rečeh ali z njimi?

Naravni zakon ali božja volja, ki se po tem zakonu javi, pa zahteva, da se v človeški rabi naravnih pomagala varuje pravi red; ta red je pa v tem, da ima vsaka reč svojega lastnika.

Če torej kdo ne dela s svojim, se morata delo enega in snov drugega združiti, zakaj drugo brez drugega ničesar ne zmore. Na to je mislil Leon XIII., ko je pisal: »Ne snov ne more biti brez dela, ne delo brez snovi.«

Zato je zmotno, ali sami snovi ali samemu delu pripisati, kar je učinek vzajemne dejavnosti obeh, in povsem krivično je, če eno ali drugo zanikuje dejavnost drugega in ves proizvod sebi prisvaja. (Qu. a. 53.)

Kaj nam je papež povedal? Bogastvo ustvarjata delo delavcev in kapital podjetnikov. Pod besedo kapital razumemo tudi stroje, orodje, naprave, denar i. dr. Zato pa tudi sad ali plod ni samo sad kapitala, temveč obeh skupaj. Iz tega pa zopet sledi, da ne kapital ne delo ne more po pravici vsega sebi prisvajati. To se zdi popolnoma naravno in jasno. Toda človeška strast in pohlep sta to resnico prelomila, in sicer jo je najprej prelomil sebi v korist sebični kapital. To trdi tudi papež, ko pravi: »Zares dolgo si je mogla snov ali si je mogel »kapital« le preveč prisvajati.

Kar se je proizvedlo, kar se je pridobilo, vse si je lastil kapital, delavcu je ostalo komaj toliko, kar je zadostovalo, da so se popravile in obnovile njegove sile. (Qu. a. 54.)

Tako postopanje je rodilo vedno hujše posledice. Pohlep po dobičku je bil vedno večji, zato so podjetniki začeli delavcem utrgovati njih delež, to se pravi, stalno so jim zniževali plače do take stopnje, da delavci niso zaslužili niti za skromno življenje.

Kar se v teh razmerah še imenuje plača, ni samo plača sama zase, ampak je tudi vključena hrana in stanovanje. Rekli smo že, da se danes za delavca trži po tržnem zakonu ponudbe in povpraševanja. Po istem tržnem zakonu se ravna tudi plače. Če je ponudba delavcev velika, tedaj pade plača tako nizko, da kot plačilo ne ostane niti toliko, kolikor je najbolj potrebno za skromno hrano in stanovanje. V takih primerih je delavec na slabšem kakor delovna živina ali kakor suženj v starem veku. Kapitalisti prisvajajo sebi kapital in sadove dela,

Kmečki delavec (Prof. Limburg)

zato pa milijonske množice proletarcev niti najpotrebnejšega nimajo za življenje. Kapitalizem je milijonske množice proletarcev pogнал v skrajno bedo in si jih je napravil za svojega smrtnega sovražnika.

Tako je ustvaril razrede, marksizem je med njimi skopal sovražne jarke, iz katerih danes komunisti organizirajo in vodijo naskok in napad ne samo na razred posedujočih, ampak na meščansko državo, kar se po domače pravi: na sodobno družbo. Tako stanje pa je nevzdržno, ker sovraštvo rodi še hujše sovraštvo, množevanje in krvavo nasilje.

Ta prepad je treba premostiti in razrede zblížati. Prvi važnejši korak ven iz sedanje razredno - bojne družbe je pravična ureditev delavskih plač, zagotovitev delavskih najnižjih prejemkov.

Tega vprašanja pa ne smemo presojati po socialističnem načinu, ker je ta prav tako zmoten kakor kapitalističen. Socialisti trdijo, da vse, kar se proizvede ali pridobi, izvzemši le toliko, kar zadostuje, da se popravi

in obnovi kapital, gre po samem pravu delavstvu. Ta zmota je silno zapeljiva. Papež jo imenuje »sladek strup«. Odprava zasebne lastnine, kakor jo zahtevajo komunisti, se tudi delavcem upira. Govorica pa, naj se da delavcem vse, kar se pridobi, je za vse silno vabljiva. Toda ta zahteva je neupravičena, je krivična. Proizvodi niso namreč samo sad delavcev, temveč tudi obenem sad kapitala, naravnih snovi in sil, zato gre pravičen delež tudi kapitalu.

Vprašanje pravične plače.

Kakšen je torej vidik za pravično plačo? Papež na to vprašanje modro in pravično odgovarja: »Vsakemu je treba dati svoj delež in poskrbeti, da se bo vse porazdeljevanje ustvarjenih dobrin uravnavalo in urejalo po pravcu obče blaginje in socialne pravičnosti, saj vsak vidi, da je današnja porazdelitev zaradi tolike razlike med malim številom prebogatih in med veliko množico ubogih zelo zelo nesrečna.« (Qu. a. 58.)

Tu je osrednja točka! Peščica judovskih milijarderjev in velekapitalistov ima v posesti vse dobrine, milijonske množice proletarcev pa nimajo ničesar in ne vedo, kako in s čim bodo jutri preživeli sebe in družino. Bog je dobrine tega sveta namenil vsem, polastili pa so se jih le nekateri. Saj se je v primeru s prejšnjim stoletjem delavcem položaj res v marsičem izboljšal. Tako kričeče beračije, kot smo jo včasih srečavali, danes ni, toda položaj proletarcev je še danes obupen, saj papež sam

pravi, da je »število bednih proletarcev neizmerno naraslo in njih ječanje vpije z zemlje k Bogu«. (Qu. a. 59.)

»Zato se je treba z vsemi silami prizadevati, da se bo vsaj v bodoče pridobljeno bogastvo le po pravičnem razmerju nabiralo pri tistih, ki so bogati, in se v zadostnem obilju raztekalo med nje, ki delajo, ne zato, da bi manj pridno delali, saj je človek rojen za delo kakor ptič za letanje, ampak da bodo z varčnostjo množili družinsko imovino, povečano umno upravljali ter lažje in varneje nosili družinska bremena.« (Qu. a. 61.)

Splošna nezadovoljnost delavskih množic ima torej svoj veliki vzrok v slabih gospodarskih razmerah, v revščini. Če hočemo delavstvo iztrgati iz krempljev komunizma, ga moramo pravilno poučiti o komunizmu, hkrati pa mu moramo pomagati, izvleči se iz grotne revščine, in delavcem uspešno ter za trajno izboljšati življenjski položaj. »To je tisti smoter, ki je treba po izreku Našega prednika za njim težiti: odrešitev proletarcev.« (Qu. a. 59.) Tako pravi Pij XI.

Toda na kak način naj se ta odrešitev izvrši? Kako je mogoče, s čim je mogoče rešiti delavce pavperizma in proletarstva? Urediti se morajo najprej delavske plače!

Pravična plača.

Papež to krepko pribija, ko pravi: »Izvršiti pa vraga ne bo mogoče, če se ne dvignejo delavci z marljivostjo in varčnostjo do neke zmerne imovine, kakor smo, hodeč po stopinjah Našega prednika, že namignili. A odkod naj delavec jemlje, če ne iz delovne plače, da si bo mogel, zmerno živeč, kaj prihraniti, ko nima drugega kakor delo, s čimer si mora pridobivati živež in kar je potrebno za življenje?« (Qu. a. 63.)

Iz tega že spoznamo, da morajo delavske plače biti tolikšne, da bodo mogli delavci z njimi preživiti svoje družine in če so pridni in varčni, pridobiti še neko vsaj skromno imetje, nekaj zemlje in hišico za družino.

Vprašanje delavskih plač je zadosti velikega pomena, da se z njim podrobno pečajo vsi, ki so jim mar koristni ljudstva. Prav to vprašanje pa je zelo težko in če ga hočemo pravilno in pravično reševati, se moramo skrbno ogibati vsake enostranosti, v katero lahko zaidemo.

Da se plača določi po pravici, je treba upoštevati več stvari. Najprej moramo ovreči tisto, tako pri gospodarjih kakor pri delavcih močno ukoreninjeno, toda zmotno mnenje, da naj se namreč plače merijo po delu, delo po sadovih dela in da na nič drugega ni treba gledati!

Samo po sadovih dela se plače ne morejo določiti, ker le ti niso odvisni samo od osebnega dela delavcev, temveč tudi od raznih socialnih odnosov. Kaj pomagajo še tako pridne in spretne roke, če ni snovi za obdelovanje, strojev za predelovanje, orodja za obdelovanje snovi, tehničnih naprav itd.; pa tudi obratno: kaj pomaga ves denar, vse moderne strojne naprave in priprave, če ni na razpolago delovnih rok, ki bi stregle strojem! Delo, zlasti pa delo, ki se daje v najem, samo ne rodi sadov, če se ne družijo s kapitalom. Potrebni so stroji, orodje, denar, surovine itd. Ne snov ne more biti brez dela, ne delo brez snovi!

Pri proizvodnji ne smemo videti samo in izključno le ročnega dela, temveč moramo upoštevati še tretjega činitelja: um, umsko delo. Tukaj pa v odlični meri sodeluje tudi delodajalec, gospodar podjetja. Pij XI. poudarja, da je za pravilno presojo plače treba najprej pravilno oceniti značaj dela. »Zakaj če ni zares socialne in organske združbe, če socialni in pravni red ne ščiti

dela, če se razne stroke, druga od druge odvisne, med seboj ne zlagajo in vzajemno dopolnjujejo, če se, kar je še večjega pomena, um, snov in delo med seboj ne združijo in tako rekoč zedinijo, dejavnost ljudi ne more roditi sadov.« (Qu. a. 69.)

Um, snov in osebno delo so trije činitelji, ki se morajo živo, organsko združiti, če naj delo rodi sadove.

Kakor je krivično, da si kapitalisti prilaščajo od skupnih sadov dela in kapitala vse, prav tako je krivično naziranje delavcev, da gre vsa vrednost in cena sadov le ročnemu delu. Zahtevo po pravični plači moramo tedaj opreti na trdnejše in pravičnejše temelje. Potruditi se moramo, da kolikor mogoče določno in pravično razmejimo pravice dela in kapitala.

Ozir na delavca in njegovo družino.

V tem pogledu moramo omeniti troje, na kar je treba gledati, to je: na vzdrževanje delavca in njegove družine, na razmere v podjetju pa na zahtevo obče blaginje.

Najprej je treba delavcu dajati plačo, ki je zadostna za vzdrževanje njega samega in družine. Toda pri tem ne smemo jemati za merilo človeka izredne skromnosti in skrajnega samozatajevanja, ampak povprečnega človeka. Plača mora zadoščati, da hrani delavca sicer varčnega in dobrega značaja, zagotovi naj delavcu zdravo, sončno in primerno opremljeno stanovanje, zadostno hrano in pošteno razvedrilo. Posebej je treba upoštevati delavsko družino. Mati mora ostati družini gospodinja in vzgojiteljica, ne pa delavka in uradnica; otroci naj se do primerne starosti doma vzrejujejo in vzgajajo v dobre ljudi, ne pa, da se v nežni mladosti že pehajo za revnim zaslužkom. Ko so otroci šoli dorasli, naj le pomagajo, toda zlorabo mladostnikov je treba za vsako ceno preprečiti. Papež z veliko ljubeznijo, pa tudi odločno jemlje v zaščito delavsko družino in zahteva primerno plačo. Pravi: »Najprej je treba delavcu dajati plačo, ki je zadostna za vzdrževanje njega samega in družine. Seveda je prav, če tudi drugi družinski člani po svojih močeh prispevajo za skupno vzdrževanje vseh, kakor je videti zlasti po kmetijskih družinah in tudi po mnogih družinah obrtnikov in malih trgovcev, a ne sme se zlorabiti mladost otrok in slabost žensk. Matere naj delajo predvsem doma ter okoli doma in naj skrbijo za domača opravila. Zloraba je, ki se mora na vsak način odpraviti, da morajo matere zaradi premajhne očetove plače zunaj doma iskati zaslužka in tako zanemarjati domače delo in domača opravila, posebno vzgojo otrok.

Zato se je treba z vsemi močmi prizadevati, da bodo dobivali družinski očetje zadostno plačo in mogli z njo primerno poskrbeti za skupne domače potrebe.« (Qu. a. 71.)

Papež gre še dalje! Ne zahteva samo tolikšno plačo, da je zadostna zgolj za preživljanje, ampak hoče, da se bodo dohodki za naprej zares pravično porazdeljevali, da si bodo tudi delavci »z varčnostjo množili družinsko imovino, povečano umno upravljali ter lažje in varneje nosili družinska bremena.« (Qu. a. 61.)

Delavcem torej ne pripada kot plača samo odškodnina za potrošene telesne sile, tudi ne samo toliko, kolikor potrebujejo za vzdrževanje sebe in družine. Smoter dobre in pravične ureditve med delom in kapitalom mora biti, da si bodo delavci in uradniki iz svojih zadostnih plač lahko tudi nekaj prihranili ter si tako ustvarjali in zbirali družinsko premoženje. »Tako se bodo dvignili,« kakor poudarja Pij XI., »s tistega negoto-

vega življenjskega položaja, ki se v njem proletarci premetavajo, in bodo ne samo lažje prenašali razne pripetljivosti v življenju, temveč imeli zaupanje, da bo tudi po njih smrti vsaj malo poskrbljeno za tiste, ki jih zapuste.« (Qu. a. 61.)

Ozir na položaj podjetja in podjetnika.

Podjetja niso vsa gospodarsko enako močna in trdna, zato ne more vsako podjetje dajati enakih plač. Treba se je pri tem ozirati tudi na podjetje. »Ko se določa višina plače, je treba gledati tudi na položaj podjetja in podjetnika. Neopravičeno bi bilo namreč zahtevati take čezmerne plače, ki jih podjetje ne more prenašati, ne da bi propadlo in potegnulo v nesrečo tudi delavstvo.« (Qu. a. 72.)

Gospodarski polom katerega podjetja ima vedno težke posledice tudi za delavstvo, zlasti še, če je delavstvo s pretiranimi zahtevami povzročilo ali pa pospešilo polom. Tudi delavci se morajo zavedati, da se mora ob dobrem gospodarjenju v vsakem podjetju tvoriti nov kapital, ter se morajo nabirati rezerve za težje čase, ki utegnejo nastopiti. Danes je vsako podjetje na tem, da se mora neprestano spopolnjevati in dopolnjevati, sicer začne nazadovati, zaostane in propade.

»Seveda,« pa nadaljuje papež, »če nosi manjše dobičke zaradi podjetnikove malomarnosti, nepodjetnosti ali neskrbi za tehnični in gospodarski napredek, ni to pravičen vzrok, da bi se delavcem plače zmanjševale.« (Qu. a. 72.)

Lahko pa tudi podjetje tlačijo prevelika, krivična bremena, konkurenca, tako da je podjetje prisiljeno prodajati svoje izdelke pod ceno. Zato pa je v teh in podobnih razmerah treba harmonične povezanosti med gospodarji in delavci, med podjetniki samimi in tudi država ne sme brezbrizno gledati, kako podjetja gospodarijo, in mora, kjer kaže potreba, posredovati in pomagati. To spada v področje države, saj ima vendar skrb za občo blaginjo.

Zahteve obče blaginje.

In tako zadenemo še na tretjega činitelja: na zahteve obče blaginje. »Višina plač se mora ravnati tudi po zahtevah obče blaginje. Kolikega pomena je za občo blaginjo, če morejo delavci in uradniki del plače, ki po nujnih stroških preostaja, shraniti in tako počasi priti do zmernega imetja, smo že zgoraj razložili. A je še nekaj drugega, česar ne smemo prezreti, kar je komaj manjšega pomena in zlasti za naš čas zelo potrebno,

Gozdni delavec (Prof. Limburg)

namreč, da se tistim, ki morejo in hočejo delati, da prilika za delo. To je pa nemalo odvisno tudi od višine plač: utegne namreč biti v dobro, če so plače v pravih mejah, a zlo, če na eno ali drugo stran meje presegajo.

Kdo namreč ne ve, da so prenizke ali tudi previsoke plače lahko vzrok, da ostajajo delavci brez dela? To zlo je zlasti za Našega papeževanja zelo narastlo in zadelo premnoge, vrglo delavce v bedo in skušnjave, uničilo blagostanje držav ter po vsem svetu zelo ogrozilo javni red in mir.

Proti socialni pravičnosti je torej, da bi se zaradi zasebne koristi in obči blaginji v škodo delavske plače ali preveč zniževale ali tudi preveč poviševale: Socialna pravičnost zahteva, da se plače sporazumno in z dobro voljo kolikor mogoče tako uravnavajo, da more čim največ delavcev dobiti delo in primerne dohodke za življenje. (Qu. a. 74.)

Seveda je treba paziti tudi na to, da vlada med cenami in plačami pravo razmerje. S tem v zvezi pa je potrebna smotrna preureditev gospodarstva, ki ne sme biti več tako razbito, kakor je še danes pod gospodvom liberalizma, temveč se mora socialno in harmonično organizirati, da bo služilo predvsem obči blaginji, ne pa predvsem in nad vse privatnemu profitu.

Družinska plača.

V zvezi s pravično plačo tudi večkrat slišimo zahtevo po družinski plači. Ugotovili smo že, da mora biti plača tolikšna, da zadostuje za primerno preživljanje delavca in njegove družine. To je prav gotovo zahteva socialne pravičnosti. Dokler večina delavskih družin živi v bednem stanju, ni mogoče reči, da vlada zdrav red, ker je tako stanje v nasprotju z občo blaginjo. Splošna miselnost gospodarjev je še pod vplivom gospodarskega liberalizma. Ko so prihajali delavci pred gospodarje z zahtevo po družinski dokladi, so jih ti na kratko odpravili, češ, družina je vaša zasebna zadeva. Jaz sem najel vašo delovno moč in to vam odškodujem s pogojeno mezdjo. Od vaše žene in od vaših otrok pa jaz nič nimam, zato tudi vi od mene ne morete zanje nič terjati.

Na zdravi, močni, številni družini je predvsem zainteresirana država. Zato je njena dolžnost, da vzame delavske in uradniške družine v zaščito in predpiše obvezne družinske doklade.

Omenili smo, da so družinske plače zahteva socialne pravičnosti. Če hočemo ustvariti tako potrebni družabni mir in odpraviti sovraštvo razredov, moramo skrbeti, da pridejo proletarci do skromne imovine. Papež Pij XI. v okrožnici »o brezbožnem komunizmu« to zahtevo naglašja s krepkimi besedami, ko takole pravi: »Ni mogoče reči, da bi bilo socialni pravičnosti zadoščeno, ako delavci nimajo zagotovljene zadostne plače, da bi mogli primerno preživiti sebe in družino; če se jim ne omogoči, da si pridobijo vsaj skromno imetje in se tako prepreči tisti čir splošnega uboštva, ki se vse bolj širi;« (Div. Redempt. 52). In v okrožnici »Quadr. anno« pravi: »Le tedaj bo namreč socialno gospodarstvo zares uresničeno in dosegalo svoje smotre, če bodo vsi posamič in skupaj dobivali vse tiste dobrine, ki jih morejo dajati narava s svojim bogastvom in svojimi pomočki, tehnika in socialno urejeno gospodarstvo. Teh dobrin mora biti toliko, kolikor jih je treba, da je mogoče zadovoljiti potrebe in poštene zahteve udobnosti in tudi dvigniti

ljudi na tisto srečnejšo življenjsko kulturno stopnjo, ki nikakor ni v nasprotju s krepostjo, marveč ji je močno v prid.« (Qu. a. 75.)

V zvezi z vprašanjem družinske plače pa načnimo še neko drugo zelo važno vprašanje, to je vprašanje delitve dobička. Podjetja imajo dobičke, nekatera večje druga manjše. Vemo že, da so pri proizvodstvu dobrin trije činitelji: delo, kapital in um. Slednji je udeležen zlasti pri vodstvu. Vendar pa ima glavno vlogo delo. Ker torej delo skupno s kapitalom in vodstvom ustvarja dobiček, mu pripada ne le mezda, ampak tudi delež na dobičku. Toda podjetje ni »puta kokodajca, ki nese zlata jajca«, ampak je molzna krava, ki pri gobcu molze. Neprestano mora stremeti za obnovo, napredkom, za konkurenčnostjo. Kdor ne napreduje, ta nazaduje! Ta rek velja tudi za podjetja. Zato ima prvo pravico in največjo pravico do dobička podjetje samo, da se more vzdrževati, izpopolnjevati, rasti in napredovati. Treba je nekaj prihraniti tudi za suha leta, ko bo gospodarila sama izguba. Pa tudi delavci imajo pravico do dobička. Če bi bili delavci udeleženi na kapitalu podjetja, ne bi bilo težkega vprašanja, po kakšnem razmerju naj se dobiček razdeli med delavce. Ker pa tega ni, mora biti ideal ta, da naj delavci dobijo svoj delež po sposobnosti in pridnosti, delavnosti v mezdah, s čemer je delitev dobička brezpredmetna. Če podjetje zmore dajati družinske plače, je s tem najboljše zadoščeno vsem socialnim zahtevam. Podjetja bi morala smatrati to za svojo prvo dolžnost. Šele potem, ko je podjetje zadostilo tej prvi dolžnosti, sme dobiček zbirati. Danes lahko rečemo, da je to še ideal, ki pa prej ali slej mora postati obvezno načelo. Ker pa ne more dajati družinskih plač eno samo podjetje, če jih ne dajejo vsa podjetja tiste stroke, zato je drugi način ta, da se del dobička daje v posebne družinske sklade. Iz družinskih skladov dobivajo oženjeni delavci doklade, sorazmerno s številom otrok.

Delavske hišice.

Lep način delitve dobička je tudi ta, da podjetje iz posebnega gradbenega sklada z brezobrestnimi posojili, ali z dodelitvijo stavbišč ali kako drugače pomaga delavcem do lastne hišice z vrtom — do skromne proletarske imovine. Koliko pomeni za zdravo socialno rast delavske družine taka hišica! Čim več takih hišic bomo postavili, čim več delavskih družin bomo tako osrečili, bolj bomo rušili razredno sovraštvo in revolucionarno razpoloženje. In ker komunizem takega stanja noče, tudi ne priznava družinskih doklad in zida kasarne in otroška vzrejališča in odgojnice. Mi pa moramo preganjati revščino in delavcem pomagati ustvarjati njih premoženje, ker le s tem bomo uspešno zavarovali socialni red in mir. Papež Leon XIII. je modro zapisal: »Tako pa, ko se v ljudstvu zbudi vnema, v upanju nekaj pridobiti, kar bo obstajalo v zemlji, se bo polagoma zgodilo, da bo en razred postal sosed drugemu in bo zginila razlika med največjim bogastvom in največjo revščino.« (Rer. n. 66.)

Plačan dopust; pomoč pri vzgoji in izobrazbi delavcev.

Nameščenci dobivajo plačan dopust. To za večino delavstva še ni izpeljano, razen v socialno najbolj naprednih državah, n. pr. v Nemčiji. Plačan redni letni dopust je tudi umesten način delitve dobička.

Poleg tega so še druge socialne zahteve: preskrba vdov in sirot umrlih ali ponesrečenih delavcev, skrb za

izobrazbo in pošteno razvedrilo, skrb za нравno življenje delavcev, da ne postanejo plen komunistične propagande, skrb in podpora za redno vzdrževanje delavske socialne šole in Akademije dela, skrb za verski pouk in bogoslužje. Vse to so prevažne naloge, kakor so nam dokazali sadovi materializma v današnjem času. Vse te naloge pa se bodo mogle uresničiti le s primernimi prispevki podjetij samih. Zato je pri delitvi dobička treba misliti tudi na te naloge.

Zgled »Zeisswerke«

Kako lahko na razne načine podjetje upošteva vse težnje in potrebe delavstva, nam pričajo modernim socialnim zahtevam odgovarjajoča podjetja pri narodih, ki so socialne zahteve prav cenili in jih v življenju izvršili. Naj za zgled pokažemo tako podjetje v Nemčiji, to je »Zeisswerke« v Jeni.

To podjetje nam daje zgled nekake mešane, a zelo srečne mezdne pogodbe. To je steklarna za mikroskope in astronomske leče, ki jo je ustanovil univ. prof. Ernest Abbe (1840—1905) z mehanikom Karlom Zeissom. Njegov oče je bil delavec v predilnici, zato je tudi sam, dasi vseučiliški profesor, čutil z delavci. Obenem se je zavedal, da je obogatel le s sodelovanjem drugih. Zato je zapustil podjetje univerzi v Jeni kot ustanovo, a tako, da so delavci z deleži solastniki, niso pa udeleženi pri upravi, češ da to za podjetje ne bi bilo dobro. Poleg tega je na razne načine poskrbel za delavce: podjetje ima svojo bolniško blagajno; poskrbljeno je za onemogle in ostarele delavce, za vdove in sirote; delavci imajo plačane dopuste; za nove iznajdbe so določene premije; pri podjetju je delavska hranilnica in posojilnica; delavci so deležni dobička, ki ga nosi podjetje (5—10% plače); če mora podjetje izjemoma komu odpovedati delo, mu da odškodnino.

Zgledi pri nas

Tudi mi smo imeli podjetja, ki so bila osnovana na zadružni podlagi in so dajala zgled popolne družabne pogodbe. O teh podjetjih se iz raznih znanih in nezanih vzrokov ni govorilo in pisalo. Marksistom ni šlo v račun, da bi o teh podjetjih šel dober glas, ker nočejo sitih in zadovoljnih delavcev. Zato jim taka podjetja niso bila po volji in tudi sami se niso potrudili, v večji meri kaj podobnega izpeljati. Kako je bilo s socialističnimi konsumnimi društvi, je itak znano vsem.

Naš ideal pa mora biti, da ustanovimo čim več takih podjetij, in sicer na zadružni podlagi. Stojimo na stališču, da delavec v normalnih razmerah ne sme zaslužiti samo toliko, kolikor mu je za življenje nujno potrebno, temveč nekaj več. Upravičena je zahteva, da mora delavec in uradnik prejemati za plačilo najmanj ugotovljeni nujni življenjski trošek (eksistenčni minimum) in še 25% tega troška. Delavec bo tako zaslužil nekaj več, kakor pa iz rok v usta. V nekaterih krajih so delavci tudi že pred sedanjo vojno zaslužili precej več, kakor so potrebovali za redno življenje. Toda največji del zaslužkov so po nepotrebem zapravili. Delavčeva družina pa je živela iz tedna v teden, v primeru kakih večjih težav pa se je takoj znašla pred prazno shrambo in prazno blagajno. To gotovo ni zdravo in zato je treba delavstvo z vso resnostjo navajati k varčevanju. Gospodarsko se ga bo tako okrepilo, istočasno pa bo rasla njegova samozavest, zadovoljnost s poklicem, pa tudi njegov značaj ne bo tako omahljiv, kakor smo ga,

žal, često opazovali pri mnogih delavcih, ki so bili, sami brez beliča, v vednem strahu pred tistimi, ki so kaj imeli. Zato bo treba uvesti prisilno varčevanje, dokončno ureditev tega vprašanja pa bo gotovo treba prepustiti bodočim gospodarskim ustanovam. Kaj pomaga deliti dobiček, če ga delavci poženejo po grlu. Delavske prihranke je treba skrbno zavarovati, zato je edino prav, da se z njimi osnuje in podpre delavske denarne in produktivne zadrage. Tako bo delavec polagoma le bolj samostojen, gospodarsko manj odvisen. Toda k temu in v tem pa bo treba naše delavce načrtno šolati in vzgajati; nevzgojeni delavci bodo svoje zadrage lahko upropastili, kar se je večkrat tudi že dogodilo. Vendar zaradi preteklih napak ne bomo od obnovitvenih načrtov odstopili, temveč se bomo z vsemi močmi in vsi trudili, da jih solidno izpeljemo.

To dolžnost nam Cerkev tudi nalaga. Mezdno razmerje v sedanji obliki delavca bolj ali manj ponižuje, zato ga je treba tega razmerja osvoboditi in mezdno pogodbo bo treba zamenjati s socialno pogodbo. Na to je mislil Pij XI., ko je priporočal: »Res pa mislimo, da je v današnjih družabnih razmerah bolj pametno, da se, kolikor je mogoče, mezdna delovna pogodba nekoliko ublaži s socialno pogodbo, kakor se je že na razne načine začelo delati v nemalo korist delavcev in posestnikov. Tako postajajo delavci in uradniki solastniki ali soupravniki ali na neki način deležni dobička.« (Qu. a. 65.)

Delavci z družabno pogodbo dobe lahko močan vpliv na podjetje in s tem omilijo svoj položaj. En način je, da so delavci udeleženi pri podjetju z deleži. Morda si pridobijo delež (delnice, akcije) z delom plače. Tako postanejo delavci solastniki podjetja.

Omenili smo že, naj bi delavci ustanovili svoja zadružna podjetja. V produktivni zadrugi je delavec kot zadružnik obenem tudi solastnik podjetja, je v eni osebi gospodar in delavec in mora tako gospodariti, da je obema zadoščeno. To je lahko doseči, ker med koristmi zadružnika-delavca in solastnika ni nasprotij. Če podjetje dobro uspeva, je delavec okoriščen; če pa je kot delavec slabše plačan, je pa kot solastnik okoriščen, ker na račun njegove nižje plače zadruga pridobi. Izkoriščevalec in izkoriščani sta združena v eni in isti osebi, zato izkoriščanja stvarno ni.

Če bodo imeli delavci zagotovljene zadostne plače, bo možen odkup posameznih industrijskih podjetij na daljšo dobo. Svoje prihranke bodo delavci vlagali v podjetje v obliki zadružnih deležev. Tako bodo povezani s podjetjem, nosili bodo materialno odgovornost za podjetje. V njih bo rasla zavest odgovornosti in soudeležbe, dobili bodo in imeli veliko zanimanje na uspehu in uspevanju podjetja.

Drug način udeležbe bi bil tak, da podjetja ne prevzamejo zadružne oblike, temveč ohranijo značaj in obliko današnje delniške družbe, le delnice pridejo v večjem delu v posest delavcev. Tako so delavci udeleženi na delniški glavnici. Poudarjamo pa, da morajo imeti delavci precej višje plače, kakor je ono, kar delavec nujno potrebuje za življenje. Udeležba delavcev na delniški glavnici je razširjena v Ameriki in v Belgiji.

Ustvaritev pravih, znosnih sodobnih odnošajev med delom in kapitalom zahteva, da se torej samo mezdno razmerje, kolikor je mogoče, odpravi. To zahteva nadalje tudi zainteresiranost delavcev v podjetjih, medsebojna kontrola delavcev pri delu, večja storitev dela v podjetju in nazadnje tudi vzgoja delavstva za stanovski red.

Obvezne kolektivne pogodbe

Takim socialnim pogodbam prav dobro odpiramo pot s kolektivnimi pogodbami. Razlikovati moramo: splošne kolektivne pogodbe za cele stroke, skupine strok ali gospodarske panoge in pa dopolnilne kolektivne pogodbe za posamezna podjetja.

Sklepanje splošnih kolektivnih pogodb po posameznih strokah mora biti obvezno. Taka pogodba pa mora veljati za vsako stroko za vso deželo. Sklepajo jih na eni strani sindikati delavcev za tisto stroko ali Delavska zbornica in na drugi strani gremij delodajalcev za tisto stroko ali pa Delodajalska zbornica.

Splošna kolektivna pogodba naj obsega določila: o delovnem času, višini in načinu izplačila prejemkov, o sprejemanju in odpušcanju delavcev, o poslovanju obratnih in organizacijskih zaupnikov, o plačanih dopustih, disciplinskih predpisih, prisilnem varčevanju in soudeležbi delavcev na kapitalu, o trajanju pogodbe, o vajencih, nameščencih, soudeležbi delavcev na upravi podjetja ali na dobičku podjetja in vse druge točke, za katere smatrajo pogodbene stranke, da jih je koristno uvesti v kolektivno pogodbo.

Dopolnilne kolektivne pogodbe pa so svobodne in jih morejo sklepati tudi strokovne organizacije.

Prevzgoja delavstva

Smoter, ki smo si ga postavili, je stanovska skupnost gospodarjev in delavcev zaradi obče blaginje. Za dosego tega cilja pa morajo prispevati tudi delavci. Ni dovolj in ni pravično, da delavci samo zahteve postavljajo, v zameno pa ničesar ne bi nudili. In kaj naj delavci dajo? Za pošteno plačo pošteno delo. Z gospodarjem, s podjetjem morajo čutiti, živeti morajo v zavesti, da morajo tudi zanj delati, in sicer po vesti delati. Naj se le zavedajo, da ne more biti dobro njim, če gospodarjem ne gre dobro. Zato morajo pridno delati, kakor da delajo s svojim in na svojem. Kakor svojega premoženja malomarno ne upropaščajo in ga ne puste drugim upropaščati, prav tako morajo skrbno paziti, da podjetniku nikdar s svojo malomarnostjo, z brezbriznostjo ali celo z zlobo ne povzročajo škode na njegovem premoženju. Delajo naj po svoji krščanski vesti, le njo poslušajo in ne zlobnih hujšakačev, ki si žele nereda, beračije in krvi. Po vesti naj pridno delajo in ne lenarijo in ne sabotirajo. Če hočejo uživati delež dobička, naj bodo pripravljeni tudi na delež na izgubi. Če pa izgube nočejo deliti, naj se zadovolje z manjšim deležem. Toda tudi dobiček mora biti pošteno zaslužen, zato morajo iz svoje srede izločiti lenuhe, saboterje in zajedalce. Ti povzročajo škodo podjetju, a s tem jo istočasno povzročajo tudi svojim tovarišem, sodelavcem.

Kakor doma skrbno pazijo na vsako najmanjšo stvar in z vsem varčujejo, prav tako naj pazijo tudi na gospodarjevo orodje in stroje, da zmanjšajo stroške za popravila, varčujejo naj z materialom, kakor doma nanj pazijo, zlasti še v teh razmerah, ko je tako težko dobiti potreben material in je silno drag. Na vsako kapljo olja je treba paziti, na vsak košček surovine, na vsak vijak, na vsako krpo. Kar prihranijo gospodarju, prihranijo tudi sebi. Skupni napor za varčevanje bodo vidni konec leta in se bodo tudi njim poznali na zaslužku. Skrbno naj uporabijo čas in ne zamude po nemarnem nobene minute. Zopet naj delajo le po svoji vesti, ta naj bo njihov priganjač, ne pa obratni nadzornik. Ako si teh lastnosti delavci ne bodo ohranili in si jih privzgojili, tudi v

svojih združnih podjetjih ne bodo uspevali. Vsak delavec mora postaviti povsod celega moža. Svoj pogled naj večkrat obrnejo na nazareškega Delavca, Boga-človeka in ga skušajo v sebi upodobiti. Krščanski delavec bo ustvarjal srečnejšo delavsko bodočnost in nihče drugi.

Zaključne besede

Današnja družba je zelo, zelo bolna. Socialna bolezen je dejstvo. Za ozdravljenje potrebujemo preizkušenega zdravnika, na drugi strani pa lastnega spoznanja. Gospodar in delavec morata vzajemno sodelovati, vzajemno morata delati za ozdravljenje.

Cerkev je preizkušen in zanesljiv zdravnik. Vse to, kar smo v tem kratkem sestavku navedli, se mora izpeljati v korist delavcem. Gospodarji morajo pripoznati socialno plat lastnine, kar se pravi, da je lastnina zasebnikov sicer upravičena, mora pa služiti človeški skupnosti, upoštevati mora zahteve obče blaginje. Gospodarji naj se tudi zavedajo, da človeško delo ni tržno blago, temveč naj v njem upoštevajo delavčevo človeško dostojanstvo. Na delavca naj gledajo kot na svojega zvestega in potrebnega pomočnika in kar privoščijo sebi, naj privoščijo tudi delavcu. Zato naj se ne upirajo socialni reformi, ampak naj radevolje doprinesejo svoj delež. Pij XI. jih z resnimi besedami opominja: »Naj nihče ne misli, da bo mogoče javni red in socialni mir proti prevratnim duhovom uspešno braniti, če se nemudoma ne pristopi k pogumnemu delu, da se to izvrši!« (Qu. a.)

Ce tega klica ne bodo upoštevali, se bo prepad razrednega sovraštva še bolj širil in večala nevarnost socialne revolucije. Sedanji položaj človeške družbe je nasilen in nestalen in majav, ker se opira na razrede, ki si med seboj nasprotujejo in so nagnjeni k sovraštvu in borbam. Naj se nikar ne sklicujejo samo na komuniste, češ da oni širijo to sovraštvo in da bi vsako popuščanje delavskim zahtevam pomenilo poslabšanje položaja, znižanje splošne udobnosti in življenjske pestrosti. Naj pade tudi pestrost noše, življenja itd., da le ne bo strganih in lačnih in bosih in brezposelnih. Vsi bomo radi nosili enotni kroj, kakor danes radi jemo enotni kruh, če bomo živeli v zavesti, da nihče brez lastne krivde ni strgan, nag, bos in lačen!

Dolžnost, da preprečijo katastrofo socialne revolucije, je pa tudi na strani delavcev. Komunistična revolucija jim ne bo prinesla raja na zemlji, ampak mrzko sužnost. Zato naj delavci iskreno zamore v sebi vsak čut sovražnosti in zavisti, ki ga tako netijo in širijo sinovi teme.

Pokazali smo samo nekaj papeževih smernic zaboljšanje delavskega položaja. Spoznali smo, da so krepke, odločne in da bodo položaj delavcev v resnici in temeljito izboljšale, na nas pa je, da se jih oklenemo in v življenju uresničimo. Delavci nimajo torej nobenega razloga, vdajati se socializmu, da jih ta reši, da komunisti branijo njih zahteve in želje. Papež jim to tudi pove: »Takšne pravične zahteve in želje nimajo ničesar v sebi, kar bi bilo v nasprotju s krščansko resnico, še manj pa so socializmu svojske. Kdor ima torej le takšne želje in zahteve, nima vzroka, zakaj bi se pridruževal socializmu.« (Qu. a. 115.) Vsi delavci naj se zato zavedajo, »da se njih zahteve, kolikor so upravičene, mnogo krepkeje branijo z načeli krščanske vere in mnogo boljše pospešujejo s silami krščanske ljubezni.« (Qu. a. 116.)

Za pametne tedaj izbira ne bo težka. Dovolj je sredstev in načinov, kako naj gospodar in delavec v vzajemnosti dvigata in varujeta skupno podjetje, na katerem lahko oba živita v sodelovanju.

PADLIM MLADIM KNJIŽEVNIM TALENTOM - ŽRTVAM REVOLUCIJE

Sedanja socialna revolucija pri Slovencih je ugrabila naših ljudi že sedaj več, kakor vsa prejšnja svetovna vojna. Padajo naši najboljši, cvet naroda, skriti talenti, ki bi jih šele čas dvignil in jim razmahnil krila. Mislim tu na mlade pisatelje, ki so komaj zapustili šolske klopi, prišli za orožje kot borci proti komunizmu, ali pa padli kot nedolžne žrtve revolucije. Naj ne omenjam tu tistih književnikov, ki so se vdinjali revoluciji ter kakor koli sodelovali pri njenem izbruhu, pa jih je zadela smrt, temveč naj se danes spomnimo tistih komaj poznanih brstičev, ki so padli na protikomunistični strani, ki pa so v nas budili opravičeno upanje, da se kdaj razvijejo v močne delavce v našem leposlovju. Eden ali drugi izmed njih bi se morda v poznejšem življenju usmeril drugam, toda njegovi leposlovni začetki so bili polni obeta in moč besede in slikanja duševnosti slovenskih ljudi in pokrajinskih lepot bi mu ostala in prišla prav v vsakem poklicu. O nekaterih izmed njih pa moramo pibiti, da so bili že zgrajeni umetniki ter je vekovita škoda za slovensko pesništvo, da so padli pod bratomornim smrtnim sunkom. To velja gotovo za Franceta Balantiča, katerega je odkrila šele smrt in ga je v tem letu, odkar počiva v grobu, za takega priznala vsa javnost. Ko pomislim nanj in na te mlade, zdaj mrtve, obetajoče pisatelje, se vselej spomnim tudi podobnih žrtev prve svetovne vojne, ko so padli Cvelbar, Kern, Zbašnik, Dolničar, Valenčič... Šele davno pozneje so jim njihovi

prijatelji rešili ime, nekaterih pa je zapadlo v pozabo, kakor Kernu in Dolničarju, ki sta toliko obetala v dijaškem listu „Domačih vajah“ v zavodu sv. Stanislava. Na te pozabljene mislim in še na druge zgodaj umrle svoje prijatelje, mlade literate, kakor so bili Janez Okon, Aljoša Tomažin, Janez Piber in drugi, katerim je smrt prekrižala pot, ko se je začela dvigati v uspehe, pa je danes njihovo ime skoraj popolnoma neznano. Pesnika Franceta Balantiča ne čaka taka usoda, njegovo ime je že zapisano z zlatimi črkami v slovensko slovstveno zgodovino kot ime največjega pesniškega talenta tega medvojnega časa. Prav tako bo ostalo v književnosti ime Stanka Vuka kot ime najsubtilnejšega pesnika, ki je zrastel iz goriških tal v času poveljne zasedbe, kateremu pa še ni bilo dano, da bi se v polnosti razvil, temveč se je še vse preveč gibal v maniri svojih vzornikov. Lado Piščanec, kaplan v Cerknem, je bil mnogo obetajoč pesniški talent, ki se je pravkar začel uveljavljati tudi v naših revijah, dočim je maturant Franček Prelog pripravljal svojo prozo za vstop v revijalni tisk. Kremžar France je pokazal toliko raznosmernih talentov, da dvomim, da bi ostal pri pripovedništvu, za kar je imel gotovo talent, kakor tudi dvomim za mučeniško mučenega Lojzeta Grozdeta, da bi se razvil v velikega pesnika.

V tem sestavku naj vsak izmed njih spregovori sam s svojo besedo.

1. FRANCE BALANTIČ

Ko smo lani zaključevali Slovenčev koledar, še nismo dobro vedeli, kakšen pesnik je zgorel v Krajčevi

hiši v Grahovem 24. 11. 1943, kjer je mladi slavist France Balantič iz Kamnika, še ne dvaindvajsetleten fant (roj. 29. nov. 1921), branil komunistom vhod v Cerkniško dolino skupno s svojim prijateljem, poveljnikom Fr. Kremžarjem. Pretresla nas je njegova junaška smrt; toda v pravi veličini nam je pokazala pesnika šele njegova zapuščina, ki je med tem izšla v celoti v zbirki »V ognju groze plapolam«. Njegova junaška smrt je tragična za slovensko slovstvo, kajti Balantič je bil pesnik, kot so redki med Slovenci, in ko bi se v celoti razvil, bi nam zrastel v sam vrh! O njem ne moremo govoriti o dijaških poskusih, čeprav je šele leto prej zapustil gimnazijske klopi, on se je porodil kot genij in ugasnil v ognju, v groze

plamenih kot ptič feniks, da se rodi znova za večno. Umrli je vojak-junak, rodil se je Pesnik, ki bo ostal za vselej v našem pesništvu med najvišjimi. To je pokazala njegova posmrtna zbirka, to njegov bibliografsko izdani »Venec«, ki ga je kot eno najlepših slovenskih knjig izdala z lesorezi njegovega tovariša Marjana Tršarja Zimska pomoč za bibliofilske tombolo; njegovemu spominu se je javnost poklonila z recitacijskim večerom njegovih pesmi v Drami, kjer so njegove pesmi brali naši najboljši recitatorji, pa tudi z njegovim večerom v Radiu. V njegov spomin so glasbeniki komponirali njegove speve in njegov prijatelj Jože Osana mu je za obletnico njegove smrti posvetil posebno Črno mašo. Tako je Balantič v tem letu postal pesniški

simbol mladine, ki umira v boju proti komunizmu, pa ustvarja kulturne vrednote najvišje cene. Zdaj je pokopan njegov pepel na grahovskem pokopališču med drugimi grahovskimi žrtvami, njegova pesem

pa živi med nami kot živi njegovih prednikov Ketteja, Murna in Kosovela, treh njegovih vrstnikov v pesništvu in v mladostni smrti. V spomin ponatiskujemo njegovo *Žalostinko*, njegovo tragično preroško

sluteno smrt, ob kateri ni bilo nikogar domačih, da bi »iveri pobral v pepel« in jih »v ruti ponesel na kamniške Žale«. Kako grozno izpolnjeno preroško videnje edinega sina v delavski družini!

Žalostinka

Kje je tisti čas,
ko sem bil pramenolas poet,
ko sem nosil v rožnih ustih cvet
in je kot cekin zvenel moj glas?

Vse prešerne dni
sem prepel na pašnikih ljubezni,
metal kamne v igri neoprezni
v vsak tolmun sem sanjavih oči.

V pernicali oblakov
ležal tih sem, ljubil me je dež,
sen je bil svilen kot mlada rž
in lahak kot cule siromakov.

Bil doma, doma sem,
gruda, težka kakor zlata ruda,
hlebec, dar očetovega truda —
oh, željé, ki vsako noč jih pasem.

Kje je tisti čas!
Zdaj obup mi kruh življenja reže,
kri tujina v svoje čaše streže,
kmalu, kmalu bom kot prazen klas.

In bom onemel!
Ko me v drči dni, ki še ostanejo,
hlodi mrzlih trupel zmanejo,
kdo ivéri bo sežgal v pepel?

Saj ne bo sestrice,
da bi v ruti nesla jih na Žale,
ne bo materinih ustnic, da spoznale
bi kot sol domače me solnice.

In ne bo očeta,
ne bo mene, da bi sad rodil:
joj, moj Bog, da sem tako grešil,
da je v meni smrt rodu spočeta!

2. STANKO VUK

Dne 10. marca 1944 je bil umorjen skupaj s svojo ženo v Trstu na ulici Rossetti mladi goriški pesnik dr. Stanko Vuk, 28 dni potem, ko je bil izpuščen iz italijanskih zaporov, kamor je bil obsojen v znanim tržaškem procesu 1.—15. XII. 1941 na 15 let ječe. Njegova smrt je zavita v skrivnost, ki jo bo mogoče razjasniti šele po vojni. Komunisti so pisali v svojem »Slov. poročevalcu« tri mesece pozneje — 15. junija — po besedah dr. Marjana Breclja o njem kot svojem pristašu, ki se je ravno odpravljal v hribe, pa ga je zadela »beloplava morilska roka«. Res je, da so ga njegovi prijatelji

od OF vabili v svoje vrste, res pa tudi, da je imel svoje velike pomislike in se je odmikal od njih, za kar imamo več dokazov, tudi takšnih, da lahko z verjetnostjo sklepamo, da je padel od komunistične roke svojih tržaških sorojakov, pa so umor potem sprevrgli na druga ramena prav po svoji preizkušeni metodi. Mi tu ne bomo raziskovali vzrokov smrti, spominjamo pa se Vuka kot pesnika in pisatelja, ki je bil tudi sotrudnik »Slovenca« in »Doma in sveta« in o katerem piše Poljak dr. S. Batkowski, ki je z njim živel dve leti v ječi, da je ves čas zapora občudoval njegovo »globoko in živo vero, ki je vedno hrepnela po duhovnem napredku, njegovo globoko umevanje dogem in bistva prave krščanske ljubezni, ki izvira iz ljubezni do Boga in bližnjega... Tudi je pristopal zelo pogosto k mizi Gospodovi«. Rojen je bil v Mirnu pri Gorici dne 12. XI. 1912 kot sin znane zadružnega delavca I. Vuka, tasta dr. Besednjaka, v hiši Društvene doma. Po nižji gimnaziji v malem semenišču v Gorici je šel na Trgovsko akademijo, ki jo je eno leto nadaljeval tudi v Ljubljani. Po maturi leta 1934 se je vpisal na univerzo »La Foscari« v Benetkah, kjer je bil l. 1938 promoviran za

doktorja trgovinskih ved ter se nastanil v Trstu, kjer je bil zaposlen pri Slovenskem manjšinskem in kulturnem delu. Tu se je poročil dva meseca prej, preden so ga aretirali in obsodili. Po vrnitvi iz ječe, odkoder so ga osvobodili po septembrskem prevratu Nemci, je padel v smrt skupaj s svojo mlado ženo.

Kot pesnik je Stanko Vuk začel pisati v »Slovensko družino« v Gorici nato pa je prešel v »Dom in svet« in »Dejanje« ter je tudi še po »Dejanju« sodeloval pri »Domu in svetu« in »Slovencu«, kamor je pisal poročila o kulturnem življenju v Trstu ter potopisno reportažo. Eno izmed njih »Ljudje iz Kubeda« priobčujemo na tem mestu v ponatisu. Pripovedne sestavke pa je pisal pod različnimi imeni v knjižicah, ki jih je izdajala založba »Sigma« v Gorici. Iz teh povzemamo »Sprehod v Brda«. Njegova pesniška zapuščina gotovo zasluži, da izide v posebni zbirki. Zadnji »Dom in svet« prinaša iz te zapuščine odlomke »Križevega pota«.

Naj je padel Stanko Vuk od katere koli strani: kot žrtev revolucije, ki so jo pripravljali slovenski kulturni delavci, je padel mlad slovenski pesnik, ki se še ni popolnoma razvil, bil pa je največji up goriške poezije, vznikel v časih, ki so bili za ta kraj najtežji...

Iz istrske vasi: Kubed in njegovi ljudje

Kubed je svojevrstna, starinska beneška trdnjava v severni Istri na tisti krpi revne istrske zemlje, kjer še prebivajo Slovenci. Zgodovinskih podatkov je malo. Celo od kod to ime prihaja ni jasno. Stari možanci, trdi in žilavi kot njihove trte, pravijo: »Za Martinje pojdem u Šubed.« Čuba pa pravijo svojim priprostim hišam, v katerih je doma zdrav rod, trd in neupogljiv kot bor na hribu.

Cerkev, nizko župnišče in obzidje s stolpi je na hribu — vse je starinsko, iz suhega kamna preperelo in oglodano — a v brežini proti jugu ležijo kot jata sivih ptic strehe revnih istrskih hiš, med katerimi so kmečke roke spletele črno, trdo mrežo latnikov.

Na hribu stoji tabor, v njegovo zavetje so se skrile čube, od tod skoraj ime Kubed.

Ljudje imajo na sebi nekaj nesamoraslega, nekaj, kar je med vinogradnikom in solinarjem. Hrbte imajo ozke in upognjene, ko da bi vse leto kopali v vinogradu, a obraz čist, resen, ko razjeden od vetra mornika. Saj jim je treba le malo v hrib proti jugu, da vidijo morje, sivo, raztepeno morje, ki se peni kot njihovo vino v jeseni.

Življenjske razmere so tu čisto svojevrstne. Hišo držita pokonci osel in žena. Moški so nekam odrinjeni, posedajo na pomlad v vinogradu, okopavajo, se menijo preko zidicev iz suhega kamna in žvečijo tobak. Rdečkasta, ilovnata zemlja ni ravno predobra, dá kar more — črno istrsko vino in pšenico, breg stiska nekaj srebrnkastih oljk, ki so ko rahla megla med rdečkastim brinjem — a to ni dovolj za družino. Od vse letine se proda morda olje in vino.

Včasih pa je jesen deževna, vina je malo in je kislo. V februarju se lahko dvigne od morja solnati veter, leže v razpoke med skorjo oljk in te ne obrode. Zato se istrska Slovenka ne zanese na zemljo, vsaka hiša jo ima tudi malo, pač pa samo na svoje trde, žuljave roke in na svojega osla.

Kdor je potoval po severni Istri, ve, kaj je osel. Osel drži pokonci tri vogale domačije, je edino tovarniško sredstvo, je pregovor in grb severne Istre.

V Kubedu ima vsaka hiša svojega osla, ta ali ona bolj premožna celo dva, a krčmar ima edino kljuse v vasi. S tem oslom, kateremu je oprtala sedlo in dva, iz suhih šib spletena koša, se odpravi žena na pot, ko je še trdna noč — nad Čičarijo gore zvezde, mežnar še ni odzvonil svetega jutra. Prižge brljavo leščerbo, sede na osla in krikne »geri!« — klic oslovskih poganjačev. Ta klic zamolklo odmeva v jutranji temi, še preden petelin zajeve v tretje in so možki v hlevu.

Žena gre na oslu proti Istri. Ko pride jutro, ugasne leščerbo in se ustavi pri prvi samotni domačiji ob poti.

Od čube do čube kupuje jajca, maslo, brinjeve jagode in zdravilna zelišča, ki so jih kmetje nabrali v svojih brežinah. Krega se, ceni, baranta s trdimi Istrani, da je pod noč trudna in zaripla.

Koša na oslovem hrbtu se počasi polnita s kmečkimi dobrinami in ko se nagne večer, se žena vrača. Osel zamišljeno kima v zgodnji mrak, ob njem peši gospodinja, znova je prižgala leščerbo, nad Čičarijo gorijo spet zvezde. Ko se v temi zarežejo med prosojno sinje pomladno nebo temni obrisi kubijskega tabora, se osel ustavi, dvigne glavo in zariga oslovsko serenado.

Pozna je že noč, ko pride žena domov. Na ognjišču tli še nekaj žerjave, mož, ki je spravil otroke spat, jo zamišljen čaka. Razložita osla, a varno zapreta vrata in potegneta zapah. V noči imajo ljudje čuden strah drug pred drugim. Sosed ne odpre v deževnem večeru soseda. Potem ležeta in še v snu preštevata žena skrbi. Še preden se znova zasvita nad Čičarijo, je na nogah. Potegne iz hleva osla, ga naloži in se spusti po strmem klancu v dolino. Ob poti grgra kubijski potok ko veter v borovcih.

Ves dan popotuje, v vetru in dežju, v megli in snegu, z jasnimi in sivimi vremenom. Na večer zagorijo na obzorju škedenjski plavži — marsikateri sin severne Istre si tam služi svoj grenki kruh — in tam zadaj je Trst. V predmestni krčmi Kubečanka prenoči, skromno povečerja iz svoje cule s črnim kruhom in ovčjim sirom in v zgodnjem jutru je že na trgu, da počaka kupcev za svoje dobrine.

Potem se vrača, spet ves dan. Sedi na oslu in premišljuje. Enakomerno prestopanje jo v presledkih zadremlje, pa se zbudi in vidi osla, kako mirno stoji ob brinjevem grmu in muli bodečo travo.

»Geril!«

Pot je dolga. Kubed je nekje daleč, nemožne daleč, samotni in mrk ko mesto Jeriho.

Tako gre življenje, svojstveno, uravnovešeno, vse leto naprej. Moški varuje hišo, obdela, kar je polja, okopa krpo vinograda, oskrbi stara, redka oljkova drevesa v bregu, žena pa je z oslom na potu, dan, dva v Istri, dva v Trstu. Samo na noč pride domov, da se razgovori z možem in zakrpa otrokom, medtem ko mož zašije sedlo.

Skromno in težko je to življenje.

Le na Martinje, to je v novembru za svetega Martina, se nekam ostro sprosti, ko da bi se v teh ljudeh podtalno uprl vsakdanji tok življenja, vsakdanje oddajanje življenjskih sokov, samo za goli, borni obstanek in takrat je ples, ki traja tri noči. Takrat počivajo osli v hlevih, piščal in harmonika pojeta v krčmi, ljudje pijejo, sunkoma plešejo in se bratijo. Iz očrnelih čub pridejo celo stari ljudje, žene z glinastimi obrazi in črnimi rutami na glavi stojijo ob robu brejarja, v rokah držijo kozarec istrske črnine in se okorno pozibavajo. Ta ples je kakor baklja sredi temne noči celoletnega življenja.

Na Martinje je pred kubedsko cerkvijo tudi najzanimivejši sejem v severni Istri. Iz starega mesta v Trstu pripeljejo najslabšo starino — obleko in obutev — ki jo niti v predmestju niso mogli prodati, to razložijo na gola tla pred cerkvenim pragom in barantajo s kmeti za nakup.

Kar kmet kupi, zakoplje osem dni v rdečkasto prst in se potolaži, da vzame zemlja vse nase.

Po Martinjem pa se vrne vse v staro, uborno uravnoteženost. Možje pretakajo vino, žene so na poti po Istri, brinje se rdeči v brežinah. Hrib se vzpenja k hribu, vmes so ozke doline, suhe struge, krpe vinogradov, slaba zemlja in bori.

In vendar živi tu rod s trdno življenjsko hrbtenico in z vedrim duhom. Lastne oči ima in lastno besedo, ki jo skrivnostno golta za zapahnenimi vrati, ko je večer, ko je ogenj že skoraj ugasnil, ko je osel zarigal svoj roteči, zategli, nadčloveški De profundis cele severne Istre.

Obisk v Brdih

Z mladim kmetom, ki me je vzel pri Ločniku na voz, sva se menila.

»Vino sem peljal v mesto, pa je skoro brez cene. Na semenj sem šel pogledat za par volov. Pilat, kako so dragi! Ustavim se na tri korake, pa so že pogoniči vedeli za tako ceno, da sem kar pustil. Če bi vole peljal na prodaj in vino kupoval, bi bilo pa zopet vse drugo.«

Šla sva vkreber ob vozu.

»Od začetka pa do konca bo vedno tako,« je menil potrto.

Desno od voza so legla Brda.

Zeleni holmi, pokriti z vinogradi kot z mahom, samotne kmetije, slok topol, vasi, ki so ko Jeruzalem za jaselcami: stare, prepelele, bojvniške.

Koj za otožno šumečo vrsto jagnedi Vipolžka graščina z ogromno cipreso in v nižini, sredi megel in močil, romarska cerkev Matere božje Prèvalske.

Tod so doma še stare legende, tod še molijo zlati sveti očenaš, kuhajo polento in se priporočajo sveti Krvi.

...Sveta Mati božja se vzdigne inu gre dolè na močvirje Prèvalsko...

To je lepa zgodba.

Korošec je hodil v Brda kupovat vino. Naložil je sode, počil z bičem in se vračal v noči z vozom proti ravnini. Pod večer pa so na Prèvalu zavrele vode. Močila so kipela, voda se je dvigala, pokrila je ravnino. Korošec je bil zaradi kupčije malo napit in ni videl. Zavozil je v sredo močvirnice. Vrela so bruhala, voda je rasla, potopil bi se z vozom in sodi vred. Pa je zavpil: »Mati božja Prèvalska, če se rešim, vse verige, s katerimi so sodi privezani na voz, Ti dam.« In je bil rešen.

»Pohitiva,« je dejal voznik in udaril staro, ogoljeno kobilu. »Če naju zaloti noč tu spodaj, nama bodo sledili vedmanci. Nekoč sem se vračal pod noč skozi Čemajno, pa sem se jih komaj rešil s tem, da sem se prijel za kobilji rep.«

Legel sem na voz in gledal oblačke.

Vozili so se resno gori in doli po nebu.

Veter jih je pihal z mehom.

Potem so se ozlatili ko rob razbeljenega železa.

Pri kmetu v Šmartnem, ki mi je sorodnik po materi, sem potrkal.

Po večerji s polento in šelinko smo sedli za ognjišče — ogenj je gorel prosto na kamniti plošči — podkladali čoke in se menili.

Zunaj je pričelo deževati. Prinesli so bučo vina in vino je ogrelo pogovor.

Domači in sosedovi hlapci so se prepirali.

»Kaj bi vi Kozanjci,« je dejal visok suh hlapec, kozav v obraz, z lasmi ko ščetine. »Ko pride človek k vam v goste, ne znate drugega kot: 'Boter, bi vam dali vina, pa nimamo vina. Boter, bi vam narezali gnjati, pa nimamo gnjati. Boter, bi vam sevrli svinjine, pa nimamo svinjine.'«

»Sevè,« se je dvignil oni iz Kozane, čokat in zajeten kot Sancho Pancha, bolj podoben mešetarju kot pa hlapcu. »Taki nismo kot vi iz Višnjevika. Ko pride človek k vam, sede za mizo pa koj: 'Boter, boste pili, ne? Stopi Lojz, stopi doli v klet z loncem.' — 'Iz kakšnega soda, oče?' — 'Iz soda numara štiri in dvajset,' kričite. Če gre človek doli v klet, pa najde tri karete, ki niso večji od treh kozjih mehov.«

Okoli ognja so se smejali.

Suhi hlapec se je obrnil jezno proti nekemu, ki je imel bled, zlákván obraz in vodene oči.

»Ti se pa res nimaš kaj smejati, ti kloker vipolžki, ti, ko še govna svojega nimate, da ga morate po cesti pobirati,« je zavpil.

»No,« je dejal ta, »revščina ni greh.«

»Revščina ne,« je dejal nekdo, »bahaštvo pa. Doli v Snežarih imajo shod petega avgusta, na Marijo Snežno. Takrat gredo nakupovat v Krmin in v Čedad. Z jerbasi. Če nakupljenih stvari ni za poln jerbasa, doloži dvoje, troje debelih polen in vse pokrijejo s prtom, da se zdi navrhano.«

Spet smo se smejali.

Potem je pogovor nanesel na Dolenje, kjer imajo na vratih krème zapisano:

DANES SA SAUDE
IUTRI SA STON.

Nato na Šmartno, kjer berò, kadar umrje kak svoják, hkratu pet maš pri petih oltarjih, na Kojško, kjer v marcu, ko je kašča že skoro čisto prazna, obesijo za podstrešno okno edine tri kite koruznih storžev, da se vidi shramba na pomlad polna, in še na legende in zopet na vasi in na vino in na zgodbe iz samotnih, zapuščenih grap, kjer niso več kristjani, »ker pravijo mizi miz, moki mok in suknji tabàr.«

Ko je prišel pogovor do tu, je bila buča prazna in lestenci že visoko v deževnem večeru. Pokrili so žerjavico s pepelom, se pokrižali in počasi odšli, hlapci v hlev na steljo, domači na kambre, meni pa so odkazali v mezatu slamnjačo, napolnjeno s koruznim lubjem.

V zimi so Brda tesnobna in vendar čudovita zemlja. V mrzlem, jasnem zraku se vidi z vrhov morje in zasneženi Kanin, Čedad in Kras.

Močvirnica v grapah potemni, robida je rdečkasta, mrko poje veter v zaplatah gabrovih host.

Jagnedi so položili na črno prst preproge, stkane iz zadnjih jesenskih orumenelih listov, vrbe so jih uvezle s prosojnimi, tenkimi sencami šib in cela pokrajina je ko pozlačeno platno s črnimi risbami redkih, trdih borov.

Nad Krminsko goro presunljivo kriči žerjav.

Vračal sem se zgodaj zjutraj.

Petelini so peli samotno, jutro je vstajalo ostro in mrzlo iznad Trnovskega gozda.

Pot je bila lužasta, pa nisem hodil dolgo sam.

Stara, v obraz ko glina temna ženica je prišla po stranski poti.

Pozdravila sva se. V Gradnem je zazvonilo jutro.

Starka se je pokrižala, potegnila iz žepa zmečkan robec in iz robca rdečkast list robide. Sredi je imel belo liso v podobi kače.

»Božje znamenje«, je dejala in list poljubila.

»To ni znamenje«, sem menil. »Bolezen je.«

»Kaj?« se je zdramila, »bolezen? Sama Mati božja iz Berama v Istri se je prikazala jagru, ki je zašel, in mu povedala, da bo še veliko trpljenja zaradi vojske, kuge in lakote. Jager pa«, je nadaljevala zgovorno, »jo je prosil, naj mu da znamenje, ki bo pričalo zanj, če bo pripovedoval in bi mu ne verjeli. Tisti hip se je Mati božja spremenila v kačo in izginila v grm robide. Ko je

stopil jager do grma, je videl, da je na vsakem listu znamenje kače.«

»To je bolezen«, sem ponovil trmasto.

»Nevernik«, me je obsodila ženica.

Ko sva prišla do krčme na Krožadi, sem se domislil, da bi jo vprašal, kam gre.

»Na Staro Goro, po blagoslovljeno vodò za bolnika. Zarekli so ga, da trpi v križu.«

Bil je njen mož.

Pod večer sem se v Čedadu nenadoma znašel, kako stojé na Hudičevem mostu strmim v temno, črno vodo, ki teče ko zgoščena kri iz skritega, ranjenega srca.

Zdrznil sem se in stopil v mesto.

3. LADO PIŠČANEC

Poleg Stanka Vuka se je uveljavljal v goriškem pesništvu tudi mladi cerkljanski kaplan Lado Piščanec, rojen v Barkovljah dne 16. junija 1914. Njegove pesmi so izhajale predvsem v publikacijah Goriške Mohorjeve družbe (Koledar), oglasil pa se je v l. 1942 tudi v naši centralni reviji »Dom in svet« s pesmijo »Božja igra«, ki pa ni našla milosti pri badoglijevski cenzuri. Opi-

sovala je namreč slovenski Kras, le-poto nedolžne otroške igre na tržaškem Krasu, ki tedaj ni smel biti slovenski, ne opevan od slovenskih pesnikov. Priobčujemo to pesem sedaj v celoti na tem mestu, saj izraža takšno vero v posmrtno življenje, kakor da jo piše sam sebi, ki sedaj že uživa v »božji igri« plačilo za svojo vero in zvestobo slovenstvu. Bil je sin Trsta, doštudiral pa je v Gorici in v letu 1938 pel novo mašo. Na prvo mesto je šel v Cerkljano, kjer ga je zahrbtna »bratska« roka umorila s petnajstimi drugimi žrtvami vred dne 5. februarja 1943 kot »narodnega izdajalca«. Za njego-

vo smrt je zvedel še Vuk, kar ga je precej odmaknilo od OF. Lado Piščanec, ta idealna in vesela duša, polna ognja za versko in narodno stvar, nadebudni pesnik iz vrst goriškega duhovništva, ki se je vidno razvijal, je tudi moral pasti. 21. VIII. 1943 mi je pisal: »v samoti iščem in hrepenim po snovi in obliki. Živih, osebnih stikov ni, da bi si merili mlade moči. Imam pripravljenih več stvari, pa niso godne za med svet; upam, da jih bo čas napravil za take.« Tako pa je on dozorel za — onostranski svet, kjer uživa zdaj pesnik mučeniško slavo, poslušajoč »vse bliže veselstva koral«.

Božja igra

Ko se plavica v žitu je razcvela,
si se vrnila v svojo rodno vas;
a kot spomladi ptic selivk krdela,
prišla si le za kratek čas med nas.

Bila si kot Madona na oltarji:
kot mandelj zožene bile oči
so tvoje od skrivnostno lepih zarij,
ki sijale so ti v mlade dni.

In ko poslavljal si se od vsega,
je bil brez vsake boli tvoj pogled;
kot da prišla bi z onstranskega brega
pogledat spet naš bridko lepi svet.

Ločili smo se od tebe brez tesnobe —
globoko je kapljala naša kri.
Bila si preko zemlje, preko dobe,
tam je globina, tam tesnobe ni.

*

In prišla je nedelja sinja:
in šli smo v borove gozdove,
v bridko opojna polja brinja,
med rože, ograde in vetrove.

Roke smo si za igro dali
na sredi sive kraške gmajne,
a sredi igre smo obstali
zamaknjeni v daljine tajne.

Ves Kras je bil kot mašni pladenj:
perot prosojnih drgetanje
polagalo je nežno nadenj
let tvojih mladih darovanje.

Kot na žerjavici dehtelo
je brinje; bori so dišali,
kot da stotero rok vihtelo
kadilnice bi v katedrali.

Roke v rokah smo obdržali
za obred med brati in sestrami;
na sveti zemlji smo se zbrali —
sam Bog igral je igro z nami.

*

Na meji sveta vsa pokojna stojiš:
krog tebe ni vzduha ljudi, gneče hiš,
krog tebe vsa bitja so znamenja sveta
in s tabo so z onostransko zarjo odeta.

Ob ognjih, prižganih pred zadnjo nočjo,
le bela postava je tvoje telo;
vse črte ostre ljubosumno si skrila,
za večnost pred svetom si jih zatajila.

Vse bliže poslušaj veselstva koral;
ko ranil bo prvi pojoči te val,
na rokah Boga boš kot roža omedlela
in v novo, brezkončno pomlad zadehtela.

4. FRANČEK PRELOG

Med jelendolskimi žrtvami na Hrvači pri Ribnici počiva mladi pisateljski talent iz Slovenskih goric in Lukarije Franček Prelog, sin bivšega banskega svetnika in člana Kmetijske zbornice v Ljubljani in Beogradu, gosp. Franca Preloga. Rodi se je v Zagorčih 18. septembra 1922, šolal se v Mariboru, šel s starši ob začetku te vojne v Srbijo, odkoder se je vrnil v Ljubljano k stricu dr. Janžekoviču in dokončal klasično gimnazijo v poletju 1943. Podal se je na počitnice na Dolenjsko, hoteč se po oddihu vrniti na slavistični oddelek univerze, pa ga je, zateklega se na

Turjak, po velikih mukah in ponižanjih umorila na grozotni način komunistična puška v množičnem pokolju v Jelendolu. Med nepoznanimi trupli na Hrvači počiva ta 21-letni mladenič, resnični pripovedni talent štajerske zemlje.

Pisal je že v Mariboru v dijaške liste, v Ljubljani je bil glavni sodnik osmošolskega »Življenja«, v katero je pisal celoletno uvodno povest »Povest vasi«. Kot začetni sedmošolec mi je v leta 1942 prinesel kratko črtico »Stari Vuk«, ki sem jo priobčil kot njegovo prvo in edino tiskano stvar v Slovenčevem koledarju za l. 1943. Je to spomin na bivanje v Srbiji. Za lanski Koledar je bila postavljena večja prleška idila »Preprosta ljubezen«, pa zaradi preobilice gradiva ni prišla vanj. Ker je stavek že razbit, sem za le-

tošnji njegov posmrtni spomin dal postaviti njegovo srbsko razpoloženjsko podobo »Veliki sen«, ki je značilna za njegovo realistično opisovanje podrobnosti, pa tudi veliko hrepenenje po domu, ki se mu ni izpolnilo. Njegov »veliki sen« je zakril oblak nad Jelendolom — njegova beseda, porojena iz toplega, ljubečega srca pa nam govori še sedaj o velikem snu njegovih najbližjih, njegovih rojakov in vseh, ki ne morejo pozabiti dežele trte in luka. In te dežele pesnik bi pokojni Franček rad postal in se je pripravljaj za to, toda usoda je odločila drugače. Zdaj je njegovo srce, ki je tako ljubilo Lukarijo, da jo je opevalo (primerjaj Dom in svet 1944, II. zbornik), mrtvo, njegov spomin pa naj živi med temi ubitimi nadami slovenskega pripovedništva.

Veliki sen

Stanko odrine zapah in odpre vrata. Skozi ozko odprtino se usujejo ovce na dvorišče. Mnogo jih je, bele in črne, velike, manjše in jagnjeta; z drobnimi, šibkimi nogami mesijo blato pod seboj. Dolga in gosto nakodrana volna se jim poveša v jutranji megli. Nemirno stopicajo, obračajo glave, meketajo, vmes pa pozvanja močan oven. Dolgi, robati rogovi se mu krivé in obračajo ob ušesih navzdol. Vse živali so lepe, le po trebih so rjave od gnoja. Raztepejo se; vse kote hočejo pretakniti, v nizko klet lezejo in gledajo v čeber z apnom, po stopnicah bi rade v kuhinjo, v žitnico jih mika in sirarnico. Mnogo ima opraviti Stanko, da jih zavrača. — Milunka stopi na prag, poda pastirju iz volne spleteno torbo in mu naroči:

»Na Visoko polje jih ženi. Naj se pasejo do večera.«

Stanko spodi ovce na cesto. Nikamor se jim ne mudi, postavljajo in se obračajo nazaj.

»Bu!« In splašile so se, pognale so se naprej, proč od doma. Prvi stopa pisan oven. Enakomerno kinka z glavo, zvonec okrog vratu lahko pritrkava. Stisnjene gredo ovce za njim, druga ob drugi, čez vso cesto, drobna

jagnjeta se mešajo mednje, pod noge jim silijo, samo v napotje so jim. Stanko počasi korači za njimi, s torbo čez ramo, po stegnih ga tolče, opanke na nogah se mu globoko pogrezajo v blato, mastno žvrka pod njim, po litkih ga škropi in po kratkih hlačah. Že ves zašit predpasnik mu je skoraj v nadlego. Malo predolg je in tako nerodno sili med noge. Zmečkan, povaljan in mnogo prevelik klobuk mu sedi na ušesih, sonce ga je čisto pobelilo, tudi traku ni več na njem. Mali pastir žene svojo čredo. Pod orehom gredo, počasi in leno polzijo kaplje z listov in se oprijemajo na volni. Skoraj hladno je že. Stanko si zapne predolgo, obšito suknjo. Roke mu le malo gledajo iz zgolodanih rokavov, samo konci prstov. Pa še te potegne više, nekoliko ga hoče zebsti, se mu zdi. Tak gre za ovčami, kot brez rok, le z rokavi. — Pri učiteljevi hiši zavijejo živali na levo, po vasi gredo, mimo sklonjenih plotov in velikih kapij, mimo hiš in slivnjakov, vedno dalje; ovce stopajo, zvoneček se znova in znova oglašča, debelo blato cmoka pod toliko nogami, navkreber gredo, do treh spomenikov iz kamna, nato zopet na levo, sedaj pa že v grabo, še vedno po blatni, skozi drugi konec vasi, vedno niže, ob mejicah in mimo suhega topola v Lekičevi koruzi, pot postaja vse bolj suha, sprano kamenje se na gosto lušči iz tal, ovce poskakujejo čezenj, zadevajo se časi in bolešno meketajo, drobni parklji trkajo ob trdo pot, doli gredo, vse niže, oven se ustavi, pogleda nazaj, počaka ovce in drobiž, čez potok ne morejo, voda je motna, kamenje na dnu se ne vidi, plahe so, boje se stopiti v plitvo strugo, meketajo vse glasneje, ovnač zvoni od nestrpnosti, potresa z repom, s trdo glavo treska živad okrog sebe, kot bi ona bila kriva, da je tu potok in kalna voda, prestrašene in jezne ovce se ozirajo nazaj, pastirja čakajo, naj jih spravi čez, če že hoče, prenese jih naj, saj same ne morejo čez vodo.

»Bu!«

Oven pomoči prednje noge v potok, opre se in skoči, srečno se vlovi na drugi strani, veselo zameketa, za njim poskačejo še druge, jagnjeta Stanko prenese, tako drobna so in boječa in silno rad jih ima. Skozi gozd gredo, počasi kvišku. Megla se polagoma razpleta, najvišji vrhovi že bleste, drobni lističi podrhtavajo, okopani v mladih,

komaj porojenih žarkih. Pastir se vesi ob dolge tanke veje kislega lesa, strašno vesel je, vse ga raduje, lepo jutro, krotka čreda, prevelika suknja, prav vse. Gibko skače preko podrtega hrastja, pobira šiške po tleh in jih meče gori v drevje. Čez zapuščeno strnišče žene čredo, utrga v mejici črno trnjulo, jo vtakne v usta, se nakremži, izpljune in hitreje nažene ovce. Do tesnega prelaza v mejici dospejo, gnetejo se, vsaka bi rada bila prva, stiskajo se, kot velika nagrbčena volna so, trhlo šibje jim poka pod nogami, sipajo se ven, na cesto. Na desno jih spodi Stanko. Ob šipkovih grmih že skoraj bezljava; ti so že vsi rdeči od jeseni, sonce jih umiva v sveži kopeli, zrele jagode se ponujajo z njih, ostri trni jih branijo. Pot je zopet blatna. Kamenja je čedalje manj, ilovica tišči iz tal in se oprijema Stankovih opankov, podplati postajajo debelejši in težji, z nogami maha, naprej in nazaj, blato škropi po zraku krog njega. Globoki žlebiči se prepletajo po poti, zajedajo se v rumeno ilovico in ob strani padajo doli v grabo. Trava je zamuljena, njive mokre, da se cedi z njih. — Še malo po tej kalužasti in nesnažni poti, — oven zavije na stran, čez jarek skoči, vse za njim, Stanko je zadnji. Živali ga čakajo, vrata na njivo jim mora odpreti. Vso večnost so hodili, iz blata v blato so padali, zamazani so prispeli sem gori na pašo. Stanko zopet prisloni vrata k plotu, čez obe sohi spusti zanko iz škrobotine.

Pohlepno se sklanjajo ovce za travo, mulijo jo in žvečijo z majhnimi gobci, časi katera dvigne glavo in zazeha. Skupaj se drže, naglo gredo naprej, o kako površno se pasejo! — Do stare jablane stopi Stanko, obesi torbo na odkrhnjeno vejo, odpne debele gumbe na suknji, roke sune iz rokavov, zbreca se, dvigne klobuk iznad čela in gleda okrog. Ne daleč proč se pasejo ovce, oven jih še vedno vodi, tudi ko jedo, gredo za njim. Na levi spodaj se bliska v soncu kalužast potok, nič ni tako lep ko druge kratke, deževje mu je vzelo vedrino, blatne ilovice je nanosilo vanj in ga vsega skalilo. Počasi in leno se plazi skozi vrbe, ki se sklanjajo nadenj. Stare so že in trhle, le skorja je še zelena in živa. Tam daleč zadaj, komaj da še doseže Stankov pogled, so ženske napravile mostiče čez vodo, jih obtežile s kamenjem, spod so položile snope konoplje, zmehčati se mora, da jo bo laže tretji. Megla se je že dvignila in se raztopila v soncu, povsod je jasno in sveže, zemlja spodaj se narahlo kadi, gozdovi so pisani in pogreznjeni v luč, nebo je čisto in oprano, modro in mehko kot svila. Le daleč na južni strani se belijo drobni oblaki, drobne se in plezajo vedno više po jasnini, redki so in prosojni. Toda to je daleč, gotovo je pod njimi že druga vas. Gori pod nebom se vozi osamljena kanja, nemirno visi v zraku in trepeti s krili, čaka na miš, ki bi se na tleh poskušala skriti.

Visok dan je že. Morda se nagiba proti poldnevu. Rosa je zginila, tudi pod jablano je ni več. Stanko je slekel suknjo in jo razpelišil po senci. Sezul je opanke, na sonce jih je postavil, da bi se blato posušilo. Legel je na razgrnjeno suknjo, položil roke pod glavo in se zastrmel nadse. Drobni trakovi nebesne modrine se svetijo

skozi redko obraščene veje lesnike. Daljni oblaki so že plavali sem, ustavili so se nad Stankovo jablano, pogledali doli, nasmehnili so se in namuznili najhnemu pastirju in njegovi čredi. Stanko leži vznemirjen in gleda v nebo. Kot beli golobčki se mu zdijo oblaki, strašno nežni kot pena in kako majhni! Ozira se po njih, kot stare znance jih pozdravlja, maha jim skoraj od ganotja, z očmi jih boža in misli.

Od juga hite naravnost gori proti soncu. Bog ve, kako dolgo že potujejo, koliko sveta so že videli in koliko ga še bodo! Vedno samo naprej, hite in plavajo, strašansko visoko, le čudno, da se jim ne zvrtili v glavi! Da, proti severu so namenjeni. Šli bodo tudi nad njegovo hišo, prav gotovo se ji ne bodo izognili. Če bi sedaj pohitel domov, bi jih videl, večne romarje, nad ogradam. Pod jesenovcem bi sedel, krave bi pasel in jih gledal, prav te oblake, znane že z juga. Toda kdo bi potem pazil na ovce? Ali bi dobila Milunka kje drugega pastirja? Nič mu ni tega mar, samo da bi mogel domov! Pustil bi vse, pohitel bi, ko bi mu rekli, noč in dan bi tekkel, samo domov, da, domov!

Oblaki nad njim se sukljajo in odhajajo.

Ko bi mogel do njih, bi sedel nanje, peljali bi ga, morda dva, tri dni, tudi ves mesec, vseeno, koliko časa, samo da bi šel proti domu. Visoko so ti oblaki, nikdar jih ne more doseči, ko pa ima tako kratke roke. Domov hoče! Ni mu slabo tukaj, vsi ga imajo radi kot svojega, toda doma ni. Tam bi mu bilo še bolje. Tujina. Dom. Tujina je prijazna, dobra ni kot dom. Pa tudi starše boli spomin na dom. Vseh se je oklenilo neizmerno koprne nje po njem.

Pastir je. Že peti mesec pase Milunkine ovce. Naveličal se je že tega posla, toda kaj naj drugega dela? Vse je še teže. Kaj bi neki mogel z dvanajestimi leti drugega početi? Materi je potožil, dejal ji je, da bi rad nekaj časa počil, a ona ga je potolažila, bratje in oče opravljajo še težje delo, je rekla, ne, pasti najbrž ni tako strašno hudo, zraven pa še zasluži kaj mleka, tudi lonček masti mu da časi Milunka in meso za nedeljo, vse pride prav, ni jim treba kupiti, denarja pa itak imajo le malo. In je ostal. Kako se mu večkrat smeje, oče posebno, ko kobaca po blatu mimo hiše, kjer stanujejo. Majhen je in komaj glava mu gleda iz blata. Glejte našega pastirja, velik je že kot kak mož, se hvali oče, Stanku pa se to tako dobro vidi! Da, pastir! Pogumno tedaj dvigne oči, lica mu nalahno postanejo rdeča, ponosno stopa za čredo in se čez plot smeje očetu in materi. In ob takih tre-

nutkih pozabi na daljnji dom, zdi se mu, da je velik, skoraj največji na vsem svetu.

Počasi se dvigne, pogleda po ovcah, mirno se skubijo ob mejicah, prešteje jih, vse so. Po soncu se ozre, joj, že čez polovico neba je prilezlo, senca pod drevesom se je premaknila in zgrabila rob suknje, poldne je že minilo. Dolgo se je zamislil, pozabil je na torbo in svoj glad. Dom ga je premotil. Na prste se vzpne, iztegne se in dvigne torbo z veje. Sir in kruh privleče iz nje, pokriža se in malo pomoli, nato jé. Bele drobtine sira se luščijo in padajo na predpasnik. Sproti jih pobira in nosi v usta. V levi roki drži velikanski kos pšeničnega kruha, zajeda vanj, gleda ga, silno je dober. V torbi ga ima še več. O, Milunka noče, da bi stradala! Toliko vsega mu naloži, da ne more pospraviti. Skoraj vedno mu ostane obojega, kruha in sira, to pa zvečer da čez plot najmlajši sestri Micki. Za vse na svetu ima rada sir.

Nasiti se, pobaše ostanke nazaj v torbo in jo zopet obesi. S hrbltom se nasloni ob deblo, pogleda po čredi, najmanjše jagnje poišče z očmi in ga pokliče k sebi. Navajena živalca se loči od matere, potrese z repkom in priteče k pastirju. Čisto drobena je, komaj za peščico bi je bilo, v žep bi jo spravil. Krotka pa je, joj, kako! Počasi in priliznjeno se smuka ob Stankovih nogah, z mehko nakodrano volno ga boža po mečih, mučka se na vse načine, Stanko je dobre volje, tako rad ima to svoje jagnje, ljubko je in lepo, nikjer v vasi nimajo enakega. Do suknje se iztegne, poišče v žepih suho skorjo kruha, ponudi jo živalci, drobne zobke zasadi vanjo, hrsta in še nerodno melje kruh. Ta drobiž bo s seboj vzel, ko se bo vračal domov. Po ogradu jo bo pasel med kravami, negoval jo bo, kolikor bo mogel. Samo ko bi mu jo Milunka dala! Lepo jo bo prosil, ne bo mu odrekla, saj je toliko ovac pri hiši. Samo to jagnje bi rad za plačilo, da pase. O, marsikaj bo vzel s seboj, ko bo šel domov. Le hitro naj pride — ta domov! Drobna ovca se mu počasi izvije iz rok in odskaklja k materi.

Stanko je napol legel po tleh, z levim laktom se je naslonil ob zemljo, z roko je podprl glavo in prisluhnil v dolino. Kakor v snu prihajajo iz dalje enakomerni sunki parnega mlina, hukajo tako močno, da se daleč naokrog čuje. Ves predpoldne so kurili v peč, voda mora biti vroča, pare je treba mnogo, če mlinar hoče mleti do pozne noči. Stanko še tanje prisluhne, rad bi ujel kak človeški glas, saj je polno kmetov pripeljalo zrnja za mletje, vsak dan jih je toliko, poslušaj, a ne ujame ničesar, predaleč so in gotovo ne kriče tako zelo, da bi jih bil ves svet poln.

Senca drevesa se je raztegnila do prvega razgona. Okrog štirih mora biti. Ovce se ne pasejo več. Mirno stoje ob mejici, glave tišče skupaj kot kdaj poleti, ko je neznosna vročina. Stanko se ne vznemirja. Dobro jih pozna, pet mesecev že ima z njimi opraviti, pusti jih. Ve, da se bodo polagoma zopet začele pasti, notri do teme, komaj jih bo dobil domov. Dvigne se s tal, v mejici poišče suhega šibja, ga znosi pod drevo, tudi dračje je nekje staknil, vse, kar je količkaj suhega, zvele in naloži majhno grmado, iz žepa vzame vžigalice, mati mu jih je bila dala, da bi z večjim veseljem pasel, prižge, in droben plamen obližne spodaj položeno dračje. Lepo in počasi objame ogenj suho šibje na vrhu, steber dima se dvigne od tal in se oprijema vej na drevesu, prasketa in šumoče, slabotne iskre skačejo iz goreče suhljadi. Stanko stopi do Milunkine koruze in odlomi tri klase. Skožuha jih na njivi, lepo bele, napete od mleka, prinese do ognja. Malo potrpi, na žerjavico čaka, nato ob strani položi klas. Počasi, silno počasi postaja rumenkast po oni strani ob

ognju, nekaj zrn je že rjavih. Stanko obrača, krog in krog se mora enako popeči. Žerjavica se sveti in soncu rdeča kot kri. Nemirno se svetlika in naglo se spreminja, pisana je kot mavrica. Prvi klas je pečen. Na stran ga položi in pristavi drugega, pa še tretjega. Ta bo za mater, strašno rada ima pečeno koruzo, oče je pa sploh ne mara, pravi, da je samo za otroke. Dva počasi poje, zadnjega pa zlušči in zrnje spravi v žep. Mati bo morala mrzlo jesti, ohladila se bo tačas. O, topla je mnogo boljše.

Ovce so se zopet razpasle. Stanko sedi ob ognju, počasi lomi veje, ki so še preostale, in dolaga. Silno rad gleda ogenj, ko požira gorivo med prasketanjem. Sonce je padlo nizko. Še zadnji hip se je ujelo med krošnje dreves v Jovanovem gozdiču, trepetaje je obstalo, veliko in rdeče kot mesec zgodaj poleti. Stanku se je zdelo, da je zelo blizu. Najraje bi stopil do tja in klobuk pognal nanj. Senca drevesa se je raztegnila do konca Milunkinega pašnika, še tja čez mejico je pokukala, kot bi bila radovedna. Jovanovo hrastičje se kopa v pozlačenem morju. Slabotne veje niso mogle dolgo zadržati velikanske teže sonca, povesele so se, ognjena kepa je zdrknila niže, z rdečo lučjo je objela gozdič, Milunkin travnik in dolino pod seboj. Povsod je rdeče, kot bi na veliko gorelo. Polagoma pojema požar, vedno medlejša postaja rdečkasta luč, drhti še malo, samo hip, in že ugasne tudi Jovanovo hrastje.

Sonce je zatonilo. Pastirjem je čas domov gnati. Stanko obleče suknjo, čez ramena obesi torbo in začne zganjati ovce. Šele sedaj so se začele pasti, ko že mrak sili mednje. Hlastno grabijo za travo, kot bi bilo zadnjič. Pastir sname zanko s plotu, odsloni vrata in skoči do črede.

Usule so se navzdol na cesto, oven spredaj. Od vseh strani prihaja zvončkljanje, vsa dolina je polna kraguljcev, se zdi, samotni glasovi se love po toplem večernem zraku, jasni so in čisti, na daleč se čujejo, in kako so razločni. Stanko žene po stari poti. Skoraj tema je že. Ovce hite, nekam silno jih vleče domov. Od vsépovsod pode pastirji svoje živali, cesta v vasi jih je polna, mešajo se med seboj, nikdar se ne bodo mogle ločiti, bi kdo menil. Toda ne. Dobro poznajo domače kapije, razhajajo se, vedno manj jih je, nazadnje ostane Stanko s svojimi sam. Milunkina hiša stoji na drugem koncu vasi. Stanko požene ovce v hlev, Milunka jih kar čepe med vrati doji v veliko bakreno posodo.

Pozno je prišel domov. Trda tema je že bila. Materi da zluščeno koruzo, vsi pritisnejo zraven, najhuje pač Micka, ki je najmanjša.

Zunaj sije noč. Vse polno zvezd migota visoko gori v vrtoglavih višinah. Kot biseri so, pripeti na temno žametasto podlago. Meseca še ni. Gotovo se je kje zakasnil. Veje dreves štrle v toplo temo. Kot mnoge roke so, ki grabijo po sreči v zaneseni blaznosti in s silnim poželenjem. Deske na plotovih se sivo odražajo iz temotnega objema noči. Velik mir je vsepovsod razgrnjen. Noben vetrič od nikoder ne prišumi, listje na drevju je nemo in tiho, kot bi bilo zamaknjeno v čudovito grozo. Težko visi z vej kakor tenke pločevinaste ploščice. Od vsepovsod se oglašajo murčki, plaho drhtijo njihovi glasovi, molče se izgubljaajo in se raztapljajo v noč.

Stanko spi. Roke je prekrizal na prsih, oči so mu same zlezle skupaj, pokojni mir je razlit na njegovem obrazu. Gotovo se mu kaj lepega sanja. O oblakih mor-da, kako sedi na njih in kako ga peljejo proti domu.

Zunaj pa sije večer in tihe Stankove sanje o domu nosi med zvezdami v nebo v božje veliko naročje.

Ilustriral B. M. Kramolc.

5. LOJZE GROZDE

O pokojnem Lojzetu Grozdetu, marijaniškem osmošolcu, izredno nadarjenem fantu, nedolžnem mladcu, ki je živel naravnost svetniško, umrl pa mučeniško v najvišjem

smislu, so pisali že mnogo njegovi tovariši in duhovni voditelji, ki so ga poznali do dna. V tisku je tudi monografija o njegovem življenju in duhovnem razvoju, pa tudi o njegovi smrti, ki je bila grozotna, pa jo je veliki zatajevalec junaško prestal. Z Misalom in Hojo za Kristusom je nastopil v Mirni na starega leta dan leta 1943 svojo mučeniško pot, ko je mislil, da gre na božične počitnice k svojcem v Tržišče pri Mokronogu, kjer je bil doma. Katoliška akcija,

pri kateri je voditeljsko sodeloval, kongregacija in vsi njegovi vzgojitelji se ga spominjajo z največjimi pohvalami ter ga stavljajo za vzornika mladini, kako je treba čisto živeti in junaško umreti za Boga in narod.

Toda pokojni Grozde je bil tudi pesnik marijaniškega domačega leposlovnega lista. Pisal je pesmi, v katerih je jasno izražal vsa gesla svojega idealističnega, borbeno katoliškega nazora, ter bi se razvil v religioznega pesnika S. Sardenkove smeri, če bi mu bilo dano živeti in ustvarjati. Ali pa bi se morda odpovedal pesništvu ter se zatekel v filozofijo, ki mu je bila tako blizu. Njegovi pesniški začetki so tako zelo podobni pesniškim stvarom našega največjega katoliškega filozofa — Aleša Ušeničnika, da se mi zdi, če je mogoče prerokovati, da bi šel tudi Grozde njegovo pot. Njegova pesem

je retorična, dvigajoča, navdušujoča, prilikujoča naravo v smislu simbolov z duhovnim življenjem. V tem je zelo podoben slovenski duhovniški poeziji od Gregorčiča preko Medveda in Sardenka, on bi bil nadaljevalec te tradicije. Nekaj pesmi naj ga označuje kot pesnika v zoro: Boga in Domovine, za katera je dal življenje. In izpolnila se mu je s smrtjo njegova »želja« tako, da je glas o njegovi mučeniški smrti preletel vso domovino, kakor je pel:

*Rad bi imel kakor orel peruti,
da domovimo bi vso preletel.*

Preletel jo je kot vzor mladenič, ki si je želel samo še to, kar je tudi gotovo dosegel:

*K božjemu Soncu bi švignil v višavo,
k Njemu, ki Kralj je neba in sveta,
pesem mogočno zapel bi mu v slavo
in pri Njem našel bi pokoj srca.*

Težak je križ

Glej, brat, mimo gre
Jezus, tvoj Gospod,
trka na sree,
s sabo kliče te
na življenja pot.

Ne odgovoriš?
Brat, zakaj molčiš?
Česa se bojiš?

Da, težak je križ.

Življenja boj

Okoli mene strašni boj divja
in jaz sem v tem vrčincu majhen, sam,
me bo odnesla s sabo sila ta?

Divjaj, življenje, jaz se ne podam,
ne klone mi pred tabo moč duha,
za temelj samega Boga imam.

Utrinek

Spodaj je drevo
mrtvo in goló;
zadnji list z njega
zdaj leti na tla,
vrača se v zemljo.

Pa se mi zdi,
da mi govori:
»Kmalu za menoj
— morda še nocoj —
šel boš tudi ti!«

6. FRANCE KREMŽAR

Sin glavnega urednika »Domoljuba« France Kremžar je bil rojen 3. decembra 1920. Ni bil prav za prav književnik, živel pa je najtesneje s književnostjo in umet-

nostjo ter bi se razvijal po zgledu očeta v dobrega organizatorja in propagatorja kult. življenja. Že v gimnazijskih razredih je imel — izven šole seveda — velik vpliv na svoje tovariše, ki so ga zaradi voditeljskih sposobnosti imenovali »Cezar«. To ime si je tudi prevzel, ko je stopil med prvimi v Vasiljevičovo Iztokovo protikomunistično četo, v »Štajerski bataljon« ter je vztrajal v tej borbi

do grahovske tragedije. Bil je poveljnik te posadke ter je zgorel obenem s svojim najboljšim prijateljem pesnikom Francetom Balantičem. Na tega pesnika je imel velik vpliv, tako v umetniško organizacijskem kakor tudi človeškem smislu. Kremžar je še kot šestošolec ustanovil »Krog« slikarjev, pesnikov in pisateljev (pisatelja je predstavljal on!), med katerimi so bili Tršar, Garbajs, Ahačič, Račič, Hladnik, ki so izdali najprej »Pregled«, potem pa »Utrinke« (1937—1939). Ti poskusi sošolcev so vzbudili v Balantiču pesniško žilo, da se je pridružil Kremžarju. Po skupnem izletu na Veliki planini leta 1940 je trojica Kremžar-Balantič-Tršar sklenila izdajati poseben list, ki bi naj izšel celo v — pravem tisku. Organizacijo lista je imel v rokah Kremžar. Toda nastop vojne je to delo zavrl, komunistična revolucija pa raz-

bila obetajočo umetniško trojico. Fr. Kremžarju se je v boju proti komunistom pridružil po kratkem omahovanju ter po vrnitvi iz Gonarsa tudi Balantič: skupaj sta zgorela v Grahovem 24. nov. 1943. In njuno ime bo za vedno povezano v skupnost, kljub temu da se Kremžar ni razvil v pripovednika. Toda njegova vera v Balantičevo umetnost je bila odkrivateljska.

Kremžar sam je v dijaških letih mnogo pisal ter je priobčeval svoje črtice in novele v svojih dijaških listih. Iz Utrinkov 1938—39 priobčujemo črtico »Čevljar ob mostu« za zgled njegovega pripovedniškega daru. Obenem priobčujemo tudi tedanje ilustracije tretjega iz te trojice Marijana Tršarja.

Refleksija na pokopališču naj bo priobčena grahovskima junakoma še v poseben spomin. Mi pa jokamo nad njunim nadgrobnim križem.

Čevljar ob mostu

Bilo je lepo poletno jutro. Stara lesena bajta, pred kratkim pobeljena z apnom, je bila videti izumrla. Od zgodnjega jutrnjega sonca razsvetljena tabla, ki je visela nad vrati, je naznanjala, da prebiva in deluje v njej čevljar.

Ljudje so bodili po leseni brvi mimo čevljarja k šesti maši. Marsikdo je zaničljivo pogledal po pobeljenih deskah in si mislil svoje. Čevljar Špic ni bil na dobrem glasu. Ko je v leseni predmestni cerkvi že zvonilo k maši, so se vrata bele kolibe toliko odprla, da je skozi odprtino smuknila na prvi pogled že starejša ženska. Vendar pa sta le zgaran izraz in udrta lica delala mlado Špicovo ženo tako starikavo. Žena je izginila za oglom v cerkev.

Kmalu za njo je kakor miš iz luknje pokukal skozi vrata čevljar Špic in sumljivo gledal, kod je izginila žena. Nekaj je skrival, nekaj važnega, to mu je bilo videti na utrujenem obrazu. Stopil je okoli bajte in počasi, premišljeno odpiral polkna na majhnih oknih. Svetloba je vrgla otroke z ležišč. Izpod nizke čevljarske mizice so pogledale umazane noge. Najmlajši, zavrt v cunje, se je drl iz otroške banje, postavljene na zaboj za obleko. Iz vseh kotov so lezli otroci in vedno več jih je bilo. Ko se je oče vrnil, je bila koča polna. »Pričelo se je vreščanje in tuljenje, ki bo trajalo ves dan,« se tolaži Špic. Sedel je k mizi in vzel v roke čevlji. Sedaj, ko žene ni doma, si misli, lahko brž popravi par čevljev, da bo imel za pijačo danes, ko je praznik in... Skrivnostno se nasmehe ob misli, da se mu bodo danes izpolnile želje, ki jih je imel že dolgo let, skoraj od otroških sem. Ko je izračunal, da se bo žena kmalu vrnila, je smuknil iz bajte.

Otroci so se medtem že porazgubili po svojih opravkih. Trije najmlajši pa so ostali doma in te je oče skrbno zaprl. Potem je vzel škaf, ga obrnil in stopil nanj. Dosegel je slemne svoje bajte, se ozrl okrog, potem pa previdno odstranil strešno lepenco. Segel je v črno odprtino in privlekel na dan šop bankovcev. Z največjo naglico jih je skril v strgan suknjič, brž pokril streho in zlezel s škafa. Nerodno mu je bilo, ko je stopil v bajto in videl najmlajšega ležati v škafu, starejšega v sami srajčki, sestradanega in bledega, kako v kotu grize cunje. In žena! Res, kako zgarana in od tega življenja uničena je uboga žena! Toda ni si dolgo delal težkega srca. V smeh razvlečena usta so mu emokala ob misli, da bo sedaj tudi on kos gospoda in da se bodo otroci in žena vozili kakor gospóda. Brž se je opravil nedeljsko, pomiril otroke in odhitel, da bi ga žena ne našla več doma.

Ob veliki cesti, blizu železnice je stopil v gostilno. Sedel je tam za prazno mizo in čakal. Minila je ura in natak ga je začel gledati postrani. Naročiti je moral kozarec zelenega, a se ga ni upal lotiti, ker je vedel, da bo prezgodaj prazen. Nestrpno je gledal na cesto in bobnal s kratkimi prsti po klopi.

Nazadnje je prigrmelo po cesti motorno kolo in se ustavilo pred gostilno. Špic se je zarežal in segel po denar. Skrbno ga je položil na mizo in ga pogladil s trdo roko; težka je ločitev. Zadnji pomisleki so ga napadali. Krivil se je, režal in pačil, izmikal samemu sebi in nazadnje sklenil, da bo vendarle kupil. Še vedno je gladil bankovce, ki jih je dobil kot mestno podporo in tiščal težko prislužene kovance, zavite v umazan robec. Potem je prišel lastnik motorja. Špic je motor že dolgo poznal in ni ga mogel pozabiti. Res je bil motor slab, zelo slab, res je bilo treba preteči z njim cel kilometer, preden ga je človek pognal v tek. Res je grmel in ropotal, kot bi se hotel vsak hip razleteti, toda šel je naprej, človek se je vozil na njem in boljšega si reven človek ni mogel kupiti. In tako se je zgodilo, da je čevljar Špic tisti praznik kupil motor. Dal je zanj vso mestno podporo, vse prihranke zadnjega leta in obljubil je, da bo prodajalcu naredil tri pare čevljev.

Ko je odhajal iz gostilne, mu je srce trepetalo kakor otroku. Pri vratih je obstal in gledal svoj motor.

Zdel se je sam sebi kakor otrok, ki je sanjal o neki stvari v najtemnejšem kotičku svojega srca, za katero se je boril, podzavestno boril, jo nazadnje dosegel, pa se ni upal stegniti svojih prstov proti njej, ker se mu je zdelo lepo in prijetno pričakovanje, ki se mora izpolniti. Počasi, prav počasi pride do stvari svojih sanj in si venomer draži zavest, ki se hoče oddaljiti resničnosti, s ponavljanjem besed: To je moje, to je moje.

Stopil je k motorju, se ga dotaknil s koncem kratkega prsta, kakor bi se bal, da je železo vroče. Špic je ponosen in se vsede na usnjati sedež. Sede premišlja, kako so se mu danes izpolnile velike sanje, da bi se vozil kakor gospod. Spominjal se je otroških sanj, ko je sanjal, da si bo kupil motor, ko bo odkril zaklad. Pa ne samo kolo; konje in lepo hišo in avto, in zaklad bi postal premajhen, zato bi odkril novega. Ko je po takih sanjah postal lačen, je šel k peku prosit staro žemljo. In če je bila ena žemlja premalo, je šel v bližnjo hišo prosit kruha za bolno mater. Če je tam dobil vsaj dve žemlji, je bil zadovoljen in se je šel potepat do večera. Ko je postal fant, mu je pamet dejala, naj pusti upanje na kolo in konja. Pa ni tega storil. Ko je postal pomočnik, je zbiral denar za motor. Ko pa se je oženil, je šel denar za kruh. V svoji baraki je garal in pozabljal na vse, samo motorja ni mogel spraviti iz misli. Ta praznik je kupil motor, sedel nanj, se mučil pol ure, da ga je spravil z mesta in se samozavestno odpeljal domov. Motor je grmel in krehal, čevljar Špic pa se je smejal.

Žene se to pot ni bal. Pripeljal se je domov in otroci so debelo gledali, ko je prislonil motor na pobeljeno steno. Potem je moral jesti in žena ga ni pustila pri miru, dokler ni priznal, da je kupil motor. Brž je

moral tolažiti ženo, ki se je bala, da je denar ukradel. Miril je njeno jezo, pri tem pa se mu je zopet pričelo dozdevati, da vendarle ni storil prav, ko je denar zapravil za motor. Toda potolažil se je s tem, da je šel na cesto in otipaval motor od vseh strani. Ko je tako stal, mu je padla v glavo bistra misel. Stopil je v bajto, prijel ženo za roko in jo potegnil za seboj: Najprej se bova peljala midva, potem pa otroci, je ponižno povedal in postavil ženo k motorju. Hotel se je izkazati pred njo. Z vso silo je poganjal motor in, ko se ni hotel vžgati, je v zadregi prosil ženo, naj mu pomaga porivati to staro škaflo. Potem sta tekala z motorjem po cesti proti mestu in nazaj. Žena se je jezila vedno bolj, Špica pa se je prijemala potrlost.

Nazadnje je zagrmelo. Špic se je od-dahnil, potegnil z umazanim roka-vom preko čela in se spravil na se-dež. Silil je ženo, naj sede še ona. Vdati se je morala in sesti na zadnji sedež, med grmenjem motorja zavita v oblak črnega dima. Špic je pritis-nil na vzvode, zavrtel ročaj in šlo je. Pripeljala sta se mimo barake, za-vila po klancu navzgor in motor se je ustavil. Grmelo je še nekaj časa, potem pa počilo in Špic je zlezel z onemelega motorja.

Drugo jutro je Špic z rokami v žepih že zgodaj stal pred bajto in gledal na streho, kjer je bil še vče-raj spravljen denar. Ozrl se je na motor, za katerega je vedel, da ne bo več opravljal svoje dolžnosti. Vrnil se je v bajto in se nerodno smehljaj. Najmlajši se je med spa-

njem otepal muh. Žena je v kotu le-žala na treh cunjah in bila pokrita s četrto. Špic je sedel k mizici in začel tuhtati, kako bi dobil usnja za tri pare čevljev.

Pokopališče

Vaško pokopališče se smeje v mesečini. Smeje? se zresnim. Saj to je odmev naše razposajenosti. Trije smo in stojimo pred pokopališkimi vrati. S smehom stopi prvi čez prag skozi kamenita vrata. Onkraj se ustavi, razsvetljen v mesečini, in njegov smeh utihne. Zagledal je črne križe.

Potem stopam sam v temo, med grobove in križe. Luči z dveh grobov osvetljujejo zapuščen kot med po-

kopališkim zidovjem. Kakor vešča, ki jo vabi svetloba, iščem poti med grobovi in silim k luči. Spodtikam se ob opuščenih grobovih, kjer spe ljudje, in se lovim ob modernih spomenikih. Tam stojim in gledam migotanje lučic. Na starem grobu, skrit v pisani travi, brli oljnati stenj v rožnatem kozarcu. Sence suličastih listov nihajo po spomeniku. Prav tam, kjer je v spomenik vdolana slika človeka, ki je bil, se trese senca širokega lista. Včasih zaniha senca z vso silo preko slike, kakor bi hotela izbrisati zadnji spomin na bitje, ki ga že zdavnaj ni več.

In tam blizu, okrog visoko nasutega groba leže venci. Po dolgem so postavljene na grob tri sveče. Srednja dogoreva. Njen veliki plamen vztrepeče, se požene kvišku, potem pa mu zmanjka tal in se kakor kača zvija po tleh. Ostri jezik plamena doseže rob suhega venca. Krvava misel razsvetli temne spomenike, vence gori. Toda samo za trenutek. Tudi vencu zmanjka goriva in ugasne. Nekaj hitro umirajočih iskric je še ostalo od nje-ga in žalosten spomin na plamen, na misel, ki je prišla in izginila kakor utrinek. Pogledam okrog sebe in vem, da sem bil jaz edini na svetu, ki sem ujel to gorečo misel. Od cerkve slišim govorjenje tovarišev, pred menoj pa leži ožgani venec s svežega groba. Sredi tega groba se na jasiči med venci strjuje vosek pravkar ugasle sveče. Sveči pri nogah in pri glavi pa gorita in bosta ugasnili kakor srednja.

Čez rob zidu prinese veter vonj po mrvih. Potem grem. Moja čudna senca se plazi preko grobov in kam-nov. Čudno nemirna senca. Sredi pokopališča stoji križ. Skozi razpete Kristusove roke osvetljuje luna svež te-men grob.

Teh mladih, prebujajočih se be-sednih umetnikov, med katerimi je Balantič že dosegel zrelost in moj-strstvo, Vuk zorel svojski obliki bolj v prozi kakor v pesmi, drugi pa so pokazali šele prve zrelejše poskuse, bi se rad spomnil v tem Koledarju kot cvetov, ki so se prezgodaj usuli, preden so zacveteli s svojim lastnim vonjem. Komunistična revolucija jih

je ubila ter jih vrgla v grob, kjer trohni toliko naših mladih upov. Ne mislim, da se je treba spominjati samo teh žrtev mladih nad v lepo-slovju, ne, temveč med drugimi upa-polnimi mladeniči, ki bi obogatili naše znanje, našo tehniko, našo go-spodarsko kulturo, med drugimi mrtvimi obetajočimi kulturnimi de-lavei ohranimo spomin tudi tem mla-

dim ljudem, ki so komaj zaslutili lepoto, jo zajeli z vso umetniško močjo, ali pa se šele prebijali k nji. Njihova ljubezen je bila velika, nji-hova žrtev največja, ki jo človek dati more: zato naj jim živi vsaj ime, živi ob največjem, ob padlem junaku Francetu Balantiču, največji pe-sniški žrtvi domače komu-nistične revolucije.

Viktor Steska:

Slovenci in Irci

O pokristjanjenju Slovencev.

Čuden naslov! Ali imamo Slovenci z Irci kako zvezo? V današnjih časih je res nimamo in se jih bolj malo spominjamo, če izvzamemo spise, ki se nanašajo na irsko ljudstvo, kakor n. pr. knjigo: »Irska«, ki jo je izdala l. 1932. »Družba sv. Mohorja« in sta jo spisala L. E. in J. P., in pa več člankov o slavnem branitelju katolištva na Irskem Danielu O'Connellu. Toda v naši najstarejši zgodovini pa smo imeli stike, katerih ne smemo pozabiti.

Ko so se Slovenci po l. 568. začeli naseljevati po naših krajih, so bili še pogani, njih sosedje pa večinoma že kristjani, saj je bila Aquileja (Oglej) imenitna krščanska postojanka. Poleg tega so bili škofje v Trstu (524. l.), v Poreču, v Cittanovi in bržkone tudi v Pičenu (Petena). Tudi v zasedeni deželi ni manjkalo kristjanov, ki so še ostali živi in se pred sovražnim navalom poskrili po gozdovih, dokler se niso časi ublažili. To, tu ostalo prebivalstvo so Slovenci imenovali Vlahe, zato je toliko krajev na Slovenskem, ki se nazivajo Lašče, Lahoviče, Laško, Lahinja, Vaše itd.

Na tem zasedenem ozemlju pa je bilo že prej več škofij, n. pr. v Emoni (Ljubljani), v Celju, v Ptuj, v Virunu (na Gosposvetskem polju), pri Sv. Petru v gozdu (Teurnia) in gotovo še kje drugje. Naval poganskih Slovencev pa je vse to porušil. Zato se ne smemo čuditi, da so pred nekaj leti pri Velikih Malenčih v krškem okraju izkopali temelje starokrščanske bazilike.

Človek bi mislil, da so zahodni sosedje med Slovenci krščanstvo prav pridno širili, pa zgodovina nam o tem nič ne sporoča. Vpliv od romanske strani je bil prav neznaten.

Kmalu po naselitvi Slovencev na današnjem ozemlju pa so poskusili svoj misijonski vpliv Irci.

Pri Ircih se je krščanstvo kmalu udomačilo in se tako ukoreninilo, kakor skoraj nikjer drugje. Zemlja je precej ravna, samo na robovih hribovita, zato je obdelovanje prav lahko. Pripravno in dosti milo podnebje pospešuje rast. Ljudje živijo ondi brez velikih skrbi za življenjske potrebe. Ko so Irci sprejeli krščanstvo, so bili zelo navdušeni za krščansko vero in za

verske obrede. Samostane so ustanavljali in jih polnili z menihi benediktinskega reda. Njih glavni samostan je bil v Benguiru ali Bangoru. Ta je združeval okoli dva tisoč menihov. Navdušeni za vero so hoteli prinašati tudi drugim narodom blagovest. Zato so sklenili, da pojdejo misijonariti na Angleško, na Galsko (Francosko) in dalje. Kralj Piktov jim je daroval otok Hy ali Iina (danes Icolnikill). Tu so otok lepo obdelali in pozidali, da je postal matica irskih samostanov. V apostolskem številu po dvanajst so odhajali na Islandsko, na Škotsko in Angleško. Povsod so začeli graditi samostane in oznanjevati sv. vero. V samostanih so ustanavljali šole, gojili cerkveno petje in godbo, izdelovali načrte za cerkve in jih pozneje postavljali, cerkve so tudi krasili in knjige prepisovali in poslikavali. Ker jim je misijonstvo navadno dobro uspevalo, so tem rajši hodili na misijone. Tako so prišli tudi na Nemško in v Švico. V roki so držali dolgo palico, na hrbtu so imeli nahrbtnik in bučko za vodo, včasih tudi opanke. Imeli so s seboj večinoma tudi voščene tablice, da so si znamenite stvari zapisovali, čemur so se neuki ljudje zelo čudili.

Kamor so ti blagovestniki prišli, so klicali: »Pridite semkaj, tu prodajamo modrost.« Seveda niso svojih naukov prodajali za denar, ampak brezplačno. Sami so se imenovali škote ali škotske menihe, ker se je Irska v starih časih imenovala latinsko Scotia (Škotija) inferior ali Dolnja Škotija, v nasprotje Gorenji Škotiji, ki so jo Irci naselili in se danes imenuje Škotska. Tudi na Dunaju se imenuje cerkev bei den Schotten po irskih duhovnikih, ki so jo ustanovili. Te Irce so ljudje radi sprejemali, zlasti tam, kjer so njih keltski jezik še razumeli ali pa vsaj mogli z njimi govoriti po tolmačih, dokler se oznanjevalci evangelija niso naučili ljudskega jezika. Irci so navadno tudi gradili čedne koče, napravljali vrtove, bili res pobožni in dostopni, kar jih je ljudstvu priljubilo.

Najslavnejši irski blagovestnik je bil sv. Kolumban mlajši, plemenit, lep mož v cvetu svojih let, zdrav, navdušen, toda natančen in strog. Okoli l. 580. se je z Gallusom in desetimi tovariši vkrcal in prepeljal na

Francosko. Dvajset let je tu pridno delal, dokler se ni zameril kralju, katerega je grajal zaradi njegovega pohujšljivega življenja. Zato je moral zapustiti Francosko. Nameraval se je naseliti ob Bodenskem jezeru, pa se mu ni posrečilo. Napotil se je v Italijo in tam v Bobio osnoval veliko samostansko naselbino.

Srečnejši pa je bil njegov spremljevalec sv. Gallus, ki je v Švici ustanovil samostan, ki se še danes po njem imenuje »Sankt Gallen«, l. 612.

Ker je slišal, da so se Slovenci naselili ob italijanski meji, je hotel iti Kolumban misijonariti med Slovence; ker pa so mu odsvetovali, ni šel med nje, gotovo zaradi nepoznanja njih jezika in ker ni poznal nobenega tolmača, torej bi bilo delo brezuspešno. Pohvaliti pa moramo že njegov dobri namen.

Drugi Irec, ki je nameraval misijonariti med Slovenci, je bil sv. Amand, škof v Utrechtu. Okoli l. 630. se je napotil k Slovincem, da bi jih pokristjanil ali da bi vsaj postal mučenik. Prebrodil je Donavo (trajecto Danubio) in učil poganske Slovence. Uspeh je bil malenkosten (paucis in Christo regeneratis). Zato se je vrnil v svojo škofijo v Utrechtu, ker se mu tudi želja, da bi postal mučenik, ni izpolnila. Ker slovenščine ni znal, je nepovoljen uspeh umeven. Da bi se pa naučil slovenščine, je bil čas njegovega bivanja med Slovenci prekratek. (Kos, Gradivo, I., 103.) Doma je dobil naslov »apostol Belgije«.

Nekateri imenujejo tudi sv. Emorana misijonarja med Slovenci. Gotovega ne vemo nič. Vrnil se je v Regensburg in l. 652. umrl.

V dotiko s Slovenci je prišel sv. Rupert, ki sicer ni bil Irec, pač pa je dobil, kakor Wessermayer piše, pri Ircih svojo znanstveno in ascetično vzgojo. Bil je prvi škof v Salzburgu in v sorodstvu z morovingovskim kraljem. Bil je prej škof v Wormsu. Bavarski vojvoda Theodo, ki je imel za ženo frankovsko princezino, je poklical Ruperta z nekaterimi duhovniki k sebi. V Regensburgu so ga slovesno sprejeli. Rupert je vojvoda in plemiče poučil o krščanski veri in krstil.

Potem je potoval ob Donavi navzdol do Panonije. Ko se je vračal, je ustanovil cerkev v Loorchu in še druge; prišel do razvalin nekdanjega mesta Juvavium in se odločil, da tam ostane. Ustanovil je moški samostan sv. Petra in škofijo in drugi samostan za nune, ki mu je dal za prednico svojo sestro Ehrentрудо. Po štiridesetletnem vladikovanju je umrl na velikonočno nedeljo l. 623. ali 628. Koliko je vplival na Slovence, iz virov ni jasno; gotovo pa je, da je dal njegov naslednik sv. Virgilij več cerkvá na Slovenskem posvetiti njemu na čast.

Največ stika s Slovenci je imel sv. Virgilij, ki je bil pravi Irec. Bil je keltskega pokolenja. Doma je bil opat v Aghabeo pri Dublinu. Iz domovine je odšel najprej na Francosko in je tam nekaj časa živel na dvoru kralja Pipina. Po svoji ljubeznivosti in učenosti si je pridobil naklonjenost dvora, zato ga je Pipin poslal za opata v Salzburg l. 745. in mu zaupal tudi škofijo. Toda sv. Virgilij se je dal posvetiti v škofa šele l. 767., škofijska opravila pa je prepustil pomožnemu škofu Grku Dobda. Ko je bil v škofa posvečen, je začel graditi stolnico, ki jo je l. 774. posvetil v čast sv. Rupertu in začel sestavljati življenjepis tega svetnika. Ob posvetitvi je dal sv. Virgilij prenesti svetinje sv. Ruperta iz cerkve sv. Petra (samostanske cerkve) v novo stolnično cerkev. Največja njegova zasluga pa je skrb za spreobračanje Slovencev. Umrl je l. 784.; papež Gregor IX. pa ga je l. 1233. proglasil za svetnika.

Obri so napadli Slovence. Slovenci so spoznali, da se preveliki sili ne morejo upirati in so zaprosili sosednje Bavarce pomoči. Bavarci so jim ustregli in s skupno silo premagali Obre. Za pomoč so postali Slovenci od Bavarcev odvisni in so jim morali dati talce. Knez Borut je dal svojega sina Gorazda in nečaka Hotimira. Bavarci so ju z drugimi plemiči odvedli v samostan na Kimskem jezeru (Chiemsee), kjer so imeli tudi šolo. Tu sta se kneževiča vzgajala in poučevala. Tu sta bila tudi krščena ok. l. 750. Ko je knez Borut umrl, so Slovenci prosili, naj jim pošljejo Gorazda za kneza. Bavarci so prošnji ustregli. Gorazd je po svoji moči širil krščanstvo, žal, je že l. 753. umrl. Nato so Slovenci prosili za kneza Hotimira. Hotimiru so dali Bavarci kot svetovalca duhovnika Majorana. Za misijonstvo pa je bilo treba še več duhovnikov. Zato je Hotimir prosil nadaljnje duhovne pomoči.

Virgilij mu je poslal nekaj duhovnikov in tudi za škofa Modesta, sam pa ni mogel priti, ker je imel drugega posla dovolj in ker duhovna njiva še ni bila zadostno pripravljena. Škof Modest naj bi posvečeval cerkve in duhovnike. Kmalu nato je škof Modest posvetil tri cerkve v Karantaniji (na Koroškem): pri Gospe Sveti za srednji del Koroške, pri Sv. Petru v gozdu (St. Peter im Holz) v nekdanji Teurniji za zahodni del, za vzhodni del pa v Ingeringu med Knittelfeldom in Judenburgom. Polagoma pa so prišle še druge manjše cerkve na vrsto. Poganski Slovenci pa so pokristjanjevanje neradi gledali in so se trikrat vzdignili zoper kristjane. Bavarski vojvoda Tassilo pa jih je premagal. V tem času je Hotimir umrl v veliko žalost kristjanov.

V Salzburgu so sprevideli, da je misijonstvo med Slovenci težavno; zato je Tassilo II. napravil dve ustanovi, da bi od zunaj blagovestniki širili krščansko vero: 1. v Intihi je ustanovil prvi samostan l. 770.; 2. v Kremsmünstru pa l. 777. drugega. Od tod so menihi širili krščansko vero med obmejnimi Slovenci. Kremsmünstru je poklonil Tassilo kelih, ki je še danes ohranjen in je najstarejši kelih na svetu.

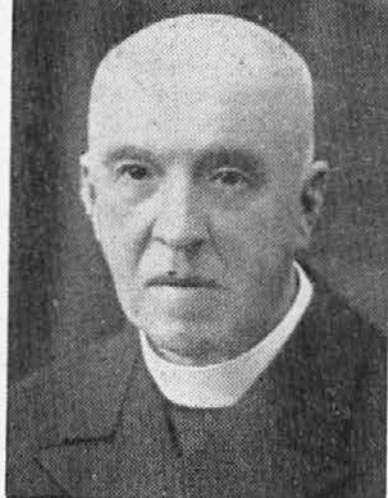
Vse to, kar smo na koncu navedli, se je zgodilo pod vladikovanjem sv. Virgilija; zato v resnici ta Irec zasluži ime apostola Slovencev.

Iz tega vidimo, da se je germanska cerkev mnogo bolj trudila s Slovenci kakor romanska (oglejska). Od tod izhaja tudi čudno dejstvo, da so se tudi južno od Drave, ko je vendar to ozemlje spadalo pod Oglej, razširile nemške besede za cerkvene predmete in deloma osebe: far, fara, farman, farovž, fajmošter, mežnar itd.

Na prvo dobo pokristjanjenja Slovencev bržkone spominjata dve krajevni imeni: Velikovec in Kotmara ves. Hotimirov sin se je imenoval Volkun. Oče je sina zato tako imenoval, ker je tako ime imel njegov vzgojitelj in boter na Kimskem jezeru. Ime mu je bilo Lupus, t. j. Wolfgang, slovensko Volk ali Volkun, Prešernov Valhun. Po tem imenu je dobil svoj naziv kraj Volkovec = Velikovec — Völkermarkt. Ko so ljudje pozabili na pravi izvor, so kraj imenovali Velikovec.

Bivališče Hotimirovo so imenovali Hotimirja ves ali zdaj obrušeno Kotmara ves (Köttmannsdorf).

Iz poznejših časov je ime Celovec. V starem Celovcu je bila carinarna ob Glini; tam je bil tudi brod. Nemško so kraj imenovali Glanfurt, pozneje Klagenfurt. Slovenci so po carini — colu — imenovali kraj Colóvec, kar se je obrusilo v Celovec. V nemščini se je pa ime ohranilo v imenu onstranskega polja Zollfeld.

DR. ALEŠ UŠENIČNIK — ZLATOMAŠNIK

28. okt. 1944 je skromno obhajal svoj zlatomašniški jubilej dr. Aleš Ušeničnik. Zlata maša je bila tudi njegov osebni jubilej; petdeseta obletnica duhovništva. Ušeničnikovo delo in življenje pa je tako povezano s slovenskim kulturnim življenjem dvajsetega stoletja,

zlasti še s slovenskim katoliškim gibanjem, da je njegov jubilej velik dogodek za nas vse. Slovenci in katoličani smo z zlatomašnikom hvaležni Bogu za bogate darove, ki mu jih je naklonil, in se hvaležno spominjamo dragocenih sadov jubilejstvega dela.

Ušeničnikovo delo je pomembno in obsežno že na čisto znanstvenem področju. Njegova Sociologija bi postala gotovo svetovno znamenita, ko bi bila ob izidu (1910) prevedena v kakšen svetovni jezik. Poleg Sociologije je izdal Uvod v filozofijo (1921, 1924) in Ontologijo (1924), Dialektični materializem (1938) in številne razprave v latinščini. Veliko priznanje za znanstveno delo je dobil, ko je bil imenovan za člana papeške Akademije sv. Tomaža (1937) in je bil tudi prvi, častni predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti.

Njegovo delo pa sega še daleč čez okvir čisto znanstvenega področja in je velikega, splošno kulturnega pomena. Izdal je revijo »Katoliški obzorik« (1898 do 1906) in kasneje »Čas« (1907—1928) ter je z njima nadaljeval delo, ki ga je začel Mahnič z Rimskim katolikom. Razprave, ki jih je priobčeval v »Katoliškem obzoriku« in »Času«, obsegajo skupaj šest zvezkov njegovih Izbranih spisov. Kako tesno se je Ušeničnik nagnil na Mahniča, nam priča to, da je izdal tudi več

Mahničevih razprav iz Rimskega katolika pod naslovom »Več luči« (1912). Treba je omeniti še Ušeničnikovo Knjigo o življenju (1916); z njo je dosegel mednarodni uspeh (prevedena je bila v češčino in hrvaščino). V njej se kaže globina Ušeničnikove življenjske filozofije in pride do izraza blesk njegovega stila; kajti tudi kot stilist prvači med našimi znanstveniki.

Največja jubilejstvena odlika je njegova neomajna zvestoba katolištvu in Cerkvi. S katoliškega stališča je presegal vse pojave med Slovenci, s katoliško resnico je osvetljeval snovanje evropske kulture in nas je seznanjal z njim. Prevajal je papeške okrožnice (Rerum novarum, Quadragesimo anno, Divini Redemptoris), jih komentiral in idejno vzgajal mladi katoliški rod k zvestobi Cerkvi in papežu. Spoznal je nevarnost komunizma in je brez strahu za svoj znanstveni ugled opozarjal nanjo. Svojo povezanost s Cerkvijo in razumevanje za potrebe katolicizma je pokazal tudi, ko se je z vsem srcem zavzel za Katoliško akcijo, je mnogo zanjo pisal (pet zvezkov »Naše poti«, ki jo izdaja Zveza katoliških dijakov je njegovih), jo branil pred napadi in bil njen idejni vodnik.

Priznanje za delo v korist Cerkvi je dobil tudi iz Rima: bil je imenovan za prelata in apostolskega prototarja.

Aleš Ušeničnik je centralna osebnost katoliškega kulturnega ustvarjanja pri nas, po njem je povezana mlada generacija katoličanov z Mahničem, v njem vidi svojega ideologa in vodnika. Ušeničnik ni bil ideolog in vodnik ter nadvse plodovit delavec le v preteklosti. Še danes piše in snuje, zlatomašnik je še vedno svež in delaven kot novomašnik. Izdaja Izbrane spise, sodeluje pri Reviji Katoliške akcije ter stoji kot častitljiv vodnik sredi mladega katoliškega rodu. In v tem, da je s svojim velikanskim delom ne le prav razsojal preteklost in sodobnost, marveč je tudi usmerjal in še usmerja mlade rodove na pravo pot v prihodnost, v tem je njegova veličina. Želimo mu, da bi živel še dolga leta in bi videl, kako se uresničujejo načela, ki jih je oznanjal in se na njih gradi na naši zemlji nov svet.

K osemdesetletnici roistva Janeza Ev. Kreka — 1865 — 1945

Rojstna hiša velikega socialnega delavca pri Sv. Gregorju nad Velikimi Laščami — požgana od komunistov za njegovo osemdesetletnico.

Dr. Anton Gregorčič

Ob dvajsetletnici smrti voditelja goriških Slovencev.

Dne 7. marca 1945. bo poteklo dvajset let, kar je v Gorici umrl prof. bogoslovja dr. Anton Gregorčič, voditelj goriških Slovencev, njihov dolgoletni državni in deželni poslanec.

Dr. Anton Gregorčič... Živo ga vidim, kako je v prvih letih po svetovni vojni, sivolas, sedemdesetletnik, deželni odbornik zadnjega goriškega deželnega zbora, korakal od ponosne stavbe »Šolskega doma« tam na vogalu ulice Vetturini proti Gosposki ulici. Visoka, markantna postava. Širokopleč, močnega, zardelega obraza, so se mu lica pri srečanju razširila v ljubezniv nasmeh, bistre oči pa so radovedno povpraševale. Visoka leta so hrbet rahlo usločila, korak je bil pa še vedno prožen, gibčen. Črn, eleganten polcilinder — njegovo stalno pokrivalo — in črna salonska suknja sta zaokroževala njegovo nekoliko rejeno postavo. — Spominjam se ga tudi iz časov dvajset let prej. V prostorih »Šolskega doma« je bilo vpisovanje za novo šolsko leto. Hrum, šum, direndaj mladega življenja. V sredi tega vrveža dr. Gregorčič v spremstvu g. ravnatelja. Prišel je pogledat, kako bo z novim letom. Ko vidi toliko mladeži, je ves srečen. Oči mu zadovoljno mežikajo, obraz je ves razigran. Mirno, zavedajoč se svetega poslanstva, ki ga opravlja njegova šola, stopa skozi sobane. Z rahlim pridvigom cilindra in kratkim poklonom odzdravlja smehljaje učiteljstvu, staršem in gneči otrok, ki se mu umika, pri tem pa še bolj sili pod noge. Njega to nič ne razburja. Srečen je, njegove ustnice drhte v prijaznih odzdravih.

Dr. Anton Gregorčič... Stojim pred njegovim grobom na pokopališču v Štandrežu pri Gorici. Zavzema častno mesto v osredju božje njive. Če obiščeš pokopališče, ne moreš mimo Gregorčiča. Nagrobni spomenik je masiven, težak. V kraški kamen izklesani nagrobnik nazorno predločuje njegovo življenjsko pot: na vrhu naporne skalnate steze stoji svetilnik. V podnožje se zaglanjajo divji valovi, majojo ga nevihte in tuleči viharji, svetilnik pa trdno stoji, kljubuje vsem razbesnelim silam. Zakoreninjen v skale in svojo zemljo neporušen vztraja sam samcat, varuje in razsvetljuje temine in kaže pot brodolomcem.

Dr. Anton Gregorčič... Dolga desetletja, skoraj pol stoletja, od njegovega vstopa v javno življenje okrog l. 1880. do njegove smrti l. 1925. je bil vodilna, središčna oseba v življenju in bojih goriških Slovencev. Koval in ustvarjal je zgodovino Goriške. Velike so njegove zasluge. In vendar! V vsem tem dolgem razdobju ni njegovo ime nikoli zablestelo v posebnem žaru, ostalo je prikovano na domačo zemljo. In še tu ni postal nikoli ljudski tribun, ni bil gromovnik, kateremu bi vzklikale množice in mu sledile v zaverovani vdanosti. Stal je kot skala, ogromna skala ob naši narodni meji, bil je voditelj, užival zaupanje in delal za deželo in svoje ljudstvo, ni bil pa nikoli njegov oboževanec. Njegov prijateljski krog je bil ozek, zvestih sodelavcev je štel malo, naraščaja ni imel in ga ni vzgojil, umrl je brez političnih dedičev. Vendar je njegovo ime nerazdruženo spojeno z goriško deželo, v goriškimi Slovenci. Bliža se čas, ko se bodo njegovi politični cilji uresničili.

* * *

Dr. Anton Gregorčič se je rodil visoko gori pod sivim očakom Krnom v prijazni vasi Vrsno dne 2. ja-

nuarja 1852. Vrsno leži v župniji Libušnje, kamor spada tudi gorsko naselje Krn. Ti dve selišči sta dali Goriški štiri Gregorčiče, štiri duhovnike, štiri narodne delavce. Najstarejši je bil Anton Gregorčič, ki se je rodil 17. januarja 1824 v Krnu; drugi je bil Simon Gregorčič, »goriški slavček«, rojen 15. oktobra 1844 na Vrsnem. Tega je poučeval zgoraj imenovani Anton, ko je hodil na Libušnjem v šolo. Tretji je bil naš Anton; četrti je bil

Simon ml., ki se je rodil 10. septembra 1856 v Krnu, bil vikar v Sedlu in v Avčah in umrl med vojno. Udeležstvoval se je kot prevajalec iz slovanskih književnosti.

Ko je Anton dorastel, so ga poslali v Gorico, kjer je obiskoval najprej ljudsko šolo. L. 1863. je prišel v gimnazijo, katero je odlično dokončal 1871. Vstopil je v bogoslovje, bil 10. januarja 1875 posvečen v duhovnika in pel v domači cerkvi na Libušnjem novo mašo.

Mladega novomašnika so poslali kaplanovat med Furlane. Na otoku Barbani pri Gradežu v stari romarski cerkvi, katero oskrbujejo sedaj frančiškani, je bila njegova prva služba. A ne dolgo. Nadškof ga je poslal študirat na Dunaj v Avguštinaj, da bi postal bogoslovni profesor. Dne 17. januarja 1879. je promoviral za doktorja teologije in se potem vrnil v Gorico. Pa le za malo časa. Po nekaj mesecih kaplanovanja v župni cerkvi sv. Ignacija na Travniku je v oktobru dobil stipendij dunajskega vseučilišča in odpotoval v Nemčijo in Švico, da bi izpopolnil svoje študije. V Gorico se je vrnil v avgustu prihodnjega leta in pričel še tisto jesen poučevati v centralnem semenišču dogmatiko in fundamantalno. V teku šolskega leta je bil imenovan za stalnega profesorja.

Bil je strokovno globoko podkovan in se je z vsem srcem posvetil profesuri, toda ni mu bilo usojeno, da bi se na tem polju uveljavil. Razgibano narodno in politično življenje, ki je valovilo čez deželo, je vabilo, klicalo in zajelo tudi mladega Gregorčiča. In oklenil se ga je s tako silo, da ga ni nikoli več izpustilo.

Gregorčičeva dijaška leta so potekala v zanimivi in pomembni dobi: slovenstvo v Gorici se je prebujalo in vstajalo k življenju. Po deželi so odmevali klici šempškega tabora. Čitalnice so s svojimi »besedami« navduševale, Marušičeva »Domovina« je zahtevala pravice slovenskemu jeziku v uradu in šoli, Lavričeva predavanja so vžigala in srednješolci sami so prirejali »besede«, kakor Vodnikov večer v Št. Petru, Prešernov itd. V tem ozračju je Gregorčič rasel in se tudi sam navduševal in ogreval. Zelo naravno, da se je tudi njegov razboriti in bistri duh oprijel narodnega dela, ki je tako klicalo po svežih, mladih, krepkih, požrtvovalnih močeh.

Dr. Gregorčič se je komaj naselil v Gorici in že je bil sredi političnega vrveža. Tisti čas so imeli Goričani politično društvo »Sloga« in njeno glasilo je bil list »Soča«. L. 1882. je Gregorčič postal urednik »Soče«, ki jo je urejeval do l. 1889. S tem je začel tudi svojo politično kariero. L. 1885. je bil že prvič izvoljen v deželni zbor goriški. Deželni zbor je bil takrat voljen po kurijah. Tja so poslali svoje zastopnike: veleposestva, mesta in trgi, trgovska zbornica in kmečke občine; na kmetih so volili samo tisti posestniki, ki so plačevali najmanj 5 gld. zemljiškega davka. Volivna opravičenost je bila torej zelo omejena. Gregorčiča so prvič poslali v deželni zbor slovenski veleposestniki, ki so sami volili tri poslance. Od tedaj naprej je bil Gregorčič stalno član deželnega zbora prav do njegovega konca l. 1922. Ni pa vedno zastopal veleposestva. Kot vodilni politik je že l. 1889. kandidiral in bil izvoljen v kmečkih občinah tolminskega okraja, ki so imele več volivcev, so nudile poslancu širši delokrog in so mu dale tudi večjo veljavo. L. 1890. je postal predsednik političnega društva »Sloga«, ki je predstavljala tedaj vrhovni politični forum v deželi. V »Slogi« so bili združeni vsi goriški Slovenci: »mladi« in »stari«. Dr. Gregorčič je postal s tem priznani in polnoveljavni voditelj goriških Slovencev. Predsednik »Sloge« je ostal, dokler se ista ni vključila l. 1906 v Slov. ljudsko stranko. Od tedaj naprej je bil do svetovne vojne načelnik goriške SLS. L. 1891. je bil izvoljen v državni zbor na Dunaju. Zastopal je slovenske kmečke občine vseh slovenskih okrajev Tolmina, Gorice in Sežane. Tudi dunajskega državnega zbora do zloma Avstrije ni več zapustil. L. 1897. se je dotedanjim kurijam, po katerih so dotlej volili v državni zbor, priključil razred, za katerega je veljala splošna volivna pravica. Ta razred je imel na Goriškem enega slovenskega poslanca in ta je postal dr. Gregorčič. L. 1907 je bila v Avstriji za državni zbor uvedena splošna, enaka in tajna volivna pravica. V tej ljudski zbornici je dr. Gregorčič zastopal tolminske hribe, ki so ga poslali tja l. 1907 in l. 1911. V obeh zbornicah je bil dr. Gregorčič član raznih odsekov, v katerih je zelo marljivo deloval in stavil mnogo samostojnih predlogov, ki so se tikali narodnostnih in gospodarskih vprašanj. V dobi od l. 1895 do 1913 je bil namestnik goriškega deželnega glavarja. Od l. 1901 je bil deželni odbornik. Te posle je opravljal z veliko skrbjo tudi v begunskem deželnem odboru, ki se je bil z vsemi deželnimi uradi vred med svetovno vojno zašel na Dunaj. Tudi ko se je po končani vojni deželna uprava vrnila v Gorico in je bil osnovan nekak začasni deželni zbor z deželnim odborom na čelu, je dr. Gregorčič zopet prevzel in vodil posle deželnega odbornika. To je trajalo do jeseni l. 1922, ko je s prihodom fašizma bila dokončno ukinjena deželna avtonomija. Politične stranke so bile prepovedane in razpuščene, mandati, zaupani mu od ljudstva, so ugasnili, leta in razmajano zdravje, vse to je povzročilo, da se je dr. Gregorčič

umaknil s političnega odra. Samo še dvakrat je njegovo ime razgibalo široke plasti in jih združilo v impozantno slavje: 10. januarja 1925, ko je na Travniku v Gorici obhajal svojo zlato mašo — v proslavo izrednega dne, ki je razveselil vsa slovenska srca, in 9. marca 1925, ko so se od njega tiho poslavljale zveste slovenske duše na njegovi poti iz Gorice v Štandrež k zadnjemu počitku — v znamenju tesne, temne žalosti.

* * *

Ob nastopu dr. Gregorčiča v osemdesetih letih sta trli goriške Slovence v nacionalnem pogledu dve bridkosti; prva: glavno mesto Gorica je bilo nenasitna potujočevalnica slovenskega dotoka, druga: v deželi, kjer je bilo slovensko prebivalstvo v večini, to ljudstvo ni imelo odločujoče besede, podrejeno je bilo laški manjšini. Proti obema tema zlema je začel dr. Gregorčič energično in načrtno borbo.

Podeželje se je bilo v zadnjih desetletjih narodno prebudilo in razživel v krepko slovensko zavest. Ognjeviti napor narodnih buditeljev, taborov, čitalnic, besed in slovenske pisane besede so rodili bogate sadove in dokončno predramili slovenskega človeka, da se je zavedel, postal ponosen na svojo narodnost in postavil zahtevo po enakopravnosti slovenskega jezika v vsem javnem življenju. Drugače je bilo v Gorici. Skoro brez izjeme vsi naši ljudje, ki so v mestu že bivali ali ki so se sem doseljevali, so bili za nas zgubljeni. Italijani so imeli vso moč v rokah. Bili so faktični gospodarji in »gospodje«. Preprost naš deželan jih je občudoval in jih zavidal in vse njegovo hrepenenje se je strnilo v eni želji: postati njim enak, postati »gospod«; »ščau« je hotel postati »šior«. Kako spreminiti to morečo miselnost, kako ozdraviti to usodno rano? Tu je dr. Gregorčič zastavil svoje delo. Bistro je spoznal in odločno ukrenil: že gnilih in nagnitih odraslih ljudi večinoma ne bomo več rešili, zdraviti in reševati moramo začeti še zdrave poganjke, otroke. In nič ni okleval, temveč se takoj lotil. V društvu »Sloga«, kamor je bil vstopil in kjer je že živahno delal, je prodrl s predlogom, da ustanovi »Sloga« v Gorici zasebno slovensko ljudsko šolo in otroški vrtec. Ta sklep je postal odločilne važnosti za razvoj slovenskega življa v Gorici. Na njegovem temelju je zgradil Gregorčič veličastno stavbo »Šolskega doma«, ki je bila glavna podlaga za razmah in razcvet slovenske misli v Gorici. V tem šolstvu je v bistvu koreninil čudoviti napredek goriških Slovencev, ki so v dobrih treh desetletjih tako preobrazili lice sončne prestolnice, da so pri občinskih volitvah l. 1914 spravili dotedanje mestne gospodarje v ožje volitve in je le malo manjkalo, da Gorica ni dobila slovenskega župana. Goriški »Šolski dom«, njegova ustanovitve, njegova zgraditev in njegovo delo so najčastnejša lovorika, ki si jo je priboril dr. Gregorčič s svojim javnim delovanjem. Kajti s prenehanjem potujočevanja v glavnem mestu smo začeli številčno hitro rasti, v vsej deželi se je okrepil narodni zanos in ustvarili smo podlago, da se je slovenska zavest na Goriškem v dobi pred prvo svetovno vojno dvignila do take prebujenosti, da je bila drugim slovenskim deželam za zgled. »Šolskemu domu« je posvetil dr. Gregorčič svojo ljubezen in svoje duševne in materialne sile. Zanj je delal, zbiral, se trudil in žrtvoval. Dosegal je pa tudi uspehe, ki so bili naravnost presenetljivi. Bil je čarovnik. Ko sem prišel l. 1895 v goriške šole, je imela še »Sloga« svoje skromne šolske prostore s tremi razredi v ulici Contavale. Tisti čas so potem ločili šolstvo od političnega društva in Gregorčič je ustanovil

posebno šolsko društvo »Šolski dom«, kateremu je bil do smrti predsednik. To novo društvo je l. 1898 dogradilo lastno šolsko poslopje v via Croce v severnem delu mesta ne daleč od cerkvice sv. Antona. Ta nova šola ni bila skromna bajta, ampak visoka, večnadstropna palača, ki še sedaj odlično služi šolskim namenom, žal ne tistim, za katere je bila zgrajena. Temu prvemu domu slovenskih otrok, ki je nosil ime »Šolski dom«, je v kratki dobi pičlih desetih let sledilo še troje lepih šolskih zgradb: »Simon Gregorčičev dom«, ki je zavzel vogal, ki ga delata via Croce in via Vetturini, ter »Mali« in »Novi dom«, ki sta zrastle v južnem predelu mesta nekoliko stran od Tržaške ceste. Vse te velike šole je dr. Gregorčič sezidal s prostovoljnimi doneski. Prav tako je plačeval številno učiteljstvo in kril vse stroške uprave z zbirkami, pri katerih je z vzgledno enodušnostjo tekmovala vsa dežela. »Mal položi dar, domu na na oltar!«, to je bil refren, ki si ga čital z dneva v dan v vsem časopisju in na zbiralnih pušicah, ki so spretno in vsiljivo vabile po vseh javnih obratih. Listi so redno prinašali dolge stolpce imen slovenskih rodoljubov, ki so bogato in redno plačevali svoje prispevke. Dijaki smo s tihim veseljem prebirali imena in smo imeli v visokih čisljih vse one, ki so se postavili z večjimi zneski. »Šolski dom« je bila ustanova, ki nam je bila prirasla k srcu, za njen prospeh smo po svojih mladih močeh delali vsi in njen sijajni razmah nas je bodril in napolnjeval z radostjo in korajžjo, ki so jo občutili tudi naši laški sošolci. V teh seznamih podpornikov »Šolskega doma« je bilo ime dr. Gregorčiča največkrat na vrsti. Včasih smo kar strmeli nad višino zneskov, ki jih je nakazoval. Občudovali smo njegovo darežljivost. Slišali smo, da svoje mesečne dohodke kot poslanec, kot deželni odbornik kar v celoti poklanja »domu na oltar«, in spoštovanje do njega se je v naših mladih srcih dvigalo v nedogled.

L. 1883 je bil po dr. Gregorčičevi pobudi ustanovljen prvi slovenski otroški vrtec. L. 1885 je sledil prvi razred dekliške ljudske šole, l. 1887 drugi in l. 1889 tretji razred. L. 1894 je dr. Gregorčič dosegel dovoljenje za ustanovitev obrtno nadaljevalne šole. L. 1898 je vse »Slogino« šolstvo prevzel novoustanovljeni »Šolski dom«. L. 1899—1900 je »Šolski dom« vzdrževal tri otroške vrtce v Gorici in otroško zabavišče v Devinu s skupno 218 otroki, ljudsko šolo z 11 razredi in 573 otroki, dekliško obrtno in nadaljevalno šolo z raznimi tečaji s skupno 73 učenkami in obrtno nadaljevalno šolo za dečke. Število gojencev je stalno naraščalo. L. 1912 je vzdrževalo društvo tri otroške vrtce, šestrazredno dekl. ljudsko šolo, petrazredno deško, petrazredno deško in dekliško ljudsko šolo, enorazredno pripravljalnico za srednje šole, dvorazredno dekl. pripravljalnico, trirazredno deško in trirazredno žensko obrtno šolo. Število učencev je šlo v tisoče.

Gregorčičeva zamisel, zaježiti raznarodovanje slovenskega življa s šolstvom, se pa ni izčrpala v skrbi za njegov »Šolski dom«, v njem je našla gorečega podpornika in pospeševalca vsaka slovenska šola. Tako je n. pr. Gregorčič sodeloval pri ustanovitvi in potem nadzoroval slovenske otroške vrtce v Ločniku, Podgori in Pevni. Gregorčič je bil tudi ustanovitelj podružnice CMD v Gorici, kateri je 20 let načeloval. Velike so Gregorčičeve zasluge za slovensko učiteljsko in slovensko gimnazijo v Gorici. Po dolgih bojih in odločnih intervencijah se mu je posrečilo, da je dosegel premestitev slovenskega

moškega učiteljskega iz zakotnega, našemu življu nenaklonjenega iredentističnega Kopra v Gorico, kjer se je zavod lepše razvijal in so imeli tudi učiteljski mnogi več prilike za zdravo narodno vzgojo. Borba za slovensko gimnazijo v Gorici se je vlekla desetletja. Goriška gimnazija je bila nemška, vsi predmeti so se poučevali v nemščini. Bilo je prav svojevrstno, groteskno, da so v čisto slovenskih razredih slovenski profesorji, med njimi mnogi goriški domačini, poučevali v nemščini. Gregorčič se je v državnem zboru najprej potegoval za slovenske paralelke, pa brezuspešno, čeprav je bila gimnazija prenatrpana. Dr. Gregorčič se ni dal ugnati. Nekega dne l. 1910 je sklical zborovanje za ustanovitev zasebne slovenske gimnazije. To je pomagalo. Oblasti so razumele, da je zahteva opravičena, in so dovolile, da se ustanovi slovenska gimnazija. Gorica je imela v zadnjih letih pred prvo svetovno vojno kar tri gimnazije: slovensko, italijansko in nemško. Ob izbruhu italijansko-avstrijske vojne je potem dr. Gregorčič še izposloval, da so se v Trstu odprli začasni tečaji goriške slovenske gimnazije ter slovenskega moškega in ženskega učiteljskega.

Ze ta stisnjeni pregled uspehov, ki jih je imel Gregorčič s svojo šolsko politiko, zgovorno pove, da se mu je sijajno posrečil njegov življenjski cilj: preprečiti in zaježiti potujčevanje našega življa na Goriškem. Manj uspešen je bil njegov napor, da bi v deželnem zboru, v deželni upravi in v deželnem gospodarstvu sploh privedel slovenski del do one veljave, ki mu je po številčni moči šla. Čeprav je bilo v deželi skoro dve tretjini Slovencev, oni niso imeli odločujoče besede. Volivni red za deželni zbor je temeljil na kurijah. Deželne poslance so volili ločeno veleposestniki, trgovska in obrtna zbornica, mesta in trgi in kmečke občine. Zaradi nepravilne razdelitve poslanskih mest med te skupine narodnostno razmerje ni prišlo do pravičnega izraza. Italijani so imeli vedno enega poslanca več kot Slovenci in deželni glavar je bil vedno imenovan iz njih srede. Dr. Gregorčič in njegovi tovariši so sicer ponovno vložili predloge za spremembo volivnega reda za dež. zbor, za trgovsko in obrtno zbornico in občinskega reda mesta Gorice, do bistvenih sprememb pa ni prišlo. Pod pritiskom dejanskega stanja je bila slovenskemu jeziku načelno priznana enakopravnost v deželnem zboru in njegovih odsekih, v deželnih uradih in zavodih, v resnici so bili pa med deželnimi uradniki in nameščenci Slovenci v manjšini. Slovenske vloge so se sicer reševale v slovenščini, mnogi, zlasti višji uradniki, pa niso zadostno obvladali našega jezika in smo bili v tem pogledu vedno zapostavljeni. To stanje je trajalo do leta 1922, ko je bila deželna avtonomija od novega italijanskega režima ukinjena.

Slika ogromnega Gregorčičevega dela bi ne bila popolna, če bi se vsaj mimogrede ne dotaknili še velikih zaslug, ki si jih je nabral za dvig narodnega gospodarstva in zadružništva. Bil je 1882 soustanovitelj »Slov. bralnega in podpornega društva« v Gorici. V začetku je bil njegov podpredsednik, pozneje pa skozi dve desetletji njegov predsednik, dokler ga niso izrinili njegovi prejšnji varovanci, narodno-napredni Gabrščkovci pristaši. Enako je sodeloval tudi pri ustanovitvi »Ljudske posojilnice«, prvega slovenskega denarnega zavoda v Gorici, ki je bila ustanovljena na pobudo društva »Sloge« l. 1883. Bil je najprej njen blagajnik, potem njen predsednik, dokler mu je niso iztrgali iz rok

ljudje, ki so se razbohotili pod njegovim očetovskim okriljem. Podobno črno nehvaležnost je doživel tudi pri »Goriški tiskarni« in pri listu »Soča«. Nekorektno in koristolovsko ravnanje nasprotnikov pa dr. Gregorčiča ni zlomilo. V borbi za svoje cilje je bil nepopustljiv, trdoživ. Poznal je življenjski pomen posojilništva in zadružništva za prerod in osamosvojitve primorskega človeka, ki je bil v splošnem gospodarsko šibak, pa so ga mimo vsega še razne oderuške pijavke izkoriščale. Prav tako je dobrodušna razumel važnost tiskarne in časopisja za vsako politično gibanje. Z občudovanja vredno podjetnostjo je zato takoj po prelomu z naprednjaki zasnoval ustanovitev novega denarnega zavoda »Centralne posojilnice« v Gorici in novega tiskarskega podjetja »Narodne tiskarne«. »Centralna posojilnica« se je razvila v močno podjetje. Postala je matica denarništva za naš predel dežele in je bila še v povojnih letih, dokler ni bila ukinjena, v veliko zaslombo našemu narodnemu gospodarstvu. »Narodna tiskarna« je srečno preživela razdejanje svetovne vojne in je v prvih povojnih letih kot edina slovenska tiskarna v Gorici bila ognjišče in zatočišče vsem, ki so v nesebični odpovedi započeli z obnovo porušene in vsestransko razbite dežele. V teh zadnjih letih je pod dr. Gregorčičevim okriljem bila ustanovljena v sklopu »Narodne tiskarne« »Goriška Matica«, ki je v naslednjem desetletju z izdajanjem leposlovnega čtiva in poučnih knjig v precejšnji meri celila rane, ki jih je bila vojna zasekala deželi.

V razgibanih desetletjih, ki označujejo čas dr. Gregorčičevega delovanja na Goriškem, je bilo več ali manj na njegovo pobudo ali vsaj z njegovim pristankom ustanovljenih mnogo raznovrstnih zadrug in gospodar. društev, največ rajfajznovk. Ko je bilo število teh zadrug, od katerih so bile mnoge zasnovane od vnetih pa neizkušenih zadružnikov, že precejšnje, jim je dr. Gregorčič oskrbel matico. Ustanovil je v Gorici »Goriško zvezo gospodarskih zadrug in društev«, ji pridobil pravico revizije in državno in deželno podporo. S tem so bili podani zadružništvu močni razvojni pogoji. Ta »Goriška zveza« se je pozneje prekrstila v »Zadružno zvezo« v Gorici in je bila tudi po svetovni vojni še več let močna hrbtenica vsega narodnega gospodarstva v deželi. Žal, da je dobila komisarja in ohromela.

Doba, v kateri je dr. Gregorčič igral vodilno vlogo, je rodila še mnogo občekoristnih naprav in ustanov. Naj omenimo Vipavsko železnico, Bohinjsko železnico, številne nove ceste, vodovode, šolske zgradbe, zadružne stavbe itd. Pri vseh teh ustvaritvah je dr. Gregorčič dajal pobude, stavil predloge, iskal podpore, z vsemi je bilo ali manj zvezano njegovo ime, njegovo zanimanje je večinoma v pomoč.

Ko se spominjamo raznih podpor, katere je pridobil iznajdljivi dr. Gregorčič raznim zavodom, občinam, zadrugam, društvom, podjetjem pa tudi posameznikom, ne smemo pozabiti nešteti njegovih predlogov v državnem zboru in pri deželnem odboru za pomoč po uimih in povodnjih prizadetih krajem. Tudi za slovenske visokošolce se je rad pobrigal in jim preskrbel štipendije in podpore. Prospeh, umski in gospodarski, dobrobit, blagostanje domače dežele mu je bilo vedno pri srcu. To mu je bilo blagoslovljeno vodilo pri vsem njegovem mnogostranskem delu. V tem pravcu je delal in želel uspehe. Nabral si je toliko zaslug za svojo ožjo domovino, da mu po vsej pravici pristojna častni naslov, ki so ga dali Rimljani Ciceronu: pater patriae — oče očetnjave. Saj je za Gregorčičeve dobe in v veliki meri z njegovo pomočjo doživela sončna Goriška vsestranski

razcvet in kulturni višek, da so ga ji zavidale vse slovenske pokrajine.

Pred svetovno vojno je bilo na vsem Primorskem nad 323 gospodarskih organizacij, združenih deloma v Zadružni zvezi v Gorici in deloma v Zadružni zvezi v Trstu.

Na Goriškem je bilo 155 zadrug in gospodarskih društev, samo v Gorici je bilo tik pred vojno sedem slovenskih denarnih zavodov.

Na Goriškem je bilo 258 prosvetnih društev, od katerih je bila večina včlanjenih v »Kršč. socialni zvezi« v Gorici, ostala pa so bila v Zvezi prosvetnih društev.

V vsem Primorju je bilo pred vojno 550 slovenskih in hrvaških ljudskih šol.

V Gorici je l. 1915 izhajalo 14 časopisov: 6 političnih (Soča, Primorec, Primorski list, Gorica, Novi čas in Goriški list); 2 gospodarska (Primorski gospodar, Kmetov prijatelj); 2 reviji (Veda, Naši zapiski); 4 strokovni in nabožni (Samouprava, Šola, Sokolski prapor, Cvetje z vrtov sv. Frančiška).

* * *

Dr. Gregorčič ni bil politik širokih obzorij in odločnih, brezkompromisnih načel. Spoznal je potrebe svoje dežele in za te se je po svoje neumorno potegoval in boril. Bil je mož podrobnega dela, priden kot mravlja, neugnan. Njegovo življenje je na zunaj brez posebnih dogodkov in pretresljajev. Če pa napravimo prerež skozi njegovo na delu in uspehih bogato življenje, naletimo na mnogo bridkosti in tragike.

Dr. Gregorčič je začel javno politično delovati, ko je l. 1880 vstopil v politično društvo »Sloga« in je potem l. 1882 po društvenem naročilu prevzel uredništvo »Soče«. Bil je takrat že tridesetletnik in njegovo politično naziranje je bilo že izdelano. V mlajših letih je preživel prvi goriški razkol, ki je trajal od l. 1872 do 1876. Kakšno stališče je v tem sporu zavzemal, ne vemo. Gotovo je pa odobral, da se je dosegel sporazum. To je poudaril s svojim vstopom v »Slogo« in s prevzemom nalog, ki mu jih je društvo zaupalo. S svojim društvom vred je zastopal slogaško politiko. Bil je prepričan, da se narodnostne zahteve goriških Slovencev ne dajo doseči po drugi poti, kot v složnem, sporazumnem naporu vseh narodnih sil. Borba za slovenstvo mu je bila imperativ časa. Tej nalogi je podredil ali pa zapustil vsa druga vprašanja. To je mislil iskreno, pošteno in pričakoval, da so vsi prežeti enakega prepričanja brez postranskih nagibov. Pa je doživel bridka razočaranja.

Po deželnozborskih volitvah v jeseni l. 1889 je zaradi zasedbe odborniškega mesta nastal v slovenski skupnosti spor. Namesto dr. Gregorčiča, ki je bil kandidat številnih odličnikov, je prišel v deželni odbor dr. Nikolaj Tonkli. Dr. Gregorčič je odložil mandat in poslal svojim volivcem poslanico, v kateri jim je tožil, »da noče biti nikomur na poti, da noče biti on kriv neslogi v domačem taboru in da se zato umakne v zasebno življenje«. Poslanica in odstop pa spora nista ublažila, iz spora se je razvil razkol, ki je trajal do l. 1892, ko je dr. Tonkli propadel pri državnozborskih volitvah. Za dr. Gregorčiča vsekakor ni bilo prijetno, da se je zaradi njegove osebe razbilo složno delo. Šele po daljšem prigovarjanju se je prijateljem posrečilo doseči, da se je vrnil v politično areno in l. 1890 zopet prevzel kandidaturu za deželni zbor.

L. 1892 je bil zopet zapečaten sporazum in »Sloga« je bila spet nesporna vrhovna oblast. V tej dobi sta se pri »Slogi« pod okriljem predsednika Gregorčiča zelo

živahno gibala in uveljavljala Andrej Gabršček in dr. Henrik Tuma. Navidezno sta bila njegova najzvestejša sodelavca in dr. Gregorčič jima je sveto zaupal. Preteklo je nekaj let v složnem delu. L. 1907 sta se častihlepna in razborita gospoda, ki sta skrivaj ljubimkovala s svobodomiselstvom, javno pa grajala dr. Gregorčiča, ki se je bil udeležil katoliškega shoda, naveličala njegovega, čeprav zelo mehkega in obzirnega vodstva. Pridobila sta si bila že dovolj vpliva in zbrala dovolj tovarišev, zato sta lahko tvegala udar. Preglasovala sta dr. Gregorčiča pri »Ljudski posojilnici«, mu odvzela zavod, tiskarno in list »Sočo«, ki je bila dobro vpeljana, ter ustanovila narodno-napredno stranko. Andrej Gabršček je s polnimi jadri zaplul v svobodomiselno vodovje in »Soča« je zaslovela po svoji strupeni protiduhovniški gonji. Dr. H. Tuma je krenil pa še bolj na levo in se utaboril pri socialni demokraciji. Nasilni nastop najbližjih političnih prijateljev, brezobzirni prelom z vso dotedanjo smerjo, popolni polom slogaštva, vse to je bilo za dr. Gregorčiča prehud udarec. Prepozno je spoznal, kako je zidal na ljudi, ki so se mu hlinili, zraven pa pod njegovim varštvom organizirali boj proti njemu. Doživel je tragiko, kot mnogi lahkoverneži v sedanji dobi, ki so verovali v »narodno osvoboditev« OF, pa so z grozo spoznali, da so podpirali mednarodni komunizem. Ta udarec je dr. Gregorčiča zagrenil. Čutil

se je opeharjenega. Zaprl se je sam vase in postal nezaupljiv do svoje okolice, do vseh, ki so se mu bližali.

Pod tem vidikom moramo presojati tudi tragiko, pod katero je trpela goriška SLS in njen predsednik v zadnjem desetletju pred svetovno vojno. Novi časi so dali novih, mladih ljudi. Ti so hoteli vrste SLS poživiti, okrepiti, disciplinirati, načelno poglobiti. Predsednik dr. Gregorčič, zagrenjen in do bolesti previden, zakopan še v stare čase, ko je poslanca izvolila peščica ljudi in za uspešno javno delo še niso bile potrebne dobro organizirane, izšolane politične stranke, se je novemu gibanju upiral. Ne bomo delali nikakih pikrih opomb, ampak samo ugotovimo: Gregorčič je po vojni doživel višek tragike: vse njegovo delo na šolskem in združnem polju se je zrušilo, mlado gibanje je pa rodilo skupino značajnih, jasno opredeljenih borcev, ki so bili v povojnih letih v najkrepkejšo oporo zapuščeni Goriški. Iz semena, ki so ga posejali ti možje, je zrasel odpor proti pogubnemu boljševizmu. Ta pogumni odpor naših fantov bo zopet prerodil in prekvalificiral sončno goriško deželo. Ko se ob dvajsetletnici smrti spominjamo dr. Antona Gregorčiča, velikega sinu goriške dežele in njenega največjega dobrotnika, zori v nas prepričanje: bližamo se novim zarjam, bližamo se dnevom, ko bo goriška zemlja, svobodna in slovenska, zaživela v oni moči in sijaju, ki ga ji je pripravljala dr. Gregorčič.

Joško Krošelj:

Tri zgodbi o dr. Korošcu

Dr. Koroščeva hiša v Beogradu

Dr. Korošec je bil v vseh stvareh zelo natančen gospod. Vsako njegovo naročilo je bilo treba izvršiti točno tako, kakor ga je dal, in v času, ki ga je za to določil. Čim prej, tem bolje. Odlašanja nikdar ni mogel trpeti. Opravičila s pozabo ni poznal. O tem se je pač lahko prepričal vsakdo, kogar je zanesla življenjska pot na delo v njegov kabinet. Posebno natančen je pa seveda bil v denarnih zadevah. Tako v državnih, kakor tudi v svojih privatnih. Za vsako stvar mu je bilo treba predložiti natančen obračun, katerega je vedno sam pregledal. Včasih se je jezil, včasih je bil zadovoljen, vedno je pa dal pošteno nagrado. Bil je pač človek reda in je red zahteval tudi od vseh svojih ljudi.

Kot visok državni funkcionar je imel precejšnje mesečne dohodke. Zato mu ni bilo treba obračati slehernega dinarja. Vedno pa ni bilo tako. Kot javni delavec je imel namreč tudi visoke mesečne izdatke. Vedno je pa gledal, da je s plačo izhajal do prihodnjih mesečnih prejemkov. Če je imel n. pr. kak mesec kake nepredvidene izdatke ter proti koncu meseca ni imel toliko, da bi bil še nadalje zahajal na hrano v boljše restavracije, je hodil jest v ljudske kuhinje. To se je večkrat dogodilo prej, dokler je bil samo še poslanec. Prijatelji so ga večkrat vabili v svojo družbo. Ob takih prilikah jim je v primeru, če ni imel dovolj denarja, odkrito priznal, da nima denarja in da ne more nikamor. Vsako njihovo ponudbo po posojilu je pa vedno odklanjal. Tudi predujmov ni nikdar maral jemati. Tako je bilo v prejšnjih letih, dokler se je hranil še v mestu in ni imel stalne hrane na svojem stanovanju. Vedno je stal na stališču, da si mora človek urediti življenje tako, da s svojimi prihranki lahko pošteno izhaja.

Kot človek in navdušen združnik je vedno zagovarjal načelo varčevanja. In je tudi sam varčeval. To je pa delal takole: Ko je prvega v mesecu dobil plačo ali pokojnino, je takoj ob prevzemu denarja določil znesek, katerega sem moral odnesti v hranilnico in naložiti na njegovo hranilno knjižico. Ob takih prilikah je vedno poudarjal: »Človek mora vedno misliti na starost in bolezen in gledati, da v nesreči ne pade komu v breme in nadlogo.« Z dr. Koroščevimi privatnimi finančnimi zadevami sem imel opravka od l. 1929 pa vse do zadnjih dni njegovega življenja. Zato so mi bile njegove privatne denarne zadeve vedno znane. Če je pa dr. Korošec kak znesek vložil v hranilnico, ga zlepa ni več dvigal. Samo v skrajni potrebi, n. pr. če je potreboval denar za potovanje v tujino. Za potovanje po državi denarja s hranilnice ni dvigal. Potoval je zato tedaj, kadar je mogel. In večkrat se je proti koncu meseca zgodilo, da bi bil rad šel v Slovenijo, pa za to ni imel zadosti denarja. Potovanje v Ljubljano ga je navadno stalo nad tri tisoč dinarjev. S skrbnim varčevanjem si je dr. Korošec v vseh letih svojega javnega udejstvovanja prihranil blizu 200.000 dinarjev. V tem pogledu ga je prekosil marsikateri privatni ali državni uradnik. Denar je imel naložen v več beograjskih denarnih zavodih. Žalil bi njegov spomin, če bi še posebej poudarjal, da je bil to izključno njegov denar, pošteno zaslužen denar. Njegovih prstov se namreč ni prijala niti para državnega denarja, dasi je na visokih državnih položajih razpolagal z milijonskimi krediti.

V prvi Živkovičevi vladi so ga pričeli prijatelji nagovarjati, da bi bilo zanj najbolje, če bi si mogel v Beogradu kupiti hišico in se preseliti vanjo ter si v njej urediti lastno gospodinjstvo. Slikali so mu vse prednosti in udobnosti lastnega ognjišča. V Beogradu je pa tako moral imeti stalno stanovanje, kakor ga

Dr. Koroščevo stanovanje v Beogradu ob smrti.

je tudi imel v Marijanišču v Ljubljani in v malem deškem semenišču v Mariboru. V podkrepitev svojih predlogov so navajali tudi njegovo sladkorno bolezen in leta, ko si človek res z vso silo in vsem hrepenenjem zaželi svojega koticika, posebno še, če je bil prej vedno navezan na postrežbo tujih ljudi.

In so ga pregovorili. Kmalu so našli primerno hišico v Krušedolski ulici v neposredni bližini pravoslavne svetosavske ali savinačke cerkve z vrtičkom in majhnim dvoriščem. Dr. Korošec jo je kupil. Poslopje je bilo zastarelo in zapuščeno in ni bilo dosti vredno. Večjo ceno je seveda imelo samo stavbišče. Hišica je bila seveda prtljična in je bila samo ena izmed številnih hišic starega, predvojnega Beograda, takšna, kakršne lahko opazuješ še danes po vseh srbskih podeželskih mestecih. Zanj in za svet je plačal dr. Korošec okoli 200.000 dinarjev. Tako je postal dr. Korošec hišni gospodar ter je imel svoj dom. In je bil kar zadovoljen. Hišico je dal seveda takoj popraviti, kolikor je seveda staro bajto mogoče popraviti. Tudi prejšnjo leseno ograjo je zamenjal s kamenito. Urediti je dal tudi vrtiček.

Hišica je bila tako pripravljena za vselitev. Dr. Korošec je že več let prej stanoval pri pošteni Sremčevi družini. Stari Sremec, sorodnik znanega srbskega pisatelja, je bil dr. Korošču zelo vdan. Prej je bil dvorski klepar, pozneje pa rentnik ter je dobro živel od dohodkov svojih hiš. Kot vdovec se je drugič poročil in se preselil v hišo svoje žene v ulico kralja Milutina. V hiši je skrbel za vse. V dopoldanskih in popoldanskih urah je zahajal med svoje stare prijatelje iz prvih srbskih četniških združenj ter je ob črni kavi igral domino. Dr. Korošca je tako cenil, da v njegovi družbi proti njegovi osebi ni smela pasti niti ena žal beseda. Tega ni pustil. Če se je pa kdo spozabil, je vzrožil ter je dr. Korošca branil bolj, ka-

kor marsikateri njegov pristaš. Dr. Korošec je bil v tej družini najvažnejši član. Kosili in večerjali so vsi skupno. Poleti v utici na vrtu, pozimi pa v sobici za kuhinjo v dvoriščnem poslopju. Zato dr. Korošec tudi ni mislil na skorajšnjo vselitev v lastno hišo. Medtem je pa potreboval stanovanje g. Smodej. Dr. Korošec mu ga je takoj ponudil, kar je g. Smodej sprejel, ker se je ravno tedaj moral potikati v nekem podstrešnem stanovanju. Razen g. Smodeja se je vselil v dr. Koroščevo hišo še pokojni vojaški duhovnik Stan-ko Banič.

Glavni stanovalec v dr. Koroščevi hiši je bil g. Smodej. Pokojni Banič je imel samo sobo, hranil se je pa pri g. Smodeju. Krušedolska ulica je bila tedaj še zelo zapuščena. Tlakovana je bila z navadnim kamenjem ter ponoči zelo mračna. Nočne tatvine so bile na dnevnem redu. G. Smodej se je pred nepozvanimi nočnimi gosti zavaroval s čistokrvnim volčjakom Volkom. V hiši je pa bilo še od poprej vse polno »starih stanovalcev«. Ko smo sedeli v sobi, so se po podstrešju podile miši. Tudi ostale nesnage, ki je imela svojo dolgoletno stanovanjsko pravico zaradi nesnažnih sosednjih bajt, tudi drugače nad vse skrbna Smodejeva gospodinja gospa Zora ni mogla pregnati. Zato ne vem, kako bi se bil v tej hiši z vsemi nepovabljenimi gosti počutil dr. Korošec, če bi se bil preselil vanjo.

Navzlic vsem tem nedostatom pa je bil dr. Korošec ponosen na svoj dom. Vsakega svojega prijatelja, ki je prišel v Beograd, je vodil tja ter ostajal pri g. Smodeju na kozarcu vina in črni kavi. Toda tudi tega veselja je bilo kmalu konec. Kmalu, kmalu se je namreč javilo sovraštvo in zloba. Na eni strani so pričeli po Sloveniji nekateri njemu nasprotni krogi širiti o njem govorice, da si je že nakradel toliko denarja, da je lahko v Beogradu že kupil palačo. Hujšo gonjo so pa zagnali v samem Beogradu nekateri prenapeti pravoslavni krogi. Ti so pričeli dr. Korošču očitati, da je kupil v Krušedolski ulici hišo samo zato, da bi oviral zidanje velikanske nove svetosavske cerkve na Vračarju, za katero je imel odbor za zidanje tega svetišča načrte že pripravljene. Na tem mestu naj bi v Beogradu stal »mali pravoslavni Vatikan«. Jasno je, da dr. Korošec tega namena sploh ni imel, ker je hišico kupil zato, ker je pač bila naprodaj in bi jo bil prav lahko kupil tudi kdo drugi. Toda to ni prav nič zaleglo. Dr. Korošca je zaradi nakupa hiše v Krušedolski ulici napadla tudi »Pravda«, kateri dr. Korošec res da ni bil nikdar naklonjen, ona pa ne njemu. V to vprašanje je končno posegla sama beograjska mestna občina ter je ponudila dr. Korošču, da hišo takoj odkupi, če jo misli prodati. Dr. Korošec ni niti malo pomišljal ter je ponudbo beograjske mestne občine sprejel in je hišo prodal.

Dr. Korošec je bil tako zopet brez hiše. Tudi prenapeti pravoslavni krogi so se pomirili, ko niso imeli več v bližini »nevarnega katoliškega popa«. Zidanje pravoslavnega svetišča pa zaradi tega ni prav nič bolj napredovalo. Kmalu je tudi vsa javnost uvidela, da je bila gonja zaradi te hiše naperjena zgolj proti dr. Korošču, proti njegovi osebi, ker ga nekateri prenapeteži na Vračarju niso marali trpeti v svoji bližini. Prejšnja dr. Koroščevo hiša je bila namreč potem, ko sta se iz nje izselila g. Smodej in pokojni Banič, dalj časa brez stanovalca, pozneje jo je pa mestna občina oddala v najem ter je bil v zadnjem času v njej madžarski otroški vrtec.

Denar, ki ga je dr. Korošec dobil za hišo, je mislil porabiti za potovanje v Egipt, Palestino in Perzijo. Teh dežel namreč še ni poznal. Do tega potovanja pa nikdar ni prišlo. Nastopili so namreč čisto novi notranje politični momenti, tem je sledila daljša dr. Koroščeva internacijska doba, nato pa zopet vstop v vlado, v kateri je bil z manjšimi presledki vse do svoje smrti leta 1940. Za potovanje ni bilo več časa. Na drugi strani je pa tudi večino denarja, ki ga je dobil za hišo, razposodil med nekatere ljudi v Sloveniji.

Dr. Korošec pozneje na lastni dom ni nikdar več mislil. Zato si je dal preurediti po lastnem okusu stanovanje v kralja Milutina ulici. Ko pa je v zadnjih dneh svojega življenja potreboval večje pozornosti in te na stanovanju ni imel, smo ga vedno bolj nagovarjali, naj si vzame v Beogradu v najem manjšo vilo ter si v njej uredi lastno gospodinjstvo s slovenskimi sestrami, ki bodo nanj skrbno pazile. Za te nasvete je postajal vedno bolj dostopen ter se je že pričel zanimati za vilo, v kateri je tedaj stanoval na Dedinju tedanji ministrski predsednik Dragiša Cvetković. Ta se je bil namreč malo prej ločil od svoje žene in se nato v drugič poročil ter mu je bila omenjena vila na Dedinju pretesna. Do te selitve pa ni prišlo. Dr. Korošec je ostal na svojem starem stanovanju v Kralja Milutina ulici št. 21, Cvetković pa v vili na Dedinju. Dr. Korošec je na svojem starem stanovanju tudi umrl.

Dr. Korošec kot minister

Dr. Korošec je od vseh umrlih in živih slovenskih političnih mož zavzemal najvišje položaje v državni upravi. Bil je predsednik vlade, predsednik senata in minister v skoraj vseh važnejših resorih. Svojo službo narodu in državi je opravljal vedno nad vse vestno in rigorozno. V ministrstvih je to zahteval tudi od podrejenega uradništva, od svojega pomočnika do vratarja. Sam je prihajal v urad točno ob osmih. Ob tej uri je moralo biti tudi že vse uradništvo v svojih pisarnah. Od uradništva je zahteval strogo objektivnost, zakonitost, poštenost in hitro reševanje predmetov. Sam se je temeljito poglobil v vsa vprašanja zaupanega mu resorja ter je prav kmalu obvladal vse probleme, s katerimi so se morala baviti posamezna strokovna ministrstva.

Kot minister je vsak dan sprejel vse referente. Če je bilo potrebno, tudi po večkrat. Referent je moral prihajati na poročanje dobro pripravljen, ker jo je drugače pošteno izkupil in je prihajal od ministra ves prepoten. Po prihodu v kabinet je najprej poklical na referat šefa kabineta, zatem osebnega tajnika, nato pomočnika, zatem pa po vrstnem redu ostale načelnike. Preostali čas je porabil za sprejem občinstva, ki se je pa moralo prijaviti že prejšnjega dne, da je lahko določil vrstni red. Vsak prosilec za sprejem je moral tudi točno povedati, v kaki zadevi želi biti sprejet pri ministru. Na podlagi vseh teh prijav je nato kabinetni šef napravil seznam vseh prosilcev za sprejem, nakar je dr. Korošec določil, koga želi sprejeti sam, ostale je pa napotil na kabinetnega šefa, pomočnika ali pa na pristojnega načelnika. Za vsakogar, ki je bil določen za sprejem pri njemu, je določil točno uro sprejema. Za razgovor je imel na razpolago 15 minut. Kdor ni prišel ob napovedani uri, ga pod nobenim pogojem pozneje ni sprejel. Dr. Ko-

rošec je stal na stališču, da minister ni za sprejemanje strank in ministrstvo ne kako politično tajništvo. Zato je sprejemal ljudi res samo v važnih zadevah. Slabo jo je odrezal zato kabinetni šef ali pa osebni tajnik, če mu je prijavljali ljudi kar po vrsti.

V ministrstvu je bil strog, toda pravičen. Od vsakogar je zahteval poslušnost in vestno izvrševanje službe. Vsako naročilo je bilo treba izvršiti, na vsako pismo odgovoriti. Gorje tajniku, če je minister dobil kako pritožbo, da prosilec ni dobil odgovora na svoje pismo! Sam je imel izredno dober spomin ter mu zaradi tega sploh ni bilo mogoče prikriti kakega pisma. Pri referiranju je moral biti človek kratek in jednat. Jecljanja ni mogel prenašati. Kak neroden referent se je dostikrat pri referatu tako zmedel, da sploh ni več mogel poročati, posebno če ga je minister še zalotil, da predmeta niti dobro ne pozna. Od svojega osebja je zahteval tudi popolno odkritosrčnost in nedostopnost za kako podkupovanje. Kogar je zalotil na laži, zanj sploh ni več obstojal ter ga je brezpogojno odstranil. Prav tako vsakogar, kogar je zalotil pri kaki nepravilnosti. V tem pogledu je vsako ministrstvo, v katerem je bil, posebno močno občutilo njegovo roko. Predvsem notranje ministrstvo, prometno ministrstvo in ministrstvo za gozdove in rudnike. Pa tudi prosvetno. Zato je pa tudi na odgovorna mesta postavljali samo zanesljive in za podkupovanje nedostopne ljudi. Zgodilo se je n. pr., da je na prigovarjanje svojih prijateljev postavil v enem ministrstvu nekega svojega znanca iz svoje beograjske družbe. Mož je bil upokojeni visoki državni uradnik. Dr. Korošec je točno vedel za njegove razdrapane finančne zadeve in veliko zadolženost. Da pa ta mož na odgovornem mestu ne bi padel v skušnjavo in poskušal z zlorabo uradniškega položaja priti do denarja, mu je dr. Korošec osebno poplačal vse dolgove, samo da je prišel čist na svoj novi položaj. In ko se je pozneje ta uradnik le spozabil in pregrešil, ga je dr. Korošec prav tako odločno odslovil, kakor je to napravil z vsakim drugim pred njim. In ta človek se pozneje nikdar več ni smel prikazati v dr. Koroščevo družbo.

Kot minister je bil prav tako nedostopen za odvetnike. Ti pri njem v ministrstvu niso imeli opravka. Nema lokrat se je zgodilo, da je privedel kak odvetnik v njegov kabinet kako večjo deputacijo. Dr. Korošec je sprejel vse člane deputacije, samo njenega voditelja-odvetnika ni maral sprejeti.

Glede odkritosrčnosti je bil zelo natančen. Če te je vprašal, kje si bil prejšnji večer, si mu moral po pravici povedati. In četudi si sedel pozno v noč. Povedati si mu moral, pa je bilo dobro. Včasih je samo malo pojadikoval: »Kaj bo le iz vas.« Gorje pa, če bi se mu bil zlagal ter bi se bil sam pozneje prepričal o nasprotnem.

Kot že omenjeno, je bil napram uradništvu strog ter je od njega zahteval pošteno in vestno izvrševanje službe. Zato je pa tudi branil in varoval poštenega uradnika z vso svojo avtoriteto in odločnostjo. Vsak se je zavedal, da mu nihče ne more nič žalega storiti, če dela po zakonu. Uradništvo je to dobro vedelo in je bilo ministru vdano ter odkrito. In ni storilo samo tega, kar je moralo, temveč, kar je moglo. Dr. Korošec ni bil niti malo malenkosten in ni spadal med one ministre, ki so ob prihodu v ministrstvo izmenjavali skoro vse vodilno uradništvo, čisto gotovo pa osebje kabineta. Dr. Korošec tega ni delal. Vsakega poštenega uradnika je zadržal na svojem dotedanjem

mestu tako dolgo, dokler se ni sam prepričal, da zlorablja njegovo zaupanje. V kabinet je pripeljal navadno s seboj samo svojega osebnega tajnika in strojepiske, v kolikor jih je potreboval za slovensko pošto. Kabinetne šefe je dostikrat zadržal kar od prejšnjega ministra, dasi politično niso bili njegovi pristaši. To je delal celo v tako važnem resoru, kot je notranje ministrstvo. Večkrat smo mu to očitali, pa je bil za vse predloge za spremembo v kabinetu nedostopen. Vedno nas je odpravil z izgovorom: »Moje delo lahko vsak vidi. Nič protizakonitega ne bo mogel zaslediti.« V notranjem ministrstvu je celo nastavljal za načelnika za javno varnost in red v državi višjega uradnika, pod katerim je bil pred leti v Ljubljani aretiran in odpeljan v internacijo. Prav tako je zadržal na načelniškem položaju načelnika za državno zaščito, ki je imel pod prejšnjimi notranjimi ministri pri sebi vsa poročila, ki so se nanašala na dr. Korošca iz posameznih krajev, v katerih je bil interniran. Istotako je bil dober dr. Koroščevo sodelavec višji državni pravdnik sodišča za zaščito države, ki je svoječasno zbiral gradivo za sestavo obtožnice proti dr. Korošču zaradi znanih novoletnih političnih izjav. In dr. Korošec niti z eno besedico ni niti enkrat omenil enemu teh uradnikov svoje želje po vpogledu v akte, ki so se nanašali na njegovo osebo. S takšnim svojim nastopom, načinom občevarjanja, je iz vseh teh ljudi, ki še zdaleč politično niso bili »njegovi«, napravil zveste sodelavce.

Dr. Korošec je bil namreč vedno tudi človek in ne samo šef, človek, ki je v svojem uradniku gledal tudi človeka, ki se mora stalno boriti z življenjskimi težavami. Prvo, kar je bilo, je dr. Korošec vedno svojega uradnika vprašal, kako živi, če lahko izhaja s prijateljki, ki jih ima, koliko ima otrok, če so zdravi, če hodijo že v šole in podobno. Uradni pogovor je tako zašel v čisto družinsko okolje. In kjer koli je dr. Korošec opazil potrebo in težave, je takoj priskočil na pomoč. Njegove pomoči je pa bil prav tako deležen navaden sluga kakor načelnik. Posebno še za božične ali velikonočne praznike in slave. Na slavo je šel tudi k svojemu šoferju ali slugi. Osebe kabineta je pa bilo deležno njegove naklonjenosti poleg praznikov tudi za rojstni dan in god. Za god smo mu navadno kupili veliko košaro cvetja in jo postavili v njegovo delovno sobo s pismenim voščilom. Ko je prišel v urad, nas je vse poklical k sebi, se nam zahvalil za voščilo in nas nato vse povabil na večerjo navadno v hotel Bristol, pozneje pa v Srbsko krono na Kalemegdanu. Jedilni list je sestavil sam. Restavraciji smo morali sporočiti, da pride minister tudi sam na večerjo. To zaradi tega, da je večerjo dobro pripravil. V Bristolu smo bili mavadno v večji sobi v prvem nadstropju. Dr. Korošec je res prišel na večerjo ter je ostal med nami do polnoči, nato je odšel domov, nam je pa naročil, da lahko ostanemo, dokler hočemo. Na razpolago smo imeli vse vrste jedil in pijače. Na večerji smo morali biti veseli in peti. Slovenci smo peli slovenske pesmi, Srbi pa srbske. Edino govorov na takih večerjih ni dovoljeval. Srbsko uradništvo je ravno na takih večerjih šele spoznavalo dr. Korošca kot človeka. Kaj takega namreč pri srbskih ministrih ni bilo navajeno.

Ljudje, ki dr. Korošca niso mogli dobiti v kabinetu, so ga hodili nadlegovat na stanovanje. Navadno ga tudi tu niso dobili, ker je hotel imeti doma mir in je na svojem domu sprejemal samo najožje sode-

lavce in prijatelje. Ljudje so pa mislili, da pošte, ki jo dobi v kabinet, minister sam ne pregleda, temveč da jo rešuje samo kabinet. Temu pa ni bilo tako. Dr. Korošec je pregledal vsako pismo, ki ga je dobil ali v kabinet ali pa na stanovanje. In prav za vsako pismo je naročil potreben odgovor.

Kadar se je odpravljajal na kako potovanje, je bila vedno zadrega, kdo ga bo spremljal. Z dr. Koroščem je namreč hotel vsak potovati, ker je za svoje spremstvo res nadvse skrbel. Tako za hrano, kakor tudi za stanovanje. Vse stroške je seveda plačeval sam, tako da je uradnik lahko pripadajočo dnevnicu v celoti spravil. Od ministra je pa poleg vsega še dobil posebno nagrado.

Kot ministra sta ga navadno vozila dva šoferja. Eden podnevi, drugi pa ponoči. Nočni šofer je povsod, kamor koli ga je vozil, na njegove stroške tudi večerjal in pil. In nemalokrat se je zgodilo, da šoferjev račun ni bil dosti manjši od dr. Koroščevega. V restavraciji je dajal bogato napitnino vsem natakarjem, ki so mu stregli. Natakarji so povsod to dobro vedeli, zato so se že tako razvrstili, da so mu vsi stregli.

Dr. Korošec je spadal v tisto vrsto mož, ki se ne pulijo za vstop v vlado. V vlado je vstopil tedaj, kadar je kot šef stranke to moral storiti, drugače je pa v vlado pošiljal svoje sodelavce. Kadar je pa bil v vladi, v njej ni bil nikdar orodje kake politične osebnosti ali skupine, temveč je vedno in povsod izvajal svoj slovenski politični program v okviru splošnega državnega programa.

V zadnjo Cvetkovičevo vlado, v kateri je zavzemal položaj prosvetnega ministra, je bil imenovan proti svoji volji. Dvakratno ponudbo za vstop v vlado je bil namreč odklonil, nakar je bil imenovan za prosvetnega ministra proti svoji volji.

Dr. Korošec med beograjskim proletariatom

Naj je bil dr. Korošec minister ali ne, vedno je imel tesne stike z beograjskim proletariatom. Poznal ga je bolje, kakor pa ljudje, ki so imeli opravka s socialnim skrbstvom. Vedel je natančno za vse njegove težave, za vse njegovo trpljenje in pomanjkanje. Ne iz kakih statističnih podatkov, temveč od njih samih. Kadar je le utegnil, je zašel v predmestje, se pogovarjal z zamazanimi in raztrganimi otroci, ki so se podili po ulicah in smrdečih dvoriščih. Drugače je pa imel s proletariatom vsakdanji stik na trgu. Tu so bili zbrani večinoma dalmatinski nosači in arnauti. Nekateri so posedali po pločniku, drugi ležali zleknjeni na svojih vozičkih in čakali na zaslužek. Skoro vse je poznal po imenu, vedel za imena njihovih žena in otrok v Dalmaciji. Te je podpiral na različne načine. Navadno tako, da je na trgu kaj nakupil, nato pa izročil nosaču, da mu je kupljeno stvar odnesel na par sto metrov oddaljeno stanovanje. Za to je dobil vedno dobro nagrado. Kadar so pa nosači odhajali domov, so se vedno javljali pri dr. Korošču. In niti eden ni odšel od njega praznih rok. Vsakemu je dal kaj za njegovo družino. Pripominjam, da to niso bili njegovi politični pristaši.

Dr. Korošec se je dostikrat pomešal tudi med delavce v ljudski kuhinji in si naročeval jedila, ki so bila pač na razpolago. Tu se je z njimi menil.

Kadar je bilo treba pomagati, ni delal razlike med Slovenci, Hrvati in Srbi. V ministrstvu je n. pr.

v času, ko so bili Hrvati napram njemu neopravičeno v ostri opoziciji, vedno nastavljal odgovarjajoči odstotek hrvaškega uradništva. Potrebne slovenske družine na jugu, ki so bile prepuščene same sebi, so bile seveda v enaki meri deležne njegove naklonjenosti. Če je le zvedel za kako revno družino, smo se morali zanjo takoj zanimati. Nato je šel sam v trgovino in nakupil vsega, kar je potrebno za kuhinjo. Tega ni kupoval in plačeval s tujim, temveč s svojim denarjem. V trgovini je naročil, da so mu morali kupljeno blago poslati ali na njegov dom ali pa naravnost potrebni družini. Sam Bog ve, kolikim družinam je na ta način pomagal morda ravno v najtežjem času, koliko družin je oblekel in obul! Posebno za Miklavža in za Božič. In kolikim otrokom je preskrbel šolske knjige in ostale potrebščine in kolikim otrokom je bil za birmanskega botra!

In dijaki, posebno pa akademska mladina, so mu bili vedno zelo pri srcu. Delil je podpore, plačeval zanje kosilo in večerjo, za zimo kupoval čevlje in puloverje, dajal podpore za diplomske izpite ter skrbel tudi za njihovo razvedrilo z nakupom glasbenih instrumentov in podobno.

Dr. Korošec je imel tudi svoje berače. Ne samo v Sloveniji, temveč tudi v Beogradu. Ob določeni uri so ga navadno vedno čakali na križišču ulice, po kateri je hodil peš popoldne v ministrstvo ali pa na sprehod. In so mu potožili svoje gorje. Dr. Korošec jih je pač po razpoloženju najprej pošteno prijel, nazadnje je pa le vsak dobil svoje darilo.

Podpiral je pa predvsem samo potrebne. Če se je pri kom prepričal, da je svoje nesreče sam kriv in da ne mara pošteno prijeti za delo, pri njem ni več

dobil podpore in ga je pustil pasti. Za siromašne delovne sloje je pa storil vse, samo da bi jim izboljšal življenjski položaj. Tako je n. pr. dr. Korošca hodil dolgo vrsto let brit siromašen, a pošten beograjski brivec, ki v začetku niti svojega lokala ni imel. Mož je bil zelo delaven ter se je res na vso moč trudil, da je lahko preživel svojo številno družino. Pri dr. Korošcu je bil prav za prav kar nastavljen za brivca ter je od njega zato prejemal mesečno nagrado, ne oziraje se na to, če je bil v Beogradu ali ne. Brivec je prihajal vsako jutro na dr. Koroščevo stanovanje ter ga je budil točno ob šestih. Bril ga je vedno v kopalnici. Brivec je bil prvi človek, ki je vsako jutro prišel v stik z dr. Korošcem ter je kot tak tudi prvi občutil njegovo razpoloženje. Navadno je bil pogovor med njima precej glasen. Posebno, če ga je pri britju ranil na obrazu. Moža je pa imel le rad in mu je pomagal tudi odpreti brivnico. Tudi njegove doraščajoče otroke je sproti spravljaval v razne službe. Mož mu je bil za to zelo hvaležen ter je prav rad potrpel zaradi morebitne neprijetnosti. Sicer je pa dr. Korošec tako sam vedno trdil, da se krega in jezi samo nad onim, kogar ima rad in da ga tako vzgaja. Priznam, težka je bila ta šola in vzgoja, toda dobra in temeljita.

Novica o dr. Koroščevi smrti je te siromašne sloje bolešno zadela. V pogrebni sprevedu, ki se je ono mrzlo nedeljsko decembrsko popoldne leta 1940 vil po beograjskih ulicah, je bil med pogrebci častno zastopan tudi beograjski proletarijat ter se je na tej zadnji dr. Koroščevi poti iz Beograda v Slovenijo zahvaljeval svojem dobrotniku za vso naklonjenost, katere je bil pri njem vedno v tako obilni meri deležen.

Dušica šla je pred oltar

Dušica šla je pred oltar,
prosila je ljubega Boga:
Nebeški Bog, Ti véliki Gospod,
daj, da spet žito šlo bo v klas,
daj, da bo gozd spet zelen pri nas,
daj, da pastir spet pasel bo,
oj pasel pohlevno živinico:
— bele ovčice, mlada jagnjeta,
male teličke, prijazne kravice,
črne kozličke, okrogle voličke.
Daj spet nam bele hišice,
daj spet nam zlatega lanu,
daj spet nam zlatega miru.

Slišal Gospod je dušico,
rekel Gospod je dušici:
Oj dušica, dušica, vrni se,
vrni se, jutri pa pridi spet!

Prišla je dušica prvi dan,
oj prvi dan — njivica zlata vsa;
prišla je dušica drugi dan,
oj drugi dan — hribček je zelen ves.
Prišla je dušica tretji dan,
oj tretji dan — živinica pase se.
Bele ovčice in mlada jagnjeta,
mali telički, prijazne kravice,
črne kozlički, okrogli volički.
Prišla je dušica četrti dan,
oj četrti dan — hišica že stoji.
Prišla je dušica peti dan,
oj peti dan — zori že lan.
Prišla je dušica šesti dan,
oj šesti dan — v hišici smeh.
Prišla je dušica sedmi dan,
oj sedmi dan, rekla je ljubemu Bogu:

Dal si nam zlatega miru.
Dajmo čast in slavo Bogú,
dal nam je zlatega miru.

Boža.

Janez Jalen:

MARKUŠEV VOL

Bohinjska hudomušnica.

Ilustr. B. M. Kramole

Markušev oča. Star je že bil in zgaran. Ni čuda. V vojski je bil pri Kustoci in vse življenje je vlekel kakor vprežna živina. Na starost bi se bil rad malo odpočil. Zato je že nekaj let pred prejšnjo vojsko pomagal hčere — sina ni imel — vzel zeta k hiši in izročil gospodarstvo. Sam je pa samo še kaj malega pobrnjal. Tisti dan po sveti Ani leta štirinajst mu je pa mobilizacija pobrala vse tri zete, njemu pa pustila tri kajže in tri poročene hčere in pa otrok, kakor bi bil hruško otrešel. Najstarejši so že videli za mizo, če so se prijeli z rokami za rob in stopili na prste. Za vožnjo za vsa tri gospodarstva mu je pa ostal volič, ki se je bil šele pozimi naučil za silo voziti.

»Kdo bo drva napravil?« je zaskrbelo Markuševega očeta. Pa so ga potolažili, naj ga nikar ne skrbi, saj bo vojske konec, preden se listje obleti. Oča je verjel. Kako bi ne. Pri Kustoci so mimogrede opravili.

Odpadlo je listje in pritisnil je mraz. Dva zeta sta pisala že iz Sibirije, tretji je ranjen ležal v bolnišnici, vojske pa še ni bilo konec. Da jo podaljšuje strelski jarek, so vedeli povedati tisti, ki se tudi doma za pečo na vojsko dobro razumejo. »Aaa, tóko,« se je vznejevoljil stari Markuš: »Korajže jim manjka, se pa skrivajo drug pred drugim. Mi smo pa pri Kustoci Plementezarje kar v stoje nažgali.«

Markuševevu oču ni kazalo drugega, kakor da je sredi zime napravil drva za vse tri kajže, če ni hotel, da mu zmrznejo trije najmanjši črviči, ki so bili rojeni okoli pol leta

potem, ko so očetje odšli na vojsko. Cik je to zimo že kar dobro vozil.

Naslednja leta je bil stari Markuš bolj previden. Ni se več zanašal na konec vojske in na zete, od katerih se je tudi že tretji oglasil iz Rusije. Drva je posekal poleti med Šmarni, vozil jih je pa v snegu.

Tako sta Markušev oča in vol prirnila v četrto zimo vojske. Cik se je naredil, da se je komaj še basal skozi tesne duri kajžarskega hleva, in spodraščal ga je volič, ki bi za silo že vozil, če bi ga kdo utegnili napreči. Vse je kazalo, da bo poleg zetov Markuševevu oču vojska še Cika vzela, kar mu ni bilo prav nič po volji. Denarja ni manjkalo, ko so hčere in otroci dobivali podporo, le v lonec ni bilo včasih kaj dejati. Stari Markuš je stopil do župana:

»Ti, Janez! Tóko sem preudaril, da bi vola doma pobili.«

»Ne smete, oča.«

»Nekaj mesa bi odprodal,« je porazložil oča, »drugega bi pa nasolil in posušil. Saj smo tudi v mirnih časih, ko je vse drugače trdo manjkalo denarja, skoraj vsako leto pobili kakšno živinico.«

»V mirnih časih že. Sedaj je pa vojska, pa ne smete, oča.«

»Kako naj pa drugače preživim ves živžav, ki ga imam tri gnezda.«

Županu je bilo nerodno: »Jaz bi vam prav rad dovolil, oča, pa postava ne pusti.«

»Postava — Postava — Zete naj mi dá nazaj postava, potlej naj pa vzame vola zastonj, če hoče.«

Markušev oča se je zamislil, da si je celo pijačo pozabil naročiti. Ždel je pri peči, se grel v hrbet in odkimaval z glavo. Županu Janezu se je mož, ves sključen in zgaran, zasmilil. Čez čas, ko sta ostala v hiši sama, je prisedel še on k peči in namignil:

»Veste, oča, če bi si pa vol takole — kakšno nogo zlomil, potem bi ga pa lahko doma pobili. To bi bil zakol v silo, ki ga postava prizna.«

Stari Markuš je malo pomislil, potem pa prav po bohinjsko zategnil: »Aaa — tóko. No, potlej mi ga pa prinesí četrť.«

Župan Janez je stopil po vino in bil zadovoljen: »Mož me je prav razumel. Radoveden sem le, kako bo speljal.«

Markušev oča ni ostal pri prvi četrti. Prav malo ga je čutil, ko je zvečer doma sedel k skuti in v obli- cah krompirju.

V petek na dan klanja za govejo živino, če kdo misli za nedeljo odprodati kaj mesa, je Markušev oča šel na vse zgodaj po zadnji voz drva, ki jih je za to leto imel napravljene v Uskovnici. Podvival se je in bil že sredi dopoldneva nazaj na ovinku vrh strmine nad srednjevaško cerkvijo. »Ooo — ohoaa,« je ustavil vola. Pot je bila zglajena in bi bilo treba pod obe krvini rtičev zapeti zaverivnik. Pa je oča odpel še tistega, s katerim je doslej zaviral.

»Hejs!« je pognal stari Markuš vola in ga udaril s šibo. Cik se je upel, kakor je bil vajen potegniti zavrté sani, pa ga je pognalo, da ni mogel obvoziti ovinka. Vrglo ga je z vsemi drvimi vred v vlak strmo navzdol proti šoli. Kar zaprašilo se je za volom in drvimi. Markušev oča se je pa zvito namuznil in glasno spregovoril: »Le idè naravnost dóle, če s t'kuj neumen. Jè grem pa ráje naokóle.« In je lepo počasi — saj hitro mogel ni — odšel po vozní poti naokrog. Kar zadovoljen je bil sam s sabo. Skrbelo ga je samo, kdo mu pomore vola s polomljenimi nogami spraviti domov.

»Ti beštja ti,« se je razjezil oča nad Cikom, ko je prišel do njega. Kaj bi ne bil nejevoljen. Vol je namreč stal živ in zdrav zaprežen v pokonci postavljene sani z vsemi drvimi vred kakor na cesarski cesti. »Hejs!« je spet pognal oča po klancu navzdol proti mostu in nič ni zavrl. Vol je samo zamrčal in speljal drva v eni sami sapi naravnost domov.

Pa so pri Markušu tisti dan vseeno pobili vola. Res mu je mesar Blaž zlomil nogo šele, ko je bil odrt, klali so pa za postavlo le v silo.

Kasneje so žandarji nekaj poizvedovali okrog ljudi, kako je bilo prav za prav z zlomljeno Cikovo nogo. Ne samo eno, vse štiri noge si je bil polomil Markušev vol v melu za šolo. In če bi ne bili odnehali, bi utegnili nazadnje zvedeti, da si je Markušev Cik zlomil kar tri pare nog.

Bo Bohinj Bohinjca izdal pred gosposko! Kdaj se je pa še to pisalo! Saj še Markušev vol ni smel držati s postavlo. Hotel se je potuhiniti, pa ga je vseeno stalo roge in glavo. In še po smrti so mu lomili noge. Kar ne z mesarico pa z govorico.

Krvnikova hiša v Ljubljani

V letu 1944. je Ljubljana prav tiho doživela svoj jubilej: 800 letnico, odkar se imenuje v zgodovini. Ta jubilej sta počastila rektor Milko Kos s svojo razpravo v Zborniku Zimske pomoči 1944 ter — mestna občina s tem, da je eno svojih ulic — Masarykovo cesto — preimenovala kar na tihem v »Cesto 800 let Ljubljane«. Ta dogodek registriramo ob tej priliki, ko prinašamo arhivalno razpravo dr. Rudana o zanimivem predmetu iz zgodovine našega mesta, namreč zgodbo o rabljevski hiši v Ljubljani. Op. ur.

*

Gre za hišo, ki je v mestnih knjigah zapisana pod naslednjimi številkami:

1780—1805: Mesto št. 128

1805—1877: Mesto št. 58

1877—1943: Sodarska steza št. 4

Stoji na koncu Sodarske steze na južni strani ljubljanskega gradu, sredi vrta in trtja z lepo negovano okolico: z vodometom in kipeem Matere božje, s tlakovanimi stezami in ulnjakom. Posestevce je zaključeno z visokimi železnimi vrtnimi vrati, obrnjeno z razgledom proti Barju. Zdaj nosi hiša na severnem voglu v marmorni plošči lepo vklesan napis: »Alešev dom« ter je že na zunaj videti, da je bila večkrat prezidana. Težko je najti tako idilični prostor s takim razgledom v srcu Ljubljane.

Staro izročilo pa veli, da je tu stanoval pred več ko sto leti ljubljanski krvnik.

In res potrjuje to najstarejši seznam ljubljanskih hišnih posestnikov iz l. 1782, v katerem je hiša št. 128 Mesto označena za »Scharfrichterwohnung«. Ta označba se pojavlja v vseh teh imenikih do leta 1822, ko je na št. 58 Mesto, ki ustreza stari številki 128, vpisan za lastnika Anton Križman.

V poročni knjigi šenklaške župnije je vpisana 9. septembra 1783 poroka Janeza Jurija Berghofferja, krvnika, stanujočega v Mestu pod gradom na št. 128, z Marijo, hčerko kmeta Jakoba Šubica (Subizh) iz Zgornje Šiške, župnije St. Vid nad Ljubljano. Za priči sta bila krojača Recol in Matija Jernejovec.

Tudi iz poročne knjige šentjakobske župnije v Ljubljani je razvidno, da je v hiši »Nächst St. Florian No. 128« bival l. 1799. c. kr. krvnik (k. k. Freymann) Jožef Jakob, ko se je 10. novembra 1799, star 37 let, poročil s 24-letno Marijo Uršulo Mittler.

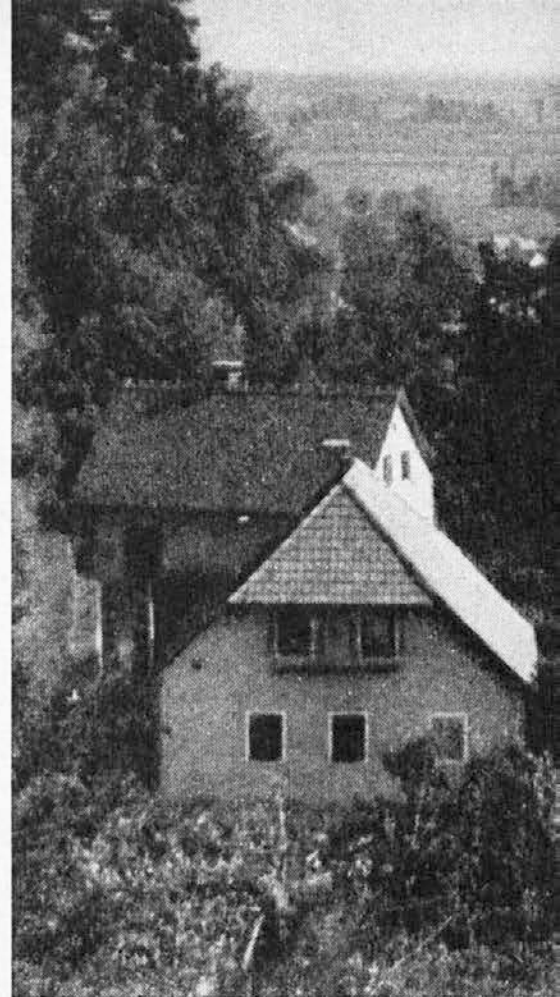
Kako je bilo tu pred 140 leti, ko je bilo to stanovališče namenjeno krvniku? Stanje se da dognati deloma po izpovedbah sedanjega lastnika in sosedov, ki se spominjajo še stare hiše pred l. 1921, deloma pa iz aktov gubernialnega arhiva

iz l. 1815—22, v katerih je zemljišče opisano. Sodarska steza je bila takrat le kozja steza, ki je vodila še strmejše nego danes po ozkem, od vodá izpranem koritu tik do krvnikove hiše. Zaradi studecev, ki so se izlivali iz levega pobočja nanjo, je bila steza vedno mokra, pozimi pa pokrita z žledom, tako da je bila hoja, zlasti navzdol, kar nevarna. Plotovi niže ležečih hiš in zemljišč so segali prav do steze, tako da je bil vsak dovoz nemogoč. Hiša je bila krajša, nje okna niže vdelana ko danes. Vhod iz veže je bil naravnost v zakajeno, temno kuhinjo, iz katere so se skozi leta nabirale saje na obokanem stropu. Iz kuhinje so vodila vrata v sobo s sila majhnimi okni, ki so jo le borno razsvetljevala. Podstrešno stanovanje, ki so ga napravili šele po letu 1822, ko je kupil hišo Anton Križman, je bilo še bornejše, zlasti je bila kuhinja nezavarovana proti dimu in mrazu. Gospodarsko poslopje, prav za prav le hlev, je bilo zelo primitivno, pritrlično in mnogo manjše ko sedanje. Meja posestva je šla vstric plotov na desni strani steze tik ob zahodnem zidu hiše, tako da ni bilo s te (spodnje) strani nobenega dostopa do nje. Svet proti grajskim travnikom navzgor je bil nezagrajen. Celo domovanje je napravljalo, in to še v začetku našega stoletja, vtis siromašne kajže.

Kdaj sta bili krvnikova hiša in hlev poleg nje sezidana? Vse kaže, da jih je mesto na novo sezidalo med majem in julijem 1775, kar je razvidno iz knjige izdatkov mesta Ljubljane¹ od 1. nov. 1774 do 31. oktobra 1775. Tu so namreč v poglavju »Razna druga popravila« med 16. majem in 18. julijem 1775 izkazani izdatki tesarjem, zidarjem in dimnikarjem, zaposlenim pri zidanju krvnikovega poslopja (Freymann - Gehäus), ki so znašali vsega skup 174 fl. 35 kr. Dne 23. maja se omenja tudi postavljanje strešnika (12 dnin), kar tudi dokazuje, da je bila hiša na novo zgrajena.

Zidava nove krvnikove hiše l. 1775. se da takole razjasniti: Ljubljanski rabelj je stanoval, kakor omenja Vrhovec v svoji knjigi Ljubljanski meščanje v minulih stoletjih, str. 89, vsaj že l. 1747 »v soteski med Gradom in Golovcem«. To domovanje je bilo najbrž nekoliko odmaknjeno od Karlovške ceste, morda severno od današnjega Gruberjevega mostu, naslonjeno ali na pobočje Grada, odnosno Golovec ali pa se je skrivalo v takratni dolini med njima.

¹ Ausgab-Buch der Landesfürstl. Hauptstadt Laybach vom 1. November 1774 bis letzten Oktober 1775 v mestnem arhivu; Poglavlje: Verschiedene andere Reparaturen, str. 105—115.

Ko je gosposka l. 1772 odločila, da se vseka skozi to dolino zaradi osuševanja Ljubljanskega barja nova struga Ljubljani (Gruberjev prekop), se je morala krvnikova domačija prekopu umakniti. Treba je bilo krvniku preskrbeti novo bivališče, ki bi bilo kolikor mož vstran od strnjenih hišnih četrti. Krvnikov posel je namreč veljal takrat še za nečasten. Ljudje so se ga izogibali in se zato tudi branili stanovati v njegovi bližini. Tako ga je morala mestna občina naseliti na skriti stezi nad florjansko cerkvijo ob gosto zaraščenem grajskem pobočju, da bi ga oko meščanov čim manj opazilo.

Edini sosed, a še ta precej oddaljen, mu je bil takrat čevljar in meščan Miha Kastelic, lastnik niže stoječe hiše na začetku Sodarske steze 126, danes št. 2. Posest te hiše je segala mnogo bliže krvnikovemu domovanju kakor danes, ker so mejili sadni vrtovi neposredno na stezo do krvnikove hiše.

Prvi krvnik, ki se je vselil v novo stanovališče na Drugi Rebrji 128, je bil Janez Jurij Perghoffer (tudi Berghoffer)², ki se je 9. septembra 1783 poročil z Ma-

² Že omenjena knjiga izdatkov mesta Ljubljane 1774—75 izkazuje v zaglavju »Landesgerichtliche Obliegenheiten« naslednje izdatke: 30. maja 1775 Janezu Juriju Perghoffer, krvniku, za opravljanje eksekucije (obesil je 13. junija Antona Plevnika, 27. junija 1775 pa Matijo Mečinca) 16 fl. 96 kr.; dne 6. julija 1775: istemu, ko je zagrebel dve trupli pod vislicami (unter dem Hochgericht): 14 fl.

rijo Šubice iz Zg. Šiške. Pred njim (od l. 1766) je opravljal krvnikov posel neki Martin Jakob iz Št. Vida na Koroškem, ki pa je prihajal samo za nekaj časa v Ljubljano. Perghoffer je bil doma s Tirol. Prišel je v Ljubljano okoli l. 1770. Umrli je, 70 let star, dne 18. januarja 1797 za rakom na Drugi Rebrji št. 128.

Na njegovo mesto je bil sredi l. 1798 imenovan za ljubljanskega krvnika Jožef Jakob. Tudi ta je stanoval na Drugi Rebrji 128 z ženo Uršulo roj. Mittler. Iz matic ni razvidno, da bi se jima iz zakona, sklenjenega l. 1799 pri sv. Jakobu, rodilo kaj otrok. Odkod je Jožef Jakob prišel v Ljubljano, ni točno znano. Verjetno je bil v sorodu s svojim prednikom v poklicu, Martinom Jakobom iz Št. Vida na Koroškem.

Dohodki ljubljanskega krvnika med 1775—1807 so bili: letna plača 300 fl. in eksekucijske pristojbine, ki so se mu izplačevale iz deželnega kriminalnega sklada, razen tega je imel prosto stanovanje v hiši št. 128 (od 1805—58), pri kateri je bil tudi hlev, vrt in s sadnim drevjem posajeno, majhno zemljišče. Plača se je ob povišanju prejemkov kriminalnega sodnika in pisarja s 1. avgustom 1807 tudi krvniku povišala³ na 400 fl.

Jakob je opravljal svoj posel v Ljubljani do konca l. 1809. Po francoski zasedbi Ljubljane in odstopitvi Kranjske Napoleonu po dunajskem miru (14. oktobra 1809) pa je, kakor mnogi avstrijski državni uslužbeni, tudi krvnik Jakob zapustil Ljubljano⁴ in se izselil, najbrž na Koroško.

Za francoskega medvladja (1809—13) v Ljubljani ni bilo civilnega krvnika. Njegova bivša domačija (od l. 1805 št. 58) je bila že ob vojnih spopadih 1809 in 1813 poškodovana. Stala je prazna brez nadzorstva. Ker je ni nihče popravljal, je čedalje bolj propadala, kar pa je je še ostalo, so odnesli tatovi, tako da je bila po odhodu Francozov prava razvalina, od katere so stali samo še 4 glavni zidovi.⁵ Prav tako je tudi razpadel majhen pritlični hlev poleg nje.

Ko se je vrnila avstrijska uprava v ilirske dežele, so se že l. 1815 množile zahteve sodnih oblastev (v Ljubljani, na Reki, v Trstu), naj se zaradi pogostih umorov in ropov zopet postavi krvnik, da bi mogel izvrševati obsodbe nad zločinci. Preden pa je gubernij pristopil k predlogom za zopetno imenovanje krv-

nika, mu je moral preskrbeti stanovanje. Zato je dobilo proviz. stavbno ravnateljstvo v Ljubljani že l. 1815. nalog, naj pregleda staro krvnikovo domačijo na Drugi rebrji 58, sestavi sporazumno z mestnim magistratom proračun stroškov za popravilo tega poslopja in doda tudi načrt popravljene hiše. Ta nalog je bil izvršen 15. januarja 1816 in so bili stroški za popravilo hiše preračunjeni na 1352 fl. 9 kr., ki jih je državno knjigovodstvo znižalo na 1210 fl. 35¼ kr.

V aktivih stavbnega ravnateljstva je poleg proračunov ohranjen tudi naris prenovljene krvnikove hiše in hleva. Ker so se poprave omejile na najpotrebnejše, daje ta naris obenem verno sliko nekdanje krvnikove domačije, kakršna je bila pred prihodom Francozov l. 1809. Hiša je bila široka ko danes, a mnogo krajša. Dočim je imela na severno stran (proti Gradu) tri okna, je bilo na desni od vhodnih vrat le eno okno, na levi pa nobenega. Podstrešnega stanovanja še ni bilo, pač pa sta bili v pritličju dve sobi. Majhen pritlični hlev z enim samim oknom ni zapiral, kakor današnje gospodarsko poslopje, celega dvorišča. Svet od hiše in hleva proti zgornjemu grajskemu pobočju je bil prost in, kolikor je padal h krvnikovi hiši, z mejniki zaznamovan.

Konec decembra 1816 je vrhovno pravosodno oblastvo (Oberste Justiz Stelle) pritrdilo postavljenju krvnika za obe ilirski gubernijski območji ter zahtevalo, da se še dožene, ali bi se dal krvnik iz Št. Vida premestiti v Ljubljano.⁶

V dopisovanju med centralnimi oblastmi na Dunaju in gubernijem v Ljubljani, ki je trajalo še vse leto 1817, se je doglalo, da je krvnikova hiša z ograjenim vrtom vred mestna last,⁷ svet okoli nje

³ Gub. akti 5585 in 14733, fasc. 18 iz l. 1816.

⁷ To na podlagi komisijskega zapisnika ljubljanske kresije z dne 10. oktobra 1793 o lastniški pravici do ljubljanskega gradu, ki je v prepisu priložen poročilu mestnega magistrata z dne 18. apr. 1817, št. 294. Sklepi te razprave, ki se je zaključila dne 6. decembra 1793, so za zgodovino ljubljanskega gradu pomembni, zato jih tu v izveščju prinašam. Za mestno last je komisija (okrožni g'avar Jožef Semen, komorni prokurator Janez Friderik Kastelic, bankalni inspektor Valentin Skvarca) priznala mestu, zastopanemu po županu Petru Fistrju in magistratnem svetniku Jožefu Kokalju, naslednje nepremičnine na Gradu:

1. krvnikovo hišo s pripadajočim vrtom;
2. stolp tako imenovanega požarnega klicarja (Feuerlärmer) in visoko bastijo s tamkajšnjim svetom. Kar se tiče pravice do košnje od stolpa proti tako imenovanemu pruskemu pokopališču, naj ostane požarnemu čuvaju še nadalje;
3. mestno smodnišnico;
4. stolp z uro in stanovanje navijalca te ure.

To sporazumno rešitev je potrdil po odloku dvornega direktorija z dne 24. ja-

pa državen, dalje, da bi se mesto ne protivilo prodati tudi krvnikovo hišo za 50 fl. erarju zaradi popravil, ki naj jih izvrši država. Bodočemu krvniku naj bo službeno mesto Ljubljana, a njegovo uradno področje naj obsega Kranjsko in Primorsko.

Medtem je bil januarja 1817 vložil Anton Jakob, sin krvnika Martina Jakoba v Št. Vidu na Koroškem in takrat pomočnik krvnika v Gradu, pri deželnem in mestnem sodišču v Ljubljani prošnjo za krvnikovo mesto na Kranjskem. Apelacijsko sodišče v Celovcu je takojšnjo zasedbo tega mesta priporočalo kot zelo potrebno, ker se je moral nedavno za usmrtilitev treh hudodelcev v Kopru odrediti tja krvnik iz Št. Vida ter so njegovi potni stroški sila obremenili državni erar. Tudi dvorna organizacijska komisija na Dunaju se je zavzela spričo uvedbe naglega sode v nekaterih primorskih krajih za čimprejšnje imenovanje Antona Jakoba za ljubljanskega krvnika,⁸ vendar do tega iz neznanih razlogov ni prišlo, a tudi zoper premestitev krvnika iz Št. Vida v Ljubljano so se pojavile zapreke »zaradi njegovih posestnih razmer«.

Ze je kazalo, da se bo imenovanje krvnika zavleklo v nedogled, ko je v začetku 1818 centrala na Dunaju odločilno posegla vmes. S cesarsko odločbo z dne 25. aprila 1818, doposlano ljubljanskemu guberniju z razpisom centralne organizacijske komisije z dne 2. maja 1818, št. 1893, se je postavil za gubernijski ozemlji Trst in Ljubljano, včevši celovško okrožje, poseben krvnik s sedežem v Ljubljani, ki se mu je dodal tudi pomočnik. Mestno poslopje, ki je nekdanj služilo krvniku za stanovanje, naj katedralni erar odkupi od mesta za cenilno vrednost 50 fl. in naj se hiša po proračunskih stroških v znesku 1210 fl. 35 kr. takoj spravi v porabno stanje. Svet poleg hiše, kolikor ga je užival nekdanji krvnik, naj se tudi novemu krvniku prepusti, ker »se mestni magistrat ni zanj potegoval in ker ga je vobče smatrati kot erarično last, saj leži na onem delu grajskega hriba, ki je bil z gradom nekoč last bankalnega fonda, pa je z ureditvijo kaznilnice na Gradu⁹ prešel na kriminalni fond; ker pa tega v Iliriji ni več, je ta svet prav za prav sedaj v lasti katedralnega erarja«.

Poleg prostega stanovanja in užitka zamejičenega sveta se je krvniku priznala letna plača 400 fl., potem za primer

nuarja 1794, št. 238 e. k. deželni g'avar Janez grof Gaisruck dne 26. febr. 1794. (Gubern. akt 4446/1242 iz l. 1817 v fasc. 18, reg. št. 3a 1817—18.)

⁸ Gubern. akti 994, 3752 in 8193 v fasc. 18 iz 1817.

⁹ Grajsko poslopje se je preuredilo v kaznilnico l. 1814.

eksekucij, če so zvezane s potovanji, razen pristojbin, določenih v § 533 kazenskega zakonika, še dnevnic po 3 fl., za vožnje pa pravica do uporabe deželne priprege in pošte. Za oskrbo pomočnika, ki ga je krvnik dolžan vedno imeti pri sebi, se mu je določil letni prispevek 120 fl. in na potovanjih dnevnic 1 fl. »Tega pomočnika pa ni sprejeti v neposredno državno službo, ampak je prepuščen krvniku, da ga kot svojega zasebnega uslužbenca sprejme v delo.«

Ker je s postavitvijo krvnika v Ljubljani odpadla potreba po krvniku v Št. Vidu v celovškem okrožju, je cesar nadalje ukazal, da se takoj premesti tedanji krvnik v Št. Vidu, Jožef Jakob, proti povrnitvi selilnih stroškov v Ljubljano. Plača se mu ne more povišati, ker »je bil z dovolitvijo pomočnika, z izplačevanjem plače v konvencijski veljavi in s priznanimi mu dnevnicami dovolj upoštevane«.

Pri tej priložnosti je cesar tudi odredil, naj imenovanje krvnika v bodoče izvršuje apelacijsko sodišče v Celovcu, ker ga je šteti med sluge pravosodja.¹⁰

O tej cesarski odločbi so bili obveščeni vrhovno pravosodno oblastvo in dvorna komora (Hofkammer) na Dunaju ter gubernije v Trstu, Ljubljani in Gradcu, slednji z napotilom, da naj sporazumno z ljubljanskim gubernijem ukrene vse potrebno za skorajšnjo preselitev krvnika iz Št. Vida v Ljubljano.

Ta preselitev pa se je zavlekla, in sicer zaradi krvnikovega stanovanja v Ljubljani. Uprava drž. posestev (Staatsgüter-Administration) v Ljubljani, kateri je bila zaupana skrb za krvnikovo stanovanje, se je v poročilu z dne 1. julija 1818 po svojem tajniku Karlu pl. Zuru uprla popraviti stare krvnikove hiše na grajskem pobočju. Sedanje krvnikovo bivališče, tako izvajala domenska uprava, je skoraj razpadlo, stroški popravila bi znašali danes najmanj za 800 fl. več ko leta 1816, torej čez 2000 fl., ker bi bilo treba vse stavbno gradivo ročno (durch Menschenhände) znositi na lice mesta. Do stare krvnikove domačije drži namreč le strma, razdrapananemu koritu podobna steza, po kateri curlja s pobočja izvira joča voda. Pozimi je tod sam žled in hoja po zledeneli stezi je ne samo skrajno težavna, ampak celo nevarna. Svet okoli razpadlega starega poslopja ni ograjen in zato nepripraven za zelenjadni vrt, toliko da bi se na njem mogli rediti dve kozi. S popravilom polrazpadle krvnikove hiše bi se dalo dobiti stanovanje za krvnika, ne pa za njegovega pomočnika, ki ga mora krvnik po cesarjevi odločbi vedno imeti pri sebi. Za drag denar, ki bi ga stalo popravilo stare hiše,

naj bi se za krvnika rajši kupila hiša v kakem predmestju, saj »se danes krvniški posel niti po zakonu niti po duhu časa ne šteje več za nečasten; tudi se ne da več njegova oseba izločiti iz območja meščanskega življenja«. Taka hiša je na ponudbo, in sicer na Zabjeku št. 83, v neposredni bližini inkvizicijskega poslopja. Hiša, last krojača Franca Bertyja, je enonadstropna, še kar dobro ohranjena, tudi potrebna popravila bi ne stala več ko 430 fl., z zahtevano kupnino 950 fl. vred torej okoli 1400 fl., kar bi bilo okoli 600 fl. manj ko stroški poprave prejšnje krvnikove hiše na Drugi rebri št. 58.

Ljubljanski deželni gubernij je razpisal, osvojivši si predlog tajnika pl. Zura, že 24. julija 1818 komisijski ogled hiše na Zabjeku 83 ter pri tem ugotovil, da bi bilo v njej dovolj sob (v pritličju ena, v I. nadstr. dve) za krvnika in njegovega pomočnika in da je tudi sicer nje stanje povoljno. Pri hiši je večje dvorišče, poleg pa tudi še svet, ki bi se dal zravnanati in uporabiti za majhen zelenjadni vrt. Popravila je stavbna inspekcija preračunala na 447 fl., ki jih je državno knjigovodstvo znižalo na 430 fl. 39¼ kr.¹¹

Po teh ugotovitvah je gubernij s poročilom z dne 7. septembra 1818 predlagal združenim dvornim pisarni, naj se že odobrena poprava stare krvnikove hiše št. 58 na Drugi rebri opusti in rajši nakupi Bertyjeva hiša na Zabjeku 83, ker se bo na ta način preskrbelo krvniku pripravnejše stanovanje, stroški za erar pa bi bili za 577 fl. nižji, kar se vidi iz nastopne primerjave:

Hiša na Drugi rebri 58:

Kupnina	50 fl.
Popravila po proračunu iz leta 1816	1210 fl. 35¼ kr.
Dodatni znesek po proračunu 1818	800 fl.
	2060 fl. 35¼ kr.

Hiša na Zabjeku 83:

Kupnina	950 fl.
Popravila	430 fl. 39¼ kr.
Odkup zemljiških bremen, laudemija itd.	102 fl. 50 kr.
	1483 fl. 29¼ kr.

Gubernij pripominja na koncu svojega poročila, da bi vselitev krvnika na Zabjek 83 vzlic obstoječim predsodkom med ljudstvom ne povzročila posebne spodlitke, ker stoji ta hiša na skrajnem koncu mesta¹².

Izredno hitro so tudi to pot centralna oblastva na Dunaju spravila zadevo do zaželenega in pravilnega konca. Z odlokom z dne 15. oktobra 1818 je dvorna komora uredila finančno stran stvari s

tem, da je pooblastila gubernij v Ljubljani za nakup in adaptacijo hiše na Zabjeku 83 v znesku 1483 fl. 29¼ kr.; združena dvorna pisarna pa se je dne 5. novembra 1818 le pozvala na to rešitev.¹³

Tudi gubernij je sedaj pohitel, že zato, ker sta apelacijski sodišči na Reki in v Celovcu neprestano priganjali k ureditvi krvnikove hiše in s tem zvezani namestitvi krvnika v Ljubljani.¹⁴ Dne 10. decembra 1818 je sklenila komorna (= finančna) prokuratura v Ljubljani po nalogu gubernija z dne 30. novembra 1818 kupno pogodbo s krojačem Francetom Bertyjem za nakup njegove hiše na Zabjeku 83 za dogovorjeno kupnino¹⁵. Na pomlad 1819 se je lotila stavbna inspekcija adaptacije hiše. Zaradi pravnih formalnosti (pogajanja z mestnim magistratom glede laudemijske pristojbine), še bolj pa zaradi kljubovanja stanovanjskih strank (vrvar Tomaž Sichel, sodar Jožef Debelak, ki se nista marala izseliti iz hiše), so se adaptacijska dela zavlekla do poletja 1819. Medtem je kameralni plačilni urad aprila 1819 izplačal Bertyju kupnino 950 fl., mestnemu magistratu pa laudemij 95 fl. Dne 7. aprila 1819 je bila hiša na Zabjeku 83 tudi v zemljiški knjigi prepisana na kameralni erar.

Šele 24. julija 1819 so se na pritisk gubernija prejšnje stranke izselile iz hiše, 18. avgusta pa je javila stavbna inspekcija guberniju, da so dela končana in hiša pripravljena na vselitev krvnika. O tem je ljubljanski gubernij obvestil gubernij v Gradcu; da ukrene vse potrebno zaradi preselitve krvnika Jožefa Jakoba iz Št. Vida v Ljubljano.

Ta Jožef Jakob je verjetno, čeprav to iz aktov ni razvidno, isti krvnik, ki je bival že pred letom 1809 v Ljubljani, a se je po prihodu Francozov preselil v Št. Vid na Koroškem, kjer so bili vsi Jakobi (tudi poznejši ljubljanski krvnik Anton Jakob) doma. Imenovan je bil z že znano cesarjevo odločbo z dne 25. aprila 1818. Da sam cesar postavlja krvnika, je bilo vsekakor nekaj izrednega ter se to tudi v omenjenem razpisu podčrtava, da se taka imenovanja v bodoče prepustijo pristojnemu apelacijskemu sodišču v Celovcu. Pojasniti se da s tem, da je šlo tu predvsem za ustanovljenje novega službenega mesta kriminalnega uslužbenca za kraljevino Ilirijo, in sicer za ozemlji obeh gubernijev v Trstu in v Ljubljani, vključivši še celovško okrožje, ter za določitev službenih prejemkov tega krvnika¹⁶.

V začetku oktobra 1819 je celovška kresija javila ljubljanskemu guberniju,

¹³ Gub. akta 13477/18 in 14110/18.

¹⁴ Gub. akta 8469/18 in 11775/18.

¹⁵ Gub. akt 15707/18.

¹⁶ Gubern. akt 5864/1818.

¹⁰ Gubern. akt št. 5864 iz 1818.

¹¹ Gub. akt 10420/18.

¹² Gub. akt 10889/18.

da bo Jožef Jakob 25. oktobra odpotoval iz St. Vida v Ljubljano. To se je tudi zgodilo ter se je novi ljubljanski krvnik 28. oktobra 1819 vselil v svoje bivališče na Žabjeku¹⁷. Pri uradnem inventariziranju hiše dne 10. novembra se je soba v pritličju odkazala krvnikovemu hlapcu, stanovanje v I. nadstropju, obstoječe iz 2 sob, 1 kamrice, kuhinje, čumnate itd., pa krvniku.

Kakor je bilo s cesarsko odločbo z dne 25. apr. 1818 odrejeno, je opravljal Jožef Jakob svojo službo odslej tudi na Primorskem. Tržaški gubernij je avgusta 1819 celo zahteval, naj ljubljanski krvnik za nekaj časa prebiva v Rovinju, kjer mu je preskrbljeno v občinskem poslopju stalno stanovanje. Zdi se pa, da se ljubljanski krvnik tega ni držal, pač pa je iz Ljubljane pogostoma potoval v Trst, Rovinj, na Reko in celo v Zagreb.¹⁸ Zato je gubernij v Trstu slednjič l. 1820 izposloval odlok dvorne pisarne z dne 3. avgusta 1820 št. 22483, po katerem se za Primorje ustanavlja poseben krvnik. Oglas za novo mesto krvnika v Rovinju je bil februarja 1821 trikrat zaporedoma objavljen v uradnem listu.¹⁹

Pri hiši na Žabjeku 83 se je že l. 1820. pokazala potreba do nekaterih manjših poprav in ureditev. Tako je klet dobila novo okno, napravila se je nova greznica, stara pa zasula in svet prepustil krvniku v vrtno uporabo. Tudi l. 1821. in 1822. so se izvršila nekatera popravila, da se poveča požarna varnost hiše²⁰.

Krvnik Jožef Jakob je bil, ko je prišel 1818 v Ljubljano, star 56 let, prav toliko, kolikor bi imel oni Jožef Jakob, ki se je l. 1799., star 37 let, pri Sv. Jakobu v Ljubljani poročil z Uršulo Mittler. Zato je, kakor že prej omenjeno, skoraj gotovo, da sta oba ena in ista oseba, le da je imel novi krvnik Jožef Jakob leta 1818. tudi novo ženo Katarino, s katero pa se nista preveč razumela, ker je živel ločeno od njega. To izvemo iz prošnje²¹, ki jo je Katarina februarja 1821 vložila na cesarja za podporo zaradi svoje 6 tedenske bolezni. Prošnja je bila odbita, ker je magistratni referent ni priporočal, češ da ima Jakob plačo 400 fl. in prosto stanovanje ter dobiva za eksekucije v Primorju še povrh posebne dnevnice, tako da ni pri njem takega pomanjkanja. Razen tega Jakobova ne živita skupaj in sta šele kratek čas v Ljubljani.

Otrok, kakor se zdi, tudi iz tega zakona ni bilo. S časom pa je Jakob začel

hirati zaradi bolezni na mehuru in je za to boleznijo 24. decembra 1826 na Žabjeku št. 83 umrl, star 64 let²². Vdova Katarina, ki je odslej prejemala pokojnino 133 fl. 20 kr., ga je preživela za 28 let, saj je bila za 30 let mlajša od njega; umrla je l. 1854 v Rožni ulici, stara 62 let.

Deželno sodišče v Ljubljani je razpisalo²³ izpraznjeno krvnikovo mesto dne 3. februarja 1827. Iz razpisa so razvidni krvnikovi prejemki, kakršne že poznamo iz ces. odločbe z dne 25. aprila 1818. Javila sta se 2 kompetenta: Miha Kampare in Anton Jakob. Apelacijsko sodišče v Celovcu se je po predlogu ljubljanskega dež. sodišča in sporazumno z gubernijem v Ljubljani odločilo za Antona Jakoba, ki je zaradi svoje mladosti in zdravega telesnega ustroja, pa tudi, ker je že bil za krvnika v Rabu na Ogrskem, bolje kvalificiran.²⁴

Anton Jakob je bil 7. decembra 1827 službeno zaprisežen in od tega dne postavljen za ljubljanskega krvnika.²⁵ To je bil skoraj gotovo isti Anton Jakob, ki je bil že l. 1817. zaposlil za krvnikovo mesto v Ljubljani, a se je moral umakniti pred svojim sorodnikom, najbrž stricem, Jožefom Jakobom. Kmalu potem (okoli 1818) je bil dobil mesto krvnika v Rabu na Ogrskem ter se tam oženil z Magdaleno Bruder. Iz tega zakona so se mu rodili v Rabu trije otroci, najstarejši sin Anton, hčerka Marija in najmlajši sin Jožef. V Rabu je bival 9 let. Kakor vemo iz gubern. aktov, je bil po rodu iz St. Vida na Koroškem, sin tamkajšnjega krvnika Martina Jakoba in njegove žene Marijane, ki se je po priходу sina Antona preselila z njim v Ljubljano in tu umrla na Žabjeku leta 1848., stara 96 let. Antonov najstarejši sin Anton je že zgodaj (1840) odšel za mizarja na Dunaj, hčerka Marija pa se je l. 1841. omožila z ljubljanskim nožarjem Nikolajem Hoffmannom²⁶, znanim svobodomislecom in sovražnikom predmarčnega absolutizma²⁷.

Anton Jakob je umrl 31. marca 1848 na Žabjeku, star 56 let. Njegov posel in rod je nadaljeval njegov sin Jožef, ki je še l. 1851. bival na Žabjeku²⁸, l. 1857 pa ga ni bilo več v Ljubljani. Kam se je izselil, ni točno znano, verjetno na Ogrsko, kjer je bil njegov sin Jožef Jakob okoli 1890. ladijski kapitan pri paroplovbi na

²² Gubern. akt 1257 ex 1827 Fasc. 52, reg. št. 7.

²³ Laib. Zeitung, Intelligenzblatt z dne 27. febr. 1827 št. 17.

²⁴ Gubern. akt 20816 ex l. 1827, Fasc. 52, reg. št. 7.

²⁵ Gubern. akt 1827 iz l. 1828.

²⁶ Poroka je bila 23. avgusta 1841 pri D. M. v Polju.

²⁷ Prim. Mal, Zgodovina slov. naroda III, 649.

²⁸ Dodatna števna pola ljudskega štetja (iz l. 1851) v domovinskem uradu mestnega poglavarstva (fascikel 1830).

Donavi. Ta Jožef je imel sina enakega imena, roj. 1883. leta v Ercsiju²⁹, ki se je leta 1905. v Ujpešti poročil z Marijo Kühnel. Njuna hčerka Elizabeta Amalija nemara še živi.

Izselitev zadnjega ljubljanskega krvnika Jožefa Jakoba in njegove rodbine iz Ljubljane je bila najbrž v zvezi z reorganizacijo krvniške službe v Avstriji, ko so se mesta krvnikov zaradi premajhne zaposlitve po mnogih glavnih mestih opustila in obdržala le še na sedežih nad-sodišč.

Krvnikovo hišo na Žabjeku 83 je država okoli l. 1857. preuredila in razširila za zasebna stanovanja, dne 11. decembra 1869 pa prodala Juriju Čiku, uradnemu slugi južne železnice, po rodu iz Stare Loke. Za njim je hišo podedovala njegova žena Marija roj. Demšar, po njeni smrti (1919) pa njen sin Karel Čik, upokojeni župnik v Žabnici. Danes ima hišo (od 1937) v lasti njegova sestra, upok. poštna uradnica gospa Terezija Čik.

*

Naj na kratko povemo samo še to, kaj se je v nadaljnjem zgodilo z zgornjo krvnikovo hišo. (Natančneje bom poročal na drugem mestu.) Stanovanje na Drugi rebri št. 58 je ostalo nepopravljeno in je čim bolj razpadalo. Zato je mestni magistrat leta 1821. predlagal, da se na dražbi proda. Toda nihče se na dražbo ni odzval. Šele na ponovni dražbi leta 1821. jo je kupil sosed, sodar Anton Križman, a le za 10 fl. 20 kr več, kakor je bila izključna cena. Leta 1822. je bila pogodba sklenjena. Ta je to posestvo lepo zaokrožil s svojim posestvom, ki je ležalo malo niže na voglu Ulice na grad, s hišo torej, ki je bila že jako stara (v urbarjih od leta 1610.). V tej spodnji hiši so stanovali sami mesarji in čevljarji do leta 1789., ko je bil lastnik Müller prvi — sodar. Sodarska steza je torej dobila ime od Križmanovih. Iz te rodbine je bil tudi Karel Križman, rojen 1851. leta, ki je kot notarski substitut v Kamniku sestavljal z Julijem Polcem, pisateljem Kersnikom in dr. Francetom Škofičem družbo, ki je Jurčiča zalagala z uvodniki za »Narod« pod šifro »Omega«. Umrl je za jetiko že leta 1880. Po smrti Križmanove vdove so gospodarili na Sodarski stezi sin Vincenc, za njim pa njegovi sestrini Ana in Frančiška, ki sta umrli l. 1916. Za njima je prevzela hišo nečakinja Pepina Križman, ki je 11 dni pred smrtjo prodala zgornjo hišo št. 4 leta 1921. takratnemu kontrolorju Tobačne tovarne Fr. Alešu, spodnjo pa volila mizarju Adolfu Čeponu; za njim so bili lastniki Frančiška Andlovic, Martin Pestator in sedaj Jos. Tribuč.

²⁹ Mesto na desnem bregu Donave, nekaj 35 km južno od Budimpešte.

Turki na Goriškem

Se danes živi spomin na turške napade med slovenskim ljudstvom. Največ so trpele pred Turki južne evropske pokrajine, ki so jih ti po bitkah na Kosovem polju leta 1389, pri Nikopolju leta 1396 in po zavzetju Carigrada leta 1453 zasedli in leto za letom prihajali ropat, morit in požigati hrvaške in slovenske pokrajine. Na tisoče žena, deklet in fantov so vodili v sužnjost. Zenske so prodajali v hareme ali poklanjali sultanu in svojim veljakom — pašam in begom, fante so pa vzgajali za elitne čete svoje vojske, tako imenovane janičarje.

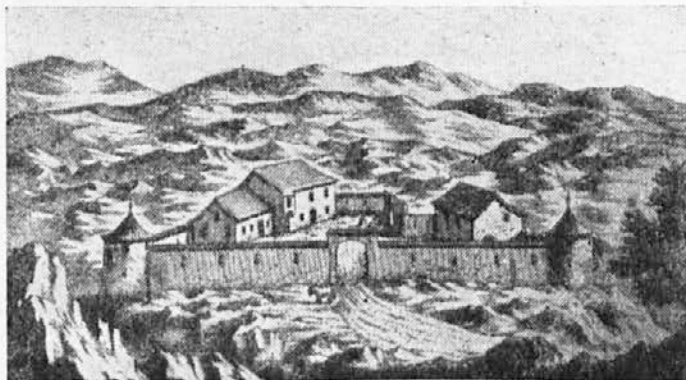
Skozi skoro 200 let sta trpeli pred turškimi napadi Kranjska in Spodnja Štajerska. Goriško so pustili na miru do leta 1469. To leto so prvič občutili prebivalci sončne Gorice resničnost pesnikovih besedi:

»Grmade po gorah gore,
v nebo njih plamen šviga,
privrel je Turek, koder gre,
rohni, mori, požiga.«

Iz Bosne je privrelo kakih 10.000 konjenikov o bin-kostih pod poveljstvom Veih-bega čez Hrvaško na Belokranjsko, Dolenjsko, Kočevsko, ropalo, požigalo in v devetih dneh odvedlo s seboj 20.000 moških. Drugi poveljnik Šender-paša pa je prihrumel 18. julija istega leta na Goriško in oropal zlasti Furlanijo in odgnal s seboj 1500 ljudi. Svoj nesramni posel je ponovil 28. septembra istega leta po Krasu, Furlaniji, goriški okolici tja gori do Kanala. Tiral je s seboj 11.000 ljudi v sužnjost.

Te napade so Turki ponovili leta 1470, 1471 in 1472. Ropali in morili so zlasti o sv. Martinu leta 1471 po Istri in Krasu, divjali po Vipavski dolini tja do Gorice, požigali vasi in cerkve, ujeli 500 ljudi in mnogo živine in vse odpeljali s seboj.

Ker ubogo ljudstvo ni dobilo pomoči zoper Turke ne od države, ne od cesarja, ne od graščakov, ki so se skrivali pred roparji in morilci za varnim utrjenim grajskim obzidjem, si je po teh napadih začelo samo pomagati, da ga turški divjaki ne iznenadijo.

Grad Prem v Valvazorjevem času.

Zelo važno je bilo, da so ljudje hitro zvedeli za turški prihod. Imeli so tako imenovane »turške glase«. Brzi sli so prenašali iz kraja v kraj poročila. Grajski stotniki, poveljniki trdnjav in mest so potrjevali prejem s svojim podpisom. Prebivalci soške doline so postavili plačane ogleduhe in sle, ki so morali vsako novo nevarnost kolikor mogoče hitro naznaniti.

Mnogokrat so pa taka poročila prišla prepozno, ker so bile turške trupe hitrejše. Zato so si pomagali z drugim načinom poročanja, ki je ostal v veljavi vsa poznejša stoletja. Kresovi so postali značilna švarilna znamenja za naše kraje. Kadar so plamteli na gorah, je njih zubelj naznanjal, da je Turek v deželi. Sčasoma so postala kresišča stalne stražnice, v katerih so bili čuvaji, ki so ob preteči nevarnosti zanetili kres in dajali s tem znamenje prebivalstvu. Če je prišla nevarnost iz Istre v bojih Turkov z Benečani, so jo naznanjale grmade na naslednjih mestih: Učka gora, Mahrenfels, Klana, Gutnek, Šilentabor, Senožeče, Postojna, Lož, Vrhnika, Ljubljana. Za Goriško so šli stražnji ognji iz Senožeč čez Rihemberk na Gorico in od tu v Furlansko nižino in ob

Vremski Britof.

Soči na Tolminsko, za Gornjo Vipavsko dolino pa nad gradom Trlekem, na Colu in Čavnu.

Se enega sredstva so se posluževali naši predniki v bojih s Turki. Poskrili so se po gozdovih in planinah ali so se zatekli v nalašč za to utrjene tabore. Navadno so bile to cerkve na nepristopnih gričih, ki so jih obdali z močnim obzidjem. V te tabore so znosili svoje imetje in se vanje umaknili z otroki, starci in ženskami. Mlajši moški so kot brambovci branili tabore, če so jih Turki napadli. Turkom se je navadno mudilo. Če se jim ni posrečilo takoj zavzeti tabora, so šli dalje in ljudje so bili rešeni.

Kako potrebni in koristni so bili tabori, nam priča njihovo veliko število po vseh slovenskih deželah. Prav mnogo se jih je ohranilo do današnjega dne.

Posebno velik je bil tabor pri cerkvi sv. Štefana v Košanju. Postavili so ga prebivalci dvanajstih vasi v košanski dolini v začetku 16. stoletja. Imel je jajčasto obliko, šest stolpov po štiri nadstropja visokih in 24 pritličnih shramb. V spodnje prostore so spravljali vino, živila, strelivo, pa tudi ženske, starčke in otroke. Nad temi shrambami so bili leseni hodniki, kjer so stali branitelji tabora. Obrambi so služili tudi močni zidani stolpi s strelnimi linami, iz katerih so s puškami in topiči streljali na sovražnika. Tabor je imel svojo posebno upravo.

Na Notranjskem in Goriškem so bili znani še naslednji tabori: Šilentabor pri Zagorju, ki je bil sezidan 1471 v velikanskem obsegu; grad »Predjama« pri Studenem, grad Prem, tabor pri Podstenju, pri župni cerkvi v Vremah, v vasi Britof na Tabru, Tabor v

Vreme pod Vremščico

Dolenji vasi pri Senožečah, Tabor pri Vrabčah, Tabor pri St. Vidu nad Vipavo, Tabor pri Ustju, Tabor v Vipavi, nad Černičami, nad Dornbergom, v Škocijanu, Štjaku, Dutovljah, Sežani, Štanjelu, Tomaju, Repentabor itd. Ponekod se je ljudstvo zateklo tudi v votline. V ta namen je služila jama S. Servola v Istri, Luknja in Lebinica pri Dupljah.

Država je pobirala neke vrste davek proti Turkom, ki so ga morali plačevati po vinarju na teden celo dekle in dninarji-težaki.

Leta 1472 so zopet pridrveli Turki iz Bosne in grozovito divjali najprej po Kranjskem. Prvič so prišli to leto v Cerknico, kjer so požgali župno cerkev. Meseca septembra so se pritepli v Furlanijo do Sv. Daniela in požgali okrog Gorice in Tržiča mnogo vasi in odpeljali s seboj 12.000 ljudi. V drugič so prigrmeli to leto meseca novembra v Istro in na Goriško.

Našim pradedom po Primorskem se je v teh letih godilo tako kakor po Kranjskem, kjer so kranjski deželni stanovi leta 1474 potožili svojo bedo in svoje tegobe tedanjemu papežu Sikstu IV. v posebnem pismu, ki se v glavnem glasi takole: »Nihče nam ne pomaga; osemkrat so Turki deželo plenili, požigali in pustošili; če ne dobimo kmalu pomoči, ne preostaje drugega nam prebivalcem Kranjskega, Slovenske krajine, Metlike, Istre, Krasa in še mnogih drugih krščanskih dežel, gradov in krajev, ki z nami mejijo in so enako bedo pretrpeli, kakor da zapustimo deželo, mesta in gradove in odrinemo iz domovine. Že štiri leta traja ta strašna vojna, in ker se Turek baha, da mora ves svet podvreči svoji oblasti, ne preostaje nam drugega, ali prepodimo sovražnika iz dežele, ali jo zapustimo, ali pa se pokoravamo Turkom. Zato in da se ne bi sosedne krščanske dežele za nami zapletle v to vojno in enake bede, kličemo glasno na pomoč, da ne bomo zapuščeni in da čuje božja previdnost naš slab in tožec glas in nam podeli dober svet in pomoč.«

»Če se sovražniki polaste naše dežele, so jim odprte ceste in zadržavale jih ne bodo niti gore niti vode, da ne priderejo v italijanske in nemške dežele, in bati se je, da pridejo celo v Rim. Zadrževala jih niso doslej niti velika gorovja, ki nimajo ne cest ne stez, niti plovne reke, katerih ne moreš prejezditi, ampak le preplavati; in tako kličemo in prosimo pomoči, da se ne bodo mohamedanski sovražniki bahali in utrdili v mnenju, da se ni bati krščanske pomoči in da zoper Turke ni sile, ki bi jih mogla zadrževati in pred njimi rešiti krščansko

kri. In potem prosimo, da bi si k srcu vzeli razno nečast, katero je izkazal hudi sovražnik z grdim uničevanjem svetih zakramentov in s pustošenjem božjih hiš, nesrečno moritev božjih služabnikov in mnogo tisoč ljudi v zadnjih letih, žalostno in nesrečno ločitev, ki se vrši med ženami, zakonskimi, njih otroki in prijatelji, katere odvajajo s seboj nage, bose, lačne in žejne kakor hudo delnike, uklenjene v železo in verige, z zvezanimi rokami na hrbtu. Tudi se poslužujejo nečloveških sredstev zoper uboge žene in device ter z veliko brezsrčnostjo sekajo in morijo starčke in nedolžne otročiče, katerih ne morejo s seboj vzeti. Vzeli in zažgali so vse, kar so imeli kristjani, ki nimajo niti strehe niti varnega zavetišča, kjer bi se umirili pred grozovitimi sovražniki. Uboge žene z malimi otroki morajo bežati v temni noči, v močnem in težkem dežju in viharju in nimajo ničesar, da bi se pokrili. O, to je mraz in trpljenje, groza in beda; naše bede ne more nihče popolnoma pojmiti, niti opisati, niti razlagati!«

Leta 1476 so Turki pridrli s Kranjskega čez Cerknico v Postojno in Vipavo. Pustošili so po Vipavski dolini in se vračali čez Črni vrh in Žiri proti Škofji Loki. Drugi oddelek se je vračal čez Gorico preko Tolminskega po Poljanski dolini čez Polhovgrajsko dolomite v Logatec in Vrhniko, plenil po ljubljanski okolici in zažgal sv. Petra cerkev.

Leta 1477 so bile primorske pokrajine glavno pozornišče turških bojev. Povod so dali Benečani, ki so se na Grškem in v Albaniji zapletli v vojsko s Turki. Sultan Mohamed je sklenil, da napade Benečane tudi na njihovi domači zemlji. Zato je poslal meseca oktobra Omar-bega z veliko vojsko, ki so jo cenili na 30.000 mož, na Furlansko. Benečani so postavili v obrambo celo vrsto okopov od izliva reke Soče do Gorice, zgradili so dva tabora pri Gradiški in Fojani in utrdili tudi most pri Gorici. Toda Turki so se hitro polastili mostu, še preden so Benečani zvedeli, da prihaja turška vojska. Nato je izvalil Omar-beg tudi beneškega kapitana Jeronima Novello iz utrjene Gradiške na prosto polje in ga popolnoma porazil. Beneške čete so bile razkropljene, Novello pa ubit. Roparji so se razlili kakor povodenj po vsej prostrani Furlaniji. Skednji, hiše, gradovi, vasi, gozdi, vse je gorelo. Tja do Treviza in reke Piave so drveli turški jezdec, morili in požigali. Ko so gledali videmski meščani z visokega stolpa po rodovitnih planjavah svoje domovine, tedaj je bilo videti od Soče do Piave velikansko plamteče morje. Iz več kakor 100 vasi se je dvigal ognjeni zubelj proti nebu. Turki so v tem napadu posekali 3000 mož, ki so jih bili Benečani postavili za čuvarje ob gorskih sedlih in prelazih. Ti nesrečni branitelji meje so bili beneški Slovenci. Strašnemu napadu se je tisto leto pridružila še kuga, ki je skoraj več ljudi pomorila kakor turški meč.

Tudi leta 1478 je prinesla beneško-turška vojska goriškim Slovincem hude in težke ure. Sultan Mohamed je tedaj oblegal beneško trdnjavo Skader v Albaniji. Ker pri tem podjetju ni potreboval konjenikov, jih je poslal pod poveljstvom Skender-bega na Furlansko, da Benečane napade prav pred vratmi. Bilo je po žetvi, ko so prebivalci pospravili poljske pridelke. V utrjeni Gradiški jih je mnogo našlo varno zavetje. Ko so Turki prebredli Sočo, bi bili radi izvalili Benečane iz trdnjave, toda beneški poveljnik v Gradiški se ni hotel spustiti z njimi v boj, zato so se umaknili proti Krminu in 23. julija napotili čez Beneško Slovenijo proti Kobaridu ob Nadiži, iz Gorice pa ob Soči v Kanal, Tolmin in čez Kobarid v Bovec in od tam čez Predil na Koroško.

V bovški soteski so jim Slovenci razrušili most in ustrelili turškega veljaka Hasan-bega. Zasedli so bližnje gore, od koder so valili skale na sovražnika. A Turki so si znali pomagati. Preplezali so visoke pečine brez stez in potov. Konje so na vrhah vlekli kvišku in prav tako spuščali od skale do skale v globine. Tako se jim je posrečilo priti po ovinkih okoli Predila v Trbiž in vdreti na Koroško.

Leta 1491 so imeli Turki namen, da obiščejo zopet Goriško. Napadli so Kranjsko. Oddelek roparjev se je napotil proti Ljubljani in od tam čez Notranjsko proti Cerknici, napadel grad Hasberg in Logatec. Od tu je prodiral skozi gozdove proti Hrušici, da pride v Vipavsko dolino. Kranjski voditelji in deželni brambovci so pa napravili zasedo v velikanskih hruševskih gozdovih, obkolili ves turški oddelek, ga pobili, mu odvzeli plen in oprostili ujeto slovensko rajo. Spomin na ta turški poraz živi še danes med ljudstvom. Strme klanke v Hrušici, po katerih se vije cesta med Logatcem in Hrušico, imenujejo prebivalci »turške klanke«.

Še o dveh pohodih turških roparjev na Primorsko poroča znameniti zgodovinar Valvasor v svojem delu »Cast vojvodine Kranjske«. Jeseni l. 1511. je roparski turški oddelek razgrajal okrog Metlike, po Goriški, Krasu in srednji Istri. Turki so odpeljali več sto vojakov v sužnjost. L. 1522. je zopet prilomastila turška roparska tolpa pod poveljstvom Ferhad-bega na Pivko. Na cvetno nedeljo so planili v cerkev v Slavini, potegnili duhovnika, ki je bral Kristusovo trpljenje, izpred oltarja in umorili njega in mnogo vernikov. Nato so se vrnili čez Postojno, Cerknico, Ribnico, Kočevje in Hrvaško domov. Ta pohod, ki je trajal tri dni, je bil bliskovit. Turki so odnesli s seboj mnogo plena in odpeljali več tisoč Slovencev v sužnjost.

O kakih poznejših turških napadih na Goriško zgodovina ne govori. A že ti našeti roparski pohodi so vtisnili Turke v spomin našega ljudstva, ki jih je ohranilo v mnogih krajevnih pripovedkah.

»Turški križ« na Tolminski cesti med Ročinjem in Dolenjimi seli je baje iz l. 1478. Kmetje so na bližnjem hribu nanesli mnogo kamenja in ga spuščali na Turke, ki so prodirali ob Soči. Na ta način so jih mnogo pobili. Obupani poveljnik pa je zasekal z mečem v skalo znamenje, rekoč: »Pri tem znamenju prisegam, da ne bomo ne jaz ne moji nasledniki več hodili, koder bela voda teče in take gore v nebo molé«. V srednjem veku so imenovali Sočo »belo vodo« ali »belo reko«.

Zelo je znana tudi bukovska pripovedka o Turkih. Turki so prodrli na soboto proti večeru na vrh bukovskega sedla. Ko začujejo zvonjenje raz cerkveni stolp, pravi turški poveljnik: »Le buči, buči, sveti Lenart, še nocoj bodo moje mule na tvojem oltarju oves zobale in moji junaki iz tvojih kelihov rujno vince pili.« Ko hočejo Turki naprej, se začno mulam noge vdirati, da se nihče ni mogel ganiti z mesta. Tako so se morali Turki vrniti in Bukovci so bili rešeni. Mesto, kjer so se Turki pogrezali, še danes imenujejo »Zrelo«. Tudi so na istem mestu kazali kamen, ki je imel znamenje križa in vdrto kopito turškega konja. V spomin čudežne rešitve so zvonili še dolgo vsako soboto popoldne.

V Petrovem brdu se tudi nahaja v skali križ, ker so bili na istem mestu Turki od domačih prebivalcev tepeni. O tem govori Svetličičeva pesem »Turški križ« in Krekova igra istega imena.

Blizu vasi Žabče pri Tolminu so tako imenovane »turške šance«. Tam so se baje utaborili Turki in stre-

ljali na tolminski grad, dokler jim niso prišli Tolminci za hrbet in jih pregnali.

Spomin na Turke se je ohranil tudi v prelepi narodni pesmi, ki pa bolj proslavlja ono junaško dobo, ko so Slovenci in Hrvati dosegali zmago za zmago nad Turki. Najbolj znane so take pesmi o Kralju Matjažu in o bitki pri Sisku, kjer je na dan sv. Ahacija l. 1593. dosegel Andrej Turjaški slovito zmago z malo vojsko nad turško petkrat večjo armado. Pesem pa slavi kot znamenitega junaka v tej bitki Adama Ravbarja z besedami:

Ravbar silno vojsko zbral,
pa pod Sisek jo peljal.
Tolk je Turka na terišču
kakor mravelj na mravljišču.

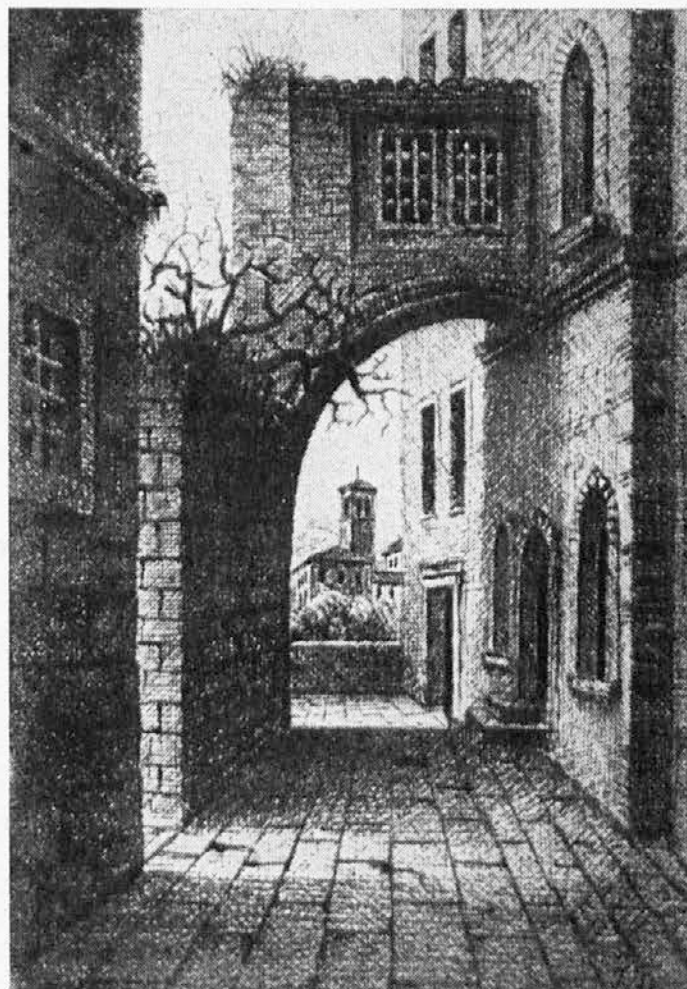
— — — — —
Tak so Turke pozobali,
da so vsega posabljali.

Viri: Dr. Josip Gruden: Zgodovina slovenskega naroda.
Janez Parapat: Turški boji v XV. in XVI. veku s posebnim
ozikom na Slovence v Letopisu S. M. 1871.

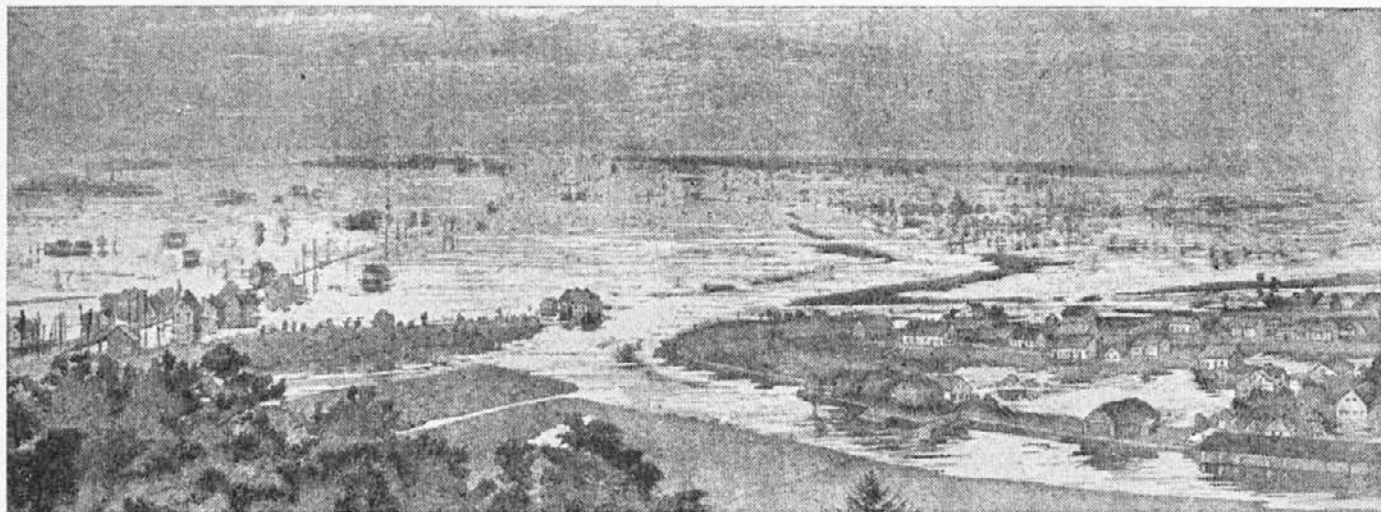
S. Rutar: Zgodovina Tolminskega.

Ignotus: Naši kraji v preteklosti. Goriška Matica 1926.

Fr. Orožen: Vojvodina Kranjska, zgodov. oris, S. M. 1902.

Vrata v Čedadu. Risha beneškega Slovenca, pesnika in slikarja, bogoslovnega profesorja v Vidmu, monsignora Ivana Trinka, ki je lani praznoval osemdesetletnico rojstva. - Sliko jubilarnta glej v lanskem Slovenčevem koledarju.

Povodenj na Ljubljanskem barju pred 50 leti, l. 1895, kot prvi predznak poznejše potresne katastrofe.

Šibe potresa reši nas, o Gospod!

Ob 50-letnici velikonočnega potresa v Ljubljani.

Ljubljana, sedanja Velika Ljubljana, se bo letos aprila z globoko vdanostjo spominjala one grozne potresne katastrofe, ki je pred 50 leti 14. aprila 1895 na Veliko noč ponoči zadela v globokem in trdnem snu poživajočo Ljubljano in obsežno nje okolje, ko je silovito, neprestano in sunkoma se ponavljajoče potresno valovanje in premikanje zemeljskih plasti napravilo v nekaj minutah, tako rekoč v nekaj sekundah ogromno gmotno škodo, ko je veliki potres v nekaj trenutkih spremenil dele mesta v ruševine in je prebivalstvo trepetalo v strahu, kakšen bo konec silnemu podzemskemu bobnenju in šumenju. V primeri s silovitostjo potresa pa so bile človeške žrtve maloštevilne. Mnogi Ljubljančani, ki so takrat kot dečki doživljali strahote potresa, se bodo sedaj kot odrasli in resni možje v živih besedah spominjali vseh dogodkov in doživetij, kako so prestajali prvo noč pod milim nebom na prostem in kako je nato potresna Ljubljana živela pod šotori, v kadeh na Mirju in v lesenih barakah, postavljenih na raznih krajih mesta, na Kongresnem trgu in po raznih travnikih. Kakšne grozote in strahote je takrat doživljala Ljubljana, nam v plastičnih slikah in opisih podaja uvodno poročilo, ki ga je »Slovenec« objavil po potresu v torek, 16. aprila 1895, na uvodnem mestu pod naslovom »Šibe potresa reši nas, o Gospod!« Tu navajamo nekatere prav markantne odstavke.

Grozna je bila noč.

»Take grozne noči — pravi poročilo —, kakor je bila ona na velikonočno nedeljo, Ljubljana pač še ni doživela. Ob 11 uri 17 minut je vzbudil grozen potres stanovalce iz trdnega spanja. Nepopisno strašen je bil trenutek, ko je okrog tebe vse plesalo in se majalo, ko so stene pokale in se sklepi v stenah majali, ko je sul na te omet, ko si slišal ropotanje padajočih dimnikov raz streh, pod teboj pa je vrvelo in grmelo podzemeljsko šumenje neznanih skrivnostnih sil, ki so tem strašnejše, čim globlje se skrivajo v zemeljskem osrčju.

Vsakdo je skočil po koncu ter hitel ven pod milo nebo, upajoč ondi rešiti vsaj svoje življenje. Poprej tihe

ulice so naenkrat oživele, iz hiš je hitelo vse na prosto, zlasti na večje trge, kjer so se čutili bolj varne. Bolestnih, a tudi vzpodbudljivih prizorov bilo ti je v teh trenutkih v izobilju na razpolago...«

V grozi in strahu molitev.

Nato poročilo lapidarno in markantno opisuje, kako so očetje in matere reševali svoje otroke, kako so bili nedolžni malčki čudežno prav po angelu varuhu rešeni pred smrtjo, ko se je nanje vsipal omet, kako so se hitro v nekaj minutah napolnili trgi in drevoredi prestrašenih množic, nakar pisec poročila dostavlja v preprostih besedah dobesedno:

»Na vseh javnih prostorih pa, kjer se je ljudstvo zbiralo in se nekoliko pomirilo od strahu, jela se je glasiti molitev. To noč se je molilo v Ljubljani mnogo in goreče, zlasti na cesarja Jožefa trgu (sedaj Krekov trg), na trgu pred cerkvijo oo. frančiškanov (Marijin trg), na trgu pred sv. Jakobom, pri sv. Petru in v Trnovem je bilo ljudstvo vso noč zbrano v molitvi. Rožni venec, litanije in druge molitve so verniki opravljali, upajoč, da jih Bog usliši ter reši nesreče grozečega potresa...«

Jedro in značaj velikonočnega potresa.

Kje je bilo središče, kje jedro potresa leta 1895? Kakšen je bil njega značaj? Kako daleč je segal potres? Kje so občutili potresne sunke? Vsa ta vprašanja so zanimala ne samo geologe, v prvi vrsti seizmografe, marveč tudi vsakega preprostega človeka.

Pravo potresno ozemlje, kjer spremlja potres močno bobnenje in votlo šumenje, je tvorilo pri ljubljanskem potresu ozemlje do Vrhnike, do vznožja Krma, Škofljice, Laz, Kamnika, Kranja in Škofje Loke. Zunanja potresna zona pa je pri tem potresu segala na jugu do Sarajeva in Knina, v Italiji do Ascolija in Spoleta, na severu do Znojma, na vzhodu do Bratislave in Novega Sada, na zahodu pa do Parme, Novare, Alessandrije v Italiji in Lugana v Švici, kakor tudi do Rosenheima na

Bavarskem. Rudarji v Trbovljah, Hrastniku in Zagorju so velikonočni potres čutili do 200 m globoko v rovih, še niže pa so imeli občutek, kakor da bi kdo zunaj na zemeljskem površju orehe stresal.

Po moderni Mercalli-Siebergovi lestvici delimo po silovitosti potrese v 12 stopenj. Ljubljanski potres l. 1895 spada v 8. stopnjo, to je med srednje velike potrese, ki se čutijo z občutljivimi aparati v razdaljo 5000 do 10.000 kilometrov od potresnega središča.

Po mnenju geologov, ki so kmalu po potresu preiskovali potresno ozemlje v Ljubljani, tako dunajski profesor F. E. Suess, je bil potres iz leta 1895 tektonskega značaja.

Ljubljana ni doživljala samo leta 1895 hujši potres, marveč tudi že prejšnja stoletja. Velikonočni potres leta 1895 je bil eden v številu serije potresov, ki so jih kronisti in zgodovinarji zaznamovali že druga stoletja. Zgodovina nam poroča o potresih, ki so zadeli Ljubljano, skoraj 1000 let nazaj. Znano je po raznih zapiskih, da so bili potresi leta 1000, 1340, 1348, 1509 in leta 1511 prilično tako silni, kakor je bil potres leta 1895. Morda nekateri celo še silnejši in katastrofalnejši! Tako nam prof. Belar ugotavlja, da je bil potres leta 1511, pri katerem je bila Ljubljana v epicentru, tako močan, da je takratno pravo potresno ali pleistoseistno ozemlje zavzemalo mnogo večji obseg kot ono leta 1895. Pl. Radics pravi o potresu leta 1511, da je bil tako hud, da so ga čutili tudi na Dunaju in da je bil tam celo zvonik sv. Štefana nekoliko poškodovan. Huda potresa sta bila tudi leta 1870 in 1880, ko je bilo to leto potresno središče v Zagrebu.

Nad 40 potresnih sunkov.

Začetek potresa je bil ob 23. uri 16 minut, kakor to navajajo novejši viri, ko drugi spet omenjajo začetek ob 23 (11 uri ponoči) in 17 minut. Od takrat naprej so se po nekaj sekund trajajoči silni sunki zaporedoma vrstili tja do 6. ure 52 minut zjutraj naslednjega dne, ki je bil velikonočni ponedeljek. Najhujše tresenje je bilo od 23.16 tja do 3. ure 37 min. Nato so sledili rahlejši sunki. Zemlja se je zibala. Človek je imel občutek, kakor da pod nogami izgublja tla. Našteli so nekateri 30, drugi 40 in redki celo do 47 sunkov. Zaradi velikanske zbežanosti niso mogli ljudje točno šteti in zaznamovati vse potresne sunke.

Najsilovitejši so bili prvi štirje sunki, trajajoči le po nekaj sekund. Prvi sunek je bil po točnih ugotovitvah ob 23 in 16 minut, zelo močan, da je zemlja vzvalovala kot morje, sledil je nato ob 23 in 20 minut drugi sunek, enako, če ne mogoče še silnejši. Tretji je bil ob 23 in 41 minut, četrti takoj nato ob 23 in 45 minut. Ljudje so imeli splošno vtis, da se neprestano trese zemlja in da vse kipi pod njimi.

Potresi pa so se potem še dostikrat ponavljali in kronika naslednjih let česče zaznamuje kak rahel potres. Do oktobra leta 1896 so našteli do 200 raznih potresov. Potresna perioda pa je po mnenju prof. Belarja trajala vse do leta 1899, ko je bila zaključena in so se nato pojavljali potresi bolj poredkoma, kako leto sploh nobeden.

Ti potresi so bili slabi in večidel prve stopnje. Dva občutnejša potresna sunka je Ljubljana občutila v sedanjem stoletju. Prvi močnejši potres je bil na novega leta dan 1926. Ta potres je Ljubljančane zelo zbežal. Po javnih lokalih je nastala tu in tam pravcata panika.

Ajdovščina z bolnišnico in samostanom avguštincev.

V splošni bolnišnici je neko bolnico tako prevzel strah pred potresom, da jo je zadela kap in je umrla. Močan potres je bil tudi 30. novembra 1934. Toda oba potresa nista napravila kake večje gmotne škode.

Mnenja o potresu in vznemirjajoče govorice.

Siloviti potresni sunki so močno vplivali na duševno razpoloženje prebivalstva. Tega se je polotila prava potresna psihoza. Ljudje se niso mogli zlepa pomiriti in so radi verjeli raznim marnjam in vznemirjajočim govoricam. Prve dni po potresu, ko je vladalo tudi zelo slabo vreme, so se med ljudstvom širile fantastične govorice o koncu sveta, da se bo Ljubljana pogreznila, ker se je pod njo ustvarilo velikansko podzemeljsko jezero, kjer voda vre in kipi ter se ustvarjajo močne goste pare, ki bodo naposled vso površino prevrnile. Tem govoricam so dale osnovo še razne »novice«, ki jih je širil dunajski »liberalno-židovski tisk«, da se je zemlja na Krasu silno pogreznila. Tem tatarskim govoricam so naposled izbile dno resne in odločne izjave učenjakov, zlasti izjave resnega geologa prof. dr. Suessa, ki je kmalu po potresu pregledal vse ozemlje na Barju, Ljubljansko, Mengeško in Kranjsko-sorško polje. Ugotovil je, da se zemlja ni nikjer pogreznila in da ni bilo nikjer nikakih zemeljskih usadov. Zanimivo je bilo pač, da so se s šmarne gore in sosedne Grmade krhale velike skale in drčale nizdol na polje. Velikanska skala se je odtrgala na Grmadi in pridrvela prav do Zgornjih Pirnič.

Za velikonočne praznike je bilo sila deževno. Visoke vode so se razlivala po Barju. Na veliko soboto je bila popoldne huda ploha. Izostale so vse velikonočne procesije, ki so se razvile le po cerkvah. V nedeljo je bilo čemerno vreme. Prve dneve po potresu je lil dež. Ljudje so silno prezebali in mnogi so si nakopali razne bolezni. Večina prebivalstva se je zelo prehladila. Ko je nato prvič sonce posijalo, so se ljudje opogumili. Postali so vedrejši in si začeli iskati primernih in varnih zavetišč. Naivni in preprosti ljudje so se dostikrat zatekali k raznim vedeževalkam, da zvedo, kaj bo še vse prinesel potres. Policija je bila naposled primorana, da je zaprla neko tako vedeževalko Franco Lampetovo, ki je po Barju in v mestu napovedovala ljudem iz navadnih

igralnih kart, kakšni potresi bodo še sledili in kako razdejanje čaka Ljubljano, ki se bo vsa pogreznila.

Našli so se tudi ljudje — inteligenti, ki so s svojimi napovedbami vznemirjali javnost. Tako je neki c. kr. inženir Aleksander Zabokrycki poslal mestnemu magistratu kaj malo tolažilno mnenje, da »še ne bodo končani potresi ob Krasu, ker se običajno v desetletju ponavljajo«. Zelo pomirjevalno pa je vplival na ljubljansko javnost neki Carl Bach, po rodu iz Hrvatske, ki je z Dunaja pošiljal skrivnostne brzogovke na ljubljanskega župana. Tako je 25. maja brzogovil županu: »Upam, da morem z gotovostjo čestitati Vašemu tako zelo preizkušnemu mestu in zagotoviti, da so težki trenutki prešli. Od danes naprej ne bo nobenega sunka več, kvečjemu rahla, neopazna tresenja lahko pridejo, ki pomenijo konsolidiranje v stare razmere.«

Človeške žrtve prve potresne noči.

Ze prvi potresni sunek ob 23 in 16 minut je zahteval človeške žrtve. Raz streh padajoča opeka je mnogo oseb poškodovala, ko jim je padla na glavo, ali pa so se ljudje poškodovali, ko so zbegani tekali iz ulice v ulico. Kljub silovitosti potresa pa je bilo smrtnih primerov prav malo. V trenutku prvega sunka je odhajal iz gostilne na Sv. Petra cesti narednik vojaške godbe 27. pešpolka Reinholz. Opeka mu je padla na glavo, da je kmalu nato umrl. Nevarno ranjen je bil policijski stražnik Anton Furlan, ko je nanj padel na Sv. Petra cesti pri hotelu Lloyd dimnik. Tragična je bila usoda črkostavca Ivana Pascheka, ki je za velikonočne praznike prispel iz Šlezije v Ljubljano, da nastopi po praznikih službo v tiskarni Kleinmayr & Bamberg. Ko je odhajal iz gostilne v Zidovski ulici, mu je priletela na glavo opeka, ki ga je močno ranila. Pashek se je še vrnil nazaj v gostilno, a nato se je onesvestil in umrl. »Namesto da nastopi službo, je nastopil pot v večnost,« je zapisal takrat kronist.

Več smrtnih nesreč pa je bilo v ljubljanski okolici. V Zgornji Šiški je omet ubil 70 letnega trgovca Frana Zagarja. Družinska tragedija se je odigrala v Dravljah, odnosno Zapužah v že takrat znameniti gostilni pri »Slepem Janezu«. Gostilničarja Šušteršiča in njegovo ženo je s stropa padli omet potolkel in udušil. Skoraj nič pa se ni zgodilo malemu otročičku, ki je pri njiju spal. Gostilničarja je močno razmesarilo. Njegova žena pa ni kazala nikakih hujših telesnih poškodb. Umrla je bolj iz strahu.

Na Barju na Karolinski zemlji št. 7 je 20-letna šivilja Francka Škrjančeva spala s svojo sestro na peči. Ko je nastal potres, se je zrušil strop in debel tram ji je padel na glavo, da je bila takoj ubita. Njeni sestri se ni nič zgodilo. V Sredinji vasi št. 1 pri Rudniku je na klopi v sobi spal devetleten deček. Nanj je padel strop in ga ubil. Z Ježice je dopisnik sporočil »Slovencu« kratko: »Eden moški je nevarno ranjen, drugi je bil toliko pobit, da je umrl, neko žensko je zaradi strahu mrtvoud zadel, manjših poškodovanj pri ljudeh je mnogo.« Na Črnučah je stropni obok ubil neko dekle.

Ogromna je bila gmotna škoda.

V strahu in trepetu so Ljubljančani na prostem ob dežju pričakovali beli dan. Ko se je zdanilo, se je vsakomur pokazala pred očmi grozna slika potresnega razdejanja. Strašne razvaline in podrtije! Ni bilo hiše, ki

ne bi bila poškodovana. Glavna potresna črta je vodila od Iga čez Ljubljano do Vodic. V Ljubljani je bila glavna potresna zona med Gradom in Rožnikom. Najhuje so bile v tej zoni poškodovane hiše in poslopja med Gosposko in Vegovo ulico. Zanimivo je dalje, da je najhuje trpel levi breg Ljubljanice, manj desni, najmanj pa hiše pod Gradom. Ob levem bregu Ljubljanice se je vila črta od Trnovega in Krakovega, kjer so bile poškodovane nizke hišice prav tako kot visoke, dalje na Breg, Gosposko ulico, Wolfovo ulico, naprej na Sv. Petra cesto. Zelo je trpelo tudi Gradišče in Rimska cesta. Na desnem bregu vsa nabrežja od šentjakobskega mostu naprej, dalje sedanja Stritarjeva ulica, ki je bila takrat zelo ozka in vijugasta, pa tudi okoli Sv. Jakoba je bilo poškodovanih mnogo poslopij, tako reduta in stiški dvorec kakor monumentalna Virantova hiša z drugimi vred. Zelo je trpel tudi Zabjek, kjer je bila takrat jetnišnica deželnega sodišča. Močno je bila poškodovana tudi tobačna tovarna, kjer je bil obrat za nekaj tednov ustavljen.

Zelo so po potresu trpele razne ljubljanske in okoliške cerkve. Stolpi cerkva so se majali, ure so se ustavile. Ura v zvoniku sv. Jakoba cerkve je še dolgo po potresu kazala pol polnoči. Zvonovi so zvonili kakor Ljubljani za pogreb. Trdni ljubljanski grad je pokal. Ljudje so se od groze tresli, da se bo sesul in da bo kamenje drvelo nizdol v mesto.

Komisije, ki so pozneje preiskovale in ugotavljale škodo, so opazile, da so razne zgradbe z meter debelim zidovjem najbolj trpele, kakor n. pr. Virantova hiša z »zvezdarno«, knežji dvorec, kaznilnica na Gradu, deželni dvorec, stiški dvorec, reduta in gimnazija na Vodnikovem trgu. Isto so opazovali pri spomenikih na pokopališču pri Sv. Krištofu. Lažji spomeniki so samo zanihali in se nato po sunkih vrnili v svoj položaj. Visoki in vitki tovarniški dimniki so ostali nepoškodovani. Mestni vodovod iz leta 1890 je ostal popolnoma nepoškodovan.

Zelo so ob potresnih sunkih trpele ljubljanske cerkve, zlasti šentjakobska, trnovska, frančiškanska in šempetrska cerkev. Manj so trpele stolnica, uršulinska cerkev in cerkev Srca Jezusovega. Pri prvih cerkvah so posebno trpeli zvoniki, a tudi notranjščina cerkva. Pri Sv. Jakobu in v Trnovem so morali sneti zvonove. Postavili so jih nato v posebne, z latami sestavljene barake, kjer so dolgo časa potem zvonili in opravljali svoje funkcije. Vse te cerkve so zaprli. Z dovoljenjem škofa dr. Jak. Missie se je služba božja opravljala na prostem, v Zvezdi in na drugih trgih pred cerkvami. V frančiškanski cerkvi so bile uničene freske, v glavni ladji so nastale velike razpoke, ornamenti so bili razbiti.

Cenilne komisije in večmilijonska škoda.

Kmalu po potresu, ko se je Ljubljana umirila in je prestala prvo krizo, so začele poslovati uradne cenilne komisije pod vodstvom inženirjev strokovnjakov, došlih največ z Dunaja od avstrijskih ministrstev. Poslovalo je šest komisij. Njih delo je šlo počasi od rok in so se večkrat čule tudi pritožbe, da so njih cenitve škode na podrtih in poškodovanih poslopijih prenizko postavljene. Komisije so opravljale svoje uradno delo tudi na deželi. Komisije so po pregledu odredile, katere hiše se imajo podreti in iz katerih hiš se morajo ljudje izseliti. Poslovati so začele od 20. aprila naprej in so delale dober mesec dni. Dne 27. maja je »Slovenec« nato objavil po uradnih poročilih splošno cenitev, ki navaja:

Cenitev po potresu poškodovanih poslopij je sedaj do malega končana in presega cenjena škoda vse prejšnje mnenje. Državna poslopja se niso cenila in na Barju se cenitev še nadaljuje. Škoda pri ljubljanskih zasebnih hišah znaša 2.704.100 gld, pri mestnih poslopih 34.000 gld, pri deželnih poslopih 225 tisoč goldinarjev in pri cerkvah, samostanih in župniščih 174.000 gld. Podreti se mora 145, t. j. 10,3% vseh ljubljanskih poslopij.

Po uradnem poročilu je znašala torej gmotna škoda samo v Ljubljani 3.138.100 zlatih avstrijskih goldinarjev.

Mnogo je trpelo tudi podeželje.

Po potresu so bili močno prizadeti tudi razni kraji na deželi, zlasti v ljubljanski okolici, dalje kraji okoli Kamnika, Škofje Loke in Kranja. »Slovenec« je objavljala kratka poročila iz raznih občin in župnij. Povsod je potres rušil in povzročal razdejanja. Najhuje so trpele Vodice pri Kranju. Anton Trstenjak je v svoji češko pisani brošuri o ljubljanskem potresu omenil, da mu je prijatelj iz Vodic pravil, da je tam zemlja valovila, da so se drevesa majala, da je živina tulila, a v gozdovih so se ptiči prebudili in žalostno čivkali. V Vodicah je bilo poškodovanih do 114 hiš, med temi 30 porušenih.

Cenilne komisije so povsod precenile škodo. Škoda na deželi je bila cenjena: cerkve 470.000 gld, šole 44.000 gld in zasebna poslopja 3.750.000 gld.

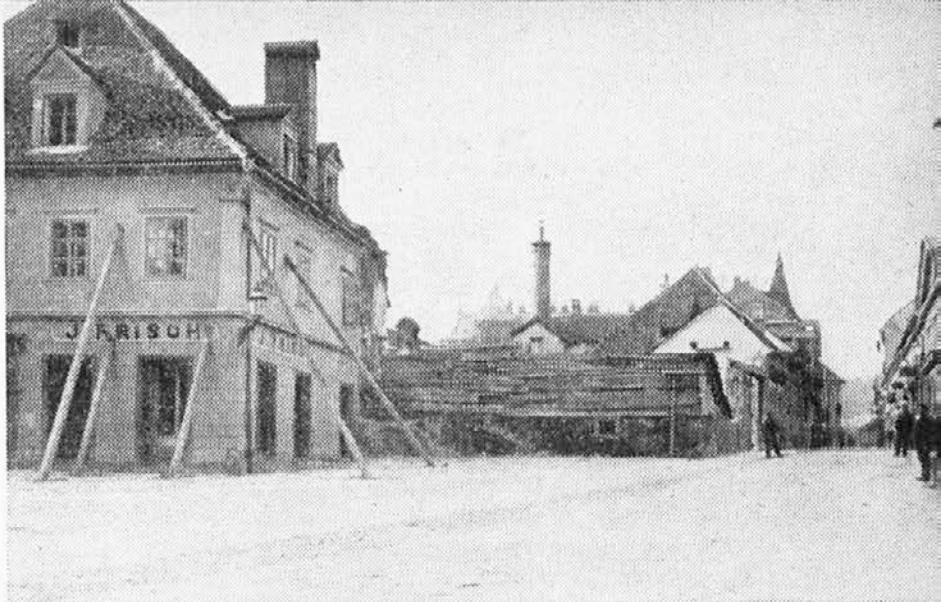
Po teh podatkih je torej znašala celotna po potresu v Ljubljani in na deželi povzročena škoda 7.402.100 goldinarjev.

Trenutki panike ob potresu.

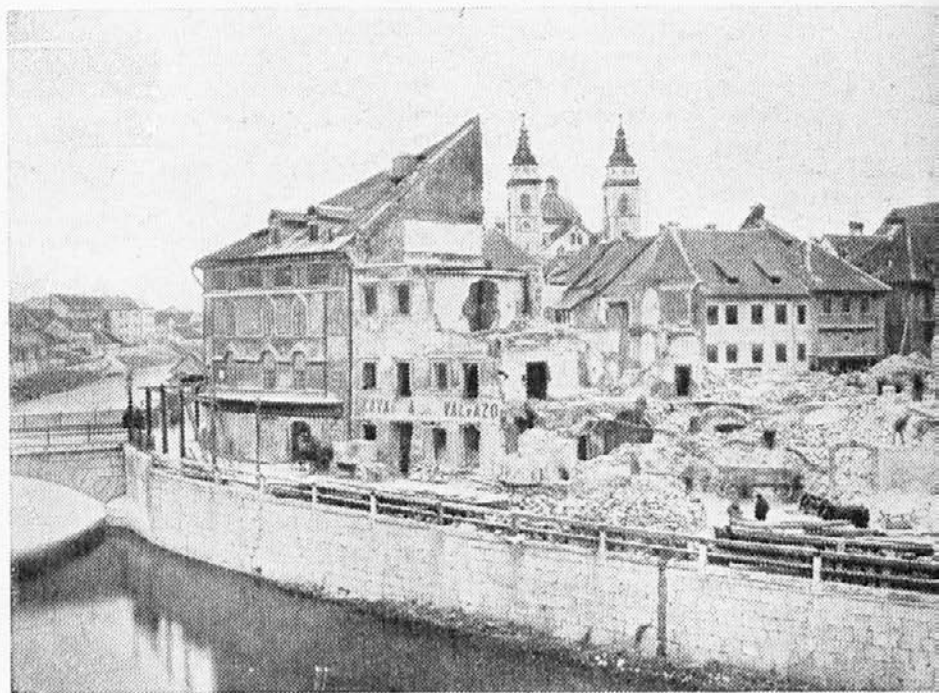
Mnogi očividci so podali zanimive opise o trenutkih panike, ki se je pojavila ob prvem potresnem sunku. Splošno sliko panike lahko zgostimo v tale opis:

Ob 11 in 16 minut je brez predznakov zabučalo pod zemljo, od juga proti severu, nekateri potresni sunki, kakor trde mnogi, so prihajali od nasprotni smeri. Bučalo je tako, kakor da bi prihajal težak in dolg tovorni vlak. Zaslišal se je silen pok. Nekateri so opazili čudovit svit na nebu. Mesto se je streslo. Vse je začelo plesati: oprava, ljudje, živali in perutnina. Vse se je trgalo: zidovi, tramovi, okna, vrata, zavese. Vse je ropotalo: opeka, slike, steklenice, porcelan in druga posoda. Strop se je udiral na speče, omet je padal, razpoke so zazevale v zidovju. Psi so tulili. Hiše so se majale. Naslednji trenutek so ljudje planili iz hiš. Starši z otroki. Nastalo je vpitje. Črna tema je še večala grozo in strah. Može so hiteli reševati bolnike in nositi iz hiš. Po javnih lokalih velika panika. Gostje so drveli na ulice. V restavraciji Slon je igrala damska kapela. Restavracija je bila nabito polna. Nastala je silna panika.

Razne epizode so se dogajale v mestu in prav tako na deželi. V gradu pri Litiji, tako omenja Antonin Trstenjak v svoji bro-

Vhod v Prešernovo ulico z Marijinega trga.

Francovo (sedanje Cankarjevo) nabrežje ob potresu.

Stritarjeva ulica ob potresu.

šuri, so imeli ob nastanku potresa umirajočega v hiši. Ko se je začel ples po sobi, je umirajoči preklinjal, nato molil. Izpod zemlje se je čulo votlo bučanje. Vsi navzoči so bili prepričani, da je sam hudobec prišel po umirajočega.

Oblastva to strašno noč niso izgubila glave. Župan Peter Grasselli je hitel na magistrat in od tam dajal navodila organom tedanje mestne policije. Ukazal je prižgati vse plinske svetilke. Poprej je bila Ljubljana samo na pol razsvetljena. Ob luči plinskih svetilk je bil strašen pogled na podrtije in razvaline.

Zanimivo je, da se v času potresa ni primerila nobena tatvina, noben vlom, tudi noben drug zločin. Celo pijančki in krokarji so izginili.

Ob jutranji zori, ob 4 in 15 min., je bila sila najhujša — eden najsilnejših sunkov je popolnoma zbegal na prostem stoječe, tudi slabo oblečene množice. Ljudstvo je bilo skrajno zbegano. Padlo je na kolena in molilo.

Šele pri belem dnevu se je neprespanim in izmučenim ljudem pokazala strahota potresnega razdejanja. Vse hiše brez dimnikov, strehe razdrte, zidovi nagnjeni.

V tej zmedenosti so se pokazali pogumne mnogi stražniki in prostovoljni gasilci. Ti so povsod hiteli reševati v nevarnosti se nahajajoče ljudi. Kamor si ni upal noben človek, niti tesar niti klepar, je skočil požrtvovalni gasilec. Ti so bili po več dni v službi. Mestna policija je kar 36 ur opravljala službo brez menjave.

V kadeh, pod šotori in v barakah.

Prvo noč ni nihče zatisnil očesa. Vse je bilo na prostem. Nikdo ni legel k počitku. Drugo noč so ljudje prenočevali pod milim nebom, kjer se je nešteto ljudi prehladilo zaradi hladne noči. Zaradi hudega prehlada so umrli trije otročki. Ljudje so iskali zavetje povsod. Spomnili so se na kadi. Dobri trgovec z zeljem Fran Jakopič je na Mirju imel sto in sto kadi in sodov za zelje. Sode so spravili na vrt, jih podložili. In ljudje so se stisnili s svojo skromno posteljnino v kadi in sode!

Iskali so zavetja po vagonih na glavnem kolodvoru kakor tudi na kolodvorih v Šiški in na dolenski strani. Upravi južne kakor tudi državne železnice sta dali vse razpoložljive železniške vagone trpečemu prebivalstvu na razpolago. V 270 vagonih je prenočevalo in bivalo do 3900 ljudi. Pozneje se je število »vagonarjev« nekoliko skrčilo. Do 10.000 ljudi se je izselilo na deželo. Kakor po končani prvi svetovni vojni, ko je bila zelo huda stiska za stanovanja, so se tudi leta 1895 po potresu mnogi ljudje vozili zvečer na vse strani z vlakom; da so prenočili kje pri svojcih na deželi, zjutraj pa so se vračali na svoje delo v mesto. Železnice so za te ljudi znižale vožnjo na polovico.

Vojaško poveljstvo je dalo brezdomcem šotore na razpolago. Bilo je 35 velikih vojaških šotorov. V vsak šotor je šlo do 30 ljudi. Ljudje pa so si tudi sami pomagali. Nekateri so si za prve noči napravili za silo šotore iz rjuh, zabojev, španskih sten in iz raznih drugih predmetov. Pozneje so začeli postavljati lesene barake. Kongresni trg je bil spremenjen v pravo mesto barak. Delali so noč in dan, ob nedeljah in praznikih. Delavcem je škof to dovolil s prošnjo, da opravijo pred delom sveto mašo.

Vreme je bilo silno neprijetno za prenočevanje na prostem. Ljudje so se kar veselili in radovali, kadar je sonce posijalo in jih ogrevalo. Po dobrem mesecu trpljenja jih je pa še napadel mraz. Dne 16. maja je celo snežilo.

Težave s prehrano. Pojav špekulantov.

Na velikonočni ponedeljek, prvi dan po potresu, je bila velika stiska za hrano. Ljudje si niso upali v svoja stanovanja, da bi si tam skuhal kaj gorkega. Na magistrat je prišla velika pritožba, da niso nekateri gostilničarji in restavraterji hoteli dan po potresu, 15. aprila, postreči gostom z jedili. Nekateri to tudi niso mogli, ker niso mogli kuhati zaradi poškodb v kuhinjah. Magistrat je strogo ukazal gostilničarjem, da morajo izvrševati svoj gostinski obrt, drugače izgube koncesijo. Nekateri so hoteli tudi cene jedilom zviševati, kar je bilo prepovedano. Gostilničarji so nato upoštevali vse težave in skušali ljudem postreči z jedili.

Da se omili pomanjkanje, ki je zavladalo med siromašnimi sloji, je bila organizirana akcija za javne kuhinje. Dunajski »Rdeči križ« je poslal v Ljubljano kuhinje, ki so pripravljale topla jedila na raznih trgih, tako pri Sv. Jakobu. Delili so dnevno hrano, kakor guljaž, a tudi merico vina so prejemale ljudje za okrepčilo. Premetene ljubljanske barabice so se znale okoli teh kuhinj tako sukati, da so dobile po več porcij in tudi po več meric vina. Hodile so z lončki od kuhinje do kuhinje. V Ljubljano so prispele iz raznih krajev tudi velike vagnske pošiljke živeža, zlasti moke, krompirja, fižola in graha. Graha je prispelo v mesto toliko vagonov, da so ga pozneje dijaki še tri leta po potresu imeli vsako sredo za prikuho v Ljudski kuhinji.

Za nekatere panoge obrti je po potresu nastopila ugodna konjunktura. Zelo se je začelo razvijati domače opekarstvo. Po opeki je nastalo veliko povpraševanje. Ni čudno, da so mnogi opekarnarji hoteli zvišati cene opeki. Pri 1000 kosih kar od 14 na 20 gld. Temu so se odločilni krogi uprli. Poleg opekarstva je močno napredovalo stavbarstvo, za katero je bila najlepša doba od 1900 do 1905, ko se je v Ljubljani največ hiš po potresu sezidalo, v prvi vrsti velikih stanovanjskih poslopij.

Po potresu prava bela Ljubljana.

Predaleč bi segal okvir tega poročila, ko bi obširneje pisali o silnem razmahu, ki ga je Ljubljana doživela po velikonočnem potresu. V 50 letih se je zunanji obraz mesta sila spremenil in olupšal. Naj omenimo nekaj odstavkov iz zanimivega poročila, ki ga je objavil dunajski dopisnik dr. Kanner v »Frankfurter Zeitung«. Ker so bile hiše po mnogih ulicah vse križem podprte s tramovi, je dr. Kanner nazval Ljubljano »podprto mesto«. Ljubljano je označil kot malo provincijalno mesto, ki ima ozke ulice, stare, nizke in preproste hiše z obsežnimi dvorišči, vmes le prav malo modernih zgradb, na periferiji vrtove z zelenjavo, s kmetiskim prebivalstvom, mnogo cerkva, malo trgov, malo mesto in velika vas — oboje skupaj. Pa dr. Kanner končuje svoje poročilo: »Mora pa se le priznati, da imajo Ljubljančani glavo na pravem koncu. Upanje je, da bo potres povzročil, da nastane iz starega, grdega mesta novo, lepše — resnično, bela Ljubljana.«

Organizirana je bila obsežna pomožna akcija, ki je Ljubljani tudi mnogo pripomogla, da se je kaj hitro postavila na noge in opomogla od strašne potresne katastrofe. Toliko o velikonočnem potresu!

Za konec naj omenimo, da je »Slovenec« objavil na veliko soboto, 13. aprila 1895, velik, pomemben uvodni članek pod naslovom »Velika noč«. Uvodnik razpravlja o ljubezni in pravičnosti. Članek lepo končuje: »Ljubezni in pravičnosti ni mogel ustaviti zmage orjaški grobni kamen, še manj uradni pečat na njem.«

Rojnovenski Mariji

Venec rož imam v rokah,
vidiš ga, Marija?
Tebe naj slavim v solzah,
slišiš me, Marija?

Venec rož, to tvoj je venec,
vzemi ga, Marija!
Mojih svetlih solz studenec
Tebi, o Marija!

Ti brez madeža si vsa,
lepa vsa, Marija.
Slava Ti iz dna srca
mojega, Marija.

Sina si spočela Ti,
blažena Marija;
čista nam ostala si,
čista vsa, Marija.

Teto obiskala si
s sinom, o Marija;
sina blagrovala ti
teta, o Marija.

Sina si rodila nam
deva še, Marija;
mati si vsem materam,
deva še, Marija.

Sina darovala si
Bogu, o Marija;
dar največji dala si
dekla mu, Marija.

Ko si v templju ga našla,
v templju, o Marija,
srečna si objela ga,
srečna vsa, Marija.

In iz groba Ti je vstal,
vstal je, o Marija!!!
Smrt za vselej pokončal,
blažena Marija!

Sin je Mater k sebi vzel,
k sebi, o Marija,
v slavi svoji te objel,
blažena Marija.

Sin je Tvoj v nebesa šel,
k Bogu, o Marija.
Sin je Tvoj v nebesa šel,
blažena Marija.

Svetega poslal Duha,
iz nebes, Marija.
Dal tolažbe, upanja,
Sveti Duh, Marija.

Kronal Te Devico je
sin Tvoj, o Marija.
Zmagala, Kraljica si,
zmagala, Marija!!

Tebi hvala, Tebi slava,
Tebi čast, Marija!
Zvezda morska, bodi zdrava,
zvezda Ti — Marija.

Kmalu te zapustil je,
ubožica Marija.
Pótil pot krvavi je,
pot krvav, Marija.

Bičali potem so ga
do krvi, Marija,
v lice opljuvali ga,
v lice, o Marija.

S trnjem kronali so ga,
s trnjem, o Marija,
z žezlom sramotili ga,
žezlo trs — Marija!...

Dali mu na rame križ,
težki križ, Marija.
Sam je moral nesti križ,
težki križ, Marija.

So na križ razpeli ti
sina, o Marija;
mrtvega objela si
sina, o Marija.

Božja Reč

Božja Reč

Bilo je nekoč

S sladkim občutkom v srcu se vrača človek domov. Tisoč krat vas lahko nosijo koraki proti rodnemu krovu, tisoč krat sladko vam bo pri duši. Kdor ni imel nikoli doma, ki bi ga bil odeval s svojo toploto, ne ve, kako je onemu, ki se vrača k njemu. Komur so bele ceste, tuje strehe in košata drevesa dajala zavetje, ne pozna bolečine, ki ti trga srce, ko prestopiš poslednjič prag svojega doma ter na tihem, a s solzami v očeh vzdihneš: zбогoм, dobri domaki!

Ne bi mogel prešteti, koliko krat sem se vračal domov. Od dišeče pomladi, preko kipečega poletja, ko se mi je klanjalo zoreče žito po polju, pa na jesen s sladkim, medenim ajdovim cvetjem, a tudi pozimi, ko sem slutil, da je mati dobro zakurila veliko kmetško peč, samo da me ne bi zeblo. Poznal sem skoraj vsak kamen na cesti, rožo ob poti. S tisočeriimi sladkimi pozdravi v srcu sem se bližal vasi, pogreznjeni, skoraj skriti, pod temnimi gozdovi za poljem. Z velikim hrepenenjem sem pospešil korake, ko mi je že prepočil prsa vonj domače vasi.

Zahvaljen Bog, da si ustvaril naše domove, kamor se lahko vračamo! Kam bi hodili za Svete noči in Veliko noč, pa ob jasnih poletnih dneh, ko se nebo visoko vzboči in poje vsa zemlja hvalnice Bogu, če nas ne bi pričakovali domovi s starši, brati, sestrami in sosedi in znanci?

Če se malo vrnem v spomine, vidim, da sem se najrajši vračal proti večeru. Ne le zato, ker so me vlaki tedaj prinesli iz daljnih krajev, tudi kadar sem se zjutraj pripeljal, sem se toliko kje zamotil, da sem se bližal domu na večer. Nekam bolj skrivnostno se mi je zdelo hoditi prek polja v večernih urah, ko je pesem dneva že nekoliko zamirala in se je sonce pomikalo za grebene Pohorja spat. V poletnih dneh so se tedaj že nekoliko ohladile prašne ceste in zemlja je bolj sproščeno zadihala v prvem hladu. Pozimi pa je tanka meglica prekrila gozdove in vas, iznad katere se je le še koničasti zvonik vaške cerkve svetil v zadnji luči.

Na nekoliko dvignjenem obronku sredi polja, od koder se prav lepo vidi na vasico, sem navadno obstal. Oddahnil sem si ter uprl oči v hiše: med strehami in drevjem sem jih prešteval in meril. Tamkaj, prav pri najvišji strehi v vasi, tam zraven stoji moj dom. Po dolgem ob cesti, na katero gleda le eno okno. Skozi to okno se vidi bližnjica, po kateri sem navadno odhajal. In skozi isto okno me je navadno takega gledala mati, pomaknjena za rdečkasto kuhinjsko zaveso. Nikoli ni jokala, kadar mi je dala roko, pozneje pa je primaknila predpasnik k očem in si brisala solze. Pozneje, ko sem že koračil po bližnjici. Saj bi tega ne vedel, a sem se enkrat nenadoma vrnil, ker sem bil neko stvar pozabil, ter sem jo našel objokano v kuhinji.

Hiša je bolj nizka, s cestne strani nekam ponižna, vase pogreznjena. Ob eno pročelje se naslanjajo obrabde, po katerih napeljuje oče rozge vinske trte, ki jih od rane pomladi, ko še niso izginile vse krpe snega z zemlje, pa do pozne jeseni, ko poslednje sokove stiskajo v črnkast grozdje, boža tako nežno in skrbno, kakor dobra mati svoje dete. Večkrat sem se že vprašal, kako bi živel moj oče, če ne bi imel od pomladi do jeseni opravka s to vinsko trto, ki jo blagoslovila s trdimi rokami, in če ne bi mogel pozimi natočiti pol litrčka rdeče pijače, jo postaviti na rob peči, da se nekoliko ogreje, in jo potem počasi, kakor kapljice krvi, popiti? Zdi se mi, da bi ne bil več on, če bi mu vzeli njegove ljube, z ljubeznijo obdane obrabde.

Pročelje z okni pa gleda na jug. Tople sapice, ki priplavajo ob slovesu zime čez gozdove in nosijo nemir in življenje s seboj, zadenejo naravnost v okna. Prvo sonce, ki preмага kopice oblakov, posije tako lepo v zatišje pred prag: tam sedita ob nedeljah pod kapom na klopici oče in mati. Mati prebira knjige, bere, polglasno šepetaje, oče vleče iz pipe in se igra z vrtinčastimi oblački dima. Jaz pa, če sem bil doma v takih dneh, sem stekel čez vrt do čebelnjaka in pozdravljal drobne rjavke, ki so prilezle iz panjev na toplo sončece. Ko je kmalu spet zavel hlad, sem se poslavljaj od njih in jim šepetal, naj le bodo pridne, saj bom spet kmalu prišel. Težko mi je bilo ob slovesu od teh pridnih živalic. Koliko krat sem sanjal v mestu o njih: da so rojile, da sem jih v panje usajal, pregledoval in božal, da so se zaganjale vame, ne da bi mi bile kaj hudega storile. Za te drobne živalice sem v študentovskih letih skrbel kakor oče za otroke. Dve leti sem si iz ljubezni do njih pritrgoval od ust, živel v mestu skoraj ob kruhu, samo da sem jim mogel zgraditi ličen lesen domek. Čebelnjak med cvetočim drevjem. A kmalu, ko sem se šele komaj začel prav veseliti z njimi, sem jih moral zapustiti. Zdaj jih niti obiskati ne morem. Uboge rjavke brez skrbnega gospodarja. Kako vam je tam brez mene?

Ob prvem mraku sem bil doma. Tako prvi večer, ko sem se vrnil, prav tako zadnji večer pred odhodom.

Sedem hiš od naše proti vzhodu, pa smo na koncu vasi. Tam stoji na zelenem travniku vaška cerkva. Visok koničast zvonik strmi v nebo. Iz visokih gotskih lin se je razlivala bronasta pesem treh zvonov. Srce mi je vzdrtelo, ko sem jo zaslišal. Toplo mi je postalo ob njej. Ves dan, ko sem še bil za mnogimi hribi, ki so mi zakrivali domačo zemljo, sem hrepenel po njej. Še več: dan, dva, tri poprej sem jo že na tihem slutil in zvečer, ko sem kje v tujem mestu zaslišal zvonove, se me je polotil nemir. Z velikim, neugnanim pričakovanjem sem štel dni in ure, ko bom doma v prvem srebrnem večernem mraku lovil zvoke, ki se bodo podili čez vas in polje.

Tako sem stal ob slehernem povratku zvečer pred hišo in užival ob čudovito lepi pesmi naših zvonov. Z njo sem se potapljal v preteklost, v čase spominov. Skoraj vsa moja mladost je bila povezana s to pesmijo: ob ranih jutrih, ko sem strešel pri maši, — ob poldnevih, ko sem kje na polju, travniku ali v gozdu komaj čakal ta glas, ki je naznanjal Gospodovo uro, da sem se tedaj lahko zravnal, prenehal z delom ter za trenutek služil Bogu, — ob večerih, ko je zvonjenje večne luči pokojno-odmevalo na krilih mraka ter se stapljalo s pesmijo sosednjih cerkv. Kakor topel domač pozdrav mi je bila ta pesem, duša je je bila lačna. Srce mi je napojila in vse moje hrepenenje, v katerem sem trpel daleč od doma, je bilo potešeno. Zvenela mi je kakor ljubeč pozdrav matere in očeta, ki sta se veselila mojega prihoda, kot prijazna dobrodošlica sosedov, znancev in prijateljev. Kadar pa je bilo v nedeljo sveto opravilo na vasi, — to ni bilo vedno, ker je cerkev podružnica — je ubrano trjančenje to slovesno naznanjalo vsem vasem okrog. Stari kovač iz vasi je znal čudovito trjančiti. Menda najboljši čudovito za Sveto noč, ko so v mrazu hiteli zvoki brona od hiše do hiše, naznanjajoč rojstvo Gospodovo.

Ko sem zadnji večer pred svojim odhodom pred hišo čakal na pozdrav zvonov, me je vselej bolelo pri srcu. Zdelo se mi je, da je v teh zvonkih glasovih prvo slovo od doma. Napolnili so mi srce do vrha z neko otožnostjo, ki mi ni dala ponoči spati in ki ni dopustila, da bi bil zjutraj trd ter bi bil mogel oditi brez solz čez prag. Zagrizli so se mi v dušo, da sem še mnogo dni nosil njihov

zvok s seboj, in so se sleherni večer ob prvem mraku oglasili ter mi zbudili spomin na dom in na domače. Ko sem tako poslušal to bronasto pesem, se mi je zdelo, da plava z njo klic s polja, pozdrav iz gozdov in slovo od sleherne hiše v vasi. Slovo od prijateljev in sosedov, katerim nisem utegnil stisniti rok. Slovo od vseh lepih dni, ki sem jih preživel doma, od drobnih čebelic na vrtu, od Polskave, kjer sem se kopal v poletnih dneh, od sleherne žitne bilke, ob katerih me bo vedla pot od doma. Zbogom od vsega, česar se dotakne moj spomin!

Menda sem pred vsakim odhodom pomislil, da bom naslednji večer že daleč proč in me ti zvoki ne bodo dohiteli. Ne dohiteli in ne našli v hrupu velikega mesta. Takrat sem na tihem dejal: jutri bom pa daleč in ne bom videl, kako se bo dom pogrezal v nočno tišino.

Bilo je nekoč... Tako pravijo, da se začenjajo pravljice. Pravljice, ki jim verjamejo ljudje z otroškimi srci.

Vsa ta zgodba o domu in zvonjenju se mi zdi prav tako pravljica. Pa ji verjamem. Saj je bilo res tako nekoč. Danes ni več. Nekje ob cesti stoji morebiti še dom, ki me čaka. Ob topli peči se sama stiskata oče in mati

ter se pogovarjata, da bi bilo lepo, če bi prišel spet kakor nekoč — saj že dolgo nisem bil doma — in bi malo pogledal k čebelarjem ter bi pokramljali ob tihih večerih. A toplega pozdrava, ki me je prvi večer sprejel z visokih lin gotske cerkve, ko je zemlja legala k počitku, ne bi dočakal. In grenko slovo, ko bi se na predvečer odhoda sprehajal pred domom, se ne bi dotaknilo mojega srca. Pisali so mi namreč pred meseci, da naši zvonovi ne pojejo več in ne podajajo rok v pozdrav svojim prijateljem prek polja. Utihnili so, kakor bi se bil razgrnil čez polja in vasi, gozdove in vinograde en sam dolgi veliki petek, črn in tih, poln žalosti in trpljenja. Kdaj se bo pretrgal ta molk in se bodo zvonovi zamajali spet v svetlo jutro?

Tudi vaški kovač je postal baje bolj tih in žalosten...

Včasih, kadar sem prav dobre volje in je tih večer, kakor na vasi, se mi zazdi, da se zbudi nekje prav v globini tenek odmev naših zvonov. Tedaj prisluhnem utripom te pesmi:

Pozdravljena, ki budiš spomin na dom! Pozdravljena tisočkrat!

Severin Šali:

DVOSPEV

Še pomniš, draga: zvezde v noč
so tkale luči svoje,
ko reklo je srce pojoč:
Dekle, pojdiva v dvoje!

Moj dragi, čutiš dih noči
pod spečimi gorami,
ko zgrinjali so nočni sni
meglice nad vodami?

Potopil vate sem oči;
pod nama speče loke
so v dalje črtale poti,
srce si dala v roke.

Lesket neba je pil somrak,
razcvetal zvezdne roje,
dahnila sem ko sij v oblak:
Moj fant, pojdiva v dvoje!

Majdl in Tonefu

Pristopil sem na tvojo stran
ko dan, ki jutro snubi,
ko veter, ki med slutnje tkan,
polje ospi s poljubi.

Na gredah mojih zornih let
cvetele so vonjave
in rože tkale zlat obstret
so v kelihe sanjave.

Od večnosti sva snubljena
šla v siju mladih zvezd,
obkrožal te je, ljubljena,
presladki sen nevest.

Odneseš si me v zlati brod,
srce je reklo moje:
Glej, dragi, senca križa prod!
A ti: Pojdiva v dvoje!

Ilustrirala B. Remec

Kot župnik v Št. Danijelu je iskal ministranta. Oglasil sem se in sem mu potem pomagal pri sveti maši polna štiri leta. Star komaj sedem in dvajset let je bil že župnik. Bil je izredno prijazen in mladosten.

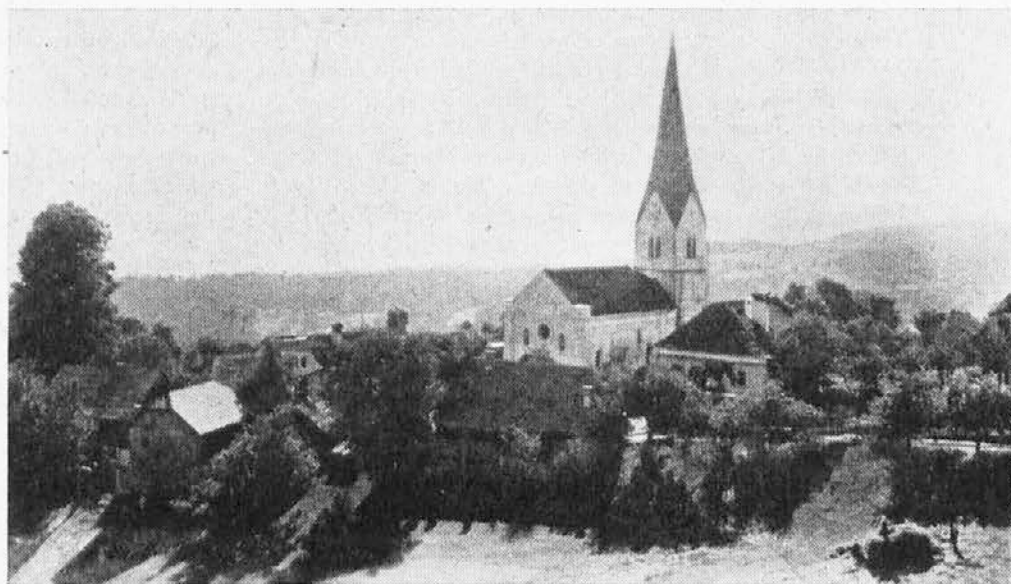
V šoli smo gledali nanj s spoštovanjem. Morda zato, ker je bil videti njegov blede obraz nad črno suknjo — surko — tako resnoben.

Doma smo dosti o njem pripovedovali: kakšen je, kako hodi, mašuje, uči in še kaj.

Njegov najbolj priljubljeni prostorček je bil pri streljarni. V tej utici so imeli fantje spravljen smodnik in okoli 40 možnarjev, s katerimi so na Veliko noč in za farne praznike streljali. Tu je bral in pisal. Tudi za župniščem si je uredil lepo utico in pri kapelici sv. Uršule med lipami je rad posedal. Hodil je okoli večinoma v surki in čepici.

Ko so bile borovnice zrele, smo jih hodili nabirat in mu jih nosili v župnišče. Plačila smo se seveda branili, ker so nam doma tako naročili. Denar smo pa vseeno radi vzeli, saj nam je dal za pol litra kar groš. Drugje si pa dobil za cel liter le šest krajcarjev.

V šoli smo ga radi poslušali, samo njegova štajerska govorica je bila nenavadna za naša koroška ušesa. Posebno še, ker nam je prejšnji župnik Kindlman govoril s češkim naglasom; bil je z Moravskega. Priznam: kadar je rekel med pogovorom: ofca, praf, ali kaj sličnega, smo se muzali in se smejali. No, pa ni

Št. Danijel pri Prevaljah, kjer je Meško najprej župnikoval.

bilo zamere, ne na tej, ne na drugi strani.

K pouku nam je prinašal razne mladinske knjige in liste. Najraje smo brali Krištofa Šmida: Rožo Jelo-dvorsko in druge povesti.

Imeli smo ga radi. Nismo se ga bali, pa tudi skrili se nismo nikoli pred njim, kot poprej pred drugimi »gospodi«.

Videl sem ga, sedeč pod staro tepko, kako jo je primahal po stezi navzdol proti naši domačiji. Če ni šel peš, je jahal na črnem konjiču. Čakal sem, kdaj bo prijezdil, in mu hitel odpirat lesa. Vedno sem dobil petico za to.

Vsak teden enkrat je šel na Prevalje po pošto. Pošta je prihajala tedensko samo trikrat, on pa je dosegel dnevno.

Rad se je ustavljal na »Fari« pri župniku Kesnarju. Ali pa je zašel na drugo stran, v Pliberk k dekanu Bauerju, k blagemu kaplanu Dobrovcu — v Črni spi sedaj večno spanje —, k Hornböcku, ki je deloval v Mežici in s svojimi čudovitim baritonom in s svojimi pridigami razveseljeval in dvigal svoje vernike. Umrl je lansko leto. Časih je zašel dol v Guštanj k župniku Vaclavu Valešu, Čehu, a vnetemu Slovencu. Še večkrat je šel v Mežico k župniku Francetu Premruju, Vipavčanu, zmerom se smejočemu, gostobljubnemu čez mero. Močan, ves življenja kipeč, pa je umrl tri in petdesetleten. Tudi v oddaljene Libeliče k župniku Vogrincu je šel rad na obisk. Mnogokrat je šel po opravkih tudi v Celovec. Kljub dolgi poti od pliberške postaje je bil čil in dobre volje. Dobival je mnogo obiskov. Včasih posamezniki, pa tudi cele družbe.

Poleg Št. Danijela je sooskrboval tudi ekspozituro Strojno, kjer je maševal vsako tretjo nedeljo. Strojna leži 1000 m nad morjem, Št. Danijel 688 m. (Iz Št. Danijela na Strojno je ob lepem vremenu poldrugo uro hoda.) Joj, kolikokrat je prehodil to pot. Podnevi in ponoči, ob lepih dnevih in besnečih nevihtah, v blatu in visokem snegu. Posebno pozimi v snegu in zametih v Strojno. — Ker Strojna ni premogla organista, ga je

Devica Marija na Zilji, kamor se je preselil iz Št. Danijela in je ostal do konca svet. vojne.

vedno spremljal moj oče Boštjan, cerkovnik in organist. (Bil je samouk, not ni poznal.) Silno težko sta zmagovala pot, posebno v deževnih in sneženih dneh. Oče nam je večkrat potožil o tem. Ko sta nekoč zopet gazila silne zamete, se je oče, čeprav krepak in močan, hudo prehladil, zbolel ter nato hiral in star komaj dva in štirideset let umrl!

Po očetovi smrti ga je spremljal in mu igral tam gori moj brat Cenc (Vincenc), tudi organist. Bil je korenjak in pogumen fant, vendar je tudi njega nekajkrat zdelala tista pot. Nekoč se jima je pripetilo, okoli 1904. meseca decembra, da sta sredi zametov, ki so jima segali do ramen, omagala in se vrnila, čeprav sta že videla strojsko cerkev. Ubogi Meškov konjič je obtičal v snegu in sta mu morala delati gaz. Daleč ga pa vkljub vsemu naporu nista spravila in sta ga pustila na Pernačevi pušči.

Koroške zime so hude...!

Prazniki Vseh svetnikov in vernih duš imajo povsod svojo čarobno, mehko-turobno poezijo, na Koroškem pa še lepšo kakor drugod.

Kadar je Meško v cerkvi in na grobovih opravil pobožnost in opomnil tudi, naj farani z miloščino odkupljajo duše svojih rajnih iz trpljenja v vicah, je vselej z dobrim zgledom obdaroval vse berače, ki se naberejo ob tej priliki pred cerkvijo in župniščem. Po tem zgledu so se ravnali gospodarji in gospodinje in po stari šegi darovali čakajočim božcem nalašč za to pečene »hlebčke za verne duše«.

Čez božične praznike je opravljal službo božjo v Strojni. V Št. Danijelu pa ga je ta čas nadomestoval pomočnik iz Celovca. To smo mu šentdanijelčani malce zamerili, vendar mislim, da ga je tja gor vlekel očarljiv prizor, ki ga je tako rad gledal vsako leto, ko so se po vrhovih hribov gibale drobne lučke in se naglo pomikale proti cerkvi sv. Urha. Mikala ga je, kot nam je pripovedoval oče, praznično razsvetljena cerkev ob polnočnici, prepolna vernikov, jaslice pri stranskem oltarju, smrečica in lučke.

Na velikonočno soboto je navsezgodaj maševal, blagoslovil krstno vodo in ogenj v Strojni. Nato je imel opravilo v Št. Danijelu. Še dopoldne je blagoslovil »velikonočni žegen« v cerkvi. Nato je šel blagoslavljal jedila po obsežni hriboviti župniji.

Sela nad Slovenjim Gradcem, kjer je zadnja leta dekanoval.

Povsod so mu v pozdrav streljali s topiči. Ponudili malico, pa je ni vzel, pil je najraje mleko. Najprej na Suhi vrh k posestniku Šumniku, Kosu, Tratniku, Godeu in Rašešniku. Nato na Jamnico h Kajžerju, Zvoniku, Črešniku, Mikelnu in Viniku. Na poti v Strojni se je oglasil pri Smrečniku. Za tem blagoslovitev živil v strojski cerkvi, potem pa še h kmetu Utku in Sabodinu. — Prespal je v Strojni. Na veliko noč je imel opravilo v Strojni že ob štirih, v Št. Danijelu pa ob sedmih zjutraj.

Zaposlen je bil od zore do mraka. To so bili silni napori zanj, posebno, ker je bil rahlega zdravja.

Ko so se začeli Strojanci pripravljati na zidanje šole in bi moral hoditi še v šolo na Strojno, je prosil za faro Marija na Zilji pri Beljaku, ki jo je tudi dobil, vzel več starejšim prosilcem.

Meško, kakor tudi drugi duhovniki na Koroškem, so bili služabniki ljudstva; služabniki v ljubezni. Bog nam daj še takih!

Ksaver Meško:

POT

Res, težka pot. A vendar tudi lepa,
čeprav med trnjem, čez kamenje grem.
Vročina žge. In noga kdaj mi šepa,
a hrepeneč v višave svetle zrem.
Dosežem jih kedaj? Moj Bog, ne vem.
A grem, ker vem, da z mano hodiš ti.
Če malodušnost kdaj teži srce,
mi glas tvoj tolažeče govori:
Prelahke, vem, ti niso te steze,
večkrat zastavlja pot ti mračna meja.
Glej, jaz sem Luč. Vse razsvetli moj sij.
Iščoči duh ti po resnici žeja.
Glej, jaz sem Vir. Nagni se k meni, pij!
V nevarnostih rad večkrat omahuješ.
Čemu ta strah? Z menoj sva Močna dva.
Če si z menoj, življenje, večnost snuješ,
kako bi pot ti v smer napačno šla?
Ko h koncu spehan ves oči zapreš
in v tihi sen po težkih dneh zaspiš,
umiriš se, nič več strahu, zdaj veš:
pri cilju si, nič več ga ne zgrešiš.

Ob 100 LETNICI pesnika Simona Gregorčiča

V letu 1944 je vsa domovina proslavila rojstvo „goriškega slavčka“

Vrsno pod Krnom.
Rojstna hiša
Gregorčičeva.

ter se spominjala 90 LETNICE
slovenskega metropolita in goriškega nadškofa dr. F. B. Sedeja

1854
1931

Boris Kalin:
Portret
nadškofa
v Stični.

Pesnikove podobe iz raznih let.

Msg. Dr. Fr. Sedeju ob Njegovi Konsekraciji.

Molto $\text{♩} = 90$

rit. a tpo

Mož cel na svojem mestu vsakdo bo di, preprosto visoki kaseda sedež naj! Mož

energico $\text{♩} = 100$ $\text{♩} = 87$ *tpo I^{mo}*

pravi v časti vedno bo povso - di Ne stol možu mož stolu da sijaj ml. Mož

Animato

cel na svojem mestu vsakdo bo - di Mož pravi vedno in povso - di In

Iz rokopisne pesmarice skladatelja župnika Kokošarja: Prvi stavek slavnostne Gregorčičeve pesmi za Sedejevo škofijsko ustoličenje, uglasbene 27. febr. 1906. (hrani g. Roman Pahor).

PREŠVEZLEMU IN PRETRILOŠTNEMU GOSPODU

DR. FRANČIŠKU SEDEJU,

KNEZU IN NADŠKOFU GORIŠKEMU

O POSVEČENJU IN UMEŠČENJU 25. MARCA 1906.

○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○ ○

Mož cel na svojem mestu vsakdo bodi,
preprost, visok zaseda sedež naj!
mož pravi vedno v časti bo povsodi
ne stol možu, mož stolu dá sijati

Teško je človek biti, mož še teže
v nemožki, nečloveški dobi ~~mož~~ ty,
kdor pa, da mož in človek je, doseže,
ta vreden je živeti ~~mož~~ na vsaki
Ne stan, naslov, zunanje ne priznanje
čeprav med svetom to največ velja
jeklen značaj, dolžnosti spolnovanje
najvišja, prava dika je moža

Kaj mar mu spomeniki, kaj odlike?
možato deo prva je odlik,
s tem mož si trajne spleta lovorike
gradi si, v srcih večni spomenik

Dolžnosti slednji stan dovolj naklada,
odgovor strog od njih dajal bo vsak
on, kateri vladan je in on, ki vlada,
mirono pa čaka vestni ga možak

Kdor je visok, naj z nižjimi se združi
v ljubezni veži jih poklic njihov
moč združena naj svetu stvari služi
potem ji vsepeh obilen je gotov

Z višav naj solnce sije in naj greje,
nam duh jasneč, množi naj setvi rast;
skrbno pa glej, kdor seme v srca seje,
da sad ljudem bo v prid in stvar v čast.

Nikdar se setev vsa ne vkorenitiš,
nebroj sovragov šteje dobra stvar;
a vzorov višjih svet, ne čas ne vniči
in blaga dela ne zamro nikdar

Vsak delavec za svete smotre bodi,
pri delu vstrajno, neomajno stoj;
kdor pravi mož je vedno in povsodi,
ne svetne, Božje sodbe se ne boji!

In mož Ti boš,
na svojem mestu pravi mož!

Zato pa pozdravljen iz duše vesele,
z višav in nižav naš iskren Ti pozdrav;
pogum, nadpastir Ti prevdane dežele,
ne plaši se truda, ne boj se težav.

Pač breme neahko je to dostojanstvo,
da Bog pa v olajšbo dovolj Ti darov;
da verno izpolniš visoko poslanstvo,
On moč dodeli Ti in ves blagoslov!

S. Gregorčič.

Slavnostni tisk Gregorčičeve prigodnice ob ustoličenju škofa
dr. Sedeja v Gorici. Tri kitice je pesnik pozneje pripisal z
lastno roko na spominski list in ga poklonil p. Otonu Koc-
janu O. C., kar pričuje sam v pripisu.

To mi je v spomin poklonil veličinski gosp.
pesnik sam dne 10. maja l. 1906 v Gorici. -
Prava dostojanstva hvala, ki jo zasluži.

P. Oton Kocjan
Prab. dr. bop.

PRELATU DR. ANTONU BREZNIKU V SPOMIN 1881-1944

Ime rajnega prelata dr. Antona Breznika se je v slovensko kulturno zgodovino zelo močno vtisnilo, saj je bilo njegovo delovanje izredno različno in bujno. Med svoje vrstnike in sodelavce ga štejejo naši duhovniki in učitelji, znanstveniki in vzgojitelji, poljudni znanstveniki in organizacijski delavci pri naših listih in revijah. Največje ime pa si je vsekakor pridobil s svojim delom za dvig in rast našega pismenega jezika.

Polnih trideset zadnjih let njegovega plodovitega življenja je bilo posvečenih raziskavanju vprašanj iz jezikoslovja, kajti vprav trideset let je preteklo ob njegovi smrti (umrl je v Ljubljani dne 26. marca 1944), odkar je kot sotrudnik naše katoliške umetnostne revije *Doma in sveta* napisal znamenito delo *Slovarski navržki*, delo, ki je po svoji vsebini kar najbolj podobno njegovim zadnjim jezikoslovnim vprašanjem, ker se suče okrog besednega zaklada slovenskega pismenega jezika. Od leta 1904. dalje si slede Breznikovi jezikoslovni spisi vse do njegove prezgodnje smrti in tudi še po smrti je naš najvišji zavod, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, katere dopisni član je postal takoj ob njeni ustanovitvi 1937, izdala podobno njegovo delo o slovenskih zloženkah. Tako kaže Breznikovo delo lepo zaokroženo celoto. Vmes pa najdemo kar najbolj različna vprašanja, ki jih je veliki slovničar reševal s strogo objektivno znanstveno natančnostjo in s posebnim darom, s katerim ga je obdaril Stvarnik, da je mogel s tankim ušesom prisluhniti jeziku našega človeka in potem vestno zapisati znanstvene izsledke ter jih uzakoniti v Slovenski slovnici in Pravopisu.

Dolga je vrsta razprav, ki jih je Breznik napisal od 1904 do 1944. Nekatere so strogo znanstvene, da si je z njimi pridobil rajni profesor svetovno slavo, druge pa so bolj splošnega značaja, namenjene v premislek vsemu slovenskemu piščemu občinstvu. Najznamenitejša njegova znanstvena razprava je posvečena slovenskemu glagolu in nosi naslov *Die Betonungstypen des slavischen Verbums*. Objavljena je bila v znanstvenem slovanskem časopisu, Jagičevem Arhivu, 32. zvezek. Vsega obširnega znanstvenega dela dr. Breznika na tem mestu ne bomo naštevali, omenimo naj le glavne

njegove tovrstne razprave: O tujkah in izposojenkah, o slovenskih slovarjih in njihovih virih, o časnikarski slovenščini, o jeziku naših pripovednikov, o stavčni negaciji v slovenščini, o imenovalniku in tožilniku povednega določila, o slovenskih zloženkah, to je

delo, ki je letos že po njegovi smrti izšlo v Razpravah Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Poleg teh glavnih razprav pa je Breznik napisal še dolgo vrsto manjših, ki je v njih na poljuden način govoril o praktičnih vprašanjih slovenskega pismenega jezika. Med temi naj posebej poudarimo važnost njegovega posega v boj za znani Levčev pravopis. V tem boju je enkrat za vselej določil tudi izgovarjavo slovenskega mehkonebnega l kot w na koncu zloga in pred soglasnikom, sprva še nekoliko boječe, ko pa ga je podprl še dr. Fran Ramovš, pa popolnoma določno.

Kot pisec znanstvenih in poljudno praktičnih jezikoslovnih razprav in člankov je sodeloval skoraj pri vseh naših in nekaterih drugih časopisih in revijah, tako pri *Domu in svetu*, *Mentorju*, ki ga je nekaj časa tudi urejeval, *Mohorjevi družbi*, zlasti pri njenih koledarjih, pri *Času*, Jagičevem Arhivu, *krakovskem Roczniku slawistycznym*, *šentviških šolskih Letnih poročilih*, *Časopisu za slovenski jezik*, *književnost in zgodovino*, *Časopisu za zgodovino in narodopisje*, *Slovenskem jeziku* in tudi pri našem Slovenčevem koledarju, ki je v njem za leto 1943.

napisal članek *Kako izgubljam o besede*. Poleg tega pa je vredno omeniti, da je premnogo izmed teh člankov in razprav doživelo tudi ponatise in posebne izdaje. Med take moramo posebej šteti ponatis Breznikovih razprav o jeziku naših časnikarjev in pripovednikov, izšlih prvič v *Domu in svetu* 1933 in 1934, letos takoj po njegovi smrti pa kot posebni, 19. zvezek *Cvetja iz domačih in tujih logov* obenem s Solarjevim uvodom, ki ga lahko štejemo za doslej najpopolnejšo podobo in prikaz Breznikovega življenja in dela med Slovenci.

Če so mnogotere omenjene razprave in članki ostali za naše občinstvo skriti in so jih spoznali le ožji krogi naših izobražencev, sta pa Slovenska slovnica in Pravopis ponesla Breznikovo ime v najširše kroge našega piščega občinstva. Vse od 1916 do danes je njegovo ime tesno povezano z rastjo slovenske opisne slovnice za gimnazije in za znanstveno uporabo. Janežič — Sketova slovnica, ki je bila s svojimi desetimi izdajami od 1854 do 1911 pač že zastarela, je vzbudila v Brezniku misel o potrebi nove, sodobnejše Slovenske slovnice, da je med prvo svetovno vojno izdal svojo prvo slovnico, za njo pa še trikrat: drugo izdajo 1921, tretjo 1924, četrto in zadnjo 1934. V kratkih 18 letih torej kar štiri nove izdaje! To priča o pisateljevi želji, da bi bil čim bolj sodoben, to priča, kako je Breznik sam rasel in se od izdaje do izdaje izpopolnjeval. Posebno zanimanje je vselej vzbudilo stavkoslovje v novi izdaji, saj je prav temu poglavju slovenske slovnice posvečal posebno pozornost in ga nazadnje dvignil na visoko dušeslovno raven. Prav tako je Breznik spoznal zastarelost Levčevega Pravopisa iz 1899 in je zato 1920 priredil svojo prvo izdajo, drugo pa 1935 skupaj z dr. Franom Ramovšem in 1937 njega kratko izdajo. Tako je ves sodobni razvoj slovenskega pismenega jezika s slovnico in pravopisom v zadnjih desetletjih kar najtesneje združen z Breznikovim imenom. Prav izdaje Slovenske slovnice in Pravopisa so Brezniku pridobile ime najodličnejšega poznavalca sodobnega slovenskega pismenega jezika, tako da je bil zadnja leta prav rajni prelat o vseh jezikovnih vprašanjih med nami nesporna osebnost in avtoriteta. Zato je

bil večkrat odlikovan, član znamenitih akademskih družb, izpraševalec pri praktičnih profesorskih skupinah itd.

Odlike njegovega znanstvenega dela so mnogovrstne: bil je najboljši in najvestnejši spremljevalec vseh tokov v sodobnem slovenskem pismenem jeziku, vestni postavodajalec našega živega pismenega in govornega jezika. Ni se zakopal v kupe spisov v svojem kabinetu, marveč stalno prisluškoval živi govorici našega kmeta, ki nam je ohranil našo najčistejšo govorico, in tudi znanstveno rasel iz leta v leto. Izmed slovenskih jezikoslovcev se je največ pečal s slovenskim stavkoslovjem in ga zlasti v zadnji izdaji svoje Slovenske slovnice tako izpopolnil, da se lahko postavi ta del naše slovnice ob katero koli znanstveno delo drugih slovanskih narodov.

Pač pa se je zlasti v zadnjih letih pokazalo tudi nekaj njegovih pomanjkljivosti, ki sicer ne zmanjšujejo njegovega velikega dela, vendar pa se ob mlajših tokovih že občutijo kot nekoliko zastarele. Malce preveč je bil namreč navezan na stare tekste, ki so mu bili premnogokrat začetek in konec za pravilnost sodobnega pismenega jezika. Kar je

bilo tamkaj zapisanega, to je tudi Breznik imel za stalno, nespremenljivo in večno zakonito, tisto je branil vse preveč trdoživo in mimo vseh ugovorov, pogostokrat tudi mimo že ustaljene drugačne rabe (da navedem samo primer s a m sebe in s a m e g a sebe; čeprav je splošno mnenje, da je obojna raba pravilna in dovoljena, ker je tako v pismenem in živem našem govoru, je vendarle, kakor se spominjamo, branil z vso žilavostjo samo rabo: ljubi svojega bližnjega kakor s a m sebe!). Na drugi strani pa je bil nekoliko preboječ, nekoliko pretiha in mirna narava, da bi bil tu in tam pokazal večjo odločnost in neuklonljivost pri odločanju pravopisnih pravil. Zato je ostalo v zadnjem Pravopisu premnogo nedoslednosti, dvojčkov in nejasnosti (n. pr. vprašanje pike za vrstilnimi števniki, zlasti za letnicami; zato toliko nedoslednosti vprav v tem vprašanju, da danes vsak piše po svoje in lahko zagovarja pravilnost svoje rabe: ker pač v pravopisu ni jasne in dokončne odločbe!). Nazadnje naj omenimo še to, da je Breznik pogostokrat obravnaval vprašanje jezika le preveč zunanje, oziraje se predvsem na naš besedni zaklad. To omenjam posebno glede razprave o jeziku naših pripovednikov.

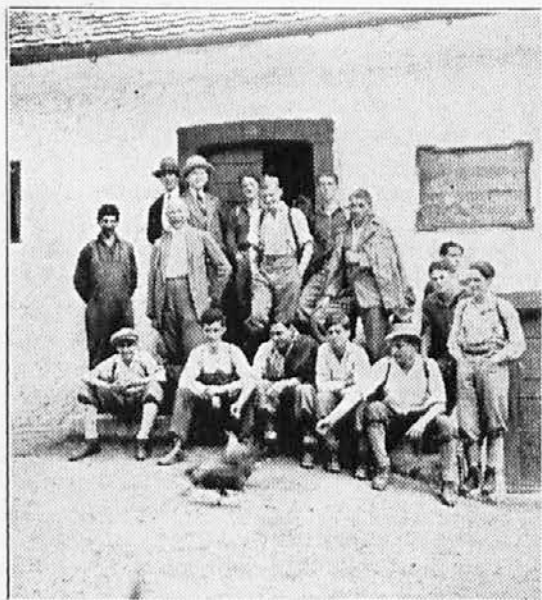
Ta jezik je Breznik obdelal res le glede na besedni zaklad, medtem ko jezika v celoti še ni zajel in z vseh strani obravnaval, kakor bi zahteval omenjeni naslov razprave.

Izven slovniškega delovanja je bil Breznik tudi učitelj in vzgojitelj, duhovnik in vodnik. Kot človek izredno blag in tih, a do kraja resnicoljuben in objektivni. Svojih znanstvenih izsledkov ni zapiral vase, marveč je bilo njegovo delo dostopno vsem, ki so se zanj zanimali. Celó nasvete najmlajših slavistov je rad upošteval in z njimi sodeloval (n. pr. pri Slovenski slovnici za tretji in četrti razred srednjih in sorodnih šol 1940).

Zadnje čase je bil bolehen in letošnja pomlad ga je pobrala. Mnogo je imel še pripravljenega, s čimer bi bil rad obogatil slovensko jezikoslovno znanost. Upamo, da njegova bogata zapuščina ne bo stihnila, marveč da se bo našel kdo, ki bo objavil pomembne jezikovne stvari iz prelatove zapuščine. S to željo se Slovenčev koledar poslavlja od svojega velikega in odličnega sotrudnika, obenem pa z upanjem, da bo rajni naš prelat kmalu našel sebi vrednega naslednika v ljubezni do slovenskega jezika in do umotvorov v čisti slovenski besedi. Franc Jesenovec.

K 100 LETNICI rojstva Josipa Jurčiča

Obenem z goriškim pesnikom smo v letu 1944 praznovali tudi stoletnico rojstva dolenjskega pripovednika.

Dijaki pred Jurčičevo rojstno hišo na Muljavi.

Janez Cesar, član Narodnega gledališča, v vlogi Krjavljica, nesmrtna stvaritev Jurčičevega peresa.

Josip Jurčič leta 1877.

Pogovor z Rikom Debenjakom

SLIKARJEM NOVEGA SVETEGA MIKLAVŽA V LJUBLJANSKI STOLNICI

Akaderskega slikarja Rika Debenjaka poznajo bralci Slovenčevega koledarja že iz prvega letnika, ko smo dali kot prilogo barvano reprodukcijo njegove »Goriške Marije«, ki se je tako priljubila našim bralcem, da marsikod visi v okviru družinski sobi. Ko smo se tedaj odločili, da prinesemo to podobo v Koledarju, je slikar sam ležal hudo bolan v bolnišnici ter so mu zdravniki prerokovali samo še nekaj tednov, niti ne več mesecev življenja. Prav res čudežno — kakor je menil pokojni primarij dr. Cholewa, ki ga je zdravil, — se je izlečil in odslej je priredil že več svojih razstav in se uveljavil v naši javnosti kot grafik in slikar tihožitij kakor tudi velikih platen. Ko je v zadnjem času po smrti mojstra Riharda Jakopiča najel njegov atelje, ga je priredil v stanovanje, kjer zdaj živi svoje mirno in urejeno družinsko življenje. Obiskal sem ga prav v tem stanovanju, ki na zunaj nima nikakor privlačnega vhoda: navadna skedenjska vrata vodijo pod podstrešje kot na senik, kar je ta stavba še pred desetletjem bila, le desni kot je prezidan v atelje, kjer pa je zdaj spalnica in kuhinja, delovna in družinska soba obenem. Bila je doma samo gospa Berta, profesorica, s sinčkom Darcom, ki me je prijazno sprejela in me pridržala, naj

Slikar Debenjak slika oltarno podobo na malem koru v stolnici.

Studija glave po naravi za sv. Miklavža.

počakam trenutek, saj se Riko mora vsak čas vrniti iz stolnice, kjer slika sv. Miklavža.

»Saj prav zaradi sv. Miklavža sem prišel. Ali ga ne slika doma v ateljeju?«

»Kako pa, saj ni mogoče! Podoba, ki ima štiri metre v višino? Slika jo v stolnici na stranskem koru na evangelijski strani nad prižnico, od cerkvene javnosti ga loči samo zavesa. Tu že dva meseca slika in prihaja domov premražen in utrujen. Zdaj mora vsak čas priti: kot vidite, je kosilo že pripravljeno.«

Medtem sem si ogledal njegov atelje: visoka okna so odprta proti jugu in zahodu z lepim pogledom na trnovsko cerkev, s panoramo, ki smo jo tolikokrat in v najrazličnejših barvah videli pri mojstru Jakopiču. In res: tudi nekaj teh Jakopičev visi na steni, malo dalje Grohar, potem pa skice njegovih lastnih tihožitij, radi-rank in skic za oltarne slike, celo severno stran pa zavzema njegova velika podoba »Moja mati«, ki jo poznamo z razstave. Ta podoba mu je draga, ker mu je spomin na mater, ki mu je umrla pred letom dni.

Medtem je prišel Riko in me s svojo široko gesto in donečim glasom hrupno pozdravil. Ker sem vedel, da ga čaka kosilo, sem se opravičil, pa takoj začel z namenom svojega prihoda:

»Da veš, zakaj gre: slišal sem, da slikaš novo oltarno podobo za našo stolnico po naročilu samega gospoda škofa. Novi sv. Miklavž, to ni kar tako! Za svetega Miklavža ali pa malo pozneje bomo tudi mi izšli s Koledarjem, pa sem prišel na misel, da bi letos Tvojega Miklavža dali za celostransko prilogo, na žalost ne barvano, zraven pa še nekoliko besed o tem, kako si delal in kaj Te je pri tem vodilo. In zato še malo počakaj s kosilom, med tem časom Te bom pa jaz zabaval z vprašanji, in čim prej mi boš odgovoril nanje, prej bom šel in Te pustil v miru. Da takoj začnem:

Kako si postal cerkveni slikar, ali kako bi Te imenoval spricho časti, ki Ti je bila podeljena z naročilom, da za našo osrednjo cerkev narišeš glavno oltarno podobo in postaviš v kot Langusa?«

»Kot se boš spominjal najinega pogovora še na moji bolniški postelji tam v šempetrski kasarni pred mojo prvo razstavo, sem Ti že tedaj zaupal svojo željo, da bi bil rad slikar širokih in velikih platen in da je ves moj študij šel za tem, da se približam starim mojstrom. Ko sem končal v Beogradu in mi je na tamkajšnji prvi razstavi dr. Korošec odkupil toliko slik, kakor nisem pričakoval, me je tudi ministrsko nagradil ter mi svetoval, naj grem v svet, toda vrnem naj se takšen slikar, da me bodo ljudje razumeli. Nisem si tega nauka vzel za vodilo zaradi njega, toda hvaležen sem mu, da sem z denarjem za odkupljene slike lahko šel v svet, v Francijo, Nizozemsko, Nemčijo, ne pa v deželo klasične umetnosti, v Rim, kajti kot — italijanski emigrant, kot goriški Slovenec, se tam nisem smel prikazati. Po največjih galerijah klasične umetnosti — tako v Parizu v Louvru in

Prvi osnutek sv. Miklavža v skicirni knjigi.

Luxemburškem muzeju, kakor v galerijah v Bruslju, Curihu, Haagu, Monakovem in na Dunaju — sem risal in slikal pred največjimi umetninami, se skušal z učenjem pogrezniti v njihovo umetnost ter si prisvojiti njihovo tehnično vednost. Tako sem se resnično vadil pri vseh slogih ter si prisvojil precejšno tehniko, kar pa mi ni veljalo kot cilj, temveč samo kot sredstvo in orodje, da bom na osnovi vseh tehničnih pridobitev mogel kdaj ustvariti kaj svojega in svojkega. Zato je prvotni eklekticism pri meni, ki so ga nekateri zaničljivo in omalovažujoče krstili za »sračje gnezdo«, razumljiv pri slikarju, ki se je marljivo učil pri galerijskih umetninah. Ni me tega študija sram. Eno prvih večjih kompozicij, ki so nastale v tem času, je prav 'Goriška Madona', o kateri lahko rečem, da je ideja čisto moja, svojska in domača, dočim je barva in kompozicija razumljivo še pod vplivom svetovnih klasičnih del. Odslej sem iskal vedno bolj svojo in svojsko pot, zlasti po svoji ozdravitvi. Votivno podobo 'Pietà' za zavetišče v Zeleni jami sem slikal še v postelji ter je izraz še duševno pobitega človeka, ki pa se vendarle že dviga v življenje. Potem sem iskal svojo pot v grafikah in tihožitjih, portretih in kompozicijah ter tudi v barvah, v manjših stvareh tudi, dasi sem vedno hrepenel po velikih platnih, kjer šele bi mogel sprostiti svojo domišljijo. Tako sem zasnoval v radiranki, torej v malem, svojo veliko kompozicijo 'Svetogorska procesija', katero bi rad kdaj izdelal v monumentalnih razmerjih, kakor je zasnovana. Ta kompozicija je že vse bolj razgibana, kakor pa Goriška Madona, ter že spominja na baročno dinamiko, ki pa se mi zdi zelo naša: saj nazadnje estetsko občutje našega ljudstva temelji na baročni umetnosti naših cerkvenih mojstrov in ljudskih rezbarjev. Nisem pa imel možnosti, da to svojo v radiranki zasnovano množico romarjev prenesem na veliko platno in v kontrastne barve, kar

mi ostaja še vedno želja. Dobil pa sem medtem naročila, naj napravim kopijo Brezjanske Marije za stolnico, kar so poskušali že nekateri slikarji pred mano, pa jim ni uspelo. Za tako delo je namreč potrebno tudi resnično nekaj 'tehničnega mojstrstva'. Kakor je videti, je naročniku, ljubljanskemu kapittlju, bilo delo všeč, kajti pred dvema mesecema sem dobil od prevzvišenega škofa dr. Rožmana naročilo za novo oltarno sliko svetega Miklavža. Predložil sem skico dekanu kanoniku dr. Kimovcu, ki je sklical svojo komisijo, in ta je skico sprejela ter mi zasnovo dala v izdelavo. Tako sem postal, kakor si hotel vedeti, cerkveni slikar; zanimivo, da sem pričel pri naši — prvi cerkvi; odslej gre pot lahko samo navzdol do podružnic...«

»Dragi Riko, preden Te povprašam o podrobnostih pri ustvarjanju sv. Miklavža, Te prosim, da mi razode-
neš malo svojo načelno misel o cerkvenem slikarstvu.«

»Pri ustvarjanju liturgičnih umetnin ne sme biti merodajen tvoj subjektivni okus, tudi ne muhaste in spremenljive šege časovne mode, temveč le določila in cerkveni predpisi, ki so potrebni in nujni, kajti ta umetnost mora služiti nekemu namenu ter je zato nujno socialna, namenjena skupnosti. Želja in volja naročnice je gotovo ta, da naj bo slika, ki se rabi pri bogočastju, kolikor mogoče prikladna svojemu lepemu namenu. Da ta namen — pobožnost ljudstva — doseže, potrebuje Cerkev

Načrtni zasnitek za sv. Miklavža, po katerem je bilo naročilo odobreno.

tudi zunanji blesk, zunanjo lepoto, ki pospešuje gorečnost. Cerkev svojih določil ni dajala kar tjavdan, ampak je imela zato vselej svoje vzroke. Takšna cerkvena slika mora biti duhovna, dvigniti mora človeško realnost nad materializem zemlje ter ji dati nadčasovno pomembnost, mora pa biti ta umetnost socialna, razumljiva čim širšim plastem naroda, torej čim bolj ljudska, pa vendar visoko umetniška po svojem osebnem zamahu in doživljanju notranje vsebine. Cerkvena umetnost bo še dolgo nujno realistična, toda s svetlobo in z iluzionizmom bo podarjala nadzemske ideje.

Sicer sem pa tudi o svetni umetnosti mnenja, da mora plemeniti naš značaj ter mora v nas vzbujati narodno samozavest, biti izraz naše življenjske sile ter mora nove sile zopet vzbujati. Slikarstvo, kakršno zahteva danes narod, mora biti odraz njegovega življenja, pa tudi njegove duše s tem, da jo dviga nad bežne in nedoločne trenutke. Mi živimo danes v sporu: kaj naj slikar slika? Ali izključno bežna socialna vprašanja sodobnosti, ali naj bo zvest onim neusahljivim zakonom, ki izhajajo iz večnega bistva vsega duhovnega, s poudarjanjem tiste barve in forme, ki daje življenju višjo nadčasovno in nadosebno značilnost? Mislim, da mora tudi sodobna umetnost služiti večno socialnemu, večno ljudskemu in večno človeškemu sploh. Tehnično pa mora upoštevati vse, kar je bilo pred njim, in zopet računati s tem, kar utegne biti za njim. V tem je poslanstvo tudi sodobnega slikarstva.

To je moje mnenje o cerkvenem kakor svetnem slikarstvu. Mogoče sem se nerodno izrazil, je pa utrgano iz moje duše in mi daje moč pri mojem delu.

»Kako si prišel do tega, da si novo podobo svetlega Miklavža naslikal tako baročno?«

»Prvič sem se moral prilagoditi arhitekturi in slikarstvu vse cerkve, kajti izrecno mi je bilo naročeno, naj napravim tako sliko, ki bo v skladu z okoljem. Zato sem dobro premotril oltar kakor tudi Quaglijeve slike pri glavnem oltarju. Langusov sv. Miklavž ne spada v to okolje, ker je oseba premajhna, je v naravni velikosti, namesto da bi bila nadnaravna, kakor so Quaglijeve osebe, ki potemtakem prerastejo glavno osebo v oltarni sliki. Če primerjam svoj notranji razvoj, vidim, da sem se tudi sam precej približal baroku. Če je bila namreč 'Goriška Madona' še zelo klasična, je 'Svetogorska procesija' že vsa v baročnem razmahu in dinamiki, pa tudi svetobi, kajti tak zamah in razgibanost terjajo že razsežnosti same. Podoba sv. Miklavža mi zato slogovno in kompozicijsko ni delala nobenih težav, bil sem že notranje disponiran za podobno ustvarjanje. Tudi je današnji čas prav tako duhovno razklan, kakor je bil tedaj baročni čas tridesetletnih vojsk: na eni strani brutalnost, surovost, vojske in vsa tema, na drugi plemenitost, molitev, dobrosrčnost, mistika, vsa svetloba. Razgibanosti pa je povsod toliko, da sploh ničesar ni stalnega, trdnega, vse samo prelivanje barv in vihar. Tako sem tudi sv. Miklavža postavil v viharne vrtince nad Ljubljano, da poudarim viharne čas in dobim zamah in dinamiko, ki mi je dala lepo priložnost za baročno osvetlitev.«

»Zdaj pa opiši čisto navadno tehniko svojega dela pri tej podobi?«

»Slika naj bi bila štiri metre visoka in dva in pol metra široka. Ta razsežnost mi je bila dana z naročilom. Zato mi je bila prva naloga, kako postaviti figuro v določeni prostor. Ta naloga kompozicionalno ni bila tako težka kakor razporeditev svetlobe in barve. Zato sem si predhodno napravil temeljite študije, barvno skico, ki

Prvi zasutek oltarne slike za cerkev sv. Pavla na Vrhniki.

naj bi ustrezala poznejšemu vtisu glavne slike v vzvišenem oltarju. Da bi razgibano podal kompozicijo in barve, sem imel v vidu dve diagonali: prvo, ki jo ustvarja sama figura z angeli, drugo pa svetloba z leve na desno. Ohraniti sem moral tako ravnotežje slike v celoti. Da bi pa podoba imela tudi lokalni pomen, sem si spodaj rezerviral prostor za Ljubljanski grad in stolnico, kar naj poudari, da je naslikani svetnik patron ljubljanske stolnice in škofije. Kar se tiče barv, sem pazil na to, da se oltarna slika ne bi bila z okoli stoječimi Quaglijevimi, ki so zgrajene v dveh kombinacijah zelene, tople oker in rdeče. Zato sem na svojo sliko postavil ozadje v zelenomodrih tonih, figure pa v toplih zastrtih barvah, da sem tako povezal arhitektoniko in sliko. Figuro sem zaradi tega delal tudi v nadnaravni velikosti, ne v naravni kakor Langus: moj svet Miklavž je visok dva metra in pol. Postavil sem ga v zorni kót nekako iz središča cerkve, kajti za pravo vrednotenje je potrebna razdalja. Mogoče bo zanimalo koga tudi to, da sem figuro in ornate ter rekvizite delal večinoma po naravi. Ne da bi ne mogel napraviti kompozicije po spominu,

temveč šlo mi je za to, da dobi vsak predmet res svoj blesk in svojo nazornost, pravo perspektivo. Tu mi je šel prevzvišeni gospod škof sam zelo na roko: po trikrat na teden me je obiskaval pri delu na koru ter mi dal na razpolago vso svojo škofovsko opravo, v katero se je potem napravil bogoslovec in mi poziral. Knjigo in roke sem delal doma, prav tako tudi model za obraz svetega Miklavža. Vzel sem več študij glave po naravi, potem pa si ga nekako idealno preustvaril, da sem ga lahko razsvetlil odznotraj z neko svetniško glorio.

Čisto tehnični postopek pa je takle, če Te zanima: slikana je na laneno platno, ki ga je bilo danes težko dobiti; na oljnati osnovi, na torniranem temelju sem v devetih dneh z ogljem narisal osnovno podobo, to sem fiksiral ter jo prevlekel z osnovno barvo, za katero sem si izbral srednji ton, tako da sem ta ton barve lahko višal ali globil po končanem delu. Sliko sem delal dva meseca v tem jesenskem vremenu na nezakurjenem koru, zaradi alarmov večkrat po več ur skupaj, kar me je precej utrudilo. Tudi mi je bilo težko, ker nisem imel prave razdalje in odmika, zato sem si moral pomagati z narobe obrnjenim kukalom. Pa to so že samo po sebi umevne težave pri vsakem rokodelskem opravi in zato ne kaže, da bi se pritoževal čez nje ali Ti jih razlagal. Zdaj je vse za mano in sem vesel, da sem delo lahko v pravem času končal.

»Še to, Riko, kar je nujno za na konec vsakega podobnega pogovora: kakšne načrte imaš za najbližnjo bodočnost, to se pravi: Kaj delaš in kaj snuješ v svojih mislih? Še to mi povej, potem Te bom pa pustil v miru kositi, prav res!«

»Zdaj delam načrte za oltarno sliko na Vrhniko pri svetem Pavlu. Naročilo imam, naj postavim v oltar zaščitnika farne cerkve sv. Pavla pa Brezjansko Marijo, ki ščitita v teh vojnih časih Vrhniko in cerkev. Prvo skico za to podobo Ti lahko pokažem. To delam ta hip. V mislih pa imam velika zgodovinska platna iz slovenske preteklosti, kjer bi lahko razvil do viška svojo domišljijo in tudi svoje znanje. Zavedam se v polni meri pri takem delu nevarnosti, da slikar zaide v literarnost, toda prav tako se zavedam potrebe take umetnosti za naš narod. Iz umetnostne zgodovine drugih narodov vemo, da ima vsak narod svojo zgodovino opevano prav tako v literaturi kakor v slikarstvu, pa da te slike spadajo med najvišje narodne vrednote brez ozira na to, da imajo velik narodno vzgojni vpliv na ves narod. Kakšen pomen ima Matejko za Poljake! Ali niso potrebo po zgodovinskih motivih zaslutili tudi tisti naši možje polpreteklosti, ki so razpisavali nagrade za slike iz slovenske narodne zgodovine? Ali ni tako naročilo rodilo največjo našo zgodovinsko sliko in tudi umetnino Kosovo, Gosposvetsko ustoličenje na naši banovini? Umetnost mora vzbujati narodu samozavest. Skicirane imam že Tolminske puntarje, kakor jih je v literaturi ustvaril Pregelj. Nanje me veže ljubezen do moje ožje domovine, saj je z njimi povezan tudi moj rodni Kanal. Take slike naj bi bile izraz narodove življenjske volje in samozaupanja in slikar, ki bi jih res slikarsko monumentalno podal, bi — mislim — naredil veliko narodno in umetniško delo. Meni je nekaj takega zdaj ideal, s katerim se pečam v svojem srcu, če mi ga bo pa uspelo vsaj nekoliko doseči, bom bodočnosti za to zelo hvaležen.«

Nekaj narodnih pregovorov iz vrhniške okolice

1. Kdor se pred bojem hrusti, prvi mesto zapusti. (Vrhnika)
2. Česnjevo cvetje in beračeva molitev ne izdasta dosti. (Vrhnika)
3. Ponižnost je Bogu in ljudem ljuba. (Vrhnika)
4. Boj se tega, ki rad prisega! (Vrhnika)
5. Zdravnik ima zdravilo, Bog pa zdravje. (Vrhnika)
6. Gospoda ljubi veliko oko. (Vrhnika)
7. Kakor ni gartrože brez trnja, tako ni človeka brez napak. (Vrhnika)
8. Kadar puška poka, kolo ne igra. (Vrhnika)
9. Kadar ni dediščine, se otroci na grobu ljubijo, če pa je je kaj, se grdo gledajo. (Vrhnika)
10. Dobra mladina, srečna domovina. (Vrhnika)
11. Srečen je zakon, če ga Bog zveže; če ga pa hudič, je za nič. (Stara Vrhnika)
12. Gleda, kakor bi mu oči izkapale. (Stara Vrhnika)
13. Gospoda si oči ne izkljuje. (Stara Vrhnika)
14. Sonce ne sije tako lepo kakor materino oko. (Stara Vrhnika)

15. Z njeno lepoto je čez poldne. (Stara Vrhnika)
16. Zunaj lepota, znotraj praznosta. (Stara Vrhnika)
17. Še božjega groba neče nihče zastoj čuvati. (Stara Vrhnika)
18. Kdor je v življenju skop, njemu bodo psi izkopali grob. (St. Vrhnika)
19. Kadar se v hiši krsti ponavljajo, na smrt se stari pripravljajo. (Stara Vrhnika)
20. Bog ne ostane nikomur dolžan. (Verd)
21. Kdor dela brez božjega blagoslova, cepi mladiko na suho drevo. (Stara Vrhnika)
22. Noč nima oči. (Verd)
23. Lepše česnje rasto na koncu vej. (Verd)
24. Česar ni, vsa vojska ne vzame. (Verd)
25. Zakonski stan je solzni dan. (Verd)
26. Ako sosedova hiša gori, pazi na svojo. (Verd)
27. Domače perilo naj se doma pere. (Verd)
28. Bog ne plačuje vsako soboto. (Vel. Ligojna)

29. Dobro storiti, pa ne okrog zvoniti. (Vel. Ligojna)
30. Modri nosi jezik v srcu, ne-spametni pa na jeziku. (Mala Ligojna)
31. Dokler je Bog in dobri priatelj, se ničesar bati treba ni. (M. Ligojna)
32. Bog ne vleče nikogar za lase v nebesa. (Horjul)
33. Kdor zatira stare običaje, ga zatira Bog. (Horjul)
34. Kjer ni mirnih ljudi, tam ni božjih otrok. (Horjul)
35. Solza pobožnemu ne pade na tla, v večnost puhti. (Horjul)
36. Lepota brez pameti je pusta. (Horjul)
37. Kdor se med trnjem plazi, hlače raztrga. (Horjul)
38. Bos ne hodi v trnje! (Horjul)
39. Bog daje lek in prelek. — (Bevke)
40. Čast, zakon in oko ne trpe šale. (Bevke)
41. Je priliznjen, da se mu oči smejejo. (Bevke)
42. Od zunaj lepo, od znotraj gnilo. (Bevke)
43. Trn izza mlada bode. (Bevke)

44. Kdor s tujim denarjem hišo zida, kamenje na svoj grob nosi. (Bevke)

45. Če vlečeš ti svojega očeta do praga, bodo tvoji otroci tebe čez prag sunili. (Bevke)

46. Kdor na vso moč zdoma sili, ta se na tujem v blato usede. (Bevke)

47. Bilo je obiskovalcev kakor pri božjem grobu. (Bl. Brezovica)

48. Kar se revežem da, nič v skrinji ne zmanjka. (Bl. Brezovica)

49. Kdor rad kruh deli, se mu v roki množi. (Blatna Brezovica)

50. Kogar ima Bog rad, ga s križi obiskuje. (Blatna Brezovica)

51. Komur Bog pomaga, ta vse premaga. (Blatna Brezovica)

52. Kam če solza, nego na oko. (Blatna Brezovica)

53. Pravica je umrla, resnici so pa oči izkopali. (Bl. Brezovica)

54. Hleb dela obraz lep. (Blatna Brezovica)

55. Vsak ima svoj trn. (Blatna Brezovica)

56. Vsaka roža ima svoje trnje. (Blatna Brezovica)

57. Človeku je treba dveh reči: dobrega slovesa in dobre vesti. (Bl. Brezovica)

58. Boljši je en mir ko sto vojsk. (Blatna Brezovica)

59. Modri glavi eno oko dosti. (Blatna Brezovica)

60. Tudi modri možje včasih greše. (Blatna Brezovica)

61. Vsaka pot ne drži domov. (Blatna Brezovica)

62. Kdor z denarjem kam ne ve, naj hišo zida in se pravdati začne. (Blatna Brezovica)

63. Človek sklepa, Bog sklene. (Velika Ligonja)

64. Bog ne potrebuje spletene šibe, ampak hudobnega človeka, da nas tepe z njim. (Lesno brdo)

65. Kadar nevarnost do vrha prekipi, božja pomoč več daleč ni. (Lesno brdo)

66. Kakor ti Bogu, tako Bog tebi. (Lesno brdo)

67. Mirna vest je najboljše zglavje. (Lesno brdo)

68. Dober je domček, če ga tudi ni več kakor za en bobek. (Lesno brdo)

69. Ni sreče doma, kjer ni Boga. (Lesno brdo)

70. Brez Boga ni sreče doma. (Razor)

71. Težko hiši, ki nima gospodarja, težko vojski, ki nima poglavarja. (Razor)

72. Kdor gre na božjo pot, nič ne peša. (Podlipa)

73. Kdor mater tepe, mu roka usahne. (Podlipa)

74. Dandanes nimajo ljudje ne vesti ne masti. (Podlipa)

75. Kdor ob nedeljah dela, težko umrje. (Log)

76. Ves svet oko božje. (Log)

77. Gorje hiši, v katero ljudje nočejo! (Log)

79. Najsrečnejše ljudi — poštenje rodi. (Dragomer).

Vladimir Pfeifer

Dr. V. Meršol:

Napredek v zdravljenju nalezljivih bolezni

Največje bogastvo za posameznika in družino je *zdravje*. Dokler sta zdrava oče in mati, lahko delata in skrbita za družino; dokler so zdravi otroci, vladata v družini veselje in sreča. Vrednosti zdravja se v polni meri zavemo šele, če kdo v družini zboli. Vsaka bolezen je kakor slana za družinsko veselje in podere mnoge smelega načrta za bodočnost. Še prav posebno pa navadno zaskrbi starše, ako kdo izmed otrok nalezljivo zboli.

Že od nekdaj imajo ljudje *strah pred nalezljivimi boleznimi*. Saj to ni nič čudnega. Znano je, da so v preteklih stoletjih vladale težke epidemije, zaradi katerih so zboleli milijoni prebivalcev in umrli stotisoči. Pa tudi sedaj se javljajo od časa do časa epidemije raznih nalezljivih bolezni, pri katerih je umrljivost obolelih včasih zelo visoka.

Pa ne samo to. Če se na pr. kdo smrtno nevarno poškoduje ali ima težko vnetje ledvic, potem je v nevarnosti samo on. Če pa v družini kdo zboli za nalezljivo boleznijo, recimo davico, potem je v prvi vrsti v nevarnosti življenje obolelega, istočasno pa bolezen predstavlja veliko nevarnost za druge osebe v družini in v okolici, ki lahko bolezen nalezijo in tudi same zbolijo.

Zato je v vsakem primeru nalezljive bolezni *zdravnik* postavljen pred *dvojno nalogo*: pomagati bolniku, da se pozdravi, in preprečiti, da drugi ljudje v bližini ne obole za isto boleznijo.

Posebno drugi namen je dosežen najboljše, ako bolnika pošljemo v bolnišnico, ker je tam res oddeljen od domačih, da jih ne ogroža. Ker se bolnišnica mnogokrat nahaja daleč od domačega kraja in ker na infekcijskih oddelkih obiski bolnikov v bolniških sobah niso dovoljeni zaradi nevarnosti okužitve, zato so starši v posebnih skrbah za otroka ter se bojijo, da ne bi umrl, da-li

ima v bolnišnici dobro postrežbo, ali ga ne bodo prehladili itd.

Skrbnim staršem in sorodnikom bolnikov lahko zadržim, da se tako *zdravniki kot sestre in ostalo bolniško osebje vestno trudijo* na raznih infekcijskih in drugih oddelkih, da *nalezljivo bolnim rešijo življenje*, da pozdravijo komplikacije in preprečijo trajne posledice.

Istočasno pa lahko z veseljem ugotovim, da je v zadnjih letih *zdravniška veda*, posebno kar se tiče zdravljenja raznih bolezni, *zelo napredovala*. To ne velja samo za rane in razne druge vojne poškodbe, katerih zdravljenje napreduje v vsaki vojni, *to velja še prav posebno za nalezljive bolezni*.

Na eni strani so bila odkrita in sestavljena *nova uspešna zdravila*, na drugi strani se je *zboljšala tehnika in način zdravljenja* pri raznih boleznih.

Med zdravili, ki pomenijo preokret v zdravljenju nalezljivih bolezni, naj omenim v prvi vrsti *sulfonamid-ske preparate*, ki jih je sestavila nemška kemična industrija po navodilih *prof. dr. Domagka* in ki so se sedaj uveljavili na svetovnem medicinskem trgu pod raznimi patentiranimi imeni kot: Streptazol, streptosil, prontosil, uliron, azoseptale, coseptil, cibazol, novoseptale, tioseptale itd.

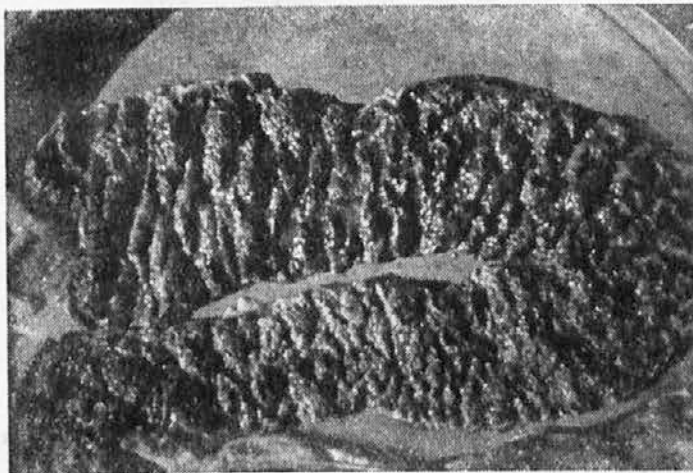
Druga važna novejša zdravila so: Atebrin, plasmočin in certuna pri malariji, emetin in yatren pri amebni griži, razni vitaminski preparati pri raznih boleznih, germanin pri spalni bolezni itd.

Umevno je, da kemične tovarne same niso mogle dovršiti vsega dela s temi zdravili. Zdravniki na posameznih klinikah in bolniških oddelkih (med njimi tudi v ljubljanski bolnišnici) morajo požrtvovalno delati da se uporabljivost iznajdenih zdravil čimbolj preizkusi.

Poleg novih zdravil so se začele uporabljati tudi *nove metode zdravljenja*, pri čemur posamezni agilni zdravniki zopet niso samo posnemali drugod priporočenih metod, ampak so sami iznašli, preizkušali in uvajali nove metode zdravljenja. Tudi tu so pokazali zdravniki ljubljanskih bolniških zavodov precejšno iniciativnost in dosegli lepe uspehe.

Naj omenim samo najvažnejše bolezni, ki so terjale do nedavnega od prebivalstva v naših krajih velike žrtve in katere je z novimi zdravili in z novimi načini zdravljenja sedaj v precejšni meri mogoče obvladati.

Tu je po številu obolelih na prvem mestu *bacilna griža* ali dizenterija.

Sl. 1. Mnogoštevilna uljésa (ulceracije) v danki pri težki bacilni griži.

Griža je že od nekdaj med Slovenci doma, saj imamo vsako poletje precej primerov te umazane in neprijetne bolezni. Vsakih nekaj let pa nastopa mnogoštevilnejše v epidemijah z večjo ali manjšo umrljivostjo. Tako je znano, da je skozi nekaj let po prvi svetovni vojni (od 1919—1922) bila razširjena po raznih krajih Slovenije in povzročila letno po 1000 in več smrtnih žrtev. V nekaterih krajih je umrlo 50 in več odstotkov obolelih, torej vsak drugi, tako da je obupano prebivalstvo prirejalo zaobljubne procesije, da bi se rešilo te nadloge, po nevarnosti podobne kugi.

Visoko umrljivost je zakrivila predvsem *silna strupenost* (toksičnost) bacilov griže, tako da so mnogi bolniki umrli že takoj prve dni bolezni ali celo prvi dan. Dalje so bolniki *prepozno prišli do zdravniške pomoči*, ki je na začetku epidemije tudi iskali niso. Tedanja zdravila za grižo mnogokrat *niso bila uspešna*, tako da je marsikateri bolnik kljub pravočasnemu zdravljenju podlegel. To se je pokazalo tudi v epidemiji griže v Ljubljanski pokrajini leta 1942, ko je bilo na ljubljanskem infekcijskem oddelku 190 primerov griže, od katerih jih je umrlo 19 ali 10%, bodisi zaradi prepoznega prihoda v bolnišnico, bodisi zaradi nezadostne učinkovitosti tedaj uporabljenih zdravil.

Izkušnje v letu 1942 in prej ter priobčeni najnovejši rezultati zdravljenja drugod so nas veliko naučili, tako da smo že prej znana, pa tudi nova zdravila (sulfonamidi) začeli uporabljati na bolj učinkovit način. Uspeh se je pokazal že v letu 1943, ko smo imeli na oddelku 155 primerov griže, od katerih so umrli samo 3 ali 2%. Tudi dosednji rezultati zdravljenja novih primerov griže v l. 1944 so pokazali, da imamo o sulfonamidih odlično zdravilo proti griži. Sulfonamidi se morajo uporabljati načrtno, po gotovem sistemu, in to pred-

vsem v obliki injekcij. Ako se uporabljajo pri težki griži v obliki praška ali tablet, koristijo primeroma malo ali celo nič, ker se zaradi pogostnega iztrebljanja bolnika izločijo iz telesa včasih že po preteku pol ali ene ure, še preden morejo biti vsrkani in telesu kaj več koristiti, ne govoreč o tem, da težko bolni večkrat bljuvajo.

Zdravljenje griže se sedaj na našem oddelku izvaja navadno na naslednji način:

Važno je, da pride bolnik čimprej, če mogoče že prvi dan k zdravniku ali v bolnišnico. Potrebna je natančna klinična preiskava (včasih tudi pregled danke z dankogledom ali rektoskopom) za ugotovitev, ali gre res za grižo. Blato se takoj pošlje v Higijenski zavod na bakteriološko preiskavo na bacile griže. Vendar se ne čaka na izvid. Čim bolezenski znaki (driska, krvavosluzasto blato, bljuvanje, hude bolečine v danki po izvršeni potrebi ali tenesmus itd.) govore za grižo, se da bolniku čistilno sredstvo (ricinovo olje, grenka sol), na trebuh pa termofor ali topli obkladki. Še isti dan se vbrizga bolniku v mišičevje ali v žilo primerna doza sulfonamidov obenem s sredstvom za srce, kar se ponovi drugi in tretji dan, ali pa še več, ako je potrebno. Drugih zdravil (živalsko oglje, tannalbin itd.) navadno bolnik poleg gornjega zdravljenja ne potrebuje.

Prvi ali tudi drugi dan uživa bolnik samo čaj, nato pa prežganko, sluzasto juho in prepečenec.

Medtem ko gre bolnik prvi dan po 20—100 krat na dan na stran, večinoma s silnimi bolečinami, se že 24 ur po prvi injekciji stanje zboljša, kar se vidi posebno v tem, da gre bolnik drugi dan samo okrog 10 krat na stran, tretji dan samo približno trikrat, četrti dan pa je blato na pogled že normalno (brez krvi in sluzi) in gosto, iztrebljanje je odslej samo enkrat na dan.

Za težko grižo oboleli bolniki, ki bi nekdaj bodisi umrli ali imeli vsaj dolgotrajno 30—60 dni trajajočo grižo, se sedaj pozdravijo brez komplikacij in posledic v 7—10 dneh. Umrje le redko kdo. Tako smo s sulfonamidi dobili pri tej tako neprijetni in življenjsko nevarni bolezni uspešno zdravilo.

Še večji strah vzbudi pri prebivalstvu vest, da se je v njihovem kraju ali celo v družini pojavilo *nalezljivo vnetje možganske mrene ali meningitis*, ki ga povzročajo bolezenske kali, imenovane meningokoki. Nekdaj je umiralo do 80% obolelih (ali od petih so štirje umrli), večina ostalih 20% pa je bodisi oglušela ali oslepela ali imela druge trajne posledice, le redki so se pozdravili brez posledic.

Sl. 2a. Deklica A. S., ki je imela leta 1940 nalezljivo vnetje možganske mrene ali meningitis v zelo težki obliki. Ob sprejemu ni videla. — Na sliki se vidi značilna lega za meningitis: otrok leži na boku, glava je močno nagnjena nazaj, spodnji okončini skršeni.

Pri meningitisu je bilo zdravljenje še posebno zaradi tega oteženo, ker velika večina zdravil sploh ne pride do možganske mrene in gre brez tozadevne zdravilne koristi iz telesa ven.

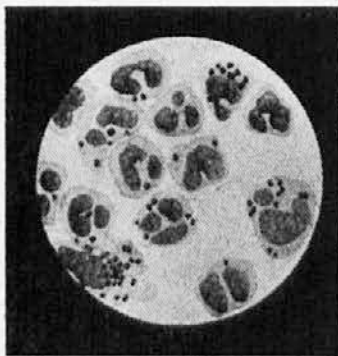
Ko smo dobili zdravilni serum proti tej bolezni, se je stanje zboljšalo, vendar je še vedno umiralo okrog 30 do 40 odstotkov obolelih (skoraj vsak tretji), 10 do 20 odstotkov pa jih je imelo trajne posledice, posebno oglušelo jih je mnogo, le približno polovica se jih je pozdravilo brez trajnejših in pomembnejših posledic.

S prvimi sulfonamidskimi preparati (streptazol, plurazol), se je stanje zopet za 10–20% zboljšalo, ker sulfonamidi pridejo s krvjo tudi do možganske mrene. Tako je v težki epidemiji meningitisa v l. 1940 kljub zdravljenju umrlo še 23%, trajne posledice pa je imelo 8%.

Sl. 2 b. Deklica A. S. po dvomesečnem zdravljenju na oddelku. Je ozdravila, tudi vid se je vrnil, ostale pa so še posledice v nogah.

V zadnjih dveh letih se je stanje z uporabljanjem novih sulfonamidskih preparatov s tiazolovo skupino in z novo metodo zdravljenja še znatno zboljšalo, tako da znaša sedaj umrljivost zaradi nalezljivega meningitisa le še 10% ali celo manj. Trajne posledice so že velika izjema. Tu se je predvsem izkazalo zdravilo: streptosil-tiazol, ki se uporablja najbolj uspešno v obliki injekcij. Predpogoj za uspeh pa je, da bolnik pride čimprej, če mogoče že v teku prvih ur po začetku bolezni k zdravniku ali v bolnišnico, kjer se lahko začne takoj načrtno zdraviti.

Sl. 3. Povzročitelji meningitisa, imenovani meningokoki. Imajo obliko majčkeno žemljice in se nahajajo v gnojnih celicah v možganski in hrbtenični tekočini.

S kakšno naglico nastopa včasih meningitis, vam bo pojasnil sledeč primer, ki je samo eden izmed mnogih. V maju l. 1944 je v Ljubljani v delavski družini zbolel otrok, 4letna deklica, ki je bila prej vedno zdrava. Ob štirih popoldne je še pila kavo, nato bljuvala, postajala zaspana in čez eno uro je že bila nezavestna. Bil sem ob sedmih zvečer istega dne na infekcijskem oddelku, ko je prinesel oče deklico v naročju in mi rekel ves obupan in s solzami v očeh: »Mrlička sem Vam prinesel.« Hotel je s tem reči, da otrok umira. Pogledam otroka in ugotovim,

da je nezavestna, da postaja že mrzel, da se s slušalico jedva sliši bitje srca, da je stanje, rekel bi, brezupno. Toda treba je narediti vse, da se otrok mogoče vendarle reši. Dam mu takoj injekcijo za okrepitev srca in nato izvršim ubod v hrbtenični kanal lumbalno punkcijo. Pokaže se motna gnojna možganska tekočina, ki izteka pod velikim pritiskom. Ugotovim, da gre za nalezljivo vnetje možganske mrene, kar se pozneje dokaže tudi mikroskopično (pod drobnogledom), in vbrizgam otroku v stegensko mišičevje zdravilo streptosil-tiazol. Otrok je ves čas nezavestna in na razne vbode sploh ne odgovarja ne z jokom ne z odmikom dotičnega dela telesa. Samo bitje srca postaja opaznejše, ker začne delovati prej vbrizgano zdravilo za srce.

Tekom noči daje službujoči zdravnik deklici v nekaj urnih presledkih nadaljnje krepilne injekcije za srce. Naslednji dan pride otrok deloma k zavesti, vendar na vprašanja še ne odgovarja, ne more dobro gibati rok, zdi se, da slabo vidi in sliši, užije pa že nekaj tekočine. Delovanje srca je boljše. Po načrtnem zdravljenju in skrbni negi po približno enem tednu otrok pride popolnoma k zavesti, odgovarja pravilno na vprašanja, vidi in sliši, giblje vse ude. In po približno dvomesečnem bivanju v bolnišnici deklica odide domov popolnoma zdrava in brez vsakršnih posledic na veliko veselje staršev in nas.

Isto deklico je 20. avgusta 1944 ponovno pripeljal oče v bolnišnico z navedbo, da ima ošpice in silen glavobol, da bruha, da se torej pri njej boji smrti, ki je pobrala včeraj doma njeno mlajšo sestro. Zdravniška preiskava je ugotovila težke ošpice in znake meningitisa. Po takojšnji lumbalni punkciji in načrtnem zdravljenju se je stanje po nekaj dnevih močno zboljšalo, tako da je deklica zopet zapustila bolnišnico zdrava.

Žalibog pa se še ne doseže vedno tako popoln uspeh, vendar je smrt pri nalezljivem vnetju možganske mrene po uporabljanju novih zdravil bolj in bolj redka. Ob tej priliki pa moram omeniti, da za jetično vnetje možganske mrene (meningitis tuberculoza) slejkoprej nimamo uspešnih zdravil in da se ta bolezen po 2 do 3 tednih žalibog vedno konča s smrtjo.

Tudi šen ali *erysipelas* je nekdaj pri marsikaterem človeku povzročil smrt. Posebno se je to dogajalo pri starejših ali drugače oslabilih bolnikih, kjer je šen nastopal kot druga bolezen (komplikacija) in jemal telesu še zadnje odporne sile, tako da je v mnogih primerih nastopila smrt. Tudi pri novorojenčkih, pri katerih se tu in tam šen razvije iz še ne zaceljenega popka, je do nedavnega predstavljal smrtno nevarnost. Celo pri drugače krepkih bolnikih srednje starosti je šen vedno resna bolezen, ki brez zdravljenja ali po zdravljenju s prejšnjimi zdravilnimi sredstvi in metodami traja navadno po več tednov.

Med prvimi boleznimi, pri katerih so sulfonamidski preparati pokazali svoje uspešno delovanje, je bil tudi šen. Povzročajo ga namreč bolezenske kali, imenovane streptokoki, katere posebno uspešno uničujejo sulfonamidi, zato so jim tudi dali imena: streptazol, streptosil in podobno.

Pri odraslih se uporabljajo streptazol in drugi sulfonamidi v obliki praškov ali tablet, pri majhnih otrocih pa v obliki injekcij. Zdravljenje mora biti načrtno, sicer ni uspeha, ali pa vsaj ni popoln, zato ga mora odrediti ali izvajati zdravnik.

Po nekaj dnevih zdravljenja s sulfonamidi telesna toplota pade od 40 stopinj Celzija na normalo, šen se preneha širiti po koži naprej, koža izgubi blestečrdečo

barvo, oteklina izgine. Čez nekaj dni se začne koža luščiti. Po približno 8–10 dneh je bolezen končana in bolnik lahko zapusti sobo ali bolnišnico. Smrt pri šenu, zdravljenem s sulfonamidi, nastopi samo še v izjemnih primerih, pa še tedaj ne zaradi šena, ampak zaradi drugih komplikacij (zastrupljenje krvi, pljučnica, srčne bolezni in podobno).

Razne angine so po zdravljenju s sulfonamidi izgubile v mnogih, žalibog še ne v vseh primerih svojo nevarnost in težke posledice.

Vnetja srednjega ušesa, ki so brez zdravljenja ali z zdravljenjem po prejšnjih metodah mnogokrat vodila do vnetja izžaušesne kosti ali mastoiditisa, se s sulfonamidi navadno hitro pozdravijo in ne puščajo drugih posledic.

Kdo ne pozna nadležnih *turov po koži* (furunculosis), ki povzročajo mnogokrat hude bolečine in neprijetnosti, posebno še, če so na nerodnem mestu ali ako se večkrat ponavljajo. Po načrtni uporabi sulfonamidov se že razviti turi hitro pozdravijo, razvoj novih se pa navadno prepreči.

Zdravljenje raznih *flegmon in drugih »gnojnih« vnetij* je z uporabo sulfonamidov precej olajšano in skrajšano.

Porodniška sepsa ali zastrupljenje krvi po porodu je bilo nekdanj strah vsem porodicam in porodniškim oddelkom. Z uvedbo aseptične negovalne in operativne tehnike, s sterilizacijo instrumentov in obvezilnega materiala ter pogostim umivanjem rok se je število obolelih v zadnjih desetletjih zelo zmanjšalo, z uvedbo sulfonamidov in nekaterih drugih zdravilnih sredstev ter načrtnega zdravljenja pa s je število smrti zaradi te nevarne bolezni še bolj skržilo.

Tudi pri zdravljenju *škrlatinke* so se sulfonamidi vsaj deloma izkazali, tako da se razne komplikacije bodisi preprečijo ali pa v večini primerov hitreje pozdravijo. Prav v preteklem mesecu (juliju 1944) smo imeli na infekcijskem oddelku dva primera gnojnega vnetja možganske mreže po vnetju srednjega ušesa zaradi škrlatinke. Bolniki s to komplikacijo so včasih vsi umrli. Letos pa se je posrečilo z večjo operacijo otologov in z uporabo sulfonamidov obema rešiti življenje. Odšla sta domov oba zdrava, le z brazgotino po operaciji.

V nekaterih krajih bivše Slovenije je bila zelo udomačena težka očesna bolezen, imenovana egiptovska bolezen ali *trahom* (trachoma). Mnogi nezdravljeni so zaradi te bolezni oslepel, drugim pa je opešal vid ali so vsaj bili bolni na očeh dolga leta. Do nedavnega je bilo zdravljenje trahoma zelo dolgotrajno in ne posebno uspešno. Z uporabo sulfonamidov pa tudi tu uspeva bolezen hitreje pozdraviti ali vsaj preprečiti težje posledice (predvsem slepoto ali močno poslabšanje vida).

Važno je omeniti tudi *pljučnico* ali pneumonijo, ki je tudi nalezljiva bolezen. Pljučnica nastopa bodisi kot samostojna bolezen ali pa kot komplikacija pri drugih boleznih. V obeh primerih je pljučnica vedno resna bolezen in je med vzroki smrti v večini držav na prvem mestu. Tudi pri pljučnici je v zadnjih letih postalo zdravljenje mnogo uspešnejše zaradi uporabe sulfonamidskih zdravil in C-vitamina zlasti z injekcijami.

Tudi v zdravljenju spolne bolezni *kapavice* (gonorrhoea) je s sulfonamidi nastopil velik napredek. Medtem ko se je prej kapavica, posebno pri ženskem spolu, le težko dala ozdraviti, je sedaj s sulfonamidi z načrtnim zdravljenjem ozdravljiva pri večini v kratkem času.

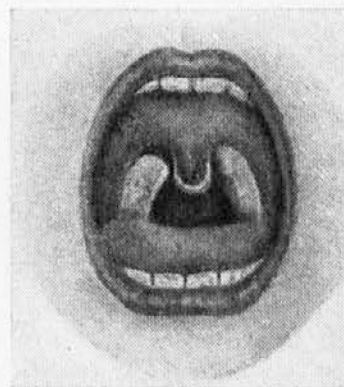
Žalibog pa tudi najboljše zdravilo, uporabljeno v nepravem času, v nepravi količini in brez načrta lahko škoduje. To se je pokazalo tudi pri sulfonamidih. Mnogi

ljudje, ki so imeli kapavico, ali pa je še niso imeli, pa so bili v strahu pred njo, so začeli na lastno roko in brez potrebnega zdravniškega navodila uživati sulfonamide. Pri večini ni prišlo do ozdravljenja, ker so zaradi nepravilnih doz gonokoki postali odpornejši in se kapavica sploh ni pozdravila, pri mnogih je pa prišlo zaradi preobilnih sulfonamidov do težke bolezni jeter.

Sploh spadajo sulfonamidi v roke zdravnika. Oni predstavljajo strup za bolezenske kali, pa tudi za bolnikove organe, predvsem jetra, posebno če se uživajo brez načrta, brez točnega doziranja in prepogosto. V marsikateri družini sem našel streptosil, prontosil ali druge sulfonamidske preparate, ki jih imajo pripravljene »za vsak slučaj«. To dejstvo samo po sebi je dobro in priča, da se naše ljudstvo za zdravje briga, posebno v današnjem času, ko je nekatera zdravila težko dobiti. Priporočil bi pa, naj se ta zdravila v splošnem ne uživajo brez predhodnega posvetovanja z zdravnikom in posebno ne pri kateri koli bolezni brez razlike, češ če pomagajo pri eni bolezni, bodo pomagala tudi drugod, kar ne drži, nasprotno, mi vemo, da je mnogo bolezni, pri katerih sulfonamidi prav nič ne pomagajo, ampak celo škodujejo.

Znano je vsem, da je odkritje zdravniškega seruma proti *davici* pred 50 leti in njegovo uporabljanje milijonom ljudi rešilo in rešuje življenje, zato tega ne bom podrobneje omenjal. Žalibog vsi bolniki ne pridejo pravočasno k zdravniku, zato je bilo do nedavnega toliko »prepoznih« primerov davice, ki so navadno vsi umrli 10–60 dni po začetku bolezni zaradi raznovrstnih ohromitev po davici.

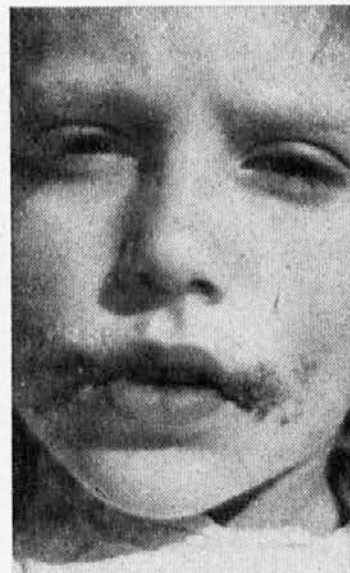
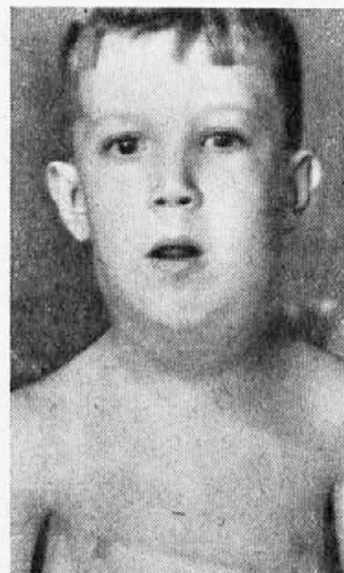
Nam zdravnikom je bilo najtežje gledati, kako nam smrt pobira otroke in odrasle še v 6. do 10. tednu bo-

Sl. 4. Davica na nebnicah (mandeljnih). Ta oblika davice je najbolj navadna. Na sliki se vidi na nebnicah belo-sivi obložki, ki prehajajo že na jeziček.

Sl. 5. Oteklina bezgavk na vratu pri težki davici.

Sl. 6. Davica na koži okrog ust. (Razen davice na nebnicah in glasilkah, ki sta najbolj pogostni, poznamo tudi kožno obliko davice, ki je včasih tudi zelo težka, posebno še, ker je ni lahko ugotoviti.)

lezni po davici zaradi težkih okvar na sreč ali ohromitve raznih mišic, posebno dihalnih. Preizkušali smo razne načine, kako to preprečiti. Tekom zadnjih let smo izdelali na infekcijskem oddelku posebno načrtno zdravljenje s pomočjo B-vitamina in strihnina ter raznih sredstev za srce, s čemur nam je uspelo in *uspeva rešiti življenje* še marsikateremu davičnemu bolniku, ki je prišel *prepozno* do zdravljenja in bi sicer neminovno umrl. Ker taki bolniki večinoma bljuvajo in ne morejo večasi po več dni ali celo tednov uživati nobene hrane, jih je treba hraniti s hranilnimi vliivi ali klistirji, poleg tega pa jim dajati zdravila v obliki injekcij.

Tako je letošnjo pomlad (1944) na infekcijskem oddelku neka 20 letna mladenka, edina hčerka kmeta begunca, ki je prišla zaradi oddaljenosti (Begunje nad Cerknico) in današnjih razmer šele enajsti dan, torej mnogo prepozno do bolnišnice in seruma, tri mesece umirala. Nekatere dneve je morala vsake tri ure dobiti injekcijo, ki je pomagala pešajočemu in pojemaajočemu sreč k nadaljnjemu delovanju, ker zdravil na usta skoraj ni mogla uživati zaradi bljuvanja. Dobila je okrog 300 injekcij. In končno je le uspelo rešiti jo. Po petih mesecih bivanja v bolnišnici je odšla domov sposobna za nadaljnje življenje, zaenkrat za lahko delo. Koliko vztrajne in skrbne nege potrebuje noč in dan skozi dolge mesece tak bolnik, vedo le požrtvovalne zdravniške moči.

In *otroška ohromelost ali paraliza*, bolezen, ki vzbuja strah strašev in dela iz zdravih otrok invalide, ali se za njo še ni našlo uspešno zdravilo? Hvala Bogu, tudi tu je v zdravljenju nastopil velik napredek, deloma z uporabo novih zdravil, še bolj pa z načrtnostjo in izvajanjem novih metod zdravljenja. Kot drugod je tudi tu predpogoj, da pride bolnik čimprej k zdravniku ali v

bolnišnico. Kot zdravilo se uporablja serum ljudi, ki so bolezen preboleli, če tega ni, pa kri staršev, ki se vbrizgava bolniku pet dni zaporedoma. Dalje tudi tu pomagajo sulfonamidi. Takoj prve dni po prihodu v bolnišnico se začne tudi zdravlno obsevanje z rentgenom, kar pri zdravljenju obolelih živčnih središč v hrbteničnem mozgu zelo pomaga. Prav tako ne čakamo več kot včasih cele tedne z mehničnim in fizikalnim zdravljenjem, da se bolezen malo pomiri, ampak vršimo po gotovem načrtu masažo, elektriziranje in kopanje bolnika od prvih dni po prihodu v bolnišnico. Z vsem tem zdravljenjem uspe v večini primerov po preteku 4—6 tednov bolniku pozdraviti njegove ohromele ude.

Naj omenim samo mimogrede velikanski napredek v zdravljenju *malarije*, kjer smo poleg že več stoletij poznanega in uporabljanega kinina dobili nova, kemično sestavljena, zelo učinkovita zdravila pod imeni: atebirin, plasmochin in certuna. Tudi pri celi vrsti drugih *tropskih bolezni* (kot Kala-azar, spalna bolezen, amebna griža itd.) so najdena in uporabljana z velikim uspehom nova zdravila. Na ta način uspeva reševati življenje mnogim milijonom bolnikov.

S tem še ni končano opisovanje novih zdravil in novih metod zdravljenja pri raznih nalezljivih boleznih, vendar je že iz omenjenega razvidno, da je napredek v zdravljenju nalezljivih bolezni v zadnjih letih res velik. Razvidno pa je tudi, da je bilo za doseženje teh uspehov treba mnogo dela in napora zdravnikov, ki se posebno v obširni stroki nalezljivih bolezni morajo stalno teoretično in praktično izpopolnjevati, da bi ostali na tekočem ali da bi celo sami iznašli nove metode zdravljenja vse z namenom, da bi čim več bolnikom rešili življenje in preprečili trajne posledice.

LEKARNA PRI
ZLATEM JELENU

PH. MR. R. SUŠNIK

Zaloga vseh domačih in
tujih zdravilnih sred-
stev, mineralnih vodá,
obvezil, kirurških in toa-
letnih predmetov. • Pošt-
ne pošiljatve obratno. •

LJUBLJANA

Marijin trg - Pošt. ček. rač.
10.522. Telefon šte. 21-15

NAJMODERNEJE UREJENA
LEKARNA

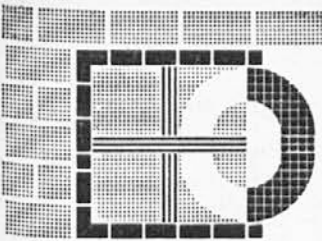
DR. G. PICCOLI

LJUBLJANA
NASPROTI NEBOTIČNIKA
TELEFON 28-35

ODDAJAJO SE
ZDRAVILA NA RECEPTE ZA VSE
BOLNIŠKE BLAGAJNE

bnovitev kmečkih domov

Vse do današnjih dni se pri nas kmečko stavbarstvo ni upoštevalo ali pa vsaj le bore malo. Strokovnjaki sploh niso posvečali nobene skrbi stavbnemu razvoju na deželi. Zato si nobeden izmed njih do zadnjega časa ni prizadeval, da bi izdelal vsaj nekaj načrtov vzornega kmečkega doma. Tako so se ti gradili nesmotrno in brez upoštevanja zdravstvenih načel ne le glede ljudi, ampak tudi glede domače živine. Kmet je bil torej popolnoma prepuščen samemu sebi ter je gradil po starih vzorcih, le gradbeni material je uporabljal tu pa tam novejši. Stare napake so se tako z redkimi izjemami ponavljale iz roda v rod. Zato je tembolj potrebno, da se zganemo vsaj danes, ko so požgani in porušeni domovi, ponekod celo cele vasi, ter pripomoremo kmetu k izgradnji lepših, smotrnejših in res zdravih kmečkih domov.

Smotrno oblikovanje kmečkih domov.

Kmečki dom imenujemo stanovanjsko hišo skupno z neobhodno potrebnimi gospodarskimi zgradbami in dvoriščem, ki tvorijo enoto, v kateri kmet z družino živi in dela. Da bo obrat na kmečkem domu čim bolj ekonomičen, moramo zlasti na majhnih kmetijah medsebojno približati posamezna delovna področja. V ta namen moramo kolikor mogoče pod eno streho združiti vse gospodarske objekte skupno s stanovanjem. Izločili bomo kvečjemu skedenj, in sicer iz strahu pred požarom. Med stanovanjskim poslopjem in hlevi pa to nevarnost omlimo s požarnim zidom. Ločitev stanovanja, hlevov in drugih gospodarskih objektov na samostojne zgradbe je dopustna samo pri veleposestniških domovih, kjer so te posamezne stavbe samostojne celote s pritliklinami.

Tudi v okviru zgradbe z vsemi objekti pod eno streho je mogoče z dobro preudarjenim načrtom prihraniti mnogo potov in nepotrebnega dela. Predvsem je treba misliti na to, kako bi si prihranil kmet nepotrebno prenašanje tovara, gospodinja pa odvečne prehode iz vroče kuhinje na dvorišče. Smotrnost je torej poleg zdravstvenih pogojev glavna naloga pri zasnovi vzornih načrtov za kmečke domove. K izsledkom za projektiranje vzornih kmečkih domov pa ne bomo prišli samo z ugibanjem, temveč le s praktičnim skupnim reševanjem.

V ta namen je potrebno, da se za proučevanje in projektiranje kmečkih domov osnuje poseben gradbeni urad, ki naj podrobno analizira vsak posamezni gospodarski obrat ter izdela pregledne načrte za preureditev celih kmetij. Taki uradi odnosno instituti obstoje že dolgo časa v državah z naprednim poljedelstvom ter izdelujejo tudi enotne tipe vzornih kmečkih domov in jih tudi gradijo. Zato lahko posnamemo v tem pogledu marsikaj od njih, odnosno iz njihove bogate tovrstne literature. Vendar se vse ne da enostavno prevzeti za naše razmere, temveč je potrebno, da se na podlagi opazovanja in izkušenj ugotovi, kaj je dobro ter prikladno za nas. To bi se doseglo s skupnim delom tehničnih in gospodarskih strokovnjakov, ki naj bi na temelju ekonomičnega obratovanja, udobnosti in higijene normirali posamezne gospodarske prostore ter preštudirali njih podrobnosti in ugotovili vodilne tipe. To bi bilo velike važnosti za ureditev naših kmečkih domov.

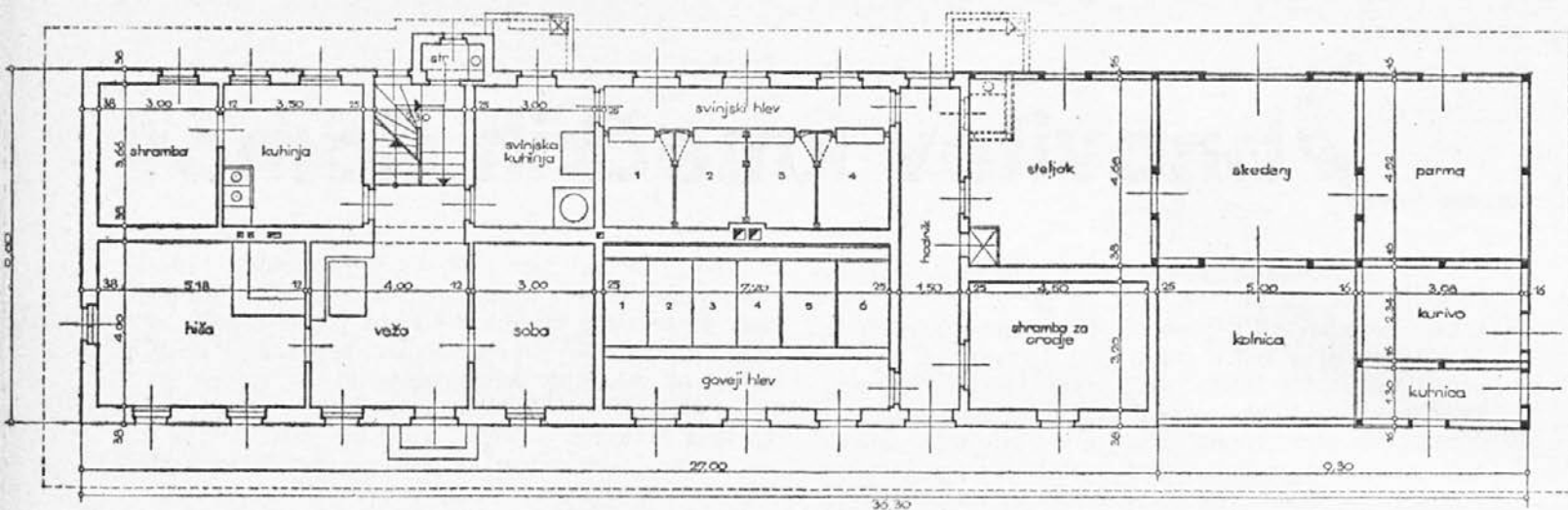
Danes se pri nas slišijo splošno bridke pritožbe glede nizke stopnje kmečkega stavbarstva, in sicer ne samo glede slabe izvedbe — slaba izolacija proti talni vlagi in toplotnim izpremembam, nepravilno zgrajeni temelji ali celo njih pomanjkanje itd. —, ampak zlasti glede nesmotrnosti tlorisne razporeditve, glede nepoznavanja temeljne abecede kmečkega stavbarstva ter neupoštevanja ohranitve krajevnega značaja in krajevnega načina gradnje.

Nujno je potrebno, da se posvetovalna delavnost koncentrira v Ljubljani, in sicer v novo ustanovljenem uradu za kmečke zgradbe. Njegove izsledke in izdelke naj razširjajo s sistematično propagando krajevnih oblasti okrajnih glavarstev. Te morajo imeti tudi nalogo, da vrše učinkovito kontrolo nad krajevnim kmečkim stavbarstvom. Prvi pogoj za organizacijo te brezdvomno koristne gradbene službe pa je zadostno število za ta namen izšolanih tehničnih moči, ki bi jih bilo treba dodeliti okrajnim glavarstvom.

Na podlagi prednjih izvajanj si zamišljam, da bi izgledala glede smotrnosti tlorisna razporeditev vseh prostorov kmečkega doma približno takole, kot je prikazano v naslednji sliki. Tlorisni osnutek predstavlja iztegnjen kmečki dom, pod skupno streho. Kmečka hiša vsebuje v prizemlju sledeče prostore: veliko kmečko sobo, kuhinjo, shrambo ter precej veliko vežo z mizo v kotu, kjer se poleti lahko mudi družina in je, da ne nosi blata v sobo in kuhinjo. Ostali trije prostori pa tvorijo prav za prav že prehod med hišo in gospodarskim poslopjem. Svinjska kuhinja spada namreč že h gospodarskemu poslopju. Vmesno stopnišče pa služi obenem kot prehodni prostor med družinsko ter gospodarsko kuhinjo, da ne gre vsa soparica zlasti iz svinjske kuhinje v družinsko. Na desni strani veže je še predvidena spalnica, v katero lahko postavimo dve postelji, drugo za drugo. Stranišče sem pomaknil na zadnjo stran hiše izven zunanjega zidu, da ima zadostno ventilacijo in da ne smrdi po stanovanju. Dohod v stranišče je s stopnišča, lahko ga pa naredimo tudi iz gospodarske kuhinje. Kjer je na razpolago vodovod, naj bo stranišče na vsak način v notranjosti stanovanjske hiše.

Celotna stanovanjska hiša naj bo podkletena, ker kmet potrebuje veliko prostora za shranjevanje raznih pridelkov, kot n. pr. za gomoljike, sadje, zelenjavo, mast, jajca, zelje, mleko in mlečne izdelke, vino itd. Tudi klet naj bo predeljena na posamezne prostore, in sicer: 1. za svinjsko pičo, 2. za mleko in mlečne izdelke, 3. za gomoljike, sadje in zelenjavo, ki so namenjeni za človeško hrano, in 4. klet za vino, ki mora biti zlasti strogo ločena od ostalih kletnih prostorov. V to ne smemo spravljati kisa in kislega zelja. Kletni prostori so za navedene namene v naših krajih najprikladnejši, ker imajo skozi vse leto približno enako temperaturo. Biti pa morajo suhi in zračni. Strop naj bo največ toliko nad zemljo, da je še dovolj prostora za vzidanje kletnih okenc. Dobro je, če napravimo tudi navpične cevi v srednjem zidu za zračenje, ki morajo segati nad streho. Tla naj bodo opečna, za silo jih pa lahko zbijemo tudi iz ilovice.

Na podstrešju je določena precej velika spalnica in zraven nje dimnica. Nad gospodarsko kuhinjo in

Florisna razporeditev vzornega kmečkega, tako imenovanega iztegnjenega doma.

spodnjo spalnico pa je nameščena kašča, ki naj sega čez vso širino stavbe, da je možno v njej temeljito zračenje. Za lažji prenos pridelkov v kaščo in iz nje, morajo biti zgrajene dovolj široke in solidne stopnice.

K stanovanjskemu prostoru so priključeni gospodarski prostori v masivni zazidavi, za temi pa slede gospodarski prostori v leseni izvedbi. Tako dobi celotna stavba harmonično arhitektonsko obliko, poleg tega pa je lepo povezana v zaokroženo gospodarsko celoto.

Svinjska kuhinja je v neposredni bližini družinske kuhinje, tako da opravlja lahko istočasno obe gospodinjstva sama. Poleg tega ima takoj pri roki svinjski hlev, da ji ni treba prenašati predaleč svinjske piče. Še večja ugodnost pa leži v tem, da ji v mrzlem zimskem času ni treba hoditi iz gorke kuhinje na mrzli zrak. Tudi goveji hlev, kamor hodi molzt, ima takoj pri roki. Paralelna razvrstitev obeh hlevov nudi poleg navedenih še to ugodnost, da imata samo po eno zunanjo steno in sta zaradi tega zelo topla.

Do tukaj torej sega delovno področje gospodinjice, ki je medsebojno tako tesno povezano, da ji ni treba narediti niti enega nepotrebnega koraka, če si pravilno razporedi delo. Nato slede ostali gospodarski prostori, ki spadajo z govejim hlevom vred v področje gospodarja.

Za govejim hlevom je potreben hodnik za izpust prašičev in za kidanje svinjskega hleva, obenem pa nudi prehod na zadnjo plat stavbe. S to izvedbo je dana možnost, da lahko postavimo stavbo zelo blizu meje. Če pa je stavbišče veliko in je dovolj prostora za gnojšče za stavbo, je zopet dana možnost, da skozi ta hodnik kidamo gnoj iz govejega hleva.

Takoj zraven hodnika je situiran steljak, ki se polni iz skednja; tako je tudi stelja za oba hleva v neposredni bližini. V kotu steljaka je zamišljen jašek za seno, da imamo krmo za govedo tik zraven hleva. Tukaj je namreč že dovolj oddaljena od njega, da se ne navzame hlevske sopare. V nasprotnem kotu steljaka ob hodniku je mogoče napraviti dnevno stranišče. Prostor pred steljakom porabimo za shrambo orodja, ki naj bo po možnosti zidana. Zato je samo tukaj možen prostor zanj.

Nato slede gospodarski prostori, ki so vsi leseni. Lahko pa jih tudi izgradimo pol masivno in pol iz lesa, in sicer spodnji del iz naravnega kamna, zgornji del pa s kamnitimi stebri ter z vmesnimi polnilnimi lesenimi

stenami. Prvi prostor tega dela gospodarskega poslojja tvori skedenj s sprednjim prostorom, ki ga lahko uporabljamo kot kolnico. Za časa mlačve lahko služi ta kot podaljšek skednja. Na skednju napravimo smučna vrata, da ni ovirano njih odpiranje in zapiranje, če se v sprednjem prostoru nahajajo vozovi. Za osebni promet pa vdelamo v te duri, da jih ni treba stalno premikati, manjša vrata. Skedenj in eventuelno tudi kolnica sta brez stropa in je od tod možno polnjenje senika.

Na desni strani skednja je parma, ki se polni in prazni iz skednja skozi veliko okno v sredini stene. Tudi parma je brez stropa. Na desni ob kolnici sta nameščeni drvarnica in kurnik. Drvarnica je sicer odročna, toda zanjo je težko najti primernejši prostor bliže hiše. Biti mora namreč zelo zračna in suha; zato v masivni del stavbe ne spada ter je tukaj še najugodnejši prostor zanj.

Pripominjam, da sem v florisnem osnutku polagal predvsem važnost na razporeditev prostorov. Njih velikost pa se lahko glede na velikost posestva razširi odnosno skrči.

Zunanje oblikovanje kmečkih domov

Zunanje oblikovanje kmečkih domov bo pri največji varčnosti zanimivo in lepo, če jih prilagodimo okolici ter uporabljamo krajevno običajne arhitektonske oblike. Posnemanja mestnih zgradb se je treba brezpogojno izogibati. Stanovanjske prostore in hleve bomo gradili masivne, in sicer predvsem z žgano opeko, deloma pa tudi z ilovico.

Stanovanjsko hišo lahko poživimo s pripravo in smotrno razporeditvijo oken, z uporabo polknic, z enostavnim beljenjem ali tudi z barvno obdelavo ometa ter z živahnim prepleskanjem napušča in žlebov itd. Predvsem pa dajejo karakteristično podobo vsaki kmečki hiši okna in vrata, ki so nekako zrcalo dotične domačije in so zato potrebna posebno skrbne izdelave. V lesenih hišah so podboji iz lesa, v zidanih pa navadno iz klesanega kamna.

Hleve bomo gradili preprosto, vendar tako, da bomo dosegli enotnost pri celokupnem učinku, zlasti če sta stanovanjsko in gospodarsko poslojje pod skupno streho.

Izvedba ostrešja naj bo preprosta, streha pa gladka in ravna, to se pravi, po možnosti brez grebenov in žlebov. Posebni strešni pomoli (tini) in stolpi ne učin-

kujejo lepo ter podražujejo izvedbo. Nasprotno pa razni nastreški, ki služijo za razsvetljavo podstrešnih sob ter strešne line v senikih zelo poživijo veliko strešno ploškev in poudarjajo smoter prostorov.

Pri skednjih in kolnicah volimo za stene v splošnem cenejši gradbeni material, in sicer jih običajno samo obijemo z deskami.

Enotnost celotne oblike kmečkega doma povečamo s smotrno zasaditvijo drevja, ki nudi obenem varstvo proti burjam, z obdajajočimi plotovi, s smotrno tesarsko tehniko in z živimi mejami.

Lega kmečkega doma.

Razlikujemo krajevno lego, lego glede na sestavo tal, lego glede na strani neba ter lego glede na varnost pred požarom.

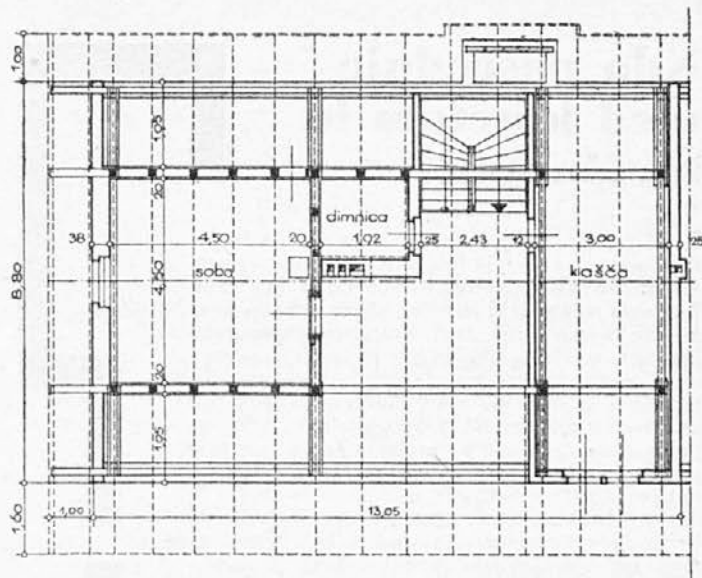
Krajevna lega je predvsem važna glede na prometne žile. Zato si postavimo svoj dom v bližini glavnih cest, toda vsaj 15—50 m od njih; še bolje pa je, če ga postavimo ob dobro utrjeni dovozni cesti. Po možnosti naj ima kmečki dom ugodno lego glede na polja ter glede na vremenske razmere, da se nahaja v zatišju in da ga ne dosežejo povodnji. Proti vetrovom ga zavarujemo tako, da izrabimo pobočja v zatišju, da zasavimo okrog njega drevje, in da zgradimo dom v kotu tako, da leži dvorišče v zatišju. Pri izbiri prostora je treba paziti tudi na to, da se nahaja v bližini dobra pitna voda in voda za pranje, gašenje in kopanje.

Pod lego glede na sestavo tal razumemo, da morajo biti tla nosilna in suha — po možnosti peščena ali prodnata — ter zavoljo hitrega odtoka vode nekoliko dvignjena, da padavine ne zamakajo temeljnega zidovja, kajti vlaga uničuje zid in škoduje zdravju.

Lega glede na strani neba: stanovanjsko poslopje postavimo na vzhodnem, južnovzhodnem ali južnem delu stavbišča. Če smo v mrzlejših krajih primorani postaviti hleve na severnem kraju stavbišča, jim napravimo na južni strani, kjer namestimo tudi okna in vrata, širok napušč. V toplejših krajih lahko postavimo hleve na južnem koncu stavbišča, tako da imajo okna in vrata obrnjena proti severu. Za hleve, ki imajo okna samo v enem zidu, je najboljša lega na zahodni strani stavbišča, toda okna naj bodo obrnjena proti vzhodu. Za hleve z obojestranskimi okni pa je najboljša lega severovzhod, odnosno jugozahod.

Lega glede na varnost pred ognjem. Večjo varnost nasproti požaru dosežemo, če razmestimo posamezne gospodarske prostore v ločenih poslopijih z zadostno medsebojno oddaljenostjo treh do desetih metrov. To pa zaradi ekonomije obrata ni priporočljivo, zlasti ne za male in srednje kmetije. Zato skušamo pri zazidavi pod skupno streho to nevarnost omiliti na ta način, da ločimo podstrešja s požarnimi zidovi. Prostori, kjer se kuri, naj bodo po možnosti situirani skupaj. Poslopja pa morajo biti opremljena s strelovodi.

Osnovna oblika stavbišča naj bo po možnosti pravokotna in s smerjo jug-sever, njegova ploskev pa dovolj velika, da je možen na dvorišču gospodarski obrat, zlasti uvoz, odvoz in obračanje vozil. Poleg tega pa mora ostati še prostor za možnost povečanja gospodarskih poslopij, zlasti hlevov in skednja. Pri majhnih kmečkih obratih naj bi bilo stavbišče široko vsaj 25 do 30 metrov, dolgo pa 30 do 40 metrov. Iz hiše mora biti pregled čez celo dvorišče, na katero morajo biti izpeljana vsa vrata iz ostalih gospodarskih poslopij. Zato se moramo pri zazidavi izogibati nepotrebnih oglov in kotov.

Tloris podstrešja istega doma.

Na kaj moramo pri bodoči obnovi polagati posebno pažnjo.

V tem kratkem članku hočem opozoriti na tri važne stvari, ki jih moramo imeti pred očmi pri bodoči obnovi kmečkih naselij. Te so: 1. zdrava kmečka hiša, 2. zdravi in vzorno urejeni hlevi ter 3. vzorno urejena gnojišča.

Da je umrljivost na deželi, predvsem umrljivost dojenčkov tako velika, so krive v prvi vrsti slabe stanovanjske razmere. Če upoštevamo, da je prihodnost naroda ravno v podeželskem prebivalstvu, potem zahteva vprav naša življenjska nujnost, da poskrbimo za zdrave kmečke hiše.

Največjo vrednost v kmečkem gospodarstvu predstavlja prav za prav živina. Zato moramo z napredkom higijeničnih stanovanjskih poslopij skrbeti tudi za izgradnjo dobrih hlevov. Le v dobro urejenih in zdravih hlevih bomo lahko gojili dobre plemenske pasme, ki bodo tudi zdrave in krepke, ker le od take živine smemo pričakovati večjih koristi in dobička.

Naše poljedelstvo je na zelo nizki stopnji zlasti v pogledu gnojenja. Priznati namreč moramo, da smo vrednost gnoja vse do današnjih dni silno podcenjevali ter smo svojo zemljo naravnost izmozgavali. Na tem polju je kemija doprinesla temeljni in odločilni napredek, ko je pojasnila tesno odvisnost prehrane rastlinstva in gnojenja ter med drugim tudi dokazala, da vsebujeta hlevski gnoj in sealnica v veliki meri vse važne sestavine, ki jih potrebujejo rastline za svojo rast. Oboje je pa treba pravilno negovati, da ne gredo koristne sestavine v izgubo. Pri nas pa se ni posvečala gnoju in gnojnici niti najmanjša skrb in nega in tako je šla polovica do dve tretjini njunih hranilnih snovi v izgubo. Če bomo torej hoteli večino svojega naroda prehranjevati z lastnimi pridelki, bomo pač morali tudi v pogledu gnojenja veliko storiti. In velik napredek bo dosežen s tem, če poskrbimo za dobro in pravilno urejena gnojišča ter gnojnične jame.

Zdrava kmečka hiša.

Pri izgradnji kmečke hiše moramo predvsem misliti na to, da bo 1. popolnoma suha, 2. da bodo notranji prostori dovolj svetli in zračni, 3. da bodo topli in 4. da bodo dovolj veliki ter pravilno razdeljeni.

Kdo posreduje med kmetom in meščanom?

Da bi se izpopolnila združna organizacija tudi v Ljubljani in okolici, je bila leta 1940. ustanovljena **Gospodarska zadruga**, z. z. o. j. v Ljubljani. Za svojo nalogo si je naredila: potom kmečke stanovske organizacije tudi združno organizirati kmete v mestu in okolici ter povezati z zadrugo vse socialne in vzgojne zavode v Ljubljani. To nalogo je v precejšni meri tudi izvršila. Kot posredovalka med kmeti in zavodi je v okviru skupne organizacije omogočila prvim ugodno prodajo odvišnega blaga, drugim pa ceneno in solidno nabavo raznih kmetijskih pridelkov. — Sedaj je **Gospodarska zadruga** prevzela vlogo, ki so jo narekovale razmere in postala tudi aprovizacijski organ v Ljubljani. A tudi sedaj skrbi, da ima vedno v zalogi blago, ki sicer ni racionirano, pa ga je težko dobiti. Tako oskrbuje zavode in ostale svoje člane skoraj z vsemi predmeti, ki so potrebni v gospodinjstvu — tudi s kurivom — kmetom pa dobavlja razne kmetijske potrebščine, umetna gnojila, cement itd. — V dobrih štirih letih je **Gospodarska zadruga** svoje poslovanje znatno razširila. Organizirala je skoro vse zavode v Ljubljani, mnogo posameznikov in kmečke stanovske organizacije. — Svoje poslovne prostore in skladišča ima na Dunajski cesti št. 29.

Gospodarska zadruga

ZDRUŽENE OPEKARNE D. D. LJUBLJANA

Tovarni na Viču in Brdu

IZDELUJEJO:
ZIDAK, STREŠNIK
TER VSE VRSTE
SODOBNEGA
GRADIVA. PORO-
LIT, HITROZID,
VOTLAK, STROP-
NJAK, DRENAŽNE
CEVI ITD.

Ustanovljeno 1893

Pred več kot 50-imi leti je ustanovil sedaj že pokojni g. Franc Stupica v Ljubljani, na Gosposvetski cesti št. 1 poleg „Figovca“ **trgovino z železnino in poljedelskimi stroji.**

Ta tvrdka obstoja in posluje še danes na istem mestu pod naslovom

Železnina Fr. Stupica

in se najlepše zahvaljuje vsem spoštovanim odjemalcem, prijateljem in znancem za njih naklonjenost in zvestobol!

Ko boste v bodočnosti zopet potrebovali stavbni material, vodovodne potrebščine, gospodinske predmete, poljedelske stroje, obrtniško orodje, razstreliva itd., se obrnite z zaupanjem na gornjo tvrdko.

Kot doslej si bo tudi v bodoče prizadevala zadovoljiti vsakogar s skrbno, strokovno in točno postrežbo in nizkimi cenami.

Stanovanjska hiša mora biti suha.

Največji sovražnik človeškega zdravja, njegovega stanovanja in stavbnega gradiva je vlaga. Razen tega so vlažna stanovanja zelo mrzla, ker povzroča voda v zidu, da ta postane boljši prevodnik toplote. Voda prevaja namreč 25 krat bolj toploto kot zrak, zato si lahko predstavljamo, kakšna je razlika v toplotni prevodnosti suhe ali vlažne stene. Skozi vlažno steno torej pozimi notranja toplota kaj hitro uhaja na prosto, v notranjost pa se hitro prevaja zunanji mraz tako, da se notranji prostori brž ohladi.

Voda oziroma vlaga prihaja v stavbo in gradivo na sledeče načine:

1. Vlaga se dviga v zidovje in hišni pod iz temeljnih tal, in sicer zaradi poroznosti ter kapilarne lastnosti (lastnost vsrkavanja vlage) gradiva in zemlje. Dviganje talne vlage je tem večje, čim višje stoji talna voda.

2. Gradivo vsrkava vlago iz zraka.

3. Padavine pronikajo skozi slabo izvršeno strešno kritino.

Pred talno vlago zavarujemo stavbo z vodoravno izolacijo, ki zabranjuje dviganje vlage v zidovje in tla ali pode. Zidovje izoliramo pred to vlago tako, da prekrijemo celotno zgornjo ploskev temeljev z asfaltno lepenko, z asfaltno juto ali pa z asfaltno klobučevino. Prekritje na stikih mora znašati vsaj 10 cm, stiki pa morajo biti dobro zlepljeni z bitumenom ali z vročim asfaltom. Na to izolacijsko kritje denemo tanko plast cementne malte, ki naj ščiti izolacijo pred poškodbami med gradnjo.

Dobro je, če na vrhno ploskev temelja naneseimo najprej popolnoma gladko in ravno cementno prevleko ter šele na to položimo izolacijsko snov, ker na ta način odpornost in vpliv izolacije močno povečamo.

Tudi zračna in svetla klet pod zgradbo zelo zmanjša vlažnost zgornjih prostorov. Toda kletna tla ne smejo ležati pod najvišjo gladino talne vode, temveč se morajo nahajati vsaj 50 cm nad njo. Kjer pa stoji talna voda zelo visoko ali celo sega blizu zemeljske površine, tam moramo gradnjo kletnih prostorov sploh opustiti. V tem primeru moramo dobro izolirati hišni pod, pod katerega nasujemo v ta namen popolnoma suh in droben gramoz ali žlindro.

Streha mora imeti žlebove z odtočnimi cevmi, ki odvajajo deževnico od stavbe v kanale, da ne zamaka temeljev. Navpične odtočne cevi pa ne smejo biti preobremenjene; zato moramo na približno vsakih 10 m vodoravnega žleba izpeljati navpično cev.

Stavba oziroma gradivo vsrkava tudi vlago iz zraka in padavinsko vodo, ki pada od strani na zidove. Na najenostavnejši način izoliramo zidove proti tej vlagi tako, da jih omečemo z gostim in vodotesnim ometom, ki ga moramo lepo zgladiti.

Pronicanje padavin skozi streho preprečimo z dobrim kritjem. Najbolj nevarna mesta za pronicanje vode so strešne globeli, posebno pa ob strešnih pomolih, strešnicah in dimnikih. Pri kritjih z opečnimi in cementnimi strešniki ter škrljem pokrijemo globeli s cinkovo pločevino. To velja zlasti tedaj, če se strešina dotika navpične stene, dimnika itd.

Svetloba in zrak v hiši.

Čim svetlejša je stanovanje, tem bolj je zdravo. Največ svetlobe pride v njega, če je obrnjeno proti jugu. Pa tudi okna morajo biti zadosti velika, da dovajajo poleg svetlobe tudi dovolj svežega zraka, ki se mora

stalno obnavljati. Svetla površina oken v stanovanjskih prostorih naj znaša vsaj eno desetinko površine tal. Da se zavarujemo pred izenačenjem zunanje in notranje toplote, ne smemo pozabiti, da morajo biti v naših krajih dvojna okna.

Toplota.

Stanovanje mora biti toploti telesa primerno segreto, da je bivanje v njem zdravo in prijetno. Zato ga v mrzli zimski dobi ogrevamo s kurjenjem v pečeh. Zaradi varčevanja s kurivom pa želimo, da ostane gorkota čim dalje v sobi in da nam je gre čim manj v izgubo skozi zid, strop in tla ter skozi okna in vrata. Hiša bo ustrezala tem zahtevam le, če bomo izbrali njeno lego v zavetnem in vzvišenem ter suhem prostoru, če bomo zgradili zunanje zidove zadosti debele in če bomo uporabljali zelo porozen gradbeni material, ki je slab prevodnik toplote. Poleg tega moramo napraviti, kot rečeno, dvojna okna in po možnosti še izvršiti toplotno izolacijo.

Ugotovljeno je, da 38 cm debela in obojestransko ometana opečna stena že komaj nudi primerno gorkotno zaščito za stanovanjsko hišo. Če pa uporabljamo za to debelino zidov slabše gradivo, utegne biti mraz v sobah že zdravju nevaren in škodljiv.

Opeka je v primeri z drugimi gradivi, na primer z naravnim kamnom in betonom, najprimernejša za gradnjo stanovanjskih hiš pa tudi hlevov. To pa predvsem zato, ker zaradi svoje poroznosti (luknjičavosti) le slabo prevaja toploto. Luknjičavost se javlja v tem, da je v gradivu nešteto zelo majhnih zračnih celic, ki so ravno odločilne za slabo toplotno prevodnost. Toda v ta namen ne zadošča kakršna koli poroznost gradiva, temveč mora imeti posebno strukturo. To se pravi, da le majhne pore oziroma luknjice, ki ne smejo biti v medsebojni zvezi, povzročajo slabo prevodnost toplote, ne pa velike pore, ki so v medsebojni zvezi.

Gost in težak gradbeni material — kot sta naravni kamen in beton — je torej dober prevodnik toplote. Vrh tega ne propušča niti zraka niti vlage. Zaradi njegove lasovitosti, to je lastnosti, ki se javlja kakor pri pivniku v vsrkavanju vode, se stene iz kamna v vlažnem in deževnem vremenu napijejo vlage, a mrzel zid sam na sebi otežkoča potem izhlapevanje in tako udari vlaga čestokrat skozi zid. Iz teh razlogov je kamen najslabši gradbeni material.

Zid iz naravnega kamna, ki naj bi nudil enako toplotno zaščito kot opečni, bi moral biti torej precej debelejši in bi bil zaradi tega mnogo dražji. Zato zidamo iz kamna kvečjemu kleti, temelje in skednje. Pri gradnji iz kamna moramo upoštevati še to slabo stran, da zahteva zidava s kamnom zelo veliko potrošnjo malte.

Gorke so tudi stene iz lesa in ilovice. Najboljši pa je v tem pogledu naravni ali umetni plovec (Bimsstein) in včasih tudi dobro uležana žlindra, ki pa za naše kraje skoro ne prideta v poštev. Te stene slabo prevajajo toploto in se na njih ne zgoščuje voda iz zračnih hlapov, ker take stene dihalo in tako odvajajo vlago iz notranjosti na prosto, kjer izhlapi.

Potrebni prostori v kmečki hiši.

Vsako stanovanje, bodisi veliko ali majhno, mora obsegati določene prostore, ki naj bodo glede na svoj namen zgrajeni ter opremljeni čim bolj praktično in po higijenskih načelih. Tako mora imeti vsaka običajna kmečka hiša sledeče prostore:

1. Predsobo ali vežo, ki naj bo po možnosti tako velika, da poleti lahko družina oziroma delavci jedo v njej.

2. Kuhinjo, ki naj bo istotako precej velika, da pozimi lahko služi družini za dnevno bivanje.

3. Dnevno sobo.

4. Potrebno število spalnic — minimalno vsaj dve, ki pa sta obe lahko nameščeni na podstrešju.

5. Shrambo za živila, ki ne sme biti premajhna, ker kmet shranjuje tukaj gotove pridelke vse leto.

6. Po možnosti pralnico, ki služi obenem za kopalnico. V ta namen se lahko porabi tudi svinjska kuhinja, ki mora biti pri srednjih in velikih kmetijah na vsak način ločena od družinske kuhinje.

7. Stranišče.

Vsi ti prostori morajo biti praktično razporejeni ter medsebojno povezani.

Zdravi in vzorno urejeni hlevi.

Pri izbiri mesta za hleve veljajo ista pravila kot pri izbiri mesta za stanovanjsko hišo. Ostale glavne zahteve dobrih hlevov pa so, da so svetli, pregledni, vzorni glede čistoče, topli in suhi ter dobro zračeni.

Svetloba uničuje bolezenske bacile, povečava mlečno produkcijo krav in daje pregled čez prostor, da ga lažje čistimo. Zato naj znaša skupna svetla površina oken eno dvajsetinko do ene petnajstinke površine hlevskih tal. Za povečanje svetlobe v hlevu napravimo vrata z nadsvetlobnikom. Okna morajo biti vzdana tik pod stropom, da škodljiv mrzel zrak, ki prihaja skozi, ne pada naravnost na živino; razen tega je to potrebno zato, da ne pada svetloba živini naravnost v oči, kar je zlasti konjem neprijetno. Iz tega razloga ne nameščajmo oken v zidu, ob katerem so jasli!

Preglednost in čistoča v hlevih. Da hleve lahko čistimo, je potrebna čim boljša preglednost po hlevu. V to svrhu so potrebne jasne tlorisne rešitve in prostorska ločitev razne vrste živine. Za čistočo je treba med drugim skrbeti zato, da se živina ne umaže, a v kravjih hlevih še posebno zaradi neoporečnega pridobivanja mleka. Poleg tega je čistoča najboljšo sredstvo zoper kugo ter varuje živino pred prebavnimi motnjami, pred oslabljenjem dihanja skozi kožo in pred kožnimi boleznimi, skratka ji ohrani zdravje. A umazanija in smeti v kotih hleva tvorijo plodišče za bolezenske klice in mrčes.

Pokvarjeni ostanki hrane v slabih ali neprikladnih koritih povzročajo motnje v želodcu in črevesju. Vlažna in umazana stojišča oziroma ležišča pa lahko povzročijo draženje kože in bolezni na parkljih ali kopitih, poleg tega se na takih ležiščih počuti živina zelo neprijetno.

Zmotno je, kdor misli, da se svinje počutijo dobro v nesnagi in blatu. Rade sicer rižejo in jim prijajo poleti hladilne kopeli v blatu, ne legajo pa rade v lastno blato, kar lahko opazimo povsod, kjer jim le damo priliko, da lahko izbirajo boljše ležišče.

Za čistočo hlevov so potrebni sledeči gradbeni ukrepi: smotrna ureditev stojišč in kočev, naprava primernih prostorov za odlaganje blata, primerna in dobra utrditev tal, uporaba jasli iz glazirane kamenine, hitro in popolno odvajanje gnojnice s stojišč ter zaokrožitev kotov in oglov.

Suhi in topli hlevi.

Kot sta potrebna v dobrih hlevih svetloba in zrak, tako je potrebno, da so hlevi suhi in topli. Največja hiba večine naših hlevov pa je, da so zelo vlažni. A v

vlažno mrzlih hlevih je nevarnost, da se živina ob vsakem najmanjšem prepihu prehladi, zlasti pa, da oboli na prehlajenju dihalnih organov in da dobi revmatizem. Če pa so vlažno topli, postane živina lena in se pomehkuži; oslabi dihanje skozi kožo in tudi koža sama. Poleg tega pa je topli in vlažni zrak najboljše ognjišče in najboljši nosilec raznih bolezenskih kali. Če se hočemo torej uspešno boriti proti vlagi, moramo določiti njene vzroke ter ugotoviti, kaj prav za prav podpira nastanek zgoščevanja sopare na zidovih in stropu.

Pri hlevih moramo vedeti, da nimamo opravka samo s talno in padavinsko vlago, ampak predvsem z vlago, ki izhlapeva iz gnoja in gnojnice, ter z vlago, ki jo izpariva in izdihava živina. Da se torej vsa ta vlaga pozimi v hlevih ne zgošča in ne rosi sten in stropov, je treba preprečiti, da bi nastopali nenadni padci toplote ter da bi se stene in stropovi preveč shladili.

Padec toplote, zlasti nenadni, preprečimo s pravilno izdelanimi vrati in okni in če poskrbimo za zadostno toplotno izolacijo ter za kopičenje toplote v stenah in stropih.

S toploto moramo v hlevih pravilno gospodariti tudi zagradelji, ker je tukaj njen edini vir telesna toplota živali. Zato pomeni izguba na toploti v zimskem času isto kot izguba na krmi. Če mora po nepotrebnem velik del krme služiti živini za proizvodnjo toplote, daje na primer krava manj mleka, svinja se slabše redi, kokoš znese manj ali pa sploh nič jajc itd.

Ko delamo torej načrt za hlev, se poprej vprašajmo, za koliko število in za kakšne vrste živine je namenjen. Ako je hlev premajhen, živina trpi na pomanjkanju zraka in prostora. Če pa je prevelik, ga živina sama s svojim telesom pozimi ne more zadostno ogreti.

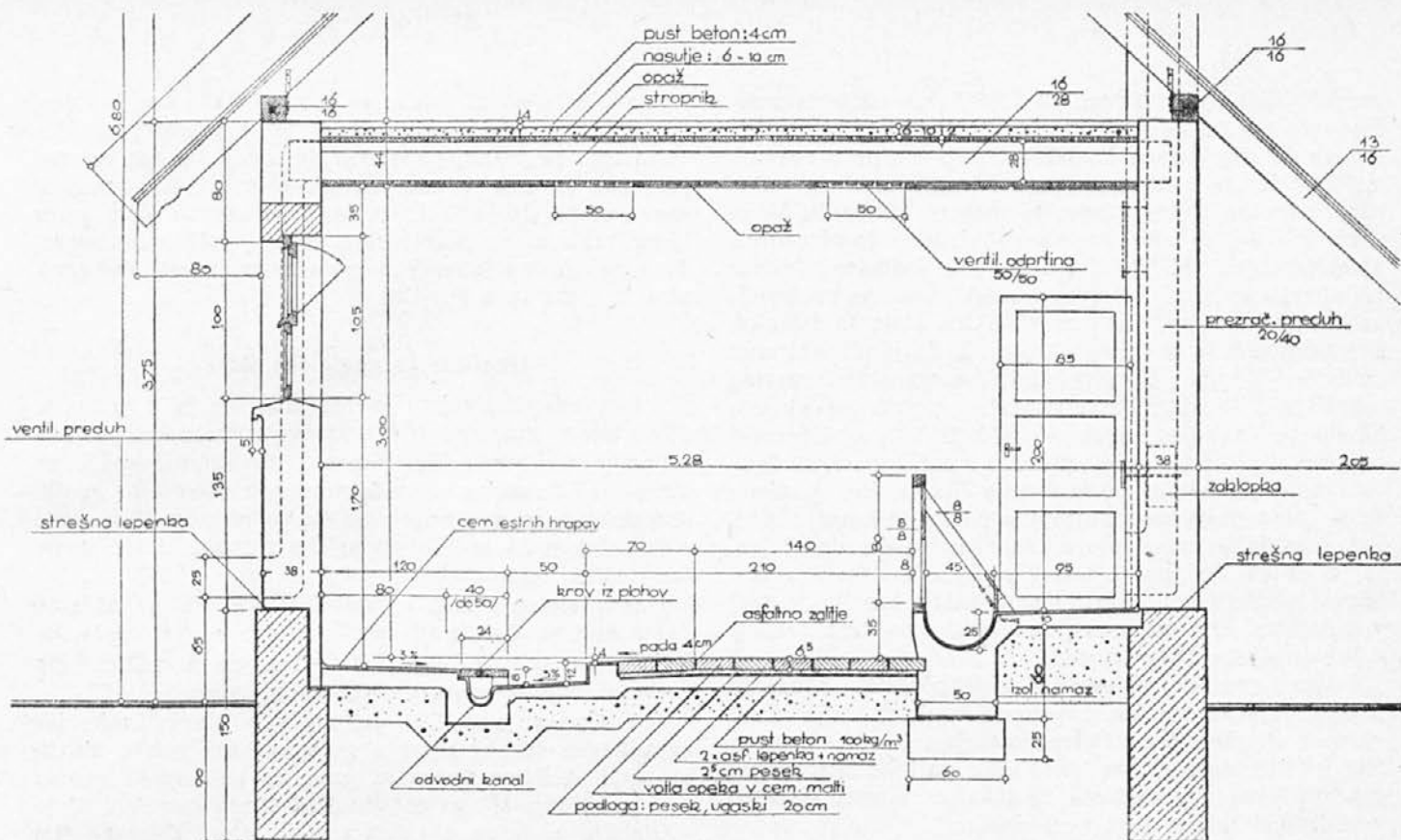
Da bi šlo zaradi dolgih zunanjih zidov, ki so direktno izpostavljeni mrazu, čim manj hlevske toplote v izgubo, je nujno potrebno, da gradimo ne enovrstne, temveč dvovrstne hleve, ki imajo le po eno zunanjo steno, ki mora biti dovolj debela. Manjše hleve pa pridamo ali celo vzdamo med druge prostore.

Da bodo hlevi zares suhi, so potrebni sledeči gradbeni ukrepi:

Graditi moramo s pravilnim gradbenim materialom; tla v hlevih moramo dobro izolirati proti talni vlagi; hleve moramo dobro in pravilno zračiti; vsako vrsto živine moramo prostorno ločiti. Isti pogoji so potrebni tudi za pravilno toploto. Kakšen gradbeni material je dober ter kje in kakšna izolacija je potrebna zoper vlago, sem deloma že obrazložil v odstavku »Zdrava kmečka hiša«. Tukaj hočem le še podati, kako izoliramo proti talni vlagi in mrazu hlevska tla, zlasti na ležiščih, kjer pride živina stalno z njimi v dotiko.

Najprej nasujemo 25–30 cm debelo podlago iz poroznega materiala, kot so pepel, žlindra, plovec, opečni odpadki itd. Čez to »posteljico« napravimo 10 cm debelo plast iz pustega betona, ki jo na vrhu fino zgladimo. Priporočljivo je, da nato celo zgornjo ploskev prevlečemo z asfaltom. Na tako pripravljeno podlago šele položimo prava tla ali tako imenovano oblogo.

Obloga hlevskih tal, zlasti stojišč, mora biti topla, toda ne preveč porozna na površini, da ne pronica v pore vlaga živalskih ekskrementov, ki potem ob zopetnem izparivanju kvari zrak. V ta namen je dobra opeka ali plošče iz trdo žgane gline, ki imajo trdno in nepropustno ter dovolj hrapavo površino, da živini ne drči. Zlasti pa je dobra samo na površini spržena opeka, to je opeka, ki je samo na površini žgana kot klinker, ostali del pa je običajno žgan. V konjskih hlevih, kjer

tlak močno trpi, pride najbolj v poštev popolnoma spržena opeka ali klinker.

Prostorska ločitev živine.

preveč shladil. Zaradi tega ne dobi živina zadostne množine svežega in na kisiku bogatega zraka, ki je potreben za delovanje vseh živalskih, predvsem pa prebavnih organov. Razen tega ni mogoče odstraniti iz hleva vodne pare, oziroma obilne vlage; ni mogoče odstraniti škodljivih plinov, in sicer ogljikove kisline, žveplovodika, amonijaka itd., ki jih živina deloma izdihava, deloma izhlapevajo iz živalske kože, v veliki meri pa se tvorijo pri razkrojevanju živalskega potu ter blata in scalnice. Pri vsem tem je treba še upoštevati, da je hlevski zrak onečiščen s tujimi organskimi in anorganskimi snovmi.

V takšnih zatohlih in običajno gorkih ter vlažnih hlevih se živina ne samo pomehkuži in postane manj odporna in je bolj sprejemljiva za razne bolezni, temveč tudi hira zaradi pomanjkanja kisika. Res je sicer, da se slabe posledice pokažejo le počasi in komaj vidno, toda nastopijo prav gotovo. Naravno pa je, da živina, ki je stalno obsojena bivati v slabem hlevskem zraku, hitreje podleže napadom bolezni, kakor ona, ki je vsaj v poletnem času večinoma zunaj ter ima tam priliko, da se ji pljuča dovolj prezračijo.

Vse navedene nedostatke se je posrečilo odpraviti s pravilnim in smotrnim prezračevanjem, ki je zlasti važno v zimskem času. Posrečilo se je celo v teku enega leta izsušiti stare mokre hleve. Ker pa bi bila razprava o prezračevanju preobširna, se tukaj ne morem spuščati v podrobno rešitev tega vprašanja.

Ravnanje s hlevskim gnojem.

Gnojišče mora biti tako urejeno, da se ne morejo iz njega izgubljati in izpirati gnojilne snovi. Zato naj bodo gnojiščna tla neprodorna, odcedna voda pa se mora odtekat v gnojnično jamo. Na gnojišče se ne sme stekati voda z dvorišča in s streh, to je, gnoj ne sme plavati v lužah deževnice, ker zaradi tega izgubi ogromno svoje vrednosti.

Gnojišče mora biti zavarovano pred vetrom in soncem. Zato ga postavimo v zavetno in senčno lego ali pa zasadimo okrog košato drevje. Izvedba strehe ni umestna in je tudi predraga. Veter in sonce preprečujeta godnost gnoja ter ga sušita in pospešujeta izhlapevanje dragocene plinaste gnojilne snovi.

Glede ravnanja z gnojem je važno, da ga enakomerno razgrnemo po gnojišču, razne vrste gnoja medsebojno dobro pomešamo ter ga dobro stlačimo. Sicer se gnoj suši, plesni in izgublja gnojilne snovi, zlasti pa izpuhteva iz njega amonijak. Da postane gnoj pravilno goden, ga je včasih treba politi z gnojnico. To je po-

trebno zlasti takrat, kadar se iz kupa kadi, ker to kaže, da se je gnoj vnel. Sežgan gnoj pa je le malo vreden.

Drugi najvažnejši sestavni del gnoja je, kot rečeno, gnojnica, ki ima v sebi najboljše rastlinske hranilne snovi, n. pr. dušik, kalij in fosforno kislino. Zato mora imeti vsak umen kmetovalec zadosti veliko in neprodorno gnojnično jamo, kamor se mora stekati vsa gnojnica iz hleva in z gnojišča.

Gnojišče in gnojnična jama.

Iz prednjih izvajanj je razvidno, da je z vzornimi hlevi tesno povezano tudi vprašanje vzornega gnojišča in gnojnične jame. Obe napravi sta namreč važni ne samo za shranitev nenadomestljivih hlevskih gnojil, ampak tudi za asanacijo vasi, ki so navadno inficirane z izparinami in bogato obdarjene z muhami ter imajo onesnažene talne vode.

Gnojišče naj leži v bližini hleva, da se kidanje gnoja vrši po čim krajši poti. Vendar se priporoča, da je od njega odmaknjeno vsaj 4—7 m, da je možen krog in krog gnojišča promet z vprežnimi vozili.

Gnojnična jama leži pri majhnih hlevih lahko tik zgradbe in celo v zvezi z greznico. Pri večjih hlevih z veliko količino gnoja in gnojnice pa naj se nahaja pod gnojiščem ali pa ob vzdolžni strani gnojišča, ki je bližja hlevu, da se gnojnica z obeh strani zbira po čim krajši poti.

V nadaljnjem je predmetna snov dobro obdelana v knjižici »Hlevski gnoj in gnojnica«, ki jo je spisal ing. Jože Suhadole ter jo je izdala leta 1940 Kmetijska zbornica. K načrtom gnojišč in gnojničnih jam v navedeni knjižici pripominjam le to, da je iz statičnih ozirov bolje, če postavimo pokončne stene gnojnične jame na temeljno ploščo, ki jo moramo v tem primeru ravno tako dimenzionirati kot strop, če je ta železobetonski.

Taka izvedba je nujno potrebna, ker je le na ta način gnojnična jama zaključena ter izvaja najmanjši in enakomeren pritisk na tla. Če pa postavimo stene na posebne fundamente in dno naknadno zabetoniramo, kot je to izpeljano v navedenem načrtu, potem so pritiski temeljev na tla mnogo večji in plošča dna sploh ne prevzame nobene obtežbe pokončnih zidov. Eventuelna visoka talna voda jo celo dviga navzgor. Zaradi tega nastanejo med stenami in dnom razpoke in posledice tega so ne samo izguba gnojnice, ampak lahko tudi okuženje talne vode in vodnjakov, če so v bližini, ter fundamentov sosednjih zgradb.

KLJUČAVNIČARSTVO

**Avzug
Martinčič
Ljubljana**

Rimska cesta 14, tel. 25-38

Elektro - stroje:

motorje, brusilne in polirne stroje, vrtnalnice in rezilne stroje, kompresorje in črpalke itd.

Elektro - aparate:

žarilne peči, kuhala, likalnike, grelne blaznice, spajalnike, rešaje itd. nudi v veliki izbiri

ELEKTROINDUSTRIJA B.

LIUBLJANA, GOSPOSVETSKA C. 13 • TELEFON št. 23-14

JOŽE DULAR: ŽEBELJ

Luč mi je treščila na glavo. Tako mimogrede, ne da bi najmanj pričakoval. Trije fantini, ki so stanovali nad mano, so se namreč v svoji sobi preizkušali v japonski rokoborbi. In pri tej rokoborbi je eden izmed njih zabrisal svojega tovariša po tleh. Zabrisal, pošteno zabrisal. Toliko, da so revežu še kosti ostale v koži. Pri tem se je zatresel strop, žebelj je popustil in kot rečeno... no, luč mi je treščila na glavo. Tako mimogrede...

Da, in reči moram, da imam trdno in solidno glavo. Prav nič se ji ni zgodilo. Tudi o petnajstvatni žarnici si upam to trditi. Takoj se vidi, da je soliden domač izdelek. Toda porcelanasti senčnik, uvoženo blago, je šel k vragu.

Pustil sem črepinje na tleh in stopil k onim trem v zgornje nadstropje.

»Slišite,« sem rekel, »luč ste mi s svojo rokoborbo zbili na glavo in senčnik je šel rakom žvižgat. Kajpak, razumem vas. Človek se mora telesno krepiti, ne glede na razne nepredvidene okoliščine. Ni mi žal senčnika, zares ne! Čemu mi bo, vraga, tista porcelanasta šara pod stropom?! Se bomo že nekako pogovorili za črepinje. — Toda kar je od svetilke ostalo, bo vsekakor treba spraviti v prejšnje stanje. Luč je namreč nepogrešljiva dobrina, da... in prosim, razumeli me boste, jaz nisem nikak netopir ali sova, da bi ponoči delal in rogovilil kar v temi.«

Nisem jim zameril njihove nezaupljivosti. To je pač znamenje današnjega časa. O, prosim, kar z mano prijatelji! Niti trohice laži ni v meni.

Peljal sem jih v svojo sobo. Ni mi jih bilo treba preveč prepričevati. Ko so videli razbit senčnik, iztrgan žebelj, okrušen omet, jim je bilo vse takoj jasno. Kajpak, plačali bodo, vse bodo plačali! Sami mi sicer ne utegnejo pomagati, ker morajo nadaljevati z rokoborbo, toda kolikor me bo veljal senčnik, mi bodo vrnil.

In ko so ti vrage tako besedičili in stikali okrog tiste razbitije, mi je pri tem nekdo ukradel — žebelj. Pomislite, žebelj, na katerem je prej visela svetilka!

Da, vedel je, capin umazani, kake vrednosti se je polastil. Žebelj v današnjem času! Ali se sploh zavedate, kaj to pomeni?

Zahteval sem žebelj nazaj, toda oni trije so tatvino tajili kot kačane noge. Silil sem vanje, nazadnje pa

sem odnehal. Ali naj se mar tepem z ljudmi, ki goje japonsko rokoborbo?

Požrl sem jezo in odšel v prvo trgovino z železjem. Ni mi kazalo drugega. Da, žebelj bi rad, sem povedal. Luč mi je namreč treščila s stropa na glavo in rad bi svetilko spet pritolkal nazaj. Naj mi dajo kakih dvajset žebeljev, pol kile... da, kar celo kilo naj mi jih namerijo. Bolje je, da je take stvari nekoliko več pri hiši, kajti človek nikoli ne ve, kdaj mu spet kaj zgrmi na glavo.

Gledali so me pomilovalno kot otroka, ki ne zna šteti do pet. Kaj se mi sanja? Celo kilo žebeljev bi rad? Kaj ne vem, da je vojska! Z dvema, tremi žebli mi še postrežejo, toda prej naj jim pokažem nakaznico za železo. Brez nje ne bo nič! Vse železo je namreč zadnje čase pod zaporo in, kar je pod zaporo, se pač ne sme prodajati. Jim je zelo žal, toda tako je!

Zijal sem vanje kot kapelj. Da, razumem, gospodje, čeprav je bilo vse skupaj zame novo. Sem soliden državljan in pokoravam se novim odredbam. Toda žebelj... Morda bi se pa le dalo nekoliko pogledati skozi prste. Saj jih nočem pol kile, niti treh žebeljev nočem niti dveh... Enega samega, gospodje!

Niso se dali pogovoriti. So dostojni in solidni uslužbenci, ki vedo, da je treba uradne odredbe spoštovati. Ne zamerim jim. Red mora biti. Živimo namreč v vojnem času.

Toda, ljubi moji, kazalec na uri se je že bližal šesti in razumeli me boste, da nisem utegnil tekati okoli uradov zavoljo nakaznice za železo. In tudi to boste uganili, da se je bližala noč s hitrimi koraki in jaz... prosim, nisem nikak netopir ali sova.

Zato sem se zapodil v sosednjo železnino. Toda sreče nisem imel. Odpravili so me prav tako kot v prvi.

Tudi v tretji nisem naletel nič bolje. In enako ne v četrti. Zvečer sem se znašel doma — brez žebja.

Toda razumeli boste, da je že padla noč in, prosim, jaz nisem nikak... Da, tu je vsekakor bilo treba nekaj ukreniti. Žebelj mora biti, žebelj se mora nekje najti!

Pobral sem petnajstvatno žarnico in pločevinasto ogrodje, zbrcal črepinje v kot in se ozrl po sobi. Nikjer nobenega žebja. Pač, na steni je bila ura in ura je visela na — žebju.

Tu ni bilo kaj pomišljati. Mrak se je gostil kot močnik. Zato sem hitro snel uro in izdrl žebelj. Bil je dolg, lep žebelj, čeprav nekoliko zarjavel. Nato sem na mizo postavil stol, splezal nanj in žebelj zabil v strop.

Bil pa je že skrajni čas. Slabo minuto po tistem je bil mrak že gost kot črnilo. Da, bila je poštena noč.

Toda, ljubi moji, imel sem luč in ni mi bilo treba rogoviliti po temi kakor nočni uje. To je vsekakor zelo veliko vredno kljub temu, da ura nikakor ni hotela iti, odkar sem jo snel s stene. Naj sem jo obračal tako ali drugače, na noben način je nisem mogel spraviti v tek.

Potemtakem ni bilo res nič čudnega, če sem naslednje jutro zalezal. V službi sem jih zato slišal, da sem jih imel za štirinajst dni dovolj.

Kajpak, to se pač ni smelo ponavljati. Uro je bilo vsekakor treba spraviti v tek. Da pa bi zavoljo ene samega žebja nadlegoval pokrajinske urade, se mi res ni zdelo vredno. Zato sem pri stolu z velikim trudom izdrl žebelj, ki sem mu ga pred nekaj meseci zabil v majavo nogo, ter uro spet namestil na njen stari prostor.

Ura je nato znova merila čas in tudi službe nisem več zamujal. Zato pa se je že nekaj dni po tistem sesedel stol pod hišnim gospodarjem, ki me je prišel terjat za zaostalo najemnino. Iz vsega se je razvil prav čeden prizor in pri tem zares ni veliko manjkalo, da me gospodar ni treščil na cesto.

Kaj tako neljubega se mi pač ni smelo več pripetiti. Zato sem brez vsakega obotavljanja izpulil žebelj pri stenskem obešalniku in stol spet za silo spravil v prejšnje stanje. Da, dva stola imam in nikakor ne morem pustiti, da bi kar tako počepala pod mojimi gosti.

Stol je bil res v redu, toda, dragi moji, ko bi videli obešalnik! Na enem samem žebju je visel kakor obstreljena vrana. Nihče, ki je prišel k meni, si ni upal nanj nataktniti niti klobuka, kaj šele, da bi na tisto polomijo obesil sukno.

Nazadnje, ko sem že skoraj obupal, se mi je pa le nasmejala sreča. Včeraj sem namreč na dvorišču nekega znanca naletel na žebelj. Sicer sem si na njem raztrgal papirnat podplat svojih novih čevljev, toda kaj je to v primeri z žebjem, ki sem ga neopazno izpulil iz stare deske in ga odnesel domov. Še pred mrakom sem lahko obešalnik spet dostojno pritrdil na steno.

In kot nalašč mi je prav tisti večer gospodar po svojem fantu poslal močan, še popolnoma nerabljen žebelj. Zabil sem ga v prečnik nad vrata. Za vsak slučaj. Človek namreč nikoli ne ve, kdaj mu je zadosti tega neumnega življenja.

NAŠE LESE- NE LISTINE

Na mnoge ljudske običaje in starine se nam je ohranil spomin le še v rečenicah. Tako v splošnem tudi na glavno vrsto naših lesenih listin, na rovaše. Ko uporabljamo danes izraz »na rovašu imeti«, »na rovaš mi gre«, se že marsikdo ne zaveda več, kaj je prvotni pomen teh besed, še manj, da je rovaš predmet, ki je še danes med Slovenci ponekod v rabi. Preden izgine ta zanimiva pravna starina iz našega ljudskega življenja, je zato umestno, da skušamo zapisati čim več podatkov o njenem bistvu, obliki in rabi. — Že ko sta pred več kot šestdesetimi leti (1882) pravnika Babnik in Hudo-vernik prva začela raziskovati naše pravne starine, sta opozorila na rabo rovaša med Slovenci. Babnik pristavlja: »Vredno bi bilo, da se njegova raba natanko preišče in opiše.« Ta želja se je začela izpolnjevati šele v zadnjih letih. Odtlej se podatki hitro množijo, in čeprav zamujenega nikdar ne bomo popolnoma nadomestili, nam vendar pomagajo do popolnejše podobe o zgodovini in sedanjih oblikah rovašev in njim sorodnih lesenih pisem.

Po obliki je rovaš veja, zlasti leskova, palica ali lesena deščica, na katero zarežejo določene znake. Pri nekaterih vrstah rovašev, ki služijo posebnim namenom, se veja, palica ali deščica še razkolje na dva ali več delov, tako da se vrezani znaki razdele na vse te dele. Tak rovaš lahko imenujemo razklan rovaš (dvo-, trodelen) v nasprotju z nerazklanim, enojnim rovašem. Rovaš se običajno ne razkolje po vsej dolžini, marveč le tako, da ostane enemu delu ves ročaj (sl. 2, 3, 4, 6, 7). Zato pravijo Belokranjci delu brez ročaja pravilno »izkolek«, ker je nekako iz-klan (odkoljen). Za del z ročajem mi doslej ni znan izviren slovenski izraz, vendar ni prav izključeno, da se je tudi pri Slovencih zanj uporabljal izraz »matica«, kot je zabeležen v Dalmaciji. Zelo razširjena je med Slovani označba obeh delov rovaša kot »koklja« in »pišče«, a pri Slovencih ni bila opažena. Pač pa sem v zvezi z vozniki rovaši slišal označbo »mandle« in »vajble«, kar ima paralelo v tržaškem in dunajskem izražanju in deloma v bolgarščini. Znakom, ki se zarežejo v rovaš, pravimo Slovenci običajno preprosto »zareze«.

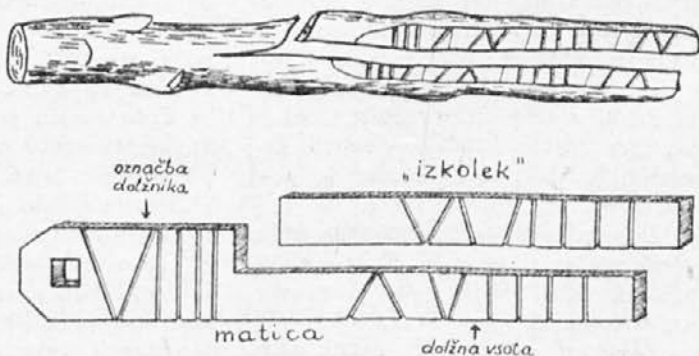
Raba rovašev je bila pri nas vsestranska; današnji primeri so le še rahli spomini na dobo, ko je bil rovaš glavna »beležnica« našega kmeta in obrtnika.

Najstarejše poročilo o rovaših izvira iz 16. stoletja in se nanaša na glasovalni rovaš pri ljudskih sodiščih v srednji in severni (t. j. kranjski) Istri. Tu je ljudstvo obdržalo še znaten vpliv na sodstvo v civilnih pravicah, kajti sodišču navadno ni predsedoval graščak ali kak drug zastopnik gosposke, marveč župan. Ta iz ljudstva izbrani predsednik pa ni sam sklepal sodbe, marveč je le vodil obravnavo ter po končanem razprav-

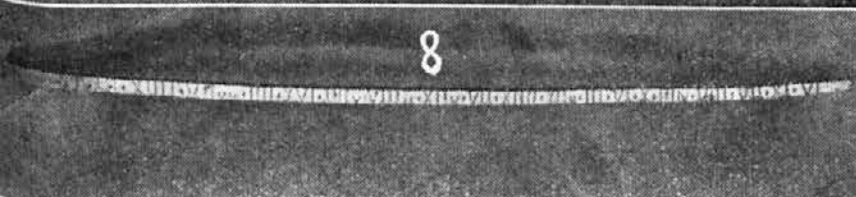
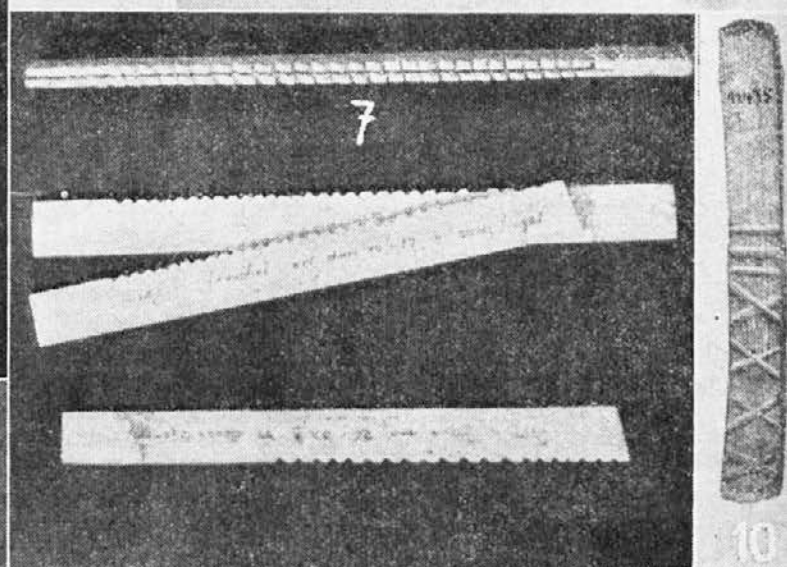
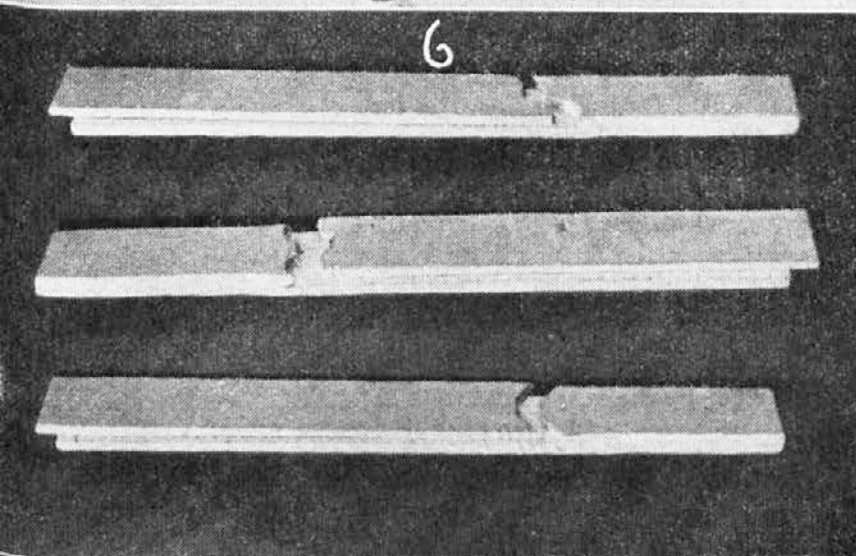
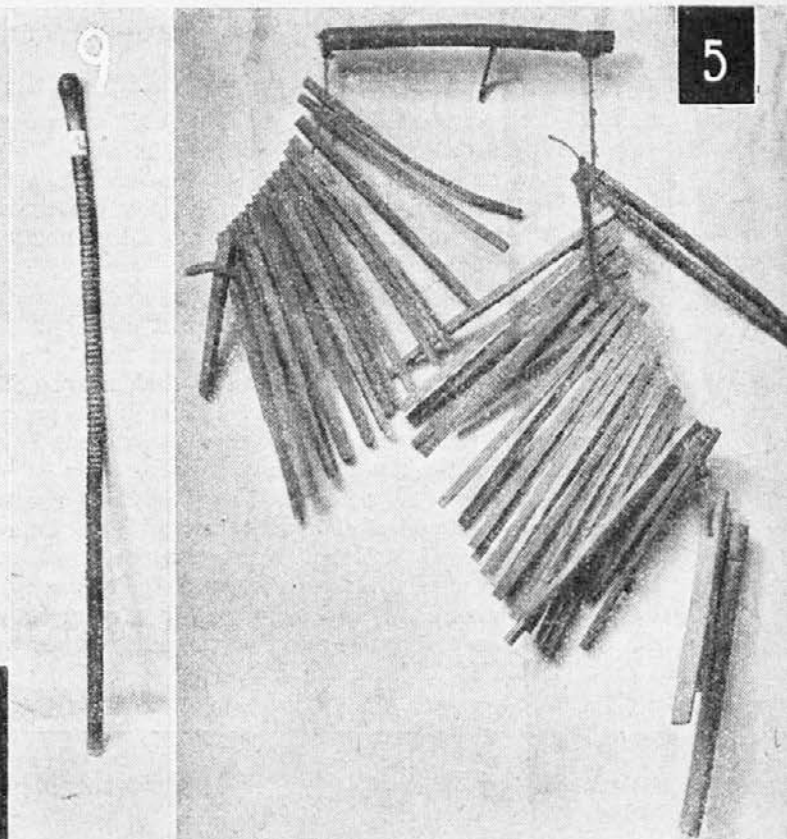
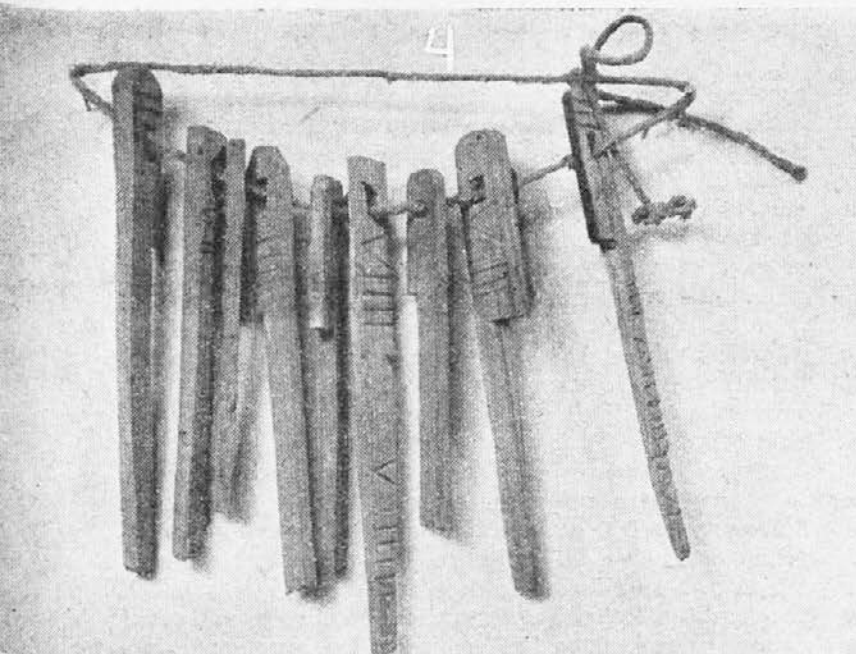

Sl. 1. Ljubljanski voznik z rovašem, zataknjenim ob »trugo«.

ljanju povzel glavno vsebino pravde in označil dva načina rešitve. Med tema dvema rešitvama so nato izbirali njegovi prisledniki, »sodci«, prav tako ljudje iz ljudstva, ki so glasovali na prav izviren način, na rovaš (rabisch). Predsednik sodišča je na palici zarezoval glasove prislednikov v prid enemu ali drugemu obeh načinov rešitve. Deželni stanovi Kranjske so se l. 1528 in še pozneje pisмено pritoževali pri vladarju proti takemu načinu sodstva in nam s tem ohranili najstarejši zgodovinski podatek o rovaših. Opazil ga je v arhivih že kranjski zgodovinsopisec 17. stoletja I. V. Valvasor in se o njem razpisal v posebnem poglavju IX. knjige. Popolnoma se je pridružil mnenju kranjskih stanov in ostro

Sl. 2. Rovaš-voja; shema po Jagiću. — Sl. 3. Rovaš-deščica; shema po belokranjskih rovaših.

Sl. 4, 5. Šopi belokranjskih rovašev. — Sl. 6. Ljubljanski vozniški rovaši (tvrške Matko Curk). Dolžina 30 cm. — Sl. 7. Ljubljanski vozniški rovaši (tvrške Leopold Bricelj). Izkolek spodaj spada k matici na sl. št. 1. Dolžina 25 cm. — Sl. 8. Rovaš-palica; pastirska palica iz Ziljske doline. Dolžina 80 cm. — Sl. 9. Pastirski rovaš. Dolžina 15 cm. — Sl. 10. Prekmurski davčni rovaš. Dolžina 1 m.

graja te rovaše, ali, kot jim pravi, lesene zapisnike, še bolj pa kmečko sodstvo sploh, češ, da se »iz (često lesenih) kmečkih možganov porajajo navadno, če že ne leseni zapisniki, pa gotovo mnogokrat leseni, kot klada topi, nerazumljivi in nesmiselni sodbeni izreki.« Danes presojamo pomen ljudskih sodišč v zgodovini bistveno drugače kot Valvasor. — Glasovalne rovaše so uporabljali nekako do srede 19. stoletja tudi Beneški Slovenci, ki prebivajo v goratem predelu severovzhodno od Čedad. Bili so organizirani v šestintridesetih soseskah, katerih vsaka je obsegala nekako eno naselbino. Gospodarji, člani soseske so se shajali pod lipami pri kamniti mizi pred cerkvijo in razpravljali o skupnih upravnih zadevah, pa tudi o manjših sporih. Kadar so o tem glasovali, so se posluževali glasovalnih rovašev in zarezovali nasprotujoče si glasove na dva konca palice.

Pri opisu kranjskih mest in gradov nam je Valvasor ohranil spomin na nadaljnjo vrsto rovašev, na volilne rovaše, ki so bili v njegovi dobi še v rabi. Tudi ti rovaši so bili razširjeni v avtonomnih ljudskih občinah v srednji Istri (Pazinski grofiji). Ko so tam o sv. Juriju v posameznih mestnih in tržnih občinah volili župane, se je zbralo vse meščanstvo in k občini pripadajoči kmetje v lopi (loži) in okoli nje. Župana so volili tako, da je eden od prisednikov s palico in nožem hodil od enega do drugega in spraševal, kateremu od dvanajstih sodcev hoče dati svoj glas. Odgovore si je zarezoval na palico in izvoljen je bil oni, ki je dobil največ zarez. Po nekoliko novejšem podatku (1732) so morali nato izposlovati še potrditev volitev po gosposki. Na enak način so glasovali tudi pri imenovanju mestnega vratarja, dalje čaka, to je sodnega sluga, cerkovnika in občinskega ko-

vača. Slednji je bil namreč nekaj stalni nameščenec, ki je moral občanom proti redni letni dajatvi opravljati razna manjša dela, kakor brušenje kos in srpov, popraviljanje motik in sekir itd. K njegovemu vzdrževanju so prispevali vsi enako, čeprav morda niso vsi enako potrebovali njegove pomoči. Rovaš omenja Valvasor tudi pri volitvah v Moščenicah.

Kakšni so bili istrski volilni in glasovalni rovaši, tega naši viri ne povedo. Verjetno so bili enojni in ne razklani. Pri glasovanju so morda — podobno kot Beneški Slovenci — zarezovali glasove z obeh nasprotnih koncev ali na obeh plateg palice. Pri volitvah pa so morali na palici zarezati posebne znake za vsakega kandidata in k njim prejete glasove.

Svojevrstna je bila še v novejši dobi uporaba rovaša v vasi Nuga v glagoljaški župniji Roč v Istri. Tu so imeli vsi prebivalci dolžnost skrbeti zaporedoma za zvonjenje v cerkvi. Kot dokaz o opravljeni dolžnosti je krožila velika palica, na katero je vsakdo zarezal svojo črko. Starejši so to črko zarezali v glagolici, mlajši pa so začeli delati le še navadne črte.

Sl. 11. Izrez iz lesene kmečke pratike: dnevi okrog Velike noči, ki je zaznana s široko zarezo (v sredi).

Najbolj znani in najzanimivejši so oni rovaši, ki imajo pomen z adolžnice (računski lesovi). Omenjajo jih že nekateri sodni zapisniki iz preteklih stoletij, zlasti zapisniki vinogorskih pravnih, pa tudi metliškega mestnega sodišča iz 18. stoletja. Izčrpneje nas o rabi in obliki teh zadolžnic pouče zgledi iz novejša dobe. Rovaši — zadolžnice omogočajo upniku pregled nad njegovimi dolžniki in njihovimi dolgovi, obenem pa nudijo dolžniku možnost, da kontrolira pravilnost upnikovih zapisov. Če obe stranki priznavata pristnost rovaša, bo praviloma tvoril zanesljiv dokaz o višini dolga. Vsi ti učinki se dajo z rovašem doseči prav preprosto, o čemer naj navedemo zgled gostilniških rovašev, ki so bili še nedavno pri nas znani. Ko je na primer pivec napravil pri gostilničarju dolg, je gostilničar vzel palico ali deščico, zarezal vanjo dolžnikovo hišno številko in dolžno vsoto, ter rovaš preklal tako, da je prišla dolžna vsota na oba dela, hišna številka pa je ostala na ročaju (prim. sl. 3). Gostilničar je take rovaše - matice nabiral v šopih, izkolek pa so dobivali dolžniki. Ko je prišel dolžnik s plačilom, je prinesel s seboj svoj del rovaša, da ga je lahko primerjal z gostilničarjevo matico, na kateri torej gostilničar ni mogel pomnožiti zarez. Pa tudi dolžnik ni mogel goljufati s tem, da bi nadomestil pravi izkolek z drugim, ker se letnice lesa ne bi ujemale z upnikovimi. — Tudi drugi trgovci in obrtniki (mesarji, barvarji) so najbrž uporabljali v prometu s strankami rovaše, in sicer tako, da je matico obdržal navadno upnik, t. j. prodajalec oziroma stranka, ki je prinesla blago v obdelavo ali predelavo. Na opisani način so uporabljali rovaše tudi belokranjski »hisi« — cerkveni hrami, ki so posojali kmetom vino proti obvezi, da ga bodo vrnili s petdesetodstotnim pribitkom ob novem pridelku. Ta pribitek se je uporabljal v cerkvene namene. Cerkevna ključarja (»cerkvenjaka«), ki sta upravljala te hise, sta beležila na zgoraj

označeni način vsa posojila in zbirala rovaše v šope. Razen hisov so posojali in posojajo vino tudi druge ustanove in osebe. Zanimiva je zlasti »soseskina klet« v Draščih. Vsak posestnik, član soseske, oddaja v klet določen del pridelanega vina. Kdor pije vino v tej kleti, ga mora plačati, in sicer se zadolži na rovaš. Denar, ki ga tako naberejo, porabijo za kritje stroškov pri pogrebih članov. Soseskina klet spominja torej na nekako pogrebno bratovščino. O ustroju teh sosesk in o njihovi razširjenosti bi bile potrebne še posebne raziskave. (K belokranjskim rovašem prim. sl. 3, 4, 5; Jagić priobčuje zaris šopa rovašev iz Stenjevca pri Zagrebu, ki sliči naši sliki 3 in 5). — Tudi v ormoškem okraju je še do danes ohranjena ustanova rovašev v bistvu nespremenjena.

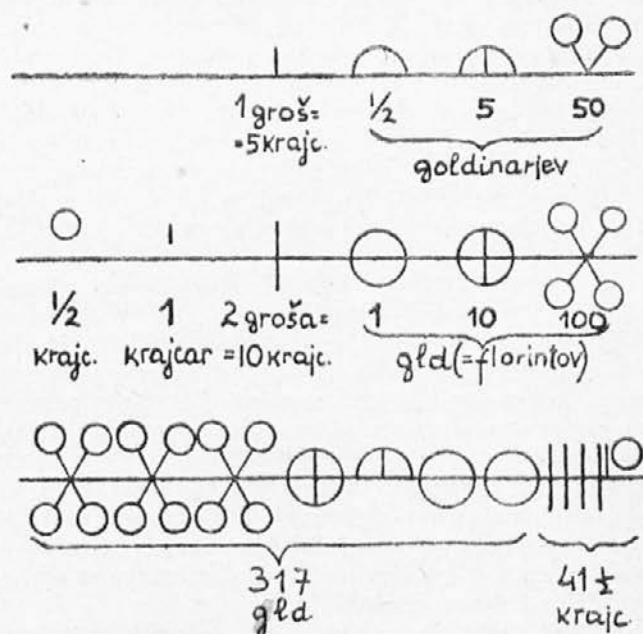
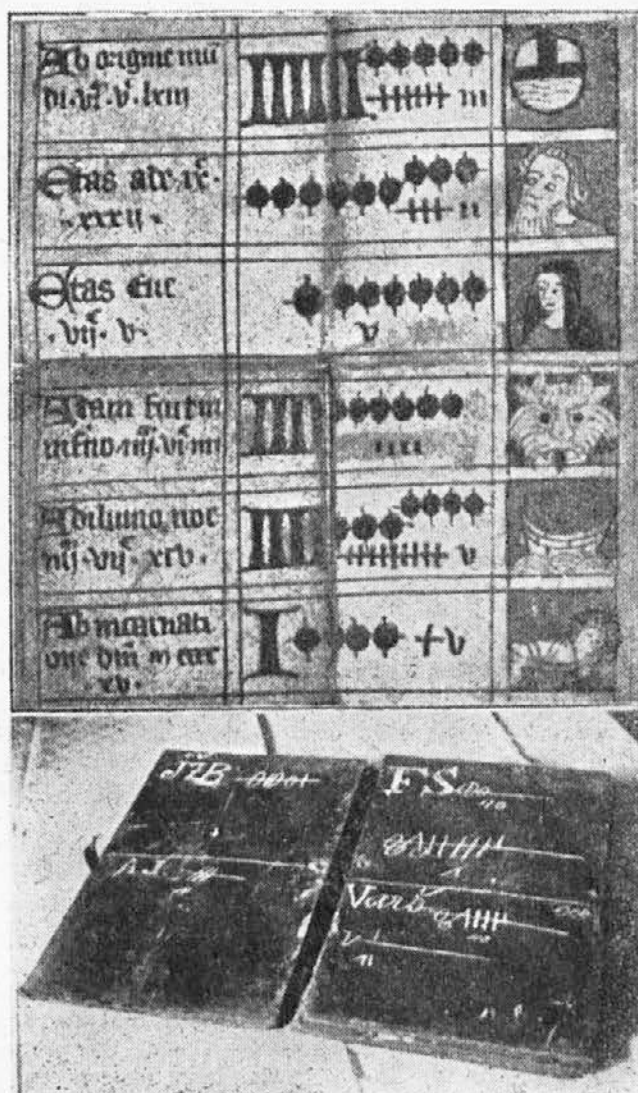
Rovaši niso pripravljeni le za beleženje posameznih dolgov, marveč še posebno za ponavljajoče se (zaporedne) storitve ali dajatve. Pri dobavah v zaporednih enakih obrokih pride rado do sporov, koliko je teh obrokov bilo. Zopet bo pomagal dvodelni rovaš: ob vsaki dobavi prinese dobavitelj svojo matico, sprejemnik položi vanjo svoj izkolek in napravi v oba dela zarezo. Tako obe stranki zanesljivo štejeta dobave in s tem pišeta zadolžnico. Raba takih rovašev nam je znana iz naše zgodovine; še dandanes pa jih uporabljajo nekatera gradbena podjetja za štetje voženj, ki jih opravijo zanje vozniki kot samostojni obrtniki. Ti rovaši so napravljeni pri raznih podjetjih iz različnega lesa in imajo obliko deščic, ki se prežagajo do ročaja tako, da se razpolovi ožja stran (sl. 6 in 7). Matico vzame voznik in si jo zatakne v pločevinast obroč ob »trugi« (sl. 1), ali pa kar za škorenj, ozir. konju v komat. Drugi del rovaša dobi zastopnik gradbenega podjetja na stavbi (polir ali delavec). Vsak voz, ki ga voznik pripelje, zaznamuje zastopnik podjetja s tem, da položi skupaj oba dela rovaša in napravi z nožem (sl. 7) ali pri tršem lesu z žago (sl. 6) zarezo ter vrne vozniku matico. Da se lažje ločijo izkolki, ki jih ima podjetje za razne voznike, je na njih večinoma zabeleženo voznikovo ime, včasih pa je namesto tega s pomočjo dleta izkolek v različnih vijugah ali v različnih kotih odsekan od ročaja (sl. 6). Ko pride v določenih časovnih presledkih voznik po plačilo v pisarno, primerjajo voznikov del rovaša s svojim ter preštejejo število voženj. — Poznamo pa tudi trodelne vozniške rovaše, ki sestojijo iz srednjega dela z ročajem in iz dveh izkolkov. Enega teh dobi dobavitelj gradiva (lastnik gramozne jame). Voznik najprej položi skupaj svoj del rovaša z dobaviteljevim in napravi zarezo; ko pripelje voz na stavbišče, prenese polir zarezo še na svoj del rovaša. S tem je dana podlaga za obračun podjetja z obema: z voznikom in z dobaviteljem gradiva. Na opisani način uporabljajo vozniške rovaše še danes v Ljubljani. Dvodelne rovaše sem dobil pri trdkah Leopold Bricelj in M. Curk, dvo- in trodelne pa pri tv. G. Tönnies. Rovaši se uporabljajo tudi na deželi pri prevozu gramozu za popravilo cest. Še pred nedavnim pa so jih uporabljali menda pri odvozu šote z Ljubljanskega barja in pri gradbenikih v Celovcu. V Trstu so rovaše uporabljali ne le vozniki, ampak tudi tovarni čolnarji. Ime rovaš za vozniške računske lesove se je v Ljubljani v splošnem že pozabil ali pa spačil (rubežen), deloma ga je izpodrinila italijanska označba »scontrin«, znana v Trstu. (V tem pomenu je moderni italijanski jezik ne pozna.) Zanesli so jo k nam morda Furlani, ki so pred desetletji imeli večino med gradbeniki v naših mestih.

V zadnjih letih so vozniški rovaši postali že redki. Namesto njih uporabljajo listke iz blokov, ki jih dajejo voznikom kot potrdila o opravljenih vožnjah. S tem se

izgublja brez prave potrebe lepa pravna starina iz našega narodnega življenja. Zanimivejše kot ti bloki je drugo nadomestilo rovašev za zapis zaporednih storitev, ki ga poznajo v Prlekiji pod imenom »špan«. Ze ta naziv, ki verjetno prihaja iz nemščine in pomeni trsko, kaže, da je špan naslednik nekdanjih rovašev, čeprav se danes od njih po zunanosti bistveno razlikuje. Špan je okrogla ali četrtooglasta pločevinasta ploščica s premerom 3–4 cm z vtisnjenimi začetnicami gospodarjevega imena ter zaporednimi številkami od 1–100 ali več, kolikor pač gospodar v enem letu španov potrebuje. Najpreprostejši način uporabe je ta, da gospodar ali njegov namestnik daje težakom za vsak opravljeni delovni dan po en špan ter v gotovih časovnih razdobjih (menda okrog novega leta) izplača vsakemu toliko mezde, kolikor mu gre po številu predloženih španov. Delavec, ki ploščico izgubi, je baje po ljudskem pojmovanju ob zaslužek tistega dne. Pravno zelo zanimiva je druga vrsta uporabe španov, ki je znana v prleških vinskih goricah na posestvih meščanov, verjetno pa tudi kmetov. Posamezni posestniki odstopijo manjšim kmetom to ali ono pravico (grabljenje listja, košnjo na določenem kraju) proti obvezi, da uživalec te pravice »služi« določeno število španov, to je, da stavi za določeno število dni kot dninar svojo delovno silo na razpolago posestniku. V pogodbi se n. pr. dogovore, da »N. N. služi dvajset španov«. Gospodar ali upravitelj gorice da dninarju za vsak opravljeni delovni dan po en špan; če je bil na lastni hrani, pa dva. Obenem si zaradi kontrole zapiše številko izročenega špana. Dninar nabira ploščice na žico in jih pri končnem računu po zaključku trgatve predloži kot dokaz, da je svoje »špane« odslužil. (Kot špan se označuje tudi nadaljnja vrsta dokazil o prevzeti obvezi, na primer kos usnja, ki ga dá strojar stranki, ki mu je prinesla v strojenje kožo.)

Drugod so obdržali za štetje opravljenih delovnih dni rovaše, ki so se pri tem zanimivo razvili v novo smer, a obenem izgubili svoj prvotni smisel, da namreč omogočajo obojestransko kontrolo. V nekaterih vinogradih v Halozah zapisujejo viničarji svoje dnevne storitve na enojen rovaš tako, da napravijo za vsak dan dela zarezo čez celo širino. Če pa so delali le del dneva, je zareza ustrezno krajša. Tak rovaš je lepo izrezljan in dolg kakih 30 cm. Prinesejo ga s seboj k izplačilu kot zapis o opravljenem delu.

V vinogradih Spodnje Štajerske (Prlekija, Bizeljsko) ter krškega okraja se je obdržal rovaš še za drug namen, za štetje brent (püt), ki jih pri trgatvi prinesejo nosači v stiskalnico. V nasprotju z doslej navedenimi rovaši ti rovaši za štetje ne služijo kot podlaga plačilu ali obračunu, marveč zgolj ugotovitvi pridelka. Brentarji (dva do trije) imajo vsak svoj kol za opiranje. Ta kol je na Dolenjskem neobeljena veja domačega kostanja, na Štajerskem pa iz klane smrekovine, kakršna služi v vinogradih tudi za podpiranje trte. Ko brentar strese brento v stiskalnico, napravi na kolu zarezo, po vsaki deseti zarezi pa poševen križec: X (prim. palico na sl. 8, ki je sicer služila drugim namenom). Zvečer se štejejo po zarezah na palicah, koliko brent grozdja raznih vrst so nabrali. Vsoto napišejo na vrata ali steno zidanice, oziroma kleti ter tako vsako leto primerjajo pridelek s prejšnjimi leti. Prav tako zapisujejo količino pridelanega vina. Menda so na Bizeljskem uporabljali še pred desetletji za štetje brent deloma tudi dvodelne rovaše, deloma pa so šteli brente dvojno: nosač na svojo palico, oni, ki je mešal, pa na rogovilo, s katero je

Sl. 12. Ljudske številke v rokopisu iz l. 1415. (Po Kosu). — Sl. 13. Kroparska lesena obračunska knjiga. (Po Žontarju). — Sl. 14. Obrazložitev znamenj v kroparski obračunski knjigi. (Po Künßbergu in Andrejki.)

mezgal; torej sta štela dva, vsak na svoj enojen rovaš. Za novejšo dobo z Bizelskega nimam poročil.

Enojni rovaši za štetje se uporabljajo tudi izven vinogradov in v drugih krajih, tako na primer v Selški dolini za štetje košev gnoja, ki jih nosijo na njivo. Iz Ziljske doline nam je ohranjena taka palica, ki je v zapiskih označena kot pastirska palica (sl. 8). Verjetno je prav tako služila štetju kakih storitev. Med pastirji je znana še nadaljna vrsta rovašev, ki ne služi štetju, marveč le za beležbi skupnega števila živine. Rovaš, ki ga kaže naša slika (sl. 9), je dolg kakih 15 cm in na njem beremo, da je imel pastir 43 glav živine na paši.

Kot posebno vrsto rovašev omenjamo davčne rovaše, kakršne so še do nedavnega uporabljali nepismeni župani v Prekmurju. Ti so imeli za vsakega davkoplačevalca po en rovaš in so nanj beležili oddane dajatve. Vse kaže, da je prekmurski rovaš, ki ga hrani Etnografski muzej v Ljubljani (sl. 10), v zvezi s takim zapisovanjem oddanih dajatev. V podrobnostih na njem zapisani znaki še niso razloženi. — Davčni rovaši so se uporabljali tudi v sosednjih hrvaških krajih; tako je bil Jagiću znan primer takega rovaša iz Draganičev, ki ga je hranil zagrebški muzej.

Ljudske pismenke na rovaših so pri nas prav preproste in na zunaj podobne rimskim. Številke od 1—4 se beležijo s črtami, višje enote pa po pravilu »kljuka pet, križ deset«. Kot domnevajo nekateri narodopisci iz široke razpredenosti te vrste črk pri zelo oddaljenih narodih, je ta črkopis že zelo star in ne izvira šele od rimskega. — Pri zaporednih dobavah in štetju na rovaš se delajo le preproste zareze in včasih za vsako deseto poševen križ. Ni izključeno, da prav iz take rabe poševnega križa izhaja njegov pomen kot številka 10.

Rovaši so daleč najrazširjenejša in najsplošnejša vrsta lesenih listin. Poleg njih pa poznamo tudi pri nas nekaj drugih zapiskov na les, ki so vredni vse pozornosti. Tako hrani ljubljanski muzej leseno pratio, ki jo je ob koncu preteklega stoletja pridobil iz Višnje gore (sl. 11). Na njej so z malimi zarezi ob robu za beleženi dnevi. Iz njihovega števila sledi, da je bilo tisto leto prestopno. Nedelje so zaznamovane s križci, za Veliko noč je zareza nekoliko povečana. Tako moremo ugotoviti, da je bila Velika noč dne 18. aprila, kar bi ustrezalo eni od naslednjih letnic: 1568, 1604, 1688, 1756 in 1824. Verjetno je koledar nastal v enem izmed starejših let. Pri posameznih dnevih so vrezljane številne figure, možici, živalce, krogi in razne geometrične oblike itd., katerih konkretnega pomena doslej še nihče ni mogel ugotoviti.

Se v novejši dobi je bila v veljavi lesena obratunska knjiga kroparskih fužinarjev, v kateri so beležili svoje račune z ogljarji in kovači. Kakšna je bila ta knjiga, kaže priložena slika, pod katero podajamo razlago nekaterih tipičnih znamenj. Kot kaže primerjava knjige s temi znamenji, so se ta znamenja uporabljala deloma tudi v spremenjenih oblikah. Svoje posebne pismenke je uporabljal tudi ta ali oni obrtnik za pisanje svojih računov s strankami. Tako je neki vrhniški kovač na podboju zarezoval določena znamenja za svoje dolžnike (zlasti hišno številko) in k njim znake za opravljeno delo: kolesca, podkve itd.

Ne kot pravi leseni dokument, pač pa kot primer uporabe nekakih ljudskih števil, naj omenimo slednjič še rokopis univerzitetne knjižnice iz leta 1415 (kvadrat 9). Te številke so sestavljene po sledečem preprostem sistemu: velike rimske enojke pomenijo 1000, iz-

polnjeni krogi 100, navpične črte čez vodoravno črto (križi) vsaka po 10, kljuka 5, navadne črte pa 1. Tako pomeni prva vrsta tega koledarja število let od stvarjenja sveta do leta 1415: 6563 let. Sledi Adamova doba (932 let), Evina (705 let), nakar izvemo, da je bil Adam 4604 leta v peklu; v peti vrsti šteje od vesoljnega potopa 4795 let, nakar beremo število let od včlovečenja Gospodovega: 1415 let. Vse kaže, da gre v resnici za stare ljudske številke, o katerih pa ne moremo natančno ugotoviti, kje so bile v rabi. Pojavlja se mnenje, da je rokopis nastal po predlogi iz 11. stoletja, ki je bila verjetno še začrtana v les.

Ne bomo sicer z Jagićem trdili, da so zareze na rovaših slovanska posebnost, ki je nadomeščala germanške »rune«, to je črkopis na les. Prvič služijo rovaši v razliko od run v glavnem le zapisu števil, drugič pa niso znani le slovanskim narodom, marveč so že sestavina najstarejše kulture, saj moremo sledove prvih rovašev ugotoviti že na kosteh iz srednje kamene dobe. Možna pa je, da je menih Hrabr (9.-10. stoletje), v resnici mislil na rovaše, ko je zapisal, da so Slovani zarezovali črte in zareze na les, kakor smemo tudi trditi, da so se rovaši pri Slovanih in zlasti južnih Slovanih posebno dolgo ohranili, kar nam dokazuje tudi gornji pregled rovašev pri Slovencih.

Pripomba: Jedro gornjega članka je vsebovano že v moji razpravi »Očrt slovenskega pravnega narodopisa« v »Narodopisu Slovencev«, Ljubljana 1944. Ta članek je nastal predvsem kot dopolnitev tam objavljenih podatkov, ki so morali biti v citirani razpravi omejeni na najmanjši minimum, zlasti pa kot razlaga k slikam, ki so večinoma doslej nepriobčene. — Prvič se je z rovaši izčrpnije bavil dr. J. Žontar v »Mladiki« 1940, kjer je deloma, kot se zdi, na naše razmere prenesel Jagićeve izsledke o Južnih Slovanih. To delo in ostalo literaturo o rovaših citiram v »Očrtu«. Prim. še Babnik, Sledovi slovenskega prava, LMS 1883, pos. odt. 15 ter Premrov, Monumenta slavonica, Ljubljana 1919, str. 65 (citira vir iz l. 1732), Milko Kos, ZUZ, 1926, str. 230.

Ustna sporočila: Dr. Josip Tomšič, dr. Fran Kotnik in gospa, dr. Rajko Ložar, stavbeniki Ivan Ogrin, Miroslav Zupan, Jos. Misson, Vekoslav Martelanc (Ivan Bricelj), Leopold Bricelj; Mojmir Curk, Hočevar Janko, Ulen Franc, Anton Prosenec. Primerke rovašev so mi preskrbeli: tv. Leopold Bricelj, Matko Curk, G. Tönnies. — Muzejske predmete mi je dal na razpolago g. dr. Rajko Ložar. Sl. 4—11 je izvršil foto Böhm. Vsem imenovanim gre moja posebna zahvala.

ZADRUŽNA TISKARNA

Kadar boste v dvomih, kje naročiti tiskanje raznih revij, knjig, časopisov itd., tedaj se brez skrbi zaupajte Zadrugi tiskarni, ki vam bo točno ustregla vsem kot želite. Razen tega lahko pri njej naročite tiskanje

različnih vabil za gledališke odre in koncerte. — Kar najbolj boste postreženi tudi z najrazličnejšimi pisarniškimi tiskovinami, kuvertami, reklamnimi lepaki ter še z vsem takim, kar potrebuje tiskarskega

stroja in večjih tiskarskih rok. Kadar boste torej v zadregi, kje naročiti takšne izdelke, tedaj se obrnite na Zadrugo tiskarno v Ljubljani, na Dunajski c. 17. — Z izdelki boste vsekakor zadovoljni, prav tako tudi s ceno.

Žegnanje

Sonce je sijalo na Tabor in ogrevalo pločevinasto streho vitkega stolpa, v katerem je pritrkavalo. Iz zidanih postaj križevega pota so odletavale postovke in kakor trepetajoče krogle visele nad ozimino, ki se je v presledkih vlekla tja do starih Gobove, kjer so stoletne smreke zakrivale strme previsne skale, ki so štrlele nad staro vozno potjo, ter bila vse preorana od pomladnih voda, ki so tekale od Grmovega znamenja proti novi poti.

Velika noč je razvela modrordeče velikonočnice po mejah in bele veternice po parobkih. Zemlja se je rahljala od preobilnega dežja, ki je raztalil zadnjo premrto kepo prsti, ki jo je zdaj obsevalo sonce.

Ptiči so letali v jatah, kakor da so zadnji vetrovi vzdignili od tal odpadlo, že osušeno listje in ga raznašali po toplem ozračju, ki je dišalo po kaleh in po napetem semenu.

Na Storžiču, Zelenici, Begunjščici in Stolu se je upiral soncu še zadnji snež. Kriška gora se je po grebenu že morala ločiti od bele rute in se je z opranimi skalami svetila, kakor da je posuta s steklenimi drobci. Triglav v ozadju se še ni vdal. Trmasto, nekoliko nazaj zleknjen je strmel v modrino in vzbujal občutek nepremagljivosti.

Pritrkavanje se je spretno gmajn prav tja do Zvirč in se zgubljalo v Udnem borštu, kjer še kmetje niso vedeli za vse kolovoze in poti in je še mesečina imela dovolj opraviti, da se je zrinila skoz goste smrekove krošnje do temačnih tal.

V zeleno ozimino so padali bronasti glasovi in udarjali ob zvegana vrata Ožboveve bajte, ki se je s streho tiščala starega macesna.

Ožbovc je stal pred bajto v črni, nedeljski obleki in kadil iz čedre. Čakal je na Rotijo. Stara je bila že pri jutranji maši, mladina pa hoče od praznika kaj imeti. Saj nazadnje je prav tako. Vsaka mladost je enaka, tudi tista je bila, ki je danes v šestdesetem letu, je pomislil Ožbovc in odzdravil Jeretovemu kajžarju, ki je peljal z vsako roko po enega otroka.

»Rotija! Menda ne misliš vse nase dati, kar imaš v skrinji. Gospod ne bodo čakali na bajtarje, ko še na gruntarje ne porajtajo. Zasuci se!«

»Jo bom pa jaz počakal, oče, če niste dovolj spešni in se bojite, da bi zamudili,« se mu je nenadoma oglasil za hrbtom Obramov hlapec in privzdignil klobuk z gamsjim čopom. »Bog daj vsem srečne praznike.«

Ožbovc mu je segel v roko in še nekaj godrnjal čez deklet, ki ga vleče za nos, potlej pa zakoračil po poljski stezi proti griču, na katerem je vrvelo ljudi.

Komaj je zginil za živo mejo, je bila tudi Rotija že na vratih.

»Bog daj, deklič — debele pirhe in dobro potico. Po maši pridem ponje. Imaš kaj pripravljenega?«

»Ne vem, če bo kaj. Za zdaj vzemi ta rožmarin. Zelena barva upanje obeta.«

»Dobre volje si kot Poglajnova Špelca, ki žvižga še takrat, ko vsi kolnejo. Kdaj pa si že vstala, da si se tako opravila? Saj me je kar sram zraven tebe, ko še po hlevu dišim.«

»Boš!« mu je požugala s prstom in mu zateknila rožmarin za trak.

»Kravželj!« jo je vščipnil Jernej v lice in se zasmejalo.

»Zmenjena sta bila, pa mi ni povedala,« se je jezil Ožbovc, ko je pihal v klanec. »Zdaj bi bil lahko že na vrhu.«

Gospod so že začeli s pridigo, ko se je Rotija zrinila med dekleta. Jernej je ostal pod zvonikom pri fantih, ki so imeli po maši sprožiti možnarje.

Blakova Pepa z Bistrice in Mrkovčeva Neža iz Žej sta imeli svoje štante za drugo postajo križevega pota. Vsako leto sta prišli. Pod kostanjem je razpostavil stojnico Matijevce, čevljar iz Ljubnega. Beračev je bilo od cerkvenih vrat pa do Jurčkovega poda kakor jagod na rožnem vencu. Največ sta dobila prvi in zadnji, srednji reveži so morali popoldne še malo po vaseh, da niso bili oškodovani. Ni velika noč vsak teden in potic ne peko vsak dan. Gospodinje tudi niso zlepa tako radodarnih rok kakor na taborsko žegnanje. Še otroci vržejo kakšne pare, če imajo srečo pri sekanju. Berači so to dobro vedeli in vsi tisti, ki so ponavadi sedeli od Beraškega klanca do Brezij in razkazovali svojo revščino, so na veliko noč prišli prav gotovo na Tabor. Taborsko žegnanje je dobro neslo.

In zamudili tudi niso dosti. Do Brezij so prišli še tisti večer vsi. Celo oni, ki se je moral plaziti po tleh in je pobiral denar s tal z usti.

Obramov Jernej je stal pred cerkvijo in čakal na Rotijo. Lansko leto ji je bil kupil pri Mrkovčevi Neži lectovo srce, letos ji bo pa pri Blakovi Pepi židano ruto. Ni semnja brez odpustka, gorenjskega še celo ne. Rad bi stopil naprej, da bi se malo razgledal, pa se je bal, da bi mu Rotija odšla in bi se potem iskala.

Zrak je dišal po pomarančah, ki so jih fantje sekali. Še sam bi rad stopil h gruči, kjer so stali jerbasi, saj včasih je znal dobro zamahniti. Na poprijeto ni nikdar zgrešil in malokdaj je šel dinar prazno v jebas, če je sekal na skrito. Ko je bil še pastir pri Podržajevih, je za veliko noč nanosil pomaranč, da jih je bilo za vse brate dovolj.

Odšla sta po stezi. V živi meji so se prevpijali ptiči, sonce je sijalo nad ozimino in nad tržiškim kotom je visel bel oblak, kakor da je v modrino padla bela kaplja.

Pri lesi sta se ločila. Jernej je pomaknil klobuk z gamsjim čopom malo na stran in odpel suknjič. Je bilo le vroče.

Pri Blažonovi hruški, ki je napenjala brstje, se je obrnil: »Rotija, s tvojim nožem ti bom omajil piščal. Taka bo, da je še v mestu ne dobiš. Si slišala?«

»Sem; po nauku pa koj pridi. Te bom čakala.«

Na Taboru, pri fari in v Dupljah je zvonilo poldne. Ožbovc je ravno začel z molitvijo, ko je Rotija stopila v hišo.

Pri nauku je bilo mladine manj kot druge nedelje. Se je kar potepla po vasi. Še Rotija je bila nestrpna. Sicer je bila že vse pripravila, če bi Jernej prej prišel, vendar bi ga rada sama sprejela. Komaj je kaplan dobro zaprl tabernakelj, je že odfrlela skozi vrata. Pa Jerneja še ni bilo. Prišel je okrog štirih, z ogrnjenim suknjičem in brez klobuka.

Ožbovc ga je koj posadil za mizo in prinesel potice, mesa in hrena, Rotija pa košarico s pirhi.

»Najbolje, da sam izbereš. Največ je rdečih, kakor vidiš.« — »Nič čudnega,« se je muzal Ožbovc in se za-

radi lepšega izgovarjal, da mu ne more kaj bolj postreči:
»Saj veš, bajtarska ni gruntarska. Da le po velikonočnem diši in da se navada ne opusti.«

Pogovora jim ni zmanjkalo. Ko se je pričelo nočiti, je Ožbovka pristavila še za čaj in Jernej se ga ni otepal. Kravam in konjem bo že dekla vrgla, se je tolažil. Velika noč je samo enkrat na leto in tudi hlapec sme kdaj posedeti pri dekletu. Ni zlomek.

Sele ko je Ožbovc dvignil uteži pri uri, se je poslovil. Rotija ga je spremila pred hišo. Mesečina se je vsipala v ozimino in zlatila bajtina okna. Zrak je bil hladen in je dišal po prazniku, ki je minil.

Ko je Jernej zaprl lesa, je zaukal. Moral je.

Noč je počasi obmirovala.

Samo še mesec je sijal na sredo vasi.

Na gornjem koncu okrog cerkve se je samo še nekaj starih ženic pomikalo od postaje do postaje, da so jim rožni venci rožljali v zgaranih rokah. Mladina se je nagnetla pod breg k stojnicam, od koder je bilo slišati veselo vpitje in visoki glas Dlakove Neže, ki je na vse pretege hvalila svoje blago. Otroci so kupovali poſkarje, ki so bili zelo pripravljeni za izdelovanje piščalk, starejši pa so poskušali srečo na plošči s številkami. Fantje seveda niso pozabili deklet in dekleta ne fantov. Zdrobljena lectova srca so se morala nadomestiti.

Stare ženske so se že zbrale na razgovor, ko se je pokazala Rotija na vratih. Jernej je bil že nestrpen, ker se je bal, da bo vse najboljše že pokupljeno. Fantje so na žegnanjske dni izbirčni.

»Menda si od sv. Florjana pa do sv. Antona vse obrala. Ze gospod so odšli pri zadnjih vratih,« je bil skoraj malo hud, čeprav se že zavoljo toplega sonca in Rotijinega smeha ni mogel jezno držati.

»Če ne bova dobila rute, ti bom kupil samo melisnih bonbonov in tako srce, da ga boš morala s kimpežem peljati domov, da veš.«

»Ga pa bom. Misliš, da me je sram?« se je Rotija na glas zasmejala.

Odšla sta po hribu. Jernej je ogledoval Belejevo ozimino, ki je bila kakor zeleno morje. Vonj novega bilja in svežega, opranega smrekovja se je zlijal v son-

čni dan. Fantje za cerkvijo so pokali z možnarji. Rotija se je prvega poka tako ustrašila, da se je oprijela Jernejeve roke. Jernej je ni izpustil do prvih ljudi.

Dlakova Neža je bila že vsa hripava od ponujanja. In še nad otroci se je morala kregati. Silili so k štantu kot mravlje k sladkorju, pa samo zato, da so zijala prodajali. Neža se je bala, da bi ji prepoceni ne kupili kake pomaranče. Otroci so zreli in zlepa jih ne uženeš. Brezzoba čeljust se ji je majala, kakor da se ne misli nikdar več ustaviti.

Jerneju so koj obvisle oči na lepi židani ruti, ki se je v soncu svetila kot mavrica. Visela je prav zadaj, kakor da je nalašč nanj čakala. Prosil je Nežo, naj mu jo da v roke. Kar zdrsevala je med prsti. Še Rotiji so se svetile oči.

»Tiste nikar, Jernej. Bo predraga. Kar nekaj za delavnik vzemi, toliko da bo odpustek.«

»Misliš, da nimam denarja? Ravno to bom vzel. Take ne bo imela vsaka.«

»Nobena, Jernej, tako ti povem,« je šel jezik Neži. »Vse sonce ujame. Saj sam vidiš,« je razgrinjala ruto, ki se je iskrla v vseh barvah.

Rotija je zardela zbirala odpustek za Jerneja. Sama ni vedela kaj bi. Nazadnje se je odločila za močan nož z roženimi platnicami in za koščeno očnico. Da bo imel kaj za klobuk, je pomislila.

Jernej je bil obojega vesel. Očnico je dal kar koj na klobuk. Odpustke sta si zamenjala kar pri štantu.

»Ni da bi jaz nosil ruto, ko imam tako trde roke. Moral bi hoditi previdno kot mežnar s svetim oljem,« je pomagal Rotiji iz zadrege.

»Oče so že gotovo spredaj in koj bo godrnjanje, če me bodo morali čakati s kosilom,« se ji je začelo muditi. »Pa pirhe moram izbrati, da ti bodo všeč, če boš popoldne prišel ponje. Če ne boš šel še kam drugam ponje?« Nagajivo ga je pogledala.

»Pa če grem?« je ponagajal Jernej.

»Bo pa tvoje oče pojedel v solati,« se je zasmejala Rotija.

»Tisto pa ne, raje pridem po nauku ponje. Pa bom zgoden, da veš.«

LJUDSKA KNJIGARNA

ZALOŽBA:

Izdaja leposlovno knjižno zbirko »Naša knjiga«, »Bogoslovno knjižnico«, znanstvene knjige ter poučna in praktična dela

V LJUBLJANI PRED ŠKOFIJO 5

ZALOŽBA:

Izdaja tudi mladinske in šolske knjige, slovarje in učbenike tujih jezikov ter kulturno-leposlovno revijo »Dom in svet«

SORTIMENT:

zaloga slovenskih knjig, ki se še dobe na našem knjižnem trgu. Cerkevna in svetna glasba. — Cerkevne in davčne tiskovine

PAPIRNIČA:

Ima bogato izbrano vseh vrst papirja, šolskih potrebščin devocionalij, keramičnih predmetov, poslovnih knjig itd.

PODRUŽNICE

(knjižarne in papirnice):
LJUBLJANA • Miklošičeva c. 5
NOVO MESTO • Ljubljanska 1

Zahtevajte naš »Knjižni razglednik«!

PREMOG

VIR ENERGIJE IN OČE SUROVIN

Ni je surovine, nakopane v naročju zemlje ali pridobljene na njeni površini, ki bi bila tako vsestransko uporabna kakor premog. Le malokdo se zaveda, kako važno vlogo je imel in še ima premog med surovinami, še bolj redki pa so tisti, ki si pravilno zamišljajo strahotno odvisnost vsega človeškega dejanja in nehanja od premoga. In vendar so premogovniki daleč največja rudniška skupina med vsemi drugimi rudniki na svetu. Pomen premoga kot začetne surovine za celo množico umetnih snovi — če hočete »umetnih« surovin ali nadomestnih surovin — se pa danes, v začetku tega naravnost pravičnega razvoja, ne da niti približno oceniti.

Ko so ljudje prvič postali pozorni na premog in tudi spoznali njegovo uporabnost, se je to zgodilo ob slojih, ki so med drugimi kamnitimi skladi pogledali na beli dan na površini zemlje. Taka ležišča — danes bi jim dejali dnevni kopi — je človek tudi najprej začel na debelo odkopavati in izkoriščati. Zadnjih sto let pa vrtamo tudi v globino zemlje za premogom in ga kopljemo v globokih podzemskih rovih. Človek je prodrl do teh skladov šele tedaj, ko jih je bilo mogoče odkriti, ko je znanost razkrila nastanek premoga v sivi davnini.

Kaj je premog?

Danes ve že vsak, da je premog okamenel ostanek orjaških gozdov, ki so rastle v davnini. Na stotisoče let, največkrat pa na milijone let so počivali ti okameneli skladi pod zemljo. Tudi tam, kjer so pogledali sami od sebe na beli dan, se človek iz prejšnjih stoletij ni menil zanje. Šele 18. stoletje je spoznalo vrednost premoga, 19. je zaslovelo prav samo zaradi njega in mu je zato po pravici dalo častni naziv »črni demant«. Če je bajni razvoj 19. stoletja in njegove tehnike ves čas rastle le iz zgorevajočega premoga, tedaj vidimo že danes novo, še čudovitejšo usodo v 20. stoletju nakopane premoga. Danes smo šele na začetku te poti — saj smo tudi še v prvi polovici stoletja — in tehnika je storila šele prve korake pri kemičnem predelovanju premoga, ki bo do konca 20. stoletja za premogovniki gotovo največja industrija sveta.

Evropa ima prvenstvo.

Med vsemi drugimi celinami, ki pridobivajo premog, je seveda stari svet — Evropa — na prvem mestu. To prvenstvo je Evropa vedno imela in vse kaže, da ga bo še dolgo imela. Samo pred nekaj leti se je za časa velike rudarske stavke na Angleškem zgodilo, da so v Ameriki v nekaj kratkih mesecih res nakopali za spoznanje več premoga kakor v Evropi, ki je tedaj ostala brez angleške premogovne proizvodnje. Evropa sama namreč nakoplje v rednih časih vedno več kakor polovico vsega na svetu izkopenega premoga, ameriški delež pa se suče med 35 in 40 odstotki svetovnega izkopa, torej med eno tretjino in dvema petinama.

Naravnost neznanen pa je premogovni delež Azije, čeprav so njena premogovna ležišča zelo bogata in v glavnem še neizkoriščena. Leta 1937 so nakopali na vsej

tako razsežni azijski celini le 11,2% vsega na svetu nakopane premoga, torej eno devetino. Kaj verjetno pa je, da se bo to razmerje znatno spremenilo, če bodo odprti na Kitajskem novi premogovniki, stari pa modernizirani. V tamkajšnjih premogovnikih kopljejo premog še po starih načinih, ki so zamudni in neracionalni. Japonci so seveda skušali uvesti najmodernejše pravilne načine, skoraj prav takšne, kakršne so uvajali v minulem desetletju Amerikanci. Ti načini odkopavanja in spravljavanja so znatno boljši, kakor pa starejši, tudi v Evropi še vedno upoštevani načini.

Racionalizacija obratov.

Kaj pomenijo sodobni pravilni načini v premogovnikih, pove najlepše primera s točnimi številkami. V Angliji je na primer leta 1937 povprečno nakopal en rudar v osmih delovnih urah 1186 kg premoga, v Porurju — najbolj moderniziranem premogovniškem revirju v Evropi — je spravil en rudar v istem času kakor njegov tovariš v Angliji že 1686 kg na beli dan. V ameriških Združenih državah pa je pod istimi pogoji zaradi najmodernejše rudniške opreme in skrajne modernizacije vseh rudniških naprav nakopal rudar kar 4140 kg! Ta za nas skoraj nerazumljiva razlika je posledica v vseh ameriških rudnikih izvedenega strojnega spravila, je posledica dokončno izvedenega preloma s starim rudarskim izročilom, po katerem je moral rudar s silo svojih rok trgati iz naročja zemlje črni demant. Namesto da bi se lotil rudar premoga s krampom in lopato, se ga loti s stroji, ki jih žene stisnjeni zrak. S posebnimi pnevmatičnimi svedri navrtja luknje, ki jih napolni z razstrelivom; namesto krampov uporablja posebno pnevmatična kladiva in dleta. Avtomatske nakladalne naprave — največ nakladalni trakovi — odprem-ljajo nakopani in nadrobljeni premog do vozičkov in nanje; te odvažajo lokomotive, ki jih žene električni tok iz akumulatorjev, naprej po rovih na beli dan. Ročno delo v ameriškem premogovniku je v glavnem le potrebno za upravljanje strojev, ki delajo namesto človeka!

Vsa ta izredna racionalizacija premogovniških obratov je bila v Ameriki izvedena največ zaradi konkurenčnega boja med premogom in tekočimi pogonskimi sredstvi. Poleg tega se v Ameriki vedno bolj uveljavlja tudi smotreno izkoriščanje vodnih sil. Če so se premogovniki hoteli obdržati, so morali do skrajnosti izčrpati vse možnosti, da bi povečali množine nakopane premoga. Nazadovanje v zadnjih letih je bilo namreč vse preveč znatno: samo v letu 1937 je v preglednici vseh glavnih virov energije v Ameriki nazadoval premog kar za 14%! Izredna modernizacija rudnikov naj bi omogočila, da bi premog zopet zavzel staro mesto med drugimi viri energije.

Mehanični sužnji.

Kakor je postal parni stroj, čigar kotle so že spočetka kurili s premogom, osnova vsega industrijskega razvoja ob začetku 19. stoletja, tako je nadaljnji veli-

Boulderjev jež v Colorado-kanjonu je 218 m visok in 354 m dolg. Njegova polkrožna oblika je najprimernejša, da more jež vzdržati, oprt ob živo skalo strmih sten v soteski, silni pritisk zajezene vode. Pogled z letala kaže nazorno, kako velikanske množine vode so se zajezile za ježom. To največje umetno jezero na svetu se imenuje Mead jezero in je dolgo 184 km(!). V njem je dovolj vode, da bi z njo prekrili dve bivši dravski banovini meter na visoko z vodo. Ko bo padec jezu popolnoma izkoriščen, bodo elektrarne premogle 1.835.000 konjskih sil. Bodo torej največja vodna centrala na svetu.

kanski industrijski razvoj omogočil električni motor, ki ga je gnal električni tok. Velik del električnega toka so proizvedle in še proizvajajo kalorične električne centrale, torej centrale, ki spreminjajo kemično energijo, skrito v premogu, mimo toplotne in mehanične v električno. Z začetkom sedanjega stoletja se je začel pravičljivi razvoj bencinskega in njemu sorodnih motorjev, ki jih vse ženejo tekoča goriva. Del tekočih goriv pa se danes izdeluje že iz premoga! Vse te tri osnove pravičljivega industrijskega razvoja so privedle »črni demant«, od katerega so prav za prav odvisne, do največjega zmagovalca. Vse te tri panoge so hkrati nadomestile največ s pomočjo premogovne energije na milijarde delovnih rok. Omogočile so, da delajo stroji namesto človeka in ustvarile začetek dobe, v kateri človeku služijo »mehanični sužnji«.

Leta 1937 je izdala svetovna energijska konferenca poročilo, v katerem je bilo izračunano, da odgovarja vsa mehanična strojna energija, ki jo dandanes izkorišča človeštvo, delovni sili 25 milijard delavcev. Vsakemu zemeljskemu prebivalcu služi dandanes cel ducat »mehaničnih sužnjev« v najrazličnejših strojnih napravah in industrijah. To velja seveda le pod pogojem, da je vsa izkoriščena strojna energija enakomerno porazdeljena na vse zemeljske prebivalce. Seveda pa prav ta pogoj ne drži. In zato so prebivalci industrijskih dežel še mnogo na boljšem. Tako pride v Združenih državah Severne Amerike zaradi velikega razvoja veleobrti kar 35 mehaničnih sužnjev na enega prebivalca. V zvezi s tem je zanimivo napraviti primero z razmerami na Kitajskem. Učinek človeškega dela v Združenih državah je s pomočjo delovne sile iz premoga, olja in vodne sile desetkrat večji, kakor pa uspeh skupnega ročnega dela vseh tako izredno pridnih Kitajcev (nimajo znatne industrije!). Prebivalstvo Kitajske je približno štirikrat večje od prebivalstva USA, kar pomeni, da je Američan zaradi strojev kar za štiridesetkrat na boljšem kot Kitajec.

Delež »črnega diamanta«.

Na žalost je zadnja preglednica o razdelitvi virov delovnih sil po vsem svetu še iz leta 1930. Ker novejša še ni bila objavljena, se moramo zadovoljiti z njo, zlasti še, ker bistvenih sprememb na škodo »črnega demanta« ne smemo pričakovati. Spodnja preglednica nam kaže, kakšno je na vsem svetu in na posameznih celinah medsebojno razmerje sil vseh naprav, ki proizvajajo energijo iz premoga, iz nafte in iz izkoriščenih vodnih padcev.

	Premog	Nafta, bencin	Vodne sile
Evropa	89,3%	5,2%	5,5%
Amerika	58,7%	35,4%	5,9%
Azija	74,6%	17,8%	7,6%
Afrika	81,1%	18,3%	0,6%
Avstralija	91,7%	—	8,3%
Povprečno na vsej zemlji	73,5%	20,7%	5,8%

Kakor vidimo, žene v Evropi devet desetih vseh strojev pogonska sila, ki jo dobivamo iz premoga. Eno dvajsetino vseh strojev v Evropi žene nafta in njeni izdelki, drugo dvajsetino pa nam nudijo izkoriščene vodne sile — beli premog. Presenetljiva je statistika za Ameriko. Tam je delež premoga padel skoraj na polovico, medtem ko je delež olja presegel kar tretjino. Amerika ni zastoj avtomobilska celina. — Na vsem svetu pa žene skoraj tri četrtine vseh strojev premog, dobro petino nafta in bencin, dobro dvajsetino pa vodne sile.

Razvoj v zadnjih letih bi utegnil koga zapeljati, da bi mislil, da bo bodočnost pripadla le tekočim pogonskim gorivom in čim večjemu izkoriščanju vodnih sil. Res, videz tako kaže, toda statistike o zalogah v doslej znanih ležiščih nafte kažejo, da bo te zemeljske srčne krvi gotovo zmanjkalo v nekaj desetletjih. Pa recimo, da bodo odkrili še nova ležišča. Vsekakor je gotovo, da pri sedanji velikanski porabi tekočih pogonskih sredstev ne bi mogli shajati z zalogami naravne nafte dolga desetletja. Vodne sile pa se težko izkoriščajo in so vodosilne naprave razmeroma dražje. Pač pa jih zato lažje vsaj približno precenimo, saj so ti viri vidni. Po zadnji ameriški statistiki znašajo sile tekočih voda na vseh celinah vsega skupaj 472 milijonov konjskih sil. Po posameznih celinah pa se razdele takole:

	Sile vseh tekočih voda	V %	Od teh že izkoriščenih
Severna Amerika	73 mil. k. s.	= 15,5	23,65 mil. k. s.
Južna Amerika	54 „ „	= 11,5	1,75 „ „
Evropa	58 „ „	= 12,3	24,3 „ „
Azija	80 „ „	= 17,2	5,1 „ „
Afrika	190 „ „	= 40,0	0,115 „ „
Avstralija in Oceanija	17 „ „	= 3,5	0,45 „ „
Zemlja vsega skupaj	472 mil. k. s.	= 100	55.365 mil. k. s.

Ta preglednica nam med drugim pove, da prav Afrika, ki je najbolj revna na premogu in nafti, premore dve petini vseh vodnih sil na svetu. Približno ena četrtnina vseh vodnih sil je kar v tako imenovanem Kongu v Afriki. Preglednica nam dalje jasno pove, da tudi z vodnimi silami ne bo mogoče izpodriniti premoga. Osmina vseh je že izkoriščena, vse skupaj pa ne premorejo niti polovice konjskih sil, ki služijo danes človeštvu v strojnih pogonskih napravah.

Pri proizvodnji energije na vsem svetu nam pa suha statistika še ne bi jasno prikazala pomembnosti, ki jo ima premog kot matica energije. Če pa preračunamo iz drugih virov proizvedeno energijo v premogovno, potem je slika jasnejša in delež premoga popolnoma razviden. L. 1935 je na vsem svetu iz najrazličnejših virov proizvedena energija odgovarjala energiji, ki bi jo lahko proizvedli iz skupno 1714 milijonov ton črnega premoga. Podrobna razpredelnica o proizvedeni energiji pa bi bila sledeča:

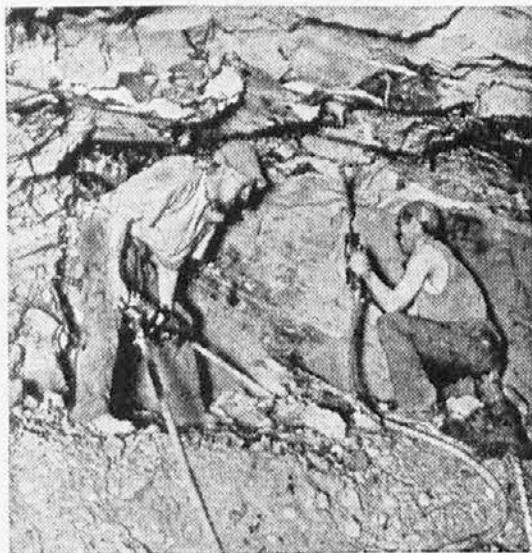
Črni premog	1112 milijonov ton	=	64,9%
Rjavi premog	73 " "	=	4,3%
Nafta	323 " "	=	18,8%
Zemeljski plin	75 " "	=	4,4%
Vodna sila	131 " "	=	7,6%
Skupaj	1714 milijonov ton	=	100 %

Okroglo 70% vse pogonske energije je bilo l. 1935 proizvedene iz premoga, delež črnega demanta je torej sedem desetlin vse pogonske sile na svetu!

Zaloge premoga.

Neizčrpljivim in vedno se obnavljajočim vodnim silam stoji nasproti skromna zaloga nafte in neprimerno večja in dolgotrajnejša zaloga premoga. Seveda premog ni enakomerno razdeljen po svetu. Med najbolj bogatimi in daleč pred vsemi so Združene države Severne Amerike. Tam leži pod zemljo 40 do 50 % vseh zalog premoga na svetu. Nad 40 % od ostalih zalog se razdeli na območje Rusije, Nemčije, Anglije, Poljske, Kitajske in Kanade. Zadnji skromni ostanek pa na ležišča po vsem ostalem svetu.

Prav zanimivo je, da so ležišča premoga v glavnem le na severni polobli. Prav to je tudi razlog, da je severna polobla tako hitro politično in gospodarsko nadvladala celine na južni polobli. Po računih, ki so še kolikor toliko verjetni in ki upoštevajo le ležišča premoga, ki bi se dal kopati, cenijo zaloge premoga na vsem svetu na okrog 5000 milijard ton. Letna poraba premoga na vsem svetu je okrog 1,3 milijarde ton. Ker postaja premog vedno važnejša surovina, lahko računamo, da ne bo več dolgo čas, ko bo ves svet na leto porabil dve milijardi ton premoga, torej približno na vsakega prebivalca tisoč kilogramov na leto. Po tem računu bi nam zaloge premoga na vsem svetu zadoščale za nadaljnjih 2500 let!

Delo v premogovniku.

Moderen rov v premogovniku. Racionalizacija rudarskega dela je ustvarila nove stroje, ki pomagajo rudarju. Ne samo vrtnanje in odkopavanje, tudi nakladanje opravljajo stroji. Poseben nakladalni stroj (levo) polni voziček s premogom, ki deloma že zdrobljen leži na kupu v ozadju. Rudarja le vodita nakladalni stroj in mu deloma pomagata.

Oče surovin.

Če žene premog danes tri četrtine vseh strojev na svetu in je tako oče vse industrije in gospodar tri četrtine mehaničnih sužnjevi, ki delajo za človeka, tedaj ni to edina njegova velika odlika. Premog je tudi osnova za celo vrsto surovin. Koristno se da uporabljati za izdelovanje umetnih snovi, ki so že pred sedanjo vojno začele pridobivati na pomenu, v sedanji vojni pa so vprav neverjetno napredovale kot uporabne surovine v najrazličnejših veleobratih. Seveda, po količini delež premoga, ki gre za izdelovanje umetnih snovi, še ni posebno velik. V Nemčiji na primer, kjer je predelovanje premoga v umetne snovi na višku, gre kljub temu le tri odstotke vsega nakopanega premoga v kemično predelavo. Seveda je tudi že to znatna količina, saj so v Nemčiji nakopali leta 1938 kar 186 milijonov ton črnega premoga in 208 milijonov ton rjavega premoga. Prav sedanja vojna pa bo povzročila, da se bo v prihodnjih letih delež premoga pri izdelovanju umetnih snovi gotovo podvojil, če ne celo potrojil.

Zgorevanje in »kuhanje«.

Danes ločimo dva v osnovi popolnoma različna načina za izkoriščanje premoga. Prvi in najobičajnejši je zgorevanje, drugi pa »kuhanje« ali tako imenovana suha destilacija, ki je v marsičem podobna tako imenovanemu kuhanju lesnega oglja. Pri zgorevanju premoga se veže ogljik v premogu s kisikom v zraku in pri tem kemičnem postopku se sprošča energija, ki nastopa v obliki toplote. Pri tem nastajata največ ogljikov dvokis in vodna para. Pri »kuhanju« ali tako imenovani suhi destilaciji pa premog ne more zgoreti — ogljik v premogu se ne more vezati s kisikom iz zraka, ker je neprodušno zaprt. V vročini pa premog vendarle nekako razpade v nekatere sestavne dele, ki se potem različno spajajo in tako omogočajo nastanek novih snovi.

Zgorevanje nam torej omogoča spreminjanje v premogu skrite kemične energije v toplotno. Seveda je zgorevanje še zelo negospodarsko, tako da le majhen del kemične energije, nakopičene v premogu, lahko izkori-

stimo. V najboljših in sodobnih kurilnih napravah se je sicer že posrečilo spremeniti do 80 % premogovne energije v toploto. Pri kurjavi stanovanj računamo, da gre povprečno polovico vse premogovne energije v izgubo. Lokomotive pa izkoriščajo komaj 15 % energije, ki jo zmeče kurjač v obliki premoga pod kotel.

Koks in bratje.

Nekoliko ugodnejše je razmerje pri tako imenovanem »kuhanju« premoga. Ta suha destilacija je vsakdanje kuhanje premoga v običajnih plinarnah. Tam zaprejo premog v velike železne valje, pod katerimi močno kurijo. V vročini razpada kuhani premog na tri glavne sestavine: koks, katran in plin. Od teh treh je človeštvo najprej znalo izkoriščati koks. Že okrog l. 1735 so začeli v Angliji pri predelovanju železne rude nalagati v plavže koks namesto dražjega lesnega oglja. Tedaj je namreč v Angliji zaradi neusmiljenega izsekavanja gozdov začelo hudo primanjkovati oglja in bi zaradi tega že tedaj začela propadati angleška železna industrija, če ne bi našli odličnega nadomestka za lesno oglje v koksu. V topilniški veleobrtni sedanjega časa pa igra seveda koks prvo in najvažnejšo vlogo. Brez njega vseh ogromnih plavžev ne bi bilo, pa naj bi imeli še tako bogate rudnike najboljših rud. Ne topimo namreč le železne rude, ampak tudi rude skoraj vseh drugih najvažnejših kovin, kakor bakra, cinka, cina, svinca in niklja s koksom.

Tu bi morali še omeniti, kako važno vlogo igra premog tudi pri industriji sode, ki je v razvoju kemične industrije prevzela enega najpomembnejših deležev. Posredno ali neposredno se namreč izdeluje s pomočjo premoga dolga vrsta enostavnih, toda važnih anorganskih snovi, kakor n. pr. kisline, razne soli, razna razredčila in topila (n. pr. žveplov ogljik, ki je postal tako zelo važen v industriji umetne svile).

Vodni plin.

Če vodno paro napeljemo čez žareč koks, nastaja nad koksom posebna plinska mešanica, ki jo imenujemo vodni plin. Ta plin je v glavnem mešanica dveh gorljivih plinov, in sicer vodika in ogljikovega okisa. Ta plin ima veliko kurilno vrednost in je najprimernejši za pogon tako imenovanih plinskih generatorjev. Če se doda vodnemu plinu toliko vodika, da je v mešanici prostorninsko dvakrat toliko vodika kot ogljikovega okisa, nastane plinska mešanica, ki se imenuje zaradi vsesplošne uporabnosti »umetni plin«. Iz tega se da pri spreminjanju zunanjih okoliščin (pritiska, temperature itd.) izdelovati lesni špirit ali celo lesni špirit z višjimi alkoholi in nazadnje tudi umetni bencin. Vodni plin je dalje važen vmesni člen pri izdelovanju amonijaka iz dušika v zraku.

Smrdljiva acetenka

Premog je tudi osnovna surovina pri izdelavi acetilena. Če raztopimo zmes koksa in žganega apna v silni vročini 2400 stopinj Celzija, kar lahko dosežemo le v električni peči, nastane, ko se raztopljena zmes ohladi, trdna siva snov, ki jo imenujemo kalcijev karbid ali po domače na kratko karbid. To sivo in smrdljivo kamenje razpada v vodi v glavnem v dva dela: v blatno apno, ki ostaja v vodi, in plin aceten, čigar duh je poznan vsakemu, ki je imel kdaj v roki karbidovko. Okrog l. 1890 so ta plin prvič praktično uporabili za razsvet-

ljava. V začetku tega stoletja so že ugotovili, da je acetenov plamen, če mu dodajemo kisik, silno vroč. Tako je bilo uvedeno tako imenovano avtogeno varjenje. Seveda karbid s tem v kemični industriji še ni odslužil. V zadnjih desetletjih je postal plin aceten osnova za ogromno kemično veleindustrijo, ki se po svojem obsegu in pomenu lahko meri le še z industrijo premogovnega katrana, ki se je začela razvijati že leta 1880.

Najvažnejša panoga te kemične predelave acetilena je pač sodobna, saj služi izdelovanju umetnega kavčuka. Poleg tega pa se iz acetilena izdelujejo še druge umetne snovi ali smole kakor igelit, mopolam itd. Iz acetilena se izdeluje dalje cela vrsta kemičnih polizdelkov, ki jih potrebujejo industrija pa tudi obrt in ki jim zdaleč ni več videti, da so v tako ozkem sorodstvu s premogom, odnosno njegovim otrokom acetenom. Tako se izdeluje cela vrsta pomembnih kislin, med njimi n. pr. očetna kislina, oksalna kislina, dalje alkoholov kakor navadni špirit in tako imenovani batanol, potem topila za lake, firneže, dalje aceton, razni izdelki, ki jih potrebuje industrija umetne svile, nazadnje zdravila, razstreliva in najmanj vsaj eden izmed najbolj nevarnih bojnih strupov.

Zaničevani katran

Črni in smrdljivi katran, ki ostaja v koksarnah in plinarnah, kjer kuhajo premog v glavnem zato, da pridobivajo koks odnosno svetilni plin, ima kaj zanimivo zgodovino. Kuhanje premoga se je začelo najprej zato, da so pridobivali iz njega koks, kmalu so se navadili izkoriščati tudi nastali plin, ki je dobil povsod po svetu značilno ime: svetilni plin. Saj je tudi z res sijajnim žarom posvetil s kandelabrov med dotedanje leščerbe in smrdljive petrolejke. Zadnji ostanek suhe destilacije premoga pa je bil katran. S to »zgubo« še sredi prejšnjega stoletja nihče ni znal ničesar začeti. V koksarnah in plinarnah so smrdljivi in lepljivi katran zlivali med smeti, v resnici so ga enostavno kar napeljali v gramozne jame, kjer je počasi izginjal v zemljo. Nekako sredi prejšnjega stoletja pa so odkrili, da skriva zaničevani katran v sebi kar celo pravljico iz tisoč in ene noči. Tako so ugotovili, da ima v katranu znaten delež bencol (tekoče pogonsko sredstvo!) in njemu sorodne snovi, kakor karbolna kislina in naftalin. Teh snovi v prosti naravi ni! Še večji pomen pa je dobil katran, ko so odkrili, da iz njega lahko izdelujemo umetne dišave, zdravila in barve, ki jih v splošnem poznamo pod imenom anilinske barve. Danes n. pr. izdelujejo iz katrana že več tisoč raznih barv, uporabnih za razne namene. Zdravniška umetnost pa bi bila v hudi zadregi, če bi ji čez noč vzeli zdravila, izdelana iz katrana. Iz katrana je sleherniku znano zdravilo, tako imenovani aspirin ali, kakor se kemično imenuje, acetilsalicilna kislina, dalje tako imenovani antipirin, razkužilo kloramin, salvarsan; dalje 200 krat slajši kakor sladkor in danes tako cenjeni saharin in še mnogo drugih kemikalij; nazadnje tako imenovani sulfonamidi, ki so še komaj začeli prodirati v zdravilstvo. Važna razstreliva, s katerimi so največkrat polnjene granate, so katranovi otroci. Seveda tudi fotografska industrija z veliko zajemalko črpa iz katranove zlate jame.

Bencin iz premoga.

Razvoj motornega prometa in skromne zaloge nafte na znanih petrolejskih poljih so že pred prvo svetovno vojno sprožile misel: izdelovati tekoča pogonska sredstva iz premoga. Ker je bila Nemčija vedno brez upo-

števanja vrednih petrolejskih vrelcev, je bilo prav tam za to vprašanje največ zanimanja. Nemec Bergius je bil prvi, ki je že pred svetovno vojno iznašel način pridobivanja bencina iz premoga. Seveda je bila še dolga pot do cenenege postopka na debelo. Toda nazadnje je umetni, tako imenovani sintetični bencin prodril in l. 1925 je začela prva tovarna v Nemčiji že na debelo izdelovati tako imenovani »leuna« bencin.

Če upoštevamo, da izdelujejo sintetični bencin tako rekoč kar naravnost iz premoga, potem ta iznajdba res ni od muh. Danes je že znanih več načinov za izdelovanje tekočih pogonskih sredstev (poleg bencina izdelujejo tudi olje za Dieslove motorje, olje za kurjavo itd.).

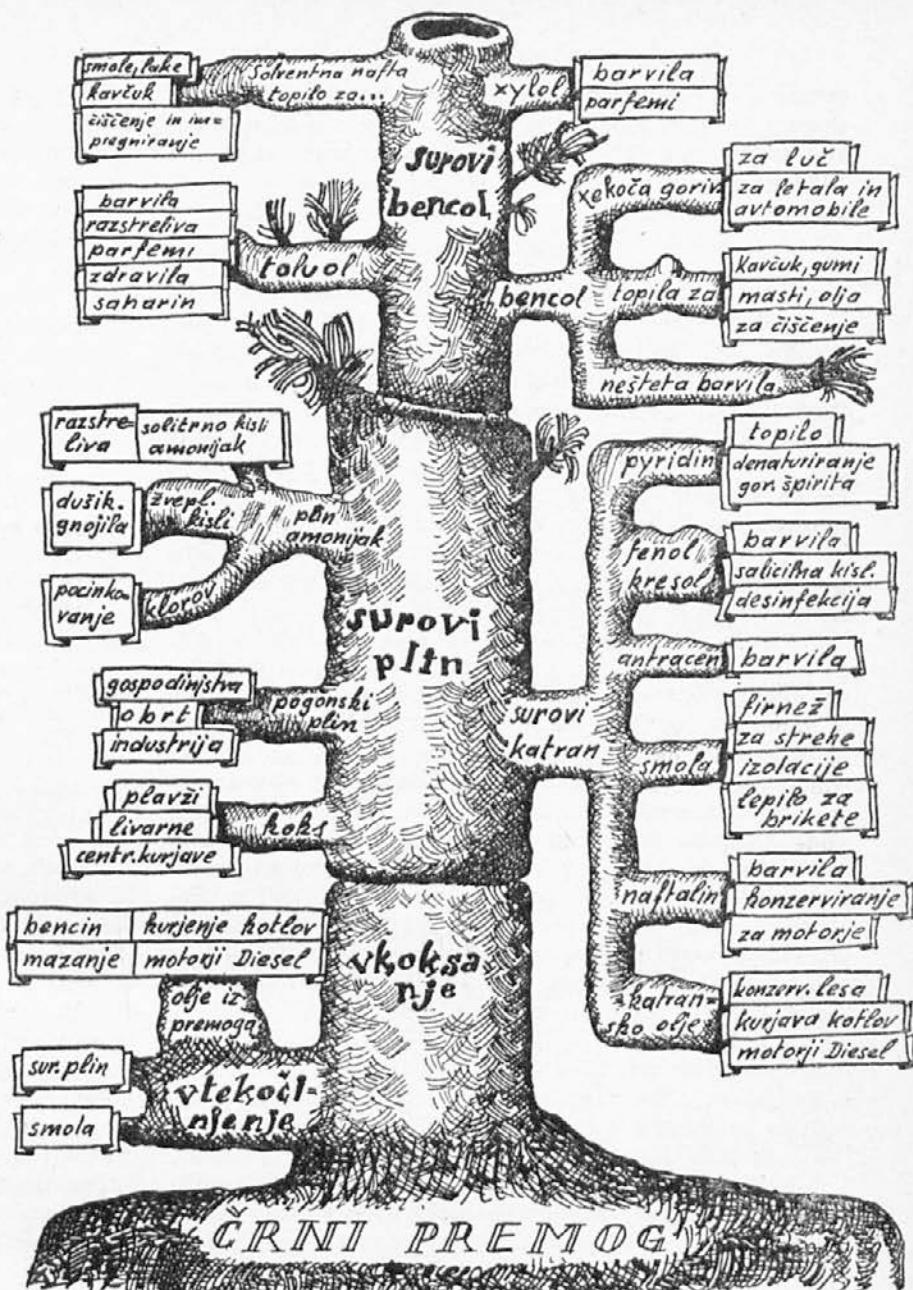
Premog je nastal iz lesa. Organska lesna snov se je spreminjala nekako tako, kakor da bi silno počasi vrela (kakor vre vino). Pri tem se je delež ogljika v premogovni sestavini povečal na račun vodika in kisika, ki sta bila seveda kemično vezana. Tako vidimo tudi, da ima premog tem več samega ogljika, čim starejši je.

	Vodik v %	Ogljik v %	Kisik v %
Antracit	2,5	92,0	2,5
Črni premog	5,0	82,0	10,0
Rjavi premog	6,0	70,0	25,0
Premog, katran	9,8	85,4	4,0
Nafta	12,0	85,0	2,0
Bencin	14,3	85,7	—

Surova nafta je mešanica tekočih ogljikovih hidratov, v katerih je raztopljenih tudi nekaj trdnih snovi, kakor parafin in asfalt.

Razpredelnica dobro kaže, da moramo manj vrednemu gorivu, če hočemo njegovo kemično sestavo približati bencinu, dodati vodika. Prisiliti moramo premog, da mu lahko kemično pripojimo vodik. Ta postopek imenujemo hidriranje premoga.

Neposredno hidriranje je iznašel po dolgih poskusih Bergius. Pri tem se v prah zmleti premog v posebnih kotlih kuha pri temperaturi 400 do 500°C pod pritiskom 200 do 250 atmosfer. Premogu v prahu se dovaja ob navzočnosti posebnih katalizatorjev vodik, ki se prav zaradi njih kemično veže z ogljikom v zmletem premogu. Spočetka je bilo za tehnično izdelavo na debelo najbolj težko izdelati zadosti trdne ogromne kotle, ki bi prenesli tudi še pri tako visokih temperaturah izredne pritiske. Ko je tehnika to premagala, je bilo še posebno vprašanje katalizatorjev. Najti je bilo treba katalizatorje, ki so bili obstojni proti žveplu, ki je spočetka učinek katalizatorjev hitro zmanjševalo in popolnoma uničilo. Katalizatorji so se dodajali vedno v prahu in je bila potrebna le njihova navzočnost, da se je sprožil kemični proces hidriranja. Pri postopku samem so seveda ostali neporabljeni. Kemične sestavine katalizatorjev so vedno velika tovarniška skrivnost. Proti žveplu obstojni katalizatorji so znane sedaj spojine molibdena in volframa. Pri tem postopku se del premogovnega prahu vtekočini in kemično spremeni v ogljikove hidrate, ki so zelo sorodni osnovnim sestavinam bencina. Ogromne količine vodika, ki ga pri teh postopkih potrebujejo, pridobivajo posebne tovarne (vodni plin).

Kaj vse ima svoje korenine v črnem premogu? (Po Svetovi knjigi)

Drug postopek, ki se je uspešno uveljavil pri pridobivanju sintetičnih tekočih pogonskih sredstev, je imenovan po izumiteljih: Fischer-Tropsch. Pri nizkih pritiskih se ob navzočnosti zelo aktivnih katalizatorjev združujejo ogljikove spojine v plinasti obliki z vodikom in se tako spreminjajo v tekoče ogljikove hidrate. Tretji postopek je tako imenovani ekstrakcijski postopek. Pri tem se obdeluje premogovni prah pod pritiskom in pri visokih temperaturah s posebnimi topilnimi tekočinami, v katerih se raztopi do 80% ogljikovih spojin premogovnega prahu. Vsa raztopina se nato destilira v glavnem v Dieslove olje, ostanek destilacije pa je prav dobra surovina za navadno hidriranje po Bergiusu.

Po nemških podatkih iz l. 1939 porabijo za izdelavo ene tone sintetičnega bencina štiri in pol tone črnega premoga ali pa 22 ton rjavega premoga. Pri tem je seveda všteti tudi premog, potreben za pogon in kurjavo hidrirnih naprav. Kako važna panoga premogovne predelovalne industrije so postala sintetična tekoča goriva, dokazuje že statistika iz l. 1938. Tedaj so v Nemčiji porabili šest milijonov ton črnega premoga za izdelavo sintetičnih tekočih goriv, kar je pomenilo eno tridesetino

odnosno eno devetino tedaj v Nemčiji nakopanega premoga. V vojnih letih se je izdelava umetnih tekočih goriv izredno povečala, pri izdelavi pa je prav zaničevani rjavi premog pridobil vedno več na pomenu.

Kavčuk tudi...

Kavčuk iz premoga so v Nemčiji poskusili izdelovati že pred prvo svetovno vojno in je bil že leta 1909 prijavljen prvi patent o umetnem izdelovanju kavčuka. Mladi izum, ki še ni bil zrel, je svetovna vojna prisilila v tehnične postopke na debelo in je v Leverkusenu bila zgrajena že tedaj prva tovarna za sintetični kavčuk. Nemčiji je namreč primanjkovalo pravega kavčuka in se je zato morala zadovoljiti z zares manjvrednim nadomestkom, tako imenovanim netilnim kavčukom. Ko je bilo vojne konec, seveda nihče ni hotel niti slišati več o sintetičnem kavčuku. Do l. 1926 se res nihče ni zmenil zanj. Tedaj se je industrijski koncern I. G. Farben odločil, da bo skušal tudi to panogo sinteze na veliko izpeljati. Šele 10 let kasneje, leta 1936, so na avtomobilski razstavi v Berlinu pokazali prve pnevmatike iz umetnega kavčuka, ki je pri poskusih že pokazal, da je celo deset do trideset odstotkov trdnješi od naravnega kavčuka. Sintetični kavčuk je dobil ime »buna«.

Osnovna sestavina naravnega kavčuka je posebna spojina ogljika in vodika. Osnovna sestavina bune pa je drug, a soroden ogljikov vodik z imenom butadien. Že pred svetovno vojno so ugotovili, da se da butadien izločevati iz acetilena, ki se ga da pridobivati v električni peči iz premoga in žganega apna, namreč iz karbida.

So še druga pota, ki dovoljujejo izdelovanje butadiena. Nemški postopek se poslužuje omenjene poti čez aceten. Dežele, ki so bogate nafte, izkoriščajo kot začetno surovino pri izdelovanju kavčuka plina metan ali butan, ki se lahko pridobivata v znatnih količinah s posebnim načinom destilacije nafte. V Rusiji pa so se odločili za izdelovanje sintetičnega kavčuka iz alkohola.

Aceten pa v Nemčiji izdelujejo tudi iz lahkih ogljikovodikov (metan) s pomočjo električnega toka. Za to uporabljajo plin, ki preostane pri neposrednem pridobivanju bencina iz premoga in ki vsebuje znatne količine metana. Tovarna umetnega kavčuka je v tem primeru neposredno priključena tovarni umetnega bencina, od katere dobiva potrebni plin po ceveh. Ta plin se enostavno vodi preko električne peči, kjer nastane v električnem plamenu drug plin, namreč aceten, ki nam je že znan kot proizvod, ki se pridobi tudi iz karbida. Iz acetilena se nato s pomočjo katalizatorja pridobita nadaljnja dva proizvoda: butadien in stiro, ki se

nato predelata v bunino mleko. To bunino mleko ima iste lastnosti kakor naravno kavčukovo mleko in se tudi podobno predeluje. Pri tem ostane kot odpadke vodikov plin, ki se dovaja nazaj v sosedno tovarno umetnega bencina. Za izdelovanje umetnega bencina neposredno iz premoga je itak potreben vodikov plin.

Za proizvodnjo surovin, ki so potrebne za izdelovanje ene tone umetnega kavčuka, je potrebno 20 ton premoga, in sicer 15 ton, da se pridobi potrebna količina acetilena, in 5 ton, da se pridobi potrebna količina ogljikovega vodika.

V kaj vse se spreminja premog:

Vsega skupaj okrog 9000 organskih spojin.

* * *

Tako smo bežno pokukali v najrazličnejše delavnice, ki predelujejo premog. Seveda še zdaleč nismo zajeli vseh možnosti za izkoriščanje premoga. V kemikovi delavnici — njegovem laboratoriju — moremo že danes izdelati iz premoga, seveda posredno in po dolgem postopku, snovi, ki morejo nadomestiti tri osnovna živila, namreč beljakovino, maščobe in ogljikove hidrate (sladkor, škrob). Ti poskusi danes še nimajo praktičnega pomena. Postopek za tako presnovo je silno dolg in drag in ga zato ni mogoče izkoristiti. Danes je še najbolj enostavno, da prepuščamo izdelovanje teh kemično tako izredno zavitih snovi našim živim »sužnjem«: živalim in rastlinam. S kakšno lahkoto spreminja rastlina potem, ko v obliki svetlobe sprejme sončno energijo, ogljikov dvokis, ki ga črpa iz zraka in vode, ki jo ji dovajajo korenine, v ogljikove hidrate, v škrob in celulozo! Do danes se človeku še ni posrečilo, da bi znal umetno ponarediti te snovi. Kljub tehniki in znanosti so rastline še danes daleč boljši kemiki kakor človek. Rastline so tudi pred davnimi stotisočletji zgradile osnovo, ki se je globoko v zemeljskem naročju, pod pritiskom zemeljskih skladov in pod zobom časa, spremenila v črni demant — v tako vsakdanji premog. Janko Hafner

MINERALNA OLJA IN
KEMIČNI PROIZVODI

A. HMELAK • LJUBLJANA • CIRIL-METODOVA C. 35 a

PETRONAFTE

Srečko Baraga:

Na Snežnik, na Snežnik!

(Potopis.)

O ti, očak in velikan med notranjskimi pritlikavci! Kako nesrečno si se vsedel v južni kot Ložke doline, da si nam zaprl tople, nežne sapice, ki silijo z Jadranskega morja na Kranjsko. Da si ti zamenjal svoje mesto z majhno in zapuščeno Križno goro, žvižgali bi Notranjci na vipavca in terana, saj bi še kipeči, rezki istrijan ne bil kos lahki notranjski kapljici. Tako pa še kislice nimamo. O, pač, iz lesnik stiskamo ocet, ker jabolčnik tudi ni kaj prida. Ali je treba, da moramo kupovati o veliki noči oljkine vejice in lov, ko bi bila lahko vsa Ložka dolina ozaljšana z oljkami in figovimi drevesi? Pa kaj fige! Fig so Notranjci že siti, saj jim vsi kažejo fige, kadar koga kaj prosijo. In vsega tega si krivi ti, Snežnik, ker si tako skop z gorkoto, a radodaren z mrazom. Koliko strahu vlijaš v srca starotrških faranov! Noben faran ne dene prej na rame ne kose ne motike, preden se vprašujoče ne ozre nate. Kadar se tvoja glava leskeče na sinjem južnem nebu, z veseljem pohiti na polje. Kadar pa se pokriješ s kapo in mrko gledaš na Ložko dolino, tedaj vsak faran ve, da se nam z nebes le slabo obeta. Zato te pa Notranjci tako poredkoma obiskujejo.

Sredi avgusta 1926, mislim, da je bilo tisti dan pred Veliko mašo, smo se sčakali na graščinskem mostu pred graščino Snežnik. Ob dveh popoldne sem že nemirno rfnal cesto s kljuko in se spraševal:

»Bog ve, ali bodo prišli vsi. Prelepo vreme je. Mlatili bodo.«

Čez eno uro se prilajna po kozarskem Krakovem štiri ženske.

»Križ božji, kaj ste same?«

»Same.«

»Kje so pa drugi?«

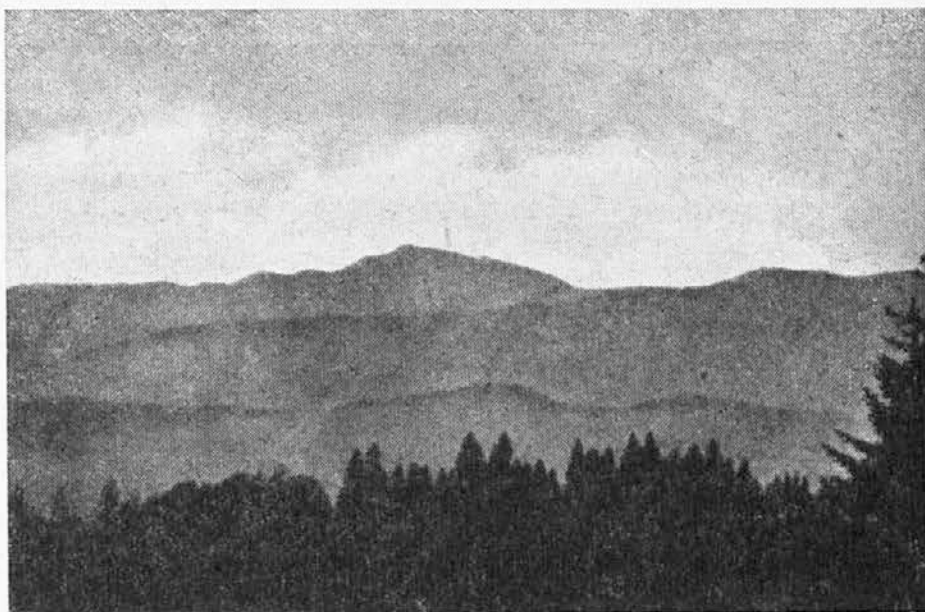
»Doma! Ne bodo šli. Delo imajo.«

»Pa imate kakšno ‚permešo‘?«

»Nobene! Boš že ti kaj premešal, saj praviš, da znaš laško.«

Moj Bog, kaj bo pa sedaj? Sam med ženskami in nobene pravice nimamo. Najraje bi se bil skesal, pa me je bilo sram. Kar bo, bo. Poskusimo. Saj poskusiti ni greh. Molče smo jo mahnili proti Obrhu. Vroče, skoraj soparno popoldne je bilo. Ko smo šli mimo »šrange«, je pokukal skozi okenca lovski čuvaj in se zasmejal:

»Kam pa, kam, gospoda?«

Pogled na notranjski Snežnik s Travne gore.

»Na Snežnik, na Snežnik.«

»Le pojdite, ma boste čamparjevi.«

»Pa drugje vas nič ne srbi, stric?«

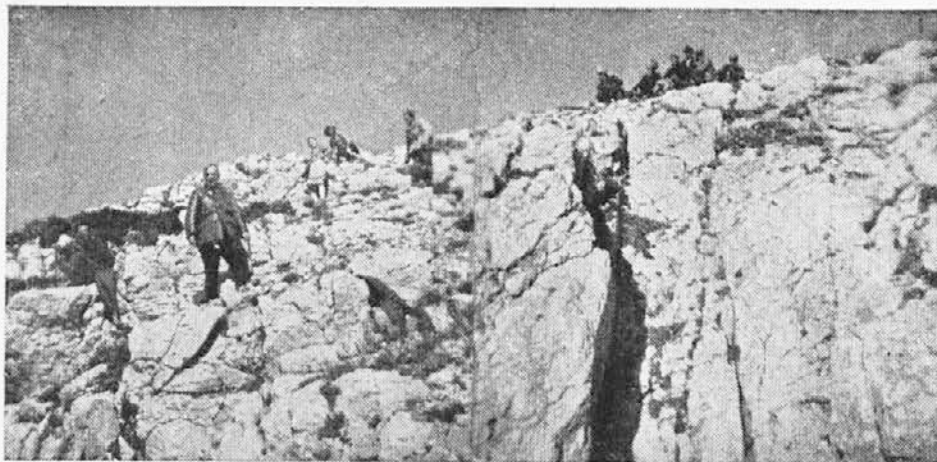
»Kaj ne vidite, da ima Snežnik na čački kapo, na vrhu pa klobuk. Po dežnike pojdite domov.«

To zbadanje nas je šele podžgalo. Pospešili smo korake in kmalu smo bili na kozarski gmajni. Po stari, precej strmi cesti smo rinili proti Grajševki. Z Grajševke se nam odpre krasen razgled proti Snežniku. Mogočno kraljuje njegov vrh nad drugimi hribi. Proti zahodu se polagoma spušča do Bičke gore, drugi greben pa se razteza naravnost proti Reki, toda pri Klani ga preseče globok jarek. Na severno stran se izpod njegovega podnožja razširja široka, valovita dolina, porasla večinoma z iglastim drevjem, vmes pa poživljajo dolino gladki lazi. Na desni so Bičaji, po sredi Leskovi lazi, na levi pa Otrobovci. Kmalu po košnji se zapode vanje črede, tako da daleč naokrog odmevajo kravji zvonci. Tu bi se prav lepo razvilo planšarstvo, da niso lazi večinoma last graščaka. Mnogo pametneje bi bilo pospeševati pašništvo, kot pa seno voziti z veliko revo domov. Včasih ga voznik po petkrat prevrne, preden ga pripelje domov. Ljudje se potem kaj radi ponorčujejo, češ da ga je zato prevrnil, ker ga je v ograbku premalo obračal. Sicer je vedno živahno po lazih. Spomladi nabirajo ljudje mavrohe, poleti maline, jeseni jurčke, če je pa dobra letina, tedaj tudi polhov ne manjka. Divjačine je bilo včasih po notranjskih gozdovih precej, jelenov je pa še danes preveč, ker delajo škodo po njivah.

Ko smo se malo oddahnili, smo se še enkrat ozrli po Ložki dolini, potem

pa smo jo ucvrli kar po stezi naravnost na Pečetov laz, kjer smo prišli na zasebno cesto, ki pelje s Snežnika mimo Leskove doline, čez Gomanjce na Klano in Sv. Matej prav na Reko. Še prej ko v eni uri smo prišli po lepo izprani cesti v Leskovo dolino. Onkraj Hrvatovega hriba smo naleteli na jugoslovanskega finančnega stražnika, ki pa nam ni brskal po žepih. Verjel nam je na pošteno besedo, da nimamo nobenega tobaka, in nas je takoj spustil naprej. Še četrte ure do italijanske straže. Cesta se prav lahko spušča proti Leskovi dolini. Vse naokrog sam gozd. Visoke jelke na levi in na desni strani ceste. Prav počasi smo vlekli trudne noge za seboj. Srce nam je lezlo navzdol. Drug drugega smo silili naprej. Vsa teža odgovornosti je padla name. Kar zagledamo pred seboj visoko leseno hišo tam, kjer se cesta odcepi v Leskovo dolino in pelje potem čez Mašun, Knežak in Zagorje v Št. Peter. Na levo pa vodi cesta ob podnožju Snežnika v Klano. Strahoma se približamo španskemu jezdecu. V hipu nas obkoli petnajst financarjev.

»Punce, pokažite svojo diplomatsko sposobnost! Lica na smeh. Približajte se jim, tem kalinom, sicer bo vse v vodo padlo.« sem bodril svoje izletnice, ki so molčale kot grob, medtem ko so prej vso pot jezik vrtele. Začel sem jih predstavljati imenoma, pa sem jim vsa imena zmešal. Mici sem predstavil za Anico, Lojzko za Marjeto, Meto za Rezko itd. Strah je naredil svoje. Vendar je bila ta pot rešilna. Vročna južna srca so se razvnela ob plahih pogledih prosečih nedolžnih obrazov. Lepa beseda lepo mesto najde, pravi ljudska modrost. Razvnel se

Po grebenu Snežnika tik nad breznom z večnim snegom.

je pravi babilonski razgovor. Drug drugega nismo razumeli in vendar smo se sporazumeli. Za hišo so dekleta zagledala balinišče in se pohvalila, češ da znajo balinati. To je južnjake še bolj razgrela. Povabili so dekleta na balinišče. Prav v tem trenutku pa me je vprašal nekakšen višji, kje imamo potna dovoljenja. Očitno je hotel opraviti vse uradne zadeve prej, preden bi se pričela zabava.

»O, tri sto petelinov! Zdaj bo, kar še ni bilo,« sem si mislil. Kar mravljinčci so lezli po meni. Ali naj mu povem, da nimamo nobenih legitimacij? To bo zguba. V stiski človek čudeže dela. Hitro potegnem iz žepa listnico in mu pomolim člansko izkaznico športnega kluba »Ilirijec«. Mož jo nekaj časa obrača — bila je lepo ohranjena — in nazadnje le opazi besedo klub. To je bila edina beseda, katero je razumel. Tedaj pride »maresciallo«. »Ali imajo vse dokumente v redu?« In ko je čul pritrdilen odgovor, nas je lepo povabil v hišo. Hvala Bogu, bitka je bila končana. Tedaj pa so dobile glavno besedo moje izletnice. V dveh urah so znale vse štiri italijansko. Prepustil sem jih lastni diplomatski sposobnosti, sam pa sem šel poiskat vodnika.

Leskova dolina nima vodnikov. To je mala naselbina kneza Schönbürg-Waldenburga, oddaljena od grasišine Snežnik 10 km, in ima vsega štiri hiše za lovce in eno za oskrbnika. Poleg teh hiš je bila še straža financarjev, karabinerjev in miličnikov. Tistih dvajset prebivalcev z otroki vred je bilo poprej navezanih popolnoma na Loško dolino, toda meja jih je povezala s Pivko, dasi imajo do najbližje vasi Koritnic več ko še enkrat dalj. Pred prvo svetovno vojno je bila Leskova dolina glavno shajališče voznikov, ki so vozili les s Snežnika in okoliških hribov v Loško do-

lino. Toda meja je ta živahni promet popolnoma uničila. Pred 60 leti je postavil v Leskovi dolini neki Francoz zelo veliko tovarno za očetno kislino in špirit, ki so ju pridobivali iz bukovega lesa. Po nekaj letih pa je tovarna iz neznanih vzrokov pogorela in Francoz je odšel domov. Zelo stari ljudje ga še pomnijo, ker je imel dva krasna belca, s katerima se je vozil na Rakek, tako da je nastal pregovor: »Francoz ima najlepše konje, špetnak pa najlepšo ženo.« Edini ostanek nekdanje tovarne je bilo ogromno zobčasto kolo, ki je obležalo na kraju, kjer je bila nekoč tovarna.

Kmalu sem iztaknil nekega fanta, ki je bil na dnini pri oskrbniku ali, kakor domačini pravijo, pri »fešnjaku«. Ta fant je bil edini na razpolago, pa še njega smo morali čakati, da je prej še dva voza sena zmetal na hlev. Tako smo se podali na pot malo pred osmo uro zvečer. Nekateri so nas nagovarjali, da bi prenočili v Leskovi dolini in šli raje zjutraj zgodaj na Snežnik. Mi pa smo hoteli prebiti noč v kneževi koči pod vrhom in biti zjutraj še pred sončnim vzhodom na vrhu. Vsi tisti, ki so bili že na Snežniku, pripovedujejo, da je najlepši razgled s Snežnika pred sončnim vzhodom. Škoda, da bi bili prikrajšani za ta nebeški užitek.

Tema je že silila iz gozda, ko smo oprtili nahrbtnike in se podali po stari poti v hrib. Noge so bile težke kot svinec. Ob vsak najmanjši kamenček so se zadele. Molče smo lezli drug za drugim. Pot ni bila za nočno hojo prav nič primerna. Včasih bi še bila, večinoma pa je bila vlaka za krcelje. Na nekaterih mestih je bila škarpna zelo visoka. Če bi komu spodletelo, bi težko svoje kosti pobral. Tema je bila vedno hujša in žeja tudi.

»Nič ne marajte,« nas je vzpodbujal vodnik, ker je opazil, da smo vse

prej kot hribozanci, »čez pol ure bomo prišli na plan, potem bomo pa kmalu na cesti. Nocoj bo polna luna, nas bo še ona nosila. V treh urah bomo pri bajti.«

Tri ure, tri ure, kje so še! Če sem na to pomislil, mi je hotelo kar slabo priti. Najbolje je, da nič ne misliš, kadar hodiš. Šele kadar te oplazi veja, se zaveš, da greš na Snežnik. Mrtva tišina je. Zdaj pa zdaj se oglasi sova in njen mrtvaški hohoooo votlo odmeva s hriba v hrib. Kadar je popolna tišina, prileze iz polšne polh in skače z veje na vejo ter stika za žirom. Noge postajajo vedno težje, da jih komaj za sabo vlečeš. Včasih sprožiš kamen, ki se toči v dolino, dokler se ne razleti na drobne koščke. Ob vsakem šumu se zdrzneš in buljiš v temo, ker misliš, da nekdo prihaja. V nos ti udarja močan duh po smoli. Gost gozdni zrak, zdaj vlažen in mrzel kot led, zdaj zopet suh in mrtvaško zoprni, te popolnoma prevzame.

»No, kaj vam nisem povedal? Smo že na cesti. Tukaj je Mežališče,« se je pobahal vodnik.

Cesta se polagoma dviga do Gašperjevega hriba, tam pa se prevezne proti Klanski polici. Staro zasebno cesto so Italijani opustili in zgradili moderno avtomobilsko cesto. Ob cesti so preluknjali Snežnik, da bi, če bi bilo treba, bruhal ogenj in železo iz sebe. Usoda je hotela drugače. Čas je vse narobe obrnil. Niti enega strele ni dal iz sebe Snežnik. Maščeval se je nad tistimi, ki so se drznili motiti ta blaženi mir, prešerno pesem notranjskih gozdov in omadeževati borno kraško zemljo.

Malo pred Gašperjevim hribom smo zavili na desno. Dober streljaj od ceste stoji na strmini kneževa bajta, ki ima kuhinjo in sobico s štirimi ali petimi posteljami. Zakurili smo ogenj kar pred bajto, ker notri ni smela stopiti noga navadnega zemljana. Posedli smo okrog ognja in začeli stikati po nahrbtnikih. O, kako je v gozdu po taki dolgi hoji vse sladko in okusno! Oči hitreje jedo kot usta. Posebno pri takih novincih, kot smo bili mi, ki nosijo v hribe celo »ohceto«. Ko smo se temeljito podprli, pa je res zadonela slovenska pesem. Mogočno se je razlegel glas v gluho noč:

»Dokler človeški rod
biva po zemlji tod,
bode slovelo
slovensko deklé!«

Naša srca so se tako razigrala, da smo peli pozno v noč. Hoteli smo se maščevati za tisoče rodni bratov, ki slovenskih pesmi niso smeli peti. Noč

se je zgostila, kajti nebo se je pooblačilo in luna je že davno utonila v drvečih oblakih. Ura se je bila nagnila že čez polnoč. Vodnik je menil, da bi ne bilo napak, če bi šli malo oči zatisnit, vsaj enega, če že ne obeh. Nič kaj nas ni vleklo pod streho, ker nam je začelo oblačno nebo kaliti veselje. Vodnikov molk je vzbujal v nas hude slutnje. Počasi smo le zlezli pod streho, kjer smo našli ščepec stare slame in prgišče bukovega listja.

Nismo spali. Ponoči je nastal vihar, da so se bukve lomile. Veter je tulil kakor sirena. Ugibali smo, kaj bi storili. Nazadnje smo se le odločili, da gremo na vrh, pa četudi padajo preklje. Pograbili smo vsak po eno goreče poleno in se zvrstili drug za drugim v strm hrib. Steza je bila že močno porasla, kar je pričalo, da je bil redek gost, ki bi obiskal Snežnik. Drevje postaja vedno redkeje, smreke in jelke se popolnoma izgublajo, le dolge tanke bukve samevajo tu in tam. Pri treh Kaličih je malinovje že redkeje in kmalu se razgubi. Nato je sama golota.

Medtem se je začelo že svetlikati. Toda vihar je besnel vedno huje. Zdaj pa zdaj nas je zajela gosta megla. Vmes so se pojavljale debele kaplje. Nazadnje smo dospeli pod vrh. Nemo je štrlel v nebo in ključoval besnemu viharju. Veličasten je pogled na Snežnik v viharju. Vse naokrog nizek bor. Kamor seže oko, ne vidiš drugega kot bor, ki prihuljeno čepi na zemlji. Zdi se ti, kakor da gledaš nepregledno morje pred seboj. Ko bi ga mogel preplavati, bi bil tik pod vrhom. Pristavil bi lestev in splezal na vrh. Vodnik pa nas mirno pouči:

»Še dobro uro in bomo na vrhu. Moramo preiti na južno stran in po robu na vrh. Bor je neprehoden. Pod njim se skrivajo veliki prepadi.«

Kdo ve, če bomo prispeli na vrh. Vetrovi se bijejo med seboj kakor divje pošasti. Nekaj časa zmaguje sever, nato zopet jug. Kateri bo zmagal? Oba prinašata dež.

Molče smo sledili vodniku. Bor se je bil razlezel tudi čez stezo. Večkrat smo ga prekoračili, včasih pa smo se morali prevleči pod njim. Bilo se je že popolnoma zdanilo. Samo nekaj korakov še in dospeli bomo na južno pobočje vrha. Tam je golo kamenje. Hvala Bogu, da se bomo rešili teh dolgih bodečih igel.

»Ah, pogledjte, pogledjte, rododendron,« se vzradosti gospodična Zofka.

»Še dobrih dvajset minut, pa bomo na vrhu,« pravi vodnik.

Čim bolj smo se približevali vrhu, tem bolj je mrščalo. Ob stezi smo

opazili prve planike. Nismo jih trgali. Hrepenenje nas je vleklo kvišku. Vsak čas bomo na vrhu in tam bomo gotovo našli lepše. Zaman je hrepenenje! Veter tuli, vihar divja, megla je gosta, da bi jo lahko z nožem rezal, ura bo kmalu pet, sonca pa nikjer.

Na vrhu! Utešeno je naše hrepenenje, niso pa izpolnjeni naši upi. Človeška moč je premagala naravo, toda kruta narava se je neusmiljeno maščevala. Niti enega pogleda na modri Jadran nam ni privoščila. Z bliskovito naglico se je bližal dež. Iz daljave se je čul voz sv. Elije. Strele so švigale z nebes. Nevarnost prihaja.

Na vrhu Snežnika.

Ničesar nismo videli. V naglici smo prečitali napis, ki je bil vdolan v zidan, meter visok steber, posvečen nekemu d'Anunnziu. »Monte Nevoso — 1796 metrov«, to edino nas je zanimalo, potem pa smo jo ubrali hitro nazaj. Vendar je bil dež hitrejši kot mi. Pral nas je, da bi se morali kamnu smiliti. Pa se nismo nikomur, zakaj prej kot v treh urah smo bili že v Leskovi dolini, mokri kot miši, seveda. Pa kaj to! Še vse bi človek prenesel, samo ko ne bi srečaval tistih škodoželjnih pogledov in tista neumna vprašanja.

»Kje ste bili, ljudje božji, kje?« se zaleti vsakdo vate.

»I, kje, jurčke smo nabirali.«

»Pa ste osla našli.«

»Tako velikega, kot si ti.«

»Ja, pa tako neumnega, kot si ti, ki v dežju na Snežnik leti.«

»Spravi jo v žep in molči,« sem si mislil, »da še kakšne ne zveš!«

Sklenil pa sem že takrat, da se bom temeljito maščeval.

* * *

Čez devet let me obišče tovariš Janez. Kam bi šli, da bi kaj posebnega doživeli? »Na Snežnik, na Snežnik«, mi svetuje sosed France. Malo me je zazebló pri srcu, a sem se vendar vdal. To pot smo se popolnoma po predpisih odpravili. Izkušnja, ta nekaj velja!

Ko smo prišli v Leskovo dolino, smo se temeljito oborožili z desetimi »kjantaricami«. Za vodnika pa smo dobili nekega Benečana, ki je obode delal v Leskovi dolini.

Hitro nas je pripeljal h kneževi bajti in zelo lep ogenj je pripravil. Le nekam zaskrbljeno se je oziral v nebo. Morda se je bal, da mu ne bi slabo vreme zaslužka odžrlo. Mi si pa nismo kalili veselega razpoloženja, ki ga je ustvarila kipeča črnina. Zadovoljni smo se zavlekli pod streho in trdno zaspali. Spet je pretiła nesreča. Še pred jutrom se je ulila ploha in potem je lilo ves dan.

»Adijo, Snežnik, nikdar več te ne bom videl,« sem žalostno vzdihoval ob ognju in pridno ocejāl črnino iz steklenice. Vse dopoldne smo se tolažili:

»Bo, bo, se bo zvedrilo, pa bomo šli še na Snežnik.«

Ves up zaman! Dež je lil kar naprej, mi pa smo se morali podati kar v dežju domov, kajti nahrbtniki so bili že čisto prazni. Še preden smo prišli na cesto, smo bili do kože premočeni. Meni pa sta se oba podplata odtrgala, tako da sem prišel bos v Leskovo dolino. Da ni bilo dobrih ljudi, bi vedel, kaj se pravi iti na Snežnik v čevljih »po vseh predpisih«. Ko se je bližala noč, smo se odpravili kar povprek domov, da smo se izognili jezikov.

* * *

Leta 1941. je sredi avgusta nenadoma završalo v Starem trgu:

»Pojdimo na Snežnik! Zdaj ni treba nobene pravice.«

To pot ne peš. S kolesi smo bili še prej kot v eni uri v Leskovi dolini. Nobenih straž. Krasno! »Zdaj smo vsi eno,« sem si mislil.

Pa ni bilo tako.

Stari obodar je bil še vedno v Leskovi dolini. Zdel se mi je nekam potrť. Med potjo mi je pravil, da se mu je hčerka poročila z nekim vojakom. Sam si je bil sezidal bajtico iz kamna in blata. Seveda: »Ljub je domek, četudi ga je samo en bobek.« Prepričan sem, da ni danes ne obodarja ne njegove bajte v Leskovi dolini, kakor še marsikoga ne. Nešteto krat je šla že skozi osvobodilna pesem. Leskova dolina se je spremenila v prah in pepel. Bog ve, če bo še kdaj zrastle nova na prejšnjem mestu.

Pot je bila vsa spremenjena. Cesta razrita, ob cesti žica, španski jezdec,

luknja pri luknji, vse sami sledovi naše aprilske šale. Obodar je vedel za vsako mesto, kjer so stali topovi, naperjeni proti Loški dolini. Moj Bog, če bi vsi bruhali ogenj in železo na Loško dolino, bi jo spremenili v enem tednu v prah in pepel. No, čas je to prepustil drugim.

Malo pred kneževo bajto smo našli Kastavce, ki so delali novo cesto pod snežniški vrh. Bila je že noč. Ravno so natepali polento in zelje. Mi smo se zatekli v bajto, ki je že kazala sledove vojne. Kamor prej ni smela stopiti noga navadnega zemljana, je vdrila roka brezobzirnega vojaka. Vse je bilo na stežaj odprto.

Ob dveh zjutraj smo bili že na nogah. Zopet smo jo mahnili po stari kneževi stezi čez tri Kaliče. Bila pa je tako porasla, da smo jo komaj sledili. Okrog pete smo bili že na vzhodnem robu Snežnika. Presenetilo pa me je, da ni bilo več ozke steze, ampak široka, od konjskih kopit razrita pot. Ozrem se proti vrhu. Za božjo voljo, kaj vidim? Tik ob vrhu stoji visoka, enonadstropna hiša.

»Ljudje božji, pogledjte, planinski dom! Le katero društvo ga je postavilo? Ilirska Bistrica ali št. Peter?«

Vstopimo v sobe. Veliko izletnikov bodo lahko sprejele. Veter neusmiljeno vleče skozi nezadelana okna. Poiščimo zavetje! V levem vogalu stoji za silo obita shramba. Tu notri bodo najbrž zidarji. Pokukam skozi prislonjene deske. Na tleh se tišče štirje starejši možje. Tresejo se kakor sestradani psi. Očitno jih zebe. Sunkovit razgovor spremlja južna kletvina. Aha, Italijani so. Že ta nedolžni veter vam je tako zlezel v kosti, kaj bo z vami, kadar pridejo sredoziimci sv. Anton, sv. Neža, sv. Pavel. Kaj boste pa takrat rekli?

»Kdo pa gradi ta planinski dom?« sem stresal radovednost nad njimi.

»Kakšen dom? To bo vendar protiletalska opazovalnica.«

Po kratkem okrepčilu smo splezali na vrh. Samo še 5 metrov je do vrha. Streha sega prav do vršička.

Na vrhu! Sonce je ravno vzhajalo. Očarljiv pogled. Morje, morje! Iz zelenkasto sive morske gladine štrle kamniti primorski otoki. Tako blizu je morje, da bi ga lahko zajel. Reka se sramežljivo skriva v izliv Rečine. Opaziti pa v razkošju kraljuje pod Učko goro. Srebrni sončni žarki se kopljejo v mirnem morju. Nobene ladje ni videti. Kvarnerski zaliv sameva in žaluje za srečnimi starimi časi, ko je noč in dan odmeval po Kvarneru pisk ladijskih siren. Žalosten je pogled na nekoč tako živo, a danes mrtvo mesto — Reko.

In s kamenjem posuta Istra leži pred teboj kot na dlani. Tamle, med kamnitimi brdi domujejo čiški ogljarji, na levi pa kastavski oplencarji in zidarji. Proti zahodu se razteza valovita kraška zemlja. Kamor pogledaš, sam kamen. Trde življenjske pogoje narekuje ta siromaška kraška zemlja.

Najbližji sosedi Snežniku je Javornik in malo dalje, nekoliko južneje, mu dela družino po eni strani plešasti Nanos. Čez Polhovgrajske dolomite ti uhaja pogled prav do Triglava, ki ga pa ta dan nismo videli, dasi je lepo viden, če ni megleno. Z razbeljenih Alp te vleče pogled na oddaljene Karavanke. Onkraj Ljubljanskega polja se hudomušno smejejo Kamniške planine. Nazadnje se izgubi pogled tam daleč v štajerskih gorah. Komaj se naužiješ prijetne domačnosti veselih dolenskih hribočkov. Tam, prav v kotu na severovzhodu se svetlika hmeljniški grad. Ko se ozreš na vzhod,

vidiš nepregledne gozdove od kočevskih pa do dvesto metrov nižjega Risnjaka, kjer zopet dobiva prvo besedo kamen. Mogočno kraljuje Snežnik nad vsem Krasom. V oblasti ima vse kraje od Primorske do Hrvaške. Kdor je gospodar Snežnika, obvlada velik del slovenske zemlje.

In ti, preljuba Loška dolina, ti si najbližja hčerka Snežniku. Tako blizu mu ni nobena dolina. Vsako vasico, vsako hišico spoznaš s Snežnika. Po cesti proti Igavasi je drvel Pečnikarjev avto in takoj smo vedeli, da je osem ura proč. Kmalu so začele romantične procesije po cestah proti Staremu trgu. Farani gredo k deseti maši. Po sredini doline se vije Obrh, dokler se pred Nadleskom ne pridruži svojemu bratu, ki je revež skoraj vse poletje suh. Potem pa ni čudno, če je prav takrat po Cerkniškem jezeru kosa pela. Fej te bodi in tako jezero, ki nima niti toliko vode, da bi vsaj svoje dno pokrilo. Lahko bi postalo notranjsko morje ali pa kranjski Banat.

Uboga Loška dolina, kakor v kleščah te imajo z ene strani Snežnik in Bička gora, z druge strani Racna gora, s severa te tišči pa Križna gora. Zelo si majhna, Križna gora, glej, še Slivnica se ti smeje tam zadaj. Maraš ti za Slivnico, ko imaš tako blizu Bloško planoto. Bločani so bili že od nekdaj tvoji najpogostejši obiskovalci.

Ko smo bili že napasli svojo radovednost, je prispela večja družba fantov in deklet. Bili so iz Jelšan, Ilirske Bistrice in okolice. Ko smo se pobratili, smo se vsedli v borovje in peli slovenske pesmi. Nikdar še ni tako zmagoslavno donela slovenska pesem z vrh Snežnika kakor ta dan. To ni bila pesem obupanca, ampak spev radostnih src.

Hej, Slovenci, kje je naša kri?

Slovenska pesem se iz nizkega kraškega borovja tik pred vrhom Snežnika razlega proti Loški dolini.

Dva važna knjižna dogodba

Knjižna tombola Zimske pomoči

Ko se je ustanovila Zimska pomoč, je predsednik Narte Velikonja, sam odličen književnik, zamislil Knjižno tombolo ter jo s svojimi sodelavci izpeljal z uspehom za slovenski knjižni trg kakor tudi za Zimsko oziroma Socialno pomoč. Tombola se je vršila dvakrat: prvič kot *Ljudska tombola* s srečkami po 10 lir, drugič kot *Bibliofilska tombola* s srečkami po 100 lir. Za prvo Ljudsko je izdala v svoji založbi pet knjig, namreč: Jurčičev roman »Cvet in sad« v priredbi prof. Jesenovca in z uvodom B. Borka, Gregorčičevo pesnitev »Oljka« s slikami Gvida Birolle in uvodom dr. J. Lovrenčiča (obe ti knjigi v počastitev najvažnejših knjižnih stoletnic!) ter za sedemdesetletnico Slapšakovega Julčka njegove pripovedke »En starček je živel« s slikami Fr. Podrekarja in uvodom dr. T. Debeljaka. Poleg tega pa še N. Velikonjeve »Anekdote« in S. Bevka »Po živalskem svetu«, poljudno prirodopisno knjigo. Teh knjig je prišlo na tombolski trg 9500 izvodov. Za Bibliofilsko izdajo je v lepši obliki izdala dve izmed njih, Gregorčičevo in Jurčičevo, potem pa še za Pregljevo šestdesetletnico v priredbi njegovih dveh sinov njegovo novelo »Vakance« ter v spomin smrti grahovskega junaka Balantiča njegov »Venec« v priredbi dr. T. Debeljaka in slikarja M. Tršarja. Poleg tega je vsak kupec dobil lepo opremljeno (B. Remec) pesnitev S. Šalija »Spev rodni zemlji«. Najvidnejši poudarek in največja pomembnost pa je bila položena v »Zbornik Zimske pomoči 1944«, kjer je na 600 straneh prispevalo čez 110 avtorjev prispevke ter tako dokazalo, da se ne drži za naš narod tako škodljivega »kulturnega molka«. Bibliofilskih knjig s podpisami avtorjev je izšlo 7500. V lastni založbi je torej za obe tomboli založila Zimska pomoč 17.000 knjig. Poleg tega je za dobitke dokupila še slovenske knjige, ki so že bile na knjižnem trgu, ter jih opremila zaradi zgodovinske važnosti samo s pripombo, da so dodane za tombolo, pri bibliofilskih pa z raznimi dodatki, največ portretov in faksimilov, kar bo imelo za knjižne zbiratelje svojo pomembnost. Prav tako je za tombolske dobitke izplačala v gotovini 110.000 lir z namenom, da za ta denar dobitelji kupijo slovenske knjige na knjižnem trgu. Če računamo kupljene knjige po 50 lir, je knjižna tombola nakupila teh knjig 2200 izvodov. Za tombolsko igranje je bilo tako v celoti pripravljenih 22.277 knjig.

Pri obeh tombolah je bilo udeleženih z deli in prispevki 117 slovenskih avtorjev. Ilustriralo je te knjige osem umetnikov-slikarjev ter en arhitekt. Klišeje sta delali dve klišarni, lesoreze umetnik sam, prav tako tudi originalne ujedanke. Knjige so se tiskale v sedmih tiskarnah, z broširanjem pa je bilo zaposlenih osem književnic.

Predsednik
»Zimske pomoči«
banovinski inšpektor
pisatelj
Narte Velikonja

Res, da je od celotnega števila ostalo še nekaj knjig, katere so skušali prodati »z malim knjiž. žrebanjem«, »dijaškim knjižnim žrebanjem« ter »svetomiklavževskimi knjižnimi kolekcijami«. Tako, da je doslej šlo v ljudstvo 20.000 izv.

Tudi finančni efekt, ki je šel za Zimsko pomoč, ni bil majhen, saj se je iztržilo pri vseh teh tombolah en milijon 700.370 lir, s čimer niso bila plačana samo vsa podjetja, ki so bila zaposlena, temveč je še dobršen del ostal za druge potrebe.

Slovenčeva knjižnica

Za knjižni trg med to vojno izredno velikega pomena je tudi izhajanje *Slovenčeve knjižnice*, ki je z Jalenovo »Cvetkovo Cilko« kot nagradno knjigo tretjega letnika, dosegla 100 zvezkov. *Slo zvezkov v treh medvojnih letih*: kdo bi si to mislil v aprilu leta 1941, ko smo izmed te zbirke imeli pred sabo samo šele prvi letnik našega Koledarja, ki je začel Slovenčev knjižni založbo? Med tem časom je izšlo 100 knjig in poleg tega še Perkova bibliofilska izdaja Levstikovega »Martina Krpana« ter štiri letniki Koledarja. Tako je »Slovenec« poslal med narod nad milijon knjig, tudi če ne štejemo sem še založbe poljudno znanstvenih knjig »Svet«. Lep uspeh praktične in potrebne knjižne zasnove v času, ko smo bili slovenskega branja najbolj potrebni. O kakovosti knjig smo že govorili: lestvica gre od klasičnih del do zabavnega čtiva, četrtina pa je bila rezervirana za slovenska izvirna dela, ki jih hoče novi letnik še bolj poudariti. Največ je šlo med ljudi Jalenovih knjig, ki so nekatere izšle kar v treh izdajah zapovrstjo, dogodek, kakor ga še ni beležila slovenska knjižna zgodovina.

V času vojne tako beležimo dva velika uspeha slovenske knjižne politike, ki jih bo moral vsakdo šteti med važne postavke v našem kulturnem življenju in jim za ta čas priznati veliko pomembnost v našem javnem življenju. Zato naj bosta omenjeni tudi v našem Koledarju.

T. D.

Karikiral
L. Perko

ZDRUŽENE PAPIRNICE

● Vevče
● Goričane in
● Medvode

TELEFON 21-94, 20-91 — 20-94

LJUBLJANA, DUNAJSKA C. 1b

DENARNE NAKAZNICE

Vojna, ki že leta in leta ustvarja nove razmere v vsej Evropi in po vsem svetu, naravno ni mogla ostati brez posledic tudi na polju denarnega gospodarstva. Posebej Ljubljanska pokrajina, katero je vojna vihra že dovolj prizadela, je tudi čutila posledice vojnih razmer v obtoku denarja. Od konca junija 1941 je pri nas v obtoku italijanska lira kot plačilno sredstvo. Liro tvori naslednji obtok papirnatega denarja: bankovci po 50, 100, 500 in 1000 lir, katere je izdala Banca d'Italia, t. j. italijanska narodna, emisijska banka, nadalje papirnati denar po 1, 2, 5 in 10 lir, katerega je izdala država, torej državni papirnati denar. Kovani drobiž je zaradi naraščajočih cen manjšega pomena v obtoku in je dejansko v veliki meri tudi že izginil iz obtoka, to pa predvsem zaradi tega, ker postaja njegova kovinska vrednost vedno večja in ni več v pravem sorazmerju z njegovo imensko vrednostjo, tako da postaja ta denar tisto, kar je po svoji materialni vsebini, t. j. kovina, odn. zlitina raznih kovin, med katerimi je danes največje povpraševanje za baker, ki ga imamo v kovancih po 5 in 10 centesimov.

Kakšna je višina obtoka denarja v Italiji, danes ni znano, ker je italijanska emisijska banka že s koncem avgusta 1939 prenehala objavljati svoje izkaze in je samo v svojih letnih poročilih do konca leta 1942 navajala višino obtoka bankovcev. Julija 1943 je bila sicer objavljena številka o tedanjem trenutnem stanju obtoka bankovcev, vendar se ne izplača ponavljati te številke, ker je gotovo že zastarela in bi nas navajala samo v zmoto. Zato vrednosti denarja ne moremo presojati s tega vidika, koliko ga je v obtoku, kakor tudi ne, koliko znaša njegovo kritje v zlatu, odn. v srebru ali v devizah in v koliko ima to kritje vpliv na vrednost denarja.

Tako nam ne preostaja nič drugega pri presoji vrednosti denarja kot le njegova kupna moč. Kajti navsezadnje za nas navadne državljane nima nobena druga stvar tolikega pomena pri denarju kot njegova kupna moč: za nas je denar vreden toliko, kolikor se dá zanj kupiti. To je navsezadnje tudi pravilno, ker je težko presojati vse politične in psihološke vplive na gibanje vrednosti denarja, saj so ti vplivi daleč izven območja našega znanja in tudi nimamo nobene možnosti vpliva na te faktorje, v kolikor so ti izven naše pokrajine.

Tudi po 8. septembru 1943 je ostala pri nas italijanska lira kot plačilno sredstvo. Vendar pa so se v teku časa pojavile v plačilni bilanci naše pokrajine proti italijanskim pokrajinam ter zamejstvu motnje, ki so imele svoj vpliv tudi na obtok denarja v naši pokrajini.

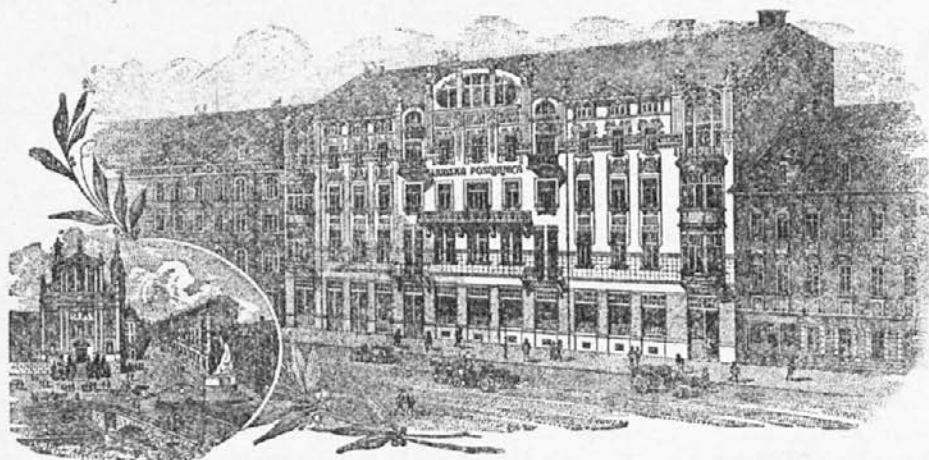
Sama trgovinska bilanca naše pokrajine je bila vedno pasivna in se je izravnavała z dohodki naše pokrajine iz drugih naslovov. Po septembru 1943 je odpadel naš najvažnejši izvozni predmet: les, tudi izvoz drugih proizvodov se je zelo zmanjšal, dočim je ostal uvoz še vedno znaten, saj smo morali uvažati skoraj vsa živila in surovine za industrijo in obrt. Trgovinska bilanca naše pokrajine je bila pasivna, toda naša plačilna bilanca ni bila tako pasivna. Ob tej priliki hočemo nekoliko razčistiti tudi pojma plačilna in trgovinska bilanca. Plačilna bilanca predstavlja skup vseh plačil in izplačil nekega gospodarskega področja, odn. saldo med temi plačili in izplačili. Ta plačila so lahko za blagovne dobave in prodaje, pa tudi za obresti dolgov, za vzdrževanje, vnos tujih kapitalov v obliki kreditov, dohodki od tujkega prometa, izdatki za šolanje in vzdrževanje domačih ljudi v tujini, prihranki, ki jih pošiljajo izseljenci in delavci itd. Trgo-

vinska bilanca obsega samo plačilo blagovnega uvoza in plačilo dobavljenega blaga, torej je le del plačilne bilance. Če je trgovinska bilanca pasivna, s tem še ni rečeno, da je pasivna tudi plačilna bilanca, ker se lahko primanjkljaj v trgovinski bilanci izravna s presežkom v plačilni bilanci. Ravno tako tudi aktivna trgovinska bilanca še ne pomeni bogve kaj, ker lahko presežek trgovinske bilance služi za kritje drugih, pasivnih postavk plačilne bilance.

Vključ pasivnosti trgovinske bilance naša plačilna bilanca ni bila tako pasivna iz raznih razlogov. Zaradi ugodnega stanja naše plačilne bilance so se nabrala za nas dobroimetja v lirah izven naše pokrajine, katera pa je bilo težko vnovčiti zaradi tega, ker je vključ povečanemu obtoku denarja začelo primanjkovati bankovcev Banke d'Italia. V italijanskih pokrajinah so si pomagali na ta način, da so forsirali brezgotovinski promet. Banke so začele v teh pokrajinah izdajati svoje čeke in nakaznice, ki so prišle v obtok in so služile ravno tako kot plačilno sredstvo, kakor so to bili bankovci emisijske banke. Za nas pa seveda ta vrsta denarja, kakor bi jo lahko nazvali, ni prišla v promet delno, ker ni bila udomačena pri nas že tako kot v Italiji, delno pa še iz drugih psiholoških razlogov. V zvezi z novimi razmerami se je zadnje mesece nabralo v Italiji, predvsem pri najbližjih podružnicah italijanske emisijske banke, mnogo naših dobroimetij, katerih nam italijanska emisijska banka ni mogla izplačati v svojih bankovcih, niti ne v državnem papirnatem denarju, ker je bilo tudi tega premalo. Plačilo v čekih odn. nakaznicah italijanskih bank pa tudi ni prišlo v poštev. Gotovina, v kolikor je bila v bankovcih emisijske banke, je pa tudi še odtekala iz naše pokrajine za plačilo uvoza blaga iz italijanskih pokrajin. Zaradi tega se je kmalu pokazala potreba poskrbeti za tak denar, ki bi nadomeščal bankovce emisijske banke, in preprečiti čezmeren odtok bankovcev emisijske banke z našega ozemlja, drugače bi se lahko naenkrat plačilni promet pri nas v pokrajini znašel v položaju, da bi mu primanjkovalo bankovcev in papirnatega denarja kot plačilnih sredstev, kar bi seveda v vsem gospodarskem življenju dovedlo do občutnih motenj in bi bilo v škodo našemu gospodarstvu.

Zaradi tega so merodajni činitelji najprej izdali odredbo, po kateri je bilo plačevanje uvoženega blaga osredotočeno v Ljubljani, in sicer za uvoženo blago iz Nemčije pri Reichskreditkase v Ljubljani, za blago, uvoženo iz italijanskih pokrajin, pa pri Hranilnici ljubljanske pokrajine. Na ta način je gotovina ostajala v pokrajini, plačila pa smo lahko izvrševali z našimi dobroimetji, ki smo jih imeli v italijanskih pokrajinah. S tem je bil preprečen odtok gotovine iz pokrajine, kajti plačevanje uvoza blaga je vedno zahtevalo velike zneske.

Na drugi strani pa se je pokazalo tudi v sami pokrajini pomanjkanje gotovine, kar je bilo v času, ko je količina denarja na splošno v italijanskem gospodarstvu znatno narasla, gotovo paradokсно. Da bi se mobilizirala sredstva, ki smo jih imeli na razpolago pri emisijski banki, in da se dá denarnemu obtoku v naši pokrajini tudi dovolj plačilnih sredstev na razpolago, je bila sredi novembra 1944 objavljena naredba, po kateri so se uvedle tudi v naši pokrajini denarne nakaznice. Te denarne nakaznice izdaja Hranilnica ljubljanske pokrajine na podlagi dobroimetja, ki ga ima pri Banki d'Italia. Če gledamo s stališča kritja, so te denarne nakaznice ravno

PETDESET- LETNICA LJUDSKE POSOJILNICE V LJUBLJANI

V letu 1945 poteče 50 let, odkar je bila ustanovljena Ljudska posojilnica v Ljubljani.

Bila je med prvimi zadrugami, ki so bile ustanovljene po I. katoliškem shodu v Ljubljani. Takoj po ustanovitvi v letu 1895 — tako je bila močna — je bila več let pred ustanovitvijo Zadrugne zveze centrala drugim zadrugam. Sodelovala je takrat pri ustanavljanju zadrug in drugih podjetij (Delavsko stavbinsko društvo, Union, Vzajemna zavarovalnica) in vsa leta pozneje podpirala s posojili občekoristne naprave. Glavna naloga pa ji je bila od začetka, dajati kmetovalcu, obrtniku in tudi večjim podjetjem potrebna posojila, pa nuditi prihrankom varno, vsak čas razpoložljivo naložbo. To nalogo je vestno izvrševala vseh 50 let, tudi v časih hudih gospodarskih stisk in ob preizkušnje polni dobi prve svetovne vojne. O rasti in delu pričajo letna poročila, ki jih je vseh skupaj 50.

Nepregledna vrsta je kmetov, ki so dobili pri Ljudski posojilnici posojila in si tako zboljšali svoje gospodarstvo. Prav tako je dobilo nebroj obrtnikov, trgovcev, uradnikov, delavcev in drugih posojila, da so si mogli postaviti svoj dom, urediti delavnico, nakupiti zaloge in pričeti z delom. Zaupanje vlagateljev do Ljudske posojilnice je stalno rastlo in danes je Ljudska posojilnica največja slovenska kreditna zadruga.

Zvesta svojemu namenu je vsako leto razdelila visoke vsote v dobrodelne namene. Predvsem je podpirala naše Vincencijeve in Elizabetne konference, poleg teh pa tudi druge karitativne organizacije.

Petdeset let življenja denarnega zavoda je pač močan dokaz opravičenosti njegove ustanovitve, zdravega dela in tudi — blagoslova božjega. Naj ostanejo zavodu te dobrine ohranjene tudi nadalje!

* * *

J. C.

M

A

Y

E

R

**ENGROS
DETAIL
MANUFAKTURNA VELETRGOVINA
LJUBLJANA • WOLFOVA ULICA 1**

* * *

*Hranilnica
Ljubljanske
pokrajine*

PREJ HRANILNICA
DRAVSKE BANOVINE
USTANOVljena LETA 1820

SPREJEMA VLOGE,
DAJE POSOJILA,
IZVRŠUJE
NAVADNA
IN KLIRINŠKA
NAKAZILA
TER OPRAVLJA
VSE BANČNE
POSLE

toliko vredne kot bankovci emisijske banke. Kajti njim odgovarja po vrednosti natančno naša vsota dobroimetij, ki jih ima pri emisijski banki naša pokrajina, t. j. predvsem Hranilnica dravske banovine, ki je postala sedaj najvažnejši denarni zavod, pri katerem se zbira ves plačilni promet z italijanskimi pokrajinami. Za primerjavo navajamo še, da je bilo tudi prej podobno. Denarni zavodi niso v blagajnah vedno držali vse potrebne gotovine, temveč so del gotovine držali tudi na žirovnem računu pri Narodni banki, odn. njenih podružnicah. Te zneske so lahko vsak čas zamenjali za gotovino, tako da so dejansko naložbe na žirovskih računih bile istovetne z gotovino.

Poskrbljeno je, da bo vsota izdanih nakaznic natančno odgovarjala dobroimetju Hranilnice ljubljanske pokrajine pri emisijskem zavodu v Italiji, za kar jamči tudi posebna, v ta namen postavljena komisija s svojimi imeni in svojim poslovanjem. Vse izdane denarne nakaznice so popolnoma krite z dobroimetjem pri Banki d'Italia, kar pomeni, da so dejansko enakovredne bankovcem te banke.

Denarne nakaznice so bile doslej izdane za vsoto 1000 lir, izdane pa bodo še za vsote 50, 100 in 500 lir, tako bo tudi za plačevanje z manjšimi kot 1000 lirskimi vrednotami poskrbljeno.

Denarne nakaznice, od katerih prinašamo fotografski posnetek nakaznice za 1000 lir, ki je bila najprej izdana, kažejo izredno lično izdelavo. Bile so tiskane v Ljubljani v Ljudski tiskarni, ki je s tem pokazala, da je podjetje na izredni tehnični višini. Papir, ki je bil za njih natisk porabljen, pa izvira tudi iz domačih rok, saj so ga izdelale Združene papirnice Vevče, Goričane in Medvode v svojem obratu v Vevčah, kar je tudi nov dokaz, kako visoka je razvojna stopnja naše industrije. Seveda so bile količine izdelanega papirja omejene v toliko, da točno služijo potrebi. Sploh je bila i proizvodnja papirja i izdelava denarnih nakaznic pod najstrožjo kontrolo, tako da s te strani tudi ni mogoče misliti, da bi prišlo več nakaznic v obtok, kakor pa je dovoljeno. Načrte za nakaznice so tudi izdelali domači ljudje in vsakdo se lahko prepriča, da so naši risarji sposobni za največja

in najbolj komplicirana dela. Papir, tisk, izdelava sploh so taki, da ni mogoče ponarejanje teh nakaznic, kar je tudi jamstvo za njih veliko vrednost. Sploh moramo ugotoviti, da je dano popolno jamstvo, da bodo imele denarne nakaznice isto vrednost kot denar. Denar nosi dvojno besedilo: v slovenščini in nemščini. Podpis na denarju je podpis Hranilnice ljubljanske pokrajine, za katero jamči vsa ljubljanska pokrajina kot delna naslednica bivše dravske banovine. Hranilnico ljubljanske pokrajine sta podpisala njen predsednik g. Karel Čeč in njen glavni ravnatelj g. dr. Mirko Božič.

Kot smo že omenili, je poskrbljeno vsestransko, da bo imel ta denar svojo vrednost, ki nikakor ne more biti manjša, kot je njegova imenska vsota. Ponarejati ga ni mogoče zaradi papirja in izdelave ter kompliciranosti sploh. Njegovo stvarno kritje je v dobroimetju pri emisijski banki. Predstavljal bo isto kupno moč, kot jo imajo danes lirski bankovci, tako da se ni bati, da bi imel manjšo vrednost kot lirski bankovci, oz. papirnati denar. Ima pa tudi še druge odlike, o katerih zaradi kratko odmerjenega prostora ne moremo razpravljati.

V času, ko to pišemo, se snujejo tudi že načrti za izdajo denarnih nakaznic tudi na manjše vsote, pa tudi za izdajo papirnatega denarja, ki bi vsaj delno nadomestil drobiž pri nas, katerega zelo primanjkuje v plačilnem prometu. Današnje vojne razmere so nas prisilile do te poti samopomoči in nadejamo se, da nam bo uspelo premostiti vse težave, ki jih imamo danes v denarnem prometu.

VAN KAIT

KREMA EMOLLIENTE ●

● ZA BRITJE

Nemir v tihem velesovskem kotu

Iz ljubljanskega škofijskega arhiva.

Dne 3. julija 1783 je izdal cesar Jožef II. odlok, da ima — kakor mnogo drugih — prenehati tudi velesovski samostan dominikank. Na prosto voljo je bilo pa nunam dano, da lahko ostanejo v samostanu, če mislijo, da

jim ne kaže spet stopiti med svet in zaradi bolezni ali oslabelosti postati v nadlego svetnim ljudem, ali pa odložiti redovno obleko in zaprositi škofijstvo, da jim izposluje spregled slovesnih obljub in povratek med svet. Ostalo je v samostanu 32 velesovskih dominikank in šest mekinjskih klaris. Vsaka je dobila od vlade 150 goldinarjev vzdrževalnine na leto in pravico, da si je smela dobiti še od doma kaj podpore in z ročnim delom kaj zaslužiti. Imele so pa natančno določen dnevni red, po katerem so morale živeti, ohranjeno pa tudi prostost, da je smela izstopiti, kadar koli je katera želela. Katere so pa živele skupaj, so morale nositi sivo obleko, prikrojeno po navadi deklet in žená dotičnega kraja ali okolice. Prva njih nadzornica je bila Notburga iz Buzeta, pomočnici pa Neža Plavec, zadnja prednica v Velesovem, in Mehtilda baronica Gal, zadnja opatinja v Mekinjah.

Tako so živele te pobožne duše skupno kakor prej v delu in molitvi, v tihoti in miru do 1. 1799, ko so dne 12. maja nenadno prejele ukaz, da se imajo iz samostana izseliti, ker pridejo vanj francoski ujetniki. V tej stiski so se obrnile na nadškofa Mihaela barona Brigido: V solzah sporočamo Vaši knežji milosti, da smo prejele danes od deželne oblasti ukaz, naj izpraznimo naš samostan in se čimprej kje drugod nastanemo. Znano je pa Vaši knežji milosti, da si ničesar iskreneje ne želimo, kakor da pridemo na tak kraj, kjer bi mogle skupaj živeti, v svoji oslabelosti druga drugi pomagati in družno pod eno streho smrti pričakovati. Kam naj se zatečemo v tej stiski, me uboge in nekatere že vdrugič pregnane ovčice, če ne k Vaši knežji milosti, in Vas prosimo, da nas ne zapustite v naši nadlogi in nam svetujete, kje bi se mogle nastaniti. Poljubimo Vam posvečene roke in se Vam v najgloblji ponižnosti priporočimo.

Nadškof Brigido se je obrnil na deželno glavarstvo: »Velesovske, v skupnosti živeče samostanske gospe so se ob ukazu, naj za nekaj časa izpraznijo samostansko poslopje, skrajno potrte obrnile name kot svojega nadpastirja, naj jim svetujem, kje naj najdejo streho, ne da bi se morale odpovedati svojim stanovskim dolžnostim. Ganjen nad njih žalostnim položajem bi seveda želel, da bi se dobilo drugo primernejše mesto za francoske vojne ujetnike; ko bi se pa ne dalo v tej zadevi nič več spremeniti, sem se odločil, da jih sprejemem v svojo graščino Goričane v trdnem pričakovanju, da pride najkasneje čez štiri mesece z Velesovem do drugačnega ukrepa, ker bi te gospe v mrzlem letnem času na Goričanah ne mogle bivati. Vendar moram visoki deželni oblasti gorko priporočiti, naj se tem revnim gospem povrnejo vsaj stroški za preselitev, ko bodo zdaj očitno prikrajšane celó za velesovsko stanovanje, ki so ga plačale.«

Nune so torej odšle v Goričane, v velesovski samostan pa so prignali 500 francoskih ujetnikov. Taka družina v bližini hiše božje seveda ni ugajala ne ondotnemu župniku ne cerkveni oblasti. Škofijstvo je ukazalo, naj se Najsvetejše prenese iz samostanske cerkve v nekdanjo župno cerkev sv. Marjete na Trati in naj se tam opravlja tudi služba božja. To pa ni bilo po volji samostanskemu oskrbništvu in vaščanom v Adergasu, ki je v bližini samostanske cerkve. Na Trato se je preselil tudi župnik Jožef Rahne in si zgradil tam leseno hišico. Vse to je hudo razburjalo oskrbnika Póberja. Dne 3. maja 1800 je pisal župniku, naj se izjavi, ali je voljan opravljati službo božjo v samostanski cerkvi ali ne. Župnik mu je odgovoril, da jo bo opravljal v cerkvi sv. Marjete, dokler mu škofijstvo drugače ne ukaže. Oskrbništvu naj se tozadevno domeni s škofijstvom. Oskrbništvu se pa ni obrnilo na škofijstvo, ampak je pred praznikom sv. Rešnjega Telesa odvzelo župniku ključe cerkvenih shramb in paramente zaklenilo. Župnik se je obrnil na škofijstvo, naj napravi po deželni gosposki temu protaškemu nastopanju konec, soseski zapove, naj se ne vtika v župne zadeve, župniku pa zagotovi mir. Isti čas je zahteval oskrbnik od župnika tudi to, naj izprazni v župnišču dve sobi, da se bo vanji preselil on, kajti župnik zdaj biva na Trati v svoji hišici in tudi ni treba, da bi moral stanovati v župnišču, oskrbnikovo stanovanje bo pa znabit prevzel poveljujoči častnik, ki bo prišel z ujetniki in kateremu oskrbnik ne more in tudi noče nasprotovati.

Dne 19. junija 1800 se je obrnilo škofijstvo v tej zadevi na deželno oblast: Ko so odšle velesovske samostanke na Goričane in ker so francoski vojni ujetniki motili službo božjo v samostanski cerkvi, se je ukazalo župniku, naj se vrši služba božja v nekdanji farni cerkvi sv. Marjete, ki je vsem tamošnjim vernikom bolj na roko, in ko so na to tisti vaščani, ki imajo hiše bližje samostanski cerkvi, izrazili željo, naj bi samostanska cerkev ne ostala čisto zapuščena, se je odredilo tako, naj bo jutranja služba božja v samostanski, pozna pa v cerkvi sv. Marjete. Tedaj je pa zapovedal tamošnji oskrbniški urad župniku, da mora priti vsa služba božja nazaj v samostansko cerkev, toda ko je župnik odgovoril, da mu ni došel tozadevno noben ukaz od škofijstva, je dal imenovani urad pod ključ vso cerkveno obleko za praznik sv. Rešnjega Telesa. Ker se je torej večini vernikov ustreglo, če se vrši glavna služba božja pri nekdanji farni cerkvi sv. Marjete, dokler se samostanke ne vrnejo, in nima v tem oziru oskrbniški urad nič ukazovati, se naprosi visoka deželna oblast, naj pograja oskrbnškemu uradu to samovoljno ravnanje; naroči, da se izroče ključ do cerkvene obleke župniku in mu pojasni, da ima ostati red službe božje, dokler se samostanke ne vrnejo, tako kakor je bilo od tod ukazano.

Deželna oblast je odgovorila škofijstvu dne 25. junija precej trdo, pač v jožefinskem duhu tedanjega časa: Predstavka oskrbnškega urada v Velesovem v zadevi premitve cerkvenih opravil iz samostanske cerkve v cerkev sv. Marjete se predloži knezonadškofijskemu ordinariatu v primerjavo s tamošnjim dopisom z dne 19. junija t. l. Pri tem se pripomni, da ni možno odobriti enostranskega razpolaganja v namestitvah in premitvah župnij in kuracij v stvarih, ki nič ne zadevajo notranjih poslov, ampak zahtevajo predvsem politični sporazum. Zlasti pa še tam hoče imeti deželna oblast popolno ved-

nost in udeležbo na odločitvah, kjer ima verski zaklad patronatno pravico in kjer si hoče in mora za vse slučaje pridržati predhodni vpogled in dogovor. — V predležečem slučaju je pa treba še zlasti obsoditi samovoljno, celo odredbi cerkvene oblasti protivno vedenje župnikovo in se samo za to pot odstopi od namere, da se mu ustavi prispevek iz verskega zaklada in to z ozirom na pričakovanje, da izda znabiti najvišje mesto odločitev, da se prizna le samostanska cerkev v Velesovem za pravo župno cerkev, kjer naj se opravlja služba božja osobito in brez slednje pritožbe. Župniku pa naj se ukaže da se vsaj tedaj, ko bo odpravljena zasedba samostana in župnišča, takoj vrne v Velesovo, tam biva in opravlja svojo službo. V Ljubljani, 25. junija 1800. Jurij Jakob grof Hohenwart.

Cerkvena oblast se je morala vdati. Dne 9. avgusta je sporočila župniku Rahnetu: Ob priliki kanonične vizitacije se je po presodbi okolnosti dognalo in določilo, da se prestavi služba božja iz cerkve sv. Marjete spet nazaj v samostansko cerkev, ki je odslej župna cerkev. Zato se preklicuje ukaz tukajšnjega škofijstva, ki je z njim hotelo ustreči faranom, in se župniku naroči, naj se vrši služba božja tako kot prej v samostanski kot župni cerkvi.

S tem ukrepom se pa še vseeno ni vrnil mir v tihi velesovski kot. Samostanski oskrbnik in vaščani v Adergasu so še naprej dregali pri deželni oblasti. Priča temu je ukor, ki ga je poslalo škofijstvo 28. oktobra 1800 župniku Rahnetu: Skrajno neljubo je cerkveni oblasti, ko sliši, da opravlja župnik farno službo božjo, ne meneč se za ustni in pismeni ukaz, še vedno v cerkvi svete Marjete namesto v samostanski kot pravi župni cerkvi. Ponovno se mu naroči z vso resnobo, naj se ravna natančno po ukazu njegove knežje milosti gospoda ordinarija ter vernike z besedo in dejanjem pomirja in bodri na pokorščino in slogu. Kolikor sedanje razmere pripuščajo, naj tudi v župnišču stanuje — vse to tako gotovo, kakor bi se drugače morala uporabiti proti njemu kanonična prisilna sredstva.

Na ta opomin je odgovoril župnik Rahne dne 2. novembra 1800: »Ukazu, ki sem ga prejel dne 6. avgusta t. l. od njegove nadškofje milosti, gospoda ordinarija, naj opravljam službo božjo v samostanski, sedanji župniški cerkvi Naše ljube Gospe v Adergasu, kakor je bila doslej navada, temu visokemu ukazu sem se od tistega trenutka pokoril vestno in natančno: kakor prej običajno sem imel tam vse nedelje in zapovedane praznike zjutraj ob 6., potem ob pol 10. in popoldne ob 2. vso službo božjo ali sam ali po svojem kaplanu, izvemši eno nedeljo v mesecu, ko je bila služba božja v cerkvi sv. Marjete, kakor vsa leta že tudi prej. Tako sem ravnal v vedenju in dejanju, pa tudi v besedah ni bilo drugače, kakor kaže v prilogi prepis mojega oznanila z dne 10. avgusta 1800.*

* Lubi Farmani! Ta 6. dan tiga Mefsza Augusta so bli per nafs, koker vejste, nasch gnadlivi Firsh inu Erz-Skoff, to je, nasha vikshi Duhouna Gosposka, inu so zapovedali, de sanaprej ob Nedeilach, inu sapovedanich prafnikach u nashi velefsolski Fari boshia schlushba ima glich toko derschana bit, koker je derschana bla, preiden so Francozi u kloshter prishli, al dokler so Gospe sche u kloshtu bile: satorej kiekej v petik, to je na dan u Nebu usetja D: M: al na veliki Schmarn, kir je sapovedan prafnik, bo ufsa boshia Schlushba u zirkui D: M: inu donafs zhefs en teiden supet toko, to je, sjutrej poli 6, inu potlej poli 10, inu popoldan ob 2. v zhetertik, to je, pred ta dan pred velikim Schmarnam je sapovedan post. Sdej vam perporozhim pokorshino pruti nashi duchouni Gosposki, dokler G: Bogu je pokorshina beil perjetna, koker offri: sej vejste, de sim vam to smirej pridigval, inu perpo-

rozhal, sulsebnu zhefs leto protezhenu Lejtu, pak nekateri is mojich Farmanov nifso na leto poraitali, satorej je blo tudi tulkein Nepokoja, inu prafnih andlov, kateri mene vender nifso samogli od pokorshine, katero sim moji duchouni Gosposki douschan, odverniti, koker ste vij ulsi samerkali, inu zhutjili inu si skufsili: pak tudi sanaprej me nabode obenu schugainie, smerjainie, al karkoli ozhe od lete odverniti samoglu: dokler kadar bo kej napuk od mene pogirvanga akulich ismerjainiam, mi grede per einmo vushesu notri, inu per timo drugimo vun, potler smo pak supet ti stari: moja vikshi Gosposka je rekla, da imam prov, inu de imam ufselej tudi sanaprej tokó rounati.

Jest vafs tedaj profsem, inu vam sufseben perporozhim, nuzeite sanaprej beil to pamet, koker so jo dosdej nekateri nuzali, inu nikar andlov naposcheneite, de se kej hujshiga napergodij, veliku vezh sachualijte Boga, da vam ni treba delezhi u zirku hodijti, koker se u nekaterich Farach godij: Bolshi je myr inu lepa glichenga med Farmanim, koker ulsi Nepokoji inu prafni andli: sej vejste tisti stari pregovor: Pikov Grogar pod steno sedij, zhe ga beil pika, pak beil smerdij.

Ob teh razmerah moram z bolestnim srcem pripomniti, da sem prejel od prečastitega ordinariata 28. oktobra t. l. dekret, v katerem sem po oznambi nekaterih, ne vem katerih, ovadnikov kot tak župnik označen, ki ni pokoren ukazom ordinariata. Tak očitek mora vsekako boleti poštenega in dostojnega človeka. Pozivam te tožnike — pa naj bodo to bajtarji ali oskrbniki ali dekani — da mi očitke izpričajo, drugače jih mora imeti vsak nepristranski človek za brezčasne obrekovalce moje osebe in zlobne lažnivce v tej zadevi. — Najvdaneje prosim prečastiti ordinariat, naj blagovoli tem zlobnim obrekovalcem zavezati jezike, drugače bom vedno zaznamovan kot oglje črn in naj bi bil tudi bel kot sneg.

To je pa res, da mašujem ob delavnikih v samostanski cerkvi samo takrat, če sem naprošen; sodim pa, da imam ob delavnikih pravico, tudi v drugih cerkvah maševati, kakor sem delal doslej.

Tudi to je res, da zdaj v samostanski kot farni cerkvi zmiraj ne spovedujem, ampak v cerkvi sv. Marjete, toda za to imam izrečno ustno dovoljenje njegove nadškofje milosti gospoda ordinarija, dano mi v cerkljanskem župnišču dne 7. avgusta 1800 vpričo gospoda kanonika Bernarda de Schluderbach in gospoda Avgušтина Sluge, dekana v Kranju, to pa zaradi smrada, žvižganja in pogostnega kričanja Francozov. Tudi v župnišču spovedovati mi je bilo od mil. gospoda nadškofa dovoljeno, toda zdaj ni v njem nobene sobe prazne.

Da pa zdaj v svojem starem župnišču v Adergasu ne morem stanovati in tudi dolžan nisem stanovati, za to so važni razlogi. Prvič ni župniku po nobeni postavi zapovedano, da mora stanovati ravno v tej in tej hiši, ampak je dovolj, da biva v svoji fari, in jaz bivam. Stanujem celo sredi svoje fare, od koder morem laže obiskavati svoje bolne farane. Čudno pa je to: pred letom, ko še nisem imel sedanje hiše in sem moral tri polne mesece bivati v lesenem čebelnjaku, se živ krst ni za to briga in nihče me ni silil nazaj v staro župnišče — zdaj pa, ko v miru živim in čisto lahko spolnujem svoje duhovske obveznosti, vse vpije zoper mene in me hoče v prejšnji nemir priklicati nazaj. — Drugič so nahujskali in našuntali gospodje uradniki tu nameščenega častnika gospoda bar. Roda, kakor je sam izpovedal, v toliki meri, da se je vedel v mojem stanovanju tako objestno, da sem bil primoran izseliti se: neprestano kričanje, ropotanje, razbijanje in grožnje, da me napadejo, in povrhu še nesramnosti do dekile — vse to in tako me je napotilo, da sem svoje staro župnišče do boljših časov zapustil. Zdaj je v mojem župnišču nepri-merno dostojnejši častnik, toda ima s seboj svojo so-progo, kuharico in svojega strežaja, torej je umevno, da

Ne bo zastonj Tvoj trud,
uspeh bo nagel,
če za semena si zapomniš ime

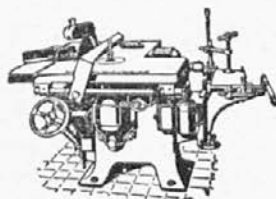
Gagel

VAN KAIT

SHAMPOO ZA

NEGO LAS

PRIPOROČA SE

**Robert
Raznožnik**

stroji za obdelavo lesa in železa
Ljubljana, Pražakova ul. 8/I

**Kreditni zavod
za trgovino in industrijo**

PREŠERNOVA 50

TELEFON 37-81 DO 37-85

K. Pečenko
TRGOVINA Z USNEM
LJUBLJANA

SV. PETRA CESTA 41

TELEFON ŠT. 39-24

Usnje in potreb-
ščine za čevljarje,
forbarje in sedlarje

***KNJIGOVEZNICA**

LJUBLJANA • KOPITARJEVA UL. 6/II

LJUDSKE TISKARNE

Po Vaši želji Vam izdela
Knjigoveznica Ljudske
tiskarne, Ljubljana, Kopi-
tarjeva ulica 6-II. nadstr.
v svoji črtnici razne po-
slovne knjige, ako niso že
v zalogi. • Istotako izvrši
tudi vsa druga knjigoveška
dela, razne vezave v raz-
ličnih velikostih, od pre-
prostih do razkošnih oblik
in v vseh barvah. Posebni
oddelek za izdelovanje
damskih torbic, šolskih in
sličnih torbic, pasov, de-
narnic, kovčegov in druge-
ga galanterijskega blaga.
Vse te predmete Vam nudi
vedno v lepih, okusnih in
modernih oblikah vsak
čas. — Cene so skrajno
nizke — poslužite se jih!

v župnišču ni dovolj prostora zame in mojo služinčad, kuhinja pa samo ena in še ta ozka in tesna. — Tretjič: preden se končno preselim v svoje staro župnišče, je treba narediti nov strop v moji sobi, ker kaže, da se bo udril, moj mošnjček je pa preveč suh in verski zaklad, kakor se govori, tudi precej prazen. Na razpolago bi mi bila vogelna sobica, ki je pa ta čas odkazana mojemu gospodu kaplanu. — Četrtič: oskrbniški urad je prejel ukaz, naj uredi samostansko poslopje za bolnišnico. Kak pomen ima, brez vzroka še bolj slabiti moje že itak dovolj spodkopano zdravje in ne brez nevarnosti živeti v taki sosesčini?

Iz teh in več takih razlogov upam, da me prečastiti ordinariat ne bo silil, da se moram takoj preseliti v svoje staro župnišče; po mojih mislih je dovolj in vseeno ter enako vredno, če le svojo dolžnost storim, pa naj stanujem v hiši A ali B.

Sicer sem pa voljan, da spolnim tudi v bodoče, kakor se je doslej vedno zgodilo, visoke ukaze svojega prečastitega ordinariata natančno in z veseljem brez kanoničnih prisilnih sredstev.

Na to opravičilo in pojasnilo je sporočil ordinariat župniku Rahnetu, da ga veseli, ker župnik tako natančno spolnuje ordinariatno naročilo glede opravljanja službe božje, da ga pa na preselitev v župnišče ne bo silil, dokler se tamošnje razmere vsaj deloma ne izboljšajo.

Mirno pa še tudi po tej poravnavi ni postalo v sicer tihem velesovskem kotu. Vasi Trata, Velesovo in Polica so že takoj po odhodu nun na škofijstvo prijavile željo, naj se zdaj spet njih podružna cerkev sv. Marjete proglasi za župno cerkev, toda takrat niso uspele, dasi je bilo škofijstvo njih želji naklonjeno, le dekan v Cerk-ljah gospod Mihael Borštnik se je bolj zavzemal za samostansko cerkev in zahtevo vasi Adergas. Ko pa je razgrajanje francoskih ujetnikov v bližini samostanske cerkve in namera vlade, da napravi iz samostana bolnišnico, postajalo le vedno očitneje, so se imenovane tri vasi leta 1801 spet opogumile in zaprosile po okrožni gosposki, naj se služba božja v župniji Velesovo opravlja, kakor se je nekda, to je: v cerkvi sv. Marjete na Trati. Utemeljile so svojo prošnjo z istimi razlogi kakor pred letom: »Ne moremo verjeti, da bi nam bilo škofijstvo že dvakrat dano dovoljenje, naj se opravlja služba božja v nam toliko ljubi stari župni cerkvi svete Marjete, spet preklicalo, in to na željo ene same vasi s 35 hišami, in ne bi uvaževalo želje treh vasi z 90 hišami. V prošnji, ki jo je vložila vas Adergas, se sicer trdi, da se bodo Francozi mirno vedli: ja, to je možno, toda smrad bodo odnesli šele s seboj v Francijo, in če je smrad zdaj v mrazu znosnejši, bo toplejše mesece tem hujši.

Da bi pa fara Velesovo želela imeti službo božjo v samostanski cerkvi — kakor Adergašani trdijo — ni nikakor res. To hoče samo 35 družin vasi Adergas, ker so jim nosovi od vsakdanjega smradu že čisto zamašeni; nas je pa 90 družin, ki hočemo imeti službo božjo v cerkvi sv. Marjete in to želimo, to zahtevamo in prosimo. Cerkev sv. Marjete je — kakor splošno znano — naša stara farna cerkev, do katere imamo toliko privrženosti, da nismo hoteli privoliti, ko je bil samostan odpravljen, da bi bila samostanska cerkev naša farna cerkev; šele, ko so nam na višjem mestu obljubili, da bo to samo dotlej, dokler žive še nune skupaj. Zdaj so pa namesto nun Francozi skupaj — torej preneha biti samostanska cerkev farna cerkev in cerkev sv. Marjete dobi spet svojo pravico.

Drugo je to: Cerkev sv. Marjete je v sredi cele fare, torej nam najbolj prikladna. Tudi mraz ni v nji

tako hud kot v samostanski. Vrh tega tudi lažje razumemo pridigarja, ker ni tako velika kot samostanska, vendar pa za velesovsko faro dovolj velika.

In tretje: Samostanska cerkev bo s časom našo staro farno cerkev požrla, saj že zdaj plačuje zanj na leto 48 goldinarjev. Naša mala župnija pa ni zmožna obe vzdrževati, pač pa cerkev sv. Marjete.

Prosimo torej najponižneje, prečastito škofijstvo naj nam že dvakrat dano dovoljenje, da se naj opravlja služba božja v cerkvi sv. Marjete, blagovoli potrditi. — Za vas Trato: Miha Grile, Tomaž Milač, Jože Ahačič za vse druge. Za vas Velesovo: Simen Ropret, Lenart Pelko, Jurij Filar, Blaž Nabernik in vsa soseska. Za vas Polico: Primož Kovač, Jurij Arnež, Miklavž Vogel v imenu vseh drugih. Naprošen od vseh podpisal Andrej Bukovnik.

Čudno! Deželna oblast, ki je izdala pred letom tozadevno tako strog ukaz, je zdaj to vlogo škofijstvu priporočila, »upajoč, da škofijstvo želji ljudstva ustreže, če ji kaki važni pomisleki ne nasprotujejo.«

Škofijstvo je odgovorilo, da je ravnalo po ukazu deželne oblasti z dne 25. junija 1800, ko je odpravilo redno farno službo božjo pri cerkvi sv. Marjete, in se ob kanonični vizitaciji tudi samo prepričalo, da je bil tisti ukaz okoliščinam primeren.

Na to je dne 23. septembra 1801 naprosila deželna oblast škofijstvo, naj obvesti samostanke na Goričanah, da bodo poprave na samostanskem poslopu v Velesovem v najkrajšem času — razen nekaj oken in ključavnic — končane in se samostanke ob ugodnem vremenu spet lahko tja preselijo.

Tako je bila kot župna cerkev ohranjena lepa velesovska cerkev s svojimi znamenitimi oltarji in dragocenimi slikami.

Neštevilne bolezni so za človeka velika in huda nadloga. In koliko jih je, ki ogrožajo že otroke! • Kaj bi dejali, če bi Vam kdo obljubil: Najhujšega nahoda te rešim v enem dnevu? In kaj šele, če bi potem svojo obljubo tudi pošteno izpolnil? Take in še večje obljube je dajal in jih v blagor trpečim izpolnjeval

Sebastijan Kneipp

Ves svet mu je priznaval neizmerne zasluge, da je ljudem pokazal preprosto in naravno pot do zdravja: uporabo vode in zelišč. Kar pa je v skoraj 50 letni praksi uspešno opravljal, je zapisal dve leti pred svojo smrtjo v trpečim posvečeni knjigi:

Moj testament

Blasnikova tiskarna je za 50 letnico Testamenta knjigo izdala v slovenskem prevodu, saj tudi sama slavi 100 letnico svoje Velike Pratičke. Mnogi so se že doslej radi »knajpali«, poslej pa jih bo Kneipp sam natančno učil — negovati zdravje zanesljivo in poceni — s samo vodo in zelmi. Moj testament je že natisnjen in se dobi v tiskarni J. Blasnika nasl., Ljubljana, Breg 10.

Hinko Privšek

Komisijska trgovina za rabljene in nerabljene predmete kakor: vozila, glasbila, tehnični predmeti, šivalni in pisalni stroji, oblačila, razno perilo, pohištvo, različni pribori itd. — Vršni nakup in prodajo ter prevzema gori navedene predmete tudi v komisijsko prodajo. ●

Ljubljana, Gradišče 7 (nasproti dramskega gled.)

Ivan Bizovičar

Cvetličarna: Miklošičeva 7

Vrtnarilja: Kolesarska ulica 16

se cenjenemu občinstvu priporoča

Telefon 26-18

M. Hlade

PREJ OLUP JOSIP ST.

TRGOVINA
Z MANUFAKTURO
IN KONFEKCIJO

Ljubljana, Stari trg 2

ANTON MARKUN

Trgovina z usnjem in čevljarškimi potrebščinami. Zaloga nogometnih žog in usnjenih damskih torbic

Ljubljana, Miklošičeva cesta 40. Tel. 35-37

»Jeja«

TRGOVINA S ČEVLJI

Ljubljana

MIKLOŠIČEVA CESTA ŠT. 36

(nasproti Vzajemne zavarovalnice)

ČEVLJARSKA DELAVNICA

Opekarska cesta 51

Telefon 29-47

Preizkušeni
redlini prašek

za prašiče

Pri malih prašičih pospešuje REDIN prašek hitro rast, krepi kosti in jih varuje raznih bolezni. Večji prašiči pa se čudovito hitro redijo in dobro prebavljajo. Mnogo zahvalnih pisem. — Pazite: Pravi Redin se dobi samo z gornjo sliko.

Prodaja:

drogerija Anton Kanc,
Ljubljana, Židovska ul. 1

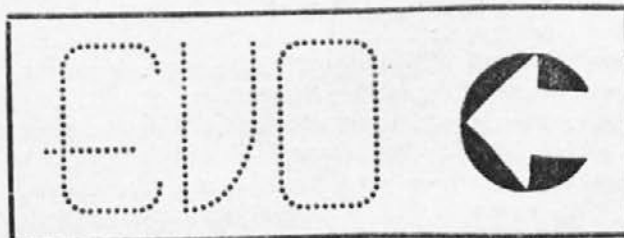
Na deželi zahtevajte Redin pri svojem trgovcu ali zadrugi, da prihranite poštino

Vodovode, sanitarne opreme, centralne kurjave, plinovode, strelivode in splošno kleparstvo izvršuje
PODJETJE

LOVRO PIČMAN

Ljubljana — Hirska ulica št. 15

Telefon št. 29-11

BREZ MILA

PRALNI PRAŠEK PERE ●

Pravljica o kraljici gosji pastirici

Ilustrirala Marlenka Muck

Bilo je veliko in bogato kraljestvo. V njem je rastlo in uspevalo vse, od debeloklase pšenice do ogromnih buč, dinj in kumar vseh vrst. Od zlatorumene koruze do sinjega lanu, prosa, ovsa, graha, pa fižola do slastne rdeče pese, zelja in bele repe — je rastlo v tej srečni deželi vseh vrst sadežev zemlje in dreves, rožmarin in oljka, repica in ogrščica so dajali olje, žgane sladke smokve so dajale starim in mladim priljubljeno pijačo. Po obširnih travnikih za prestolnico so se pasle velikanske črede belih gosi in sivih puranov in druge perutnine. Dalje naprej so bile ograje za kraljeve plemenite konje, pristave za prelepe krave, vole in teličke. Dalje naprej po hrastovih gozdovih so se pasli veliki rilci in obetali, da bo dobil vsak prebivalec dovolj masti in mesa. Sira, masla, skute vseh vrst je bilo v izobilju. Bila je dežela, po kateri je plavalo mleko in se cedil med. Tovarne so delale, trgovina si je našla poti v slednji prostor sveta, vedeljni so obetale šole dobrega kruha — vsak je lahko zaslužil in živel pošteno.

Ni pa bilo v tej bogati deželi sloge med prebivalci.

Zunanji svet, ki preži lakomen, da se okoristi s slabostmi svojega sosed, je podpihoval in hujskal brata na brata. Kajti kralj je bil v letih, ko nas opominjajo bolezn, in potomka mu je bila edina devetletna deklica-kraljična Lepa.

Vojaštvo, uradništvo, meščani in trgovci, vse si je že izbiralo novega kralja izmed svoje vrste, da bi potem služil njihovim koristim. Za kraljično niso dosti vprašali — mogoče se poroči z novim kraljem, sicer jo pa vtaknejo lahko v samostan.

Takšno je bilo stanje v prelepi in prebogati državi, ko jo je nenadoma napadel sosed. Menil je, da bo pridobil razprte stranke zase in pogljal bolnega kralja s kraljično vred.

Pa v uri stiske je opasal bolni kralj meč in se postavil na čelo svoje vojske. Stranke so si bile edine v želji, da zabranijo zavzetje države.

Bili so se hrabro, tako hrabro, da so se nasprotniki, ki tega niso pričakovali, umaknili. Toda bolnemu

kralju je odpovedalo srce — pripekljali so ga mrtvega domov k hčerki, ki še ni razumela svoje nesreče in

se ves čas vojske brezskrbno igrala s svojimi punčkami.

Ministrski svet se je sešel in ugal, kako bi se utrdil za zdaj in za prihodnjič red in mir.

Po dolgem in burnem zborovanju so sklenili ministri, da bodo razglasili malo kraljično siroto za kraljico in jo kronali. Tako bo uspešno ustavljen vsak poskus, da bi katera stranka hotela vsiliti svojega pripadnika za kralja. Ker pa je kraljična še tako mlada, jo bodo kmalu omožili s kakim primernim vladarskim sinom. Tako se ustanovi sorodstvo in svaštvo, ki je porok miru. Za zdaj se pa mora kraljica lotiti učenja, ki je potrebno, da znaš in veš, kako vladaš državo, kako izhajaš, kako stojiš s sosedi in drugim zunanjim svetom.

Uboga mala kraljična! Bila je še tako otročja in igračkasta. Rajši, kakor da bi se učila, je lovila po vrtu metulje, se je igrala s svojimi punčkami in je poslušala pravljice svoje pestrne.

Ni še doumela, da ne bo več očeta, ko so stopili pred njo tisti grozni gospodje, ki se jim pravi ministri in svetovalci in katerih se je bal tudi njen oče kralj.

Povedali so ji, da je zdaj ona kraljica, da bo slovesno kronana in da ji bodo pomagali vladati, dokler se ne poroči. In da se bo morala zdaj učiti, veliko učiti, kajti vladar mora poznati domače in tuje pravo, mora slišati, kako raste trava in videti, kar ne vidi nihče drugi.

Uboga mala kraljična! Kakšna muka so bile zanjo tiste slavnosti! Lačna in trudna je komaj vzdržala in prenesla ceremonije, pa se je morala kazati ljudem, se nasmihati in odzdravljati. In komaj da se je malo oddahnila od tega, že so prišli resni in učeni profesorji s knjigami in zvezki. Postave, jeziki, trgovina, obrt, gospodarstvo in še to in ono. Govorili so in razkladal, mala kraljica pa je mislila na metulje na vrtu, na široke gozdove, na svoje punčke, na tiste srečne otroke, ki jim ni treba biti kraljica. In nekoč, ko je bila njena glavica že preveč izmučena, se

spomni srečne gosje pastirice, ki pase in čuva kraljevske gosi. Nekoč jo je bila peljala pestrna na prostrani prostor, poln prebelih rumenokljunih gosi. In med njimi je bila pastiričica, drobna, s šibico v roki. Kako divno je bilo prhutanje belih peruti, kako nežno in skrbno je klicala gos svojo zaostalo sestro, kako je čuval gosjak nad svojo jato! In ko so se dvignile

na njegov ukaz in zletele v določeni vrsti in redu na reko, ki teče srebrna po pašnikih — kakšna lepota! Pa zaplavajo, se igrajo, prskajo vodo v zrak, se potapljajo, nato poletijo, stopijo v gosjo vrsto in zaženejo vesel gik-gak!

Kaj zgodovina, postave in druge modrosti knjig! Kaj jeziki drugih narodov! Razumeti gikander gosi, kavljanje puranov, pripovedovanje kur — to je imenitno in to razume gosja pastirica. Nima krone na glavi, pa je

kraljica vsega, kar miga s perutmi, njena drenovka je čudovito žezlo, ki zbira in drži nemirno perutnino. Ljudje pa niso tako pokorni kraljem. Učitelji in knjige pripovedujejo o večnih puntih med ljudstvom. Tako v davni kakor v sedanjosti. In zato, poudarjajo učitelji in ministri, mora tudi kraljica poznati modrost, kako se vlada ljudstvo, in zato se bo morala mala kraljica kmalu poročiti,

kajti vladarja ljudstvo spoštuje in se ga boji vse bolj kakor vladarice, posebno še, če je tako mlada in bi se raje igrala kakor učila.

In pestrna se je zasolžila: »Ubogi otrok! Nimaš nič od svoje otroške dobe in ne boš vedela nikdar, kaj je mladost, kaj je prelepo svobodno bližanje srca s srcem. Že so ti izbrali ženina, sina kralja devete dežele od nas. Umen je baže in pogumen, učen in ljudomil. Že so šli sli v deveto deželo, da mu ponudijo tvoj prestol. Ubogi otrok! Nihče te ne bo vprašal: Hočeš? Nočeš? Pastirica si sme izbrati moža po svoji in božji volji — kraljici pa ga izberejo drugi, po potrebi države in okoliščin.«

Premišljuje to mala kraljica Lepa, trže zvezke, gosja peresa, razmeče knjige mučiteljice. Ogrne se v plašč in se izmuzne po stranskem hodniku, kjer ne postavajo kraljevski služabniki. Srečno smukne skozi mala vrata na dvorišče, neopažena gre ob zidu iz prvega na drugo in na tretje dvorišče in se oddahne, ko stopi na gosji pašnik. Z vriščem planejo k nji bližnje gosi. Grozijo z iztegnjenimi vratovi in odprtimi kljuni: Kdo si ti? Kaj iščeš tod? Gosi smo in varujemo svoje pravice!

Gosjaki se zaletijo, da skočijo mali tujki na glavo in ji izkljujejo oči. Že jo je strah male kraljice in spomni se, da imajo prav sitni ministri: Kako bi ona strahovala ljudi, ko se boji gosi?

Že je priletel gosjak na levo ramo, išče okoli ušesa — že je drugi, težak in hud na desni. Bedna kraljica vpije na pomoč in se brani z rokami. Svetel kamen na njeni desnici zmami gosjaka, da kavsne po njem, drugi gosjak se zaplete ubožici v lase in jo obdeluje po glavi. In sto in sto vratov grozi pri nogah, cefra plašč. Kar rezko zažvižga po zraku. Gosjaka zletita kraljici z ramen, iztegnjeni vratovi popustijo plašč. Z glasnim giganjem pozdravlja bela vojska mladega fanta, ki je pridiral na konju. Oblečen je v sivo pastirsko obleko, črni lasje mu vihrajo po mračnem čelu, črne oči se mu svetijo kakor drag kamen. Skoči raz konja, poravnala kraljici plašč in lase in se nasmehe: »Ni da bi hodila kraljica med gosi!« in zakriči na gosjo pastirico, ki se bliža: »Si res urna, ti zamuda! Hodi vendar hitreje, kadar slišiš tak vrišč — tu bi se zgodila kmalu velika nesreča.«

Pa skoči na konja in izgine v oblaku gosi. Prestrašena se bliža pastirica kraljici, ozira se za njenim spremstvom in se pomiri, ko vidi, da

ima pred seboj le preplašenega otroka, ki si briše solze in se smehlja: »Nisem vedela, da so gosi tako hude.«

»O, saj niso, samo če koga ne poznajo, mu ne pustijo na dvorišče,« zagovarja svoje negovanke pastirica, gladi kraljici lase in jo pelje do klopi pod javorom, kjer ji ponudi kruha, mleka in sadja.

Gosi se zbirajo in marširajo okoli klopce. Z umnimi očmi pogledujejo

kraljico in pastirico in si pokimavajo: »Taktak! Gig-gak!« Gosak se zadere: »Gugok!« Kar pomeni: »Molčite, ženske!« In gosi umolknejo — on, gospodar, že ve, kaj je prav.

Kraljica poskusi prvič koruzni kruh in zdi se ji dober. Poizveduje, kako se ravna z gosmi, kako s purami in glavno vprašanje, ki jo peče: Kdo je bil mladenič, ki jo je rešil gosi?

Pastirica hiti z odgovorom: »To je višji vseh pastirjev. Prav za prav

je konjar, pa nadzoruje nas vse. Obnaša se kakor kak kraljevič, pa je pastir kakor mi drugi. Si videla, kraljica, kako je pridrvel nad gosi? Bil je kakor sveti Jurij, kadar gre nad zmaja. Saj sem bila že tam in naše gosi niso še nikogar podušile. Ta Volodár pa je zmeraj na konju in povsod. Vse sliši, vse vidi, vse ve, kakor da je čarovnik. In uči se vedno iz nekaj knjig.«

»Uči se?!« se prestraši kraljica. »Jaz sem sita učenja. Raje bi pasla gosi. Ves dan lepo na soncu...«

Pastirica se je nasmejala: »O, kraljica! To bi gledala, če bi morala dan na dan paziti na te muhaste gosi! Koliko lepše je učiti se. Jaz bi se učila noč in dan, jaz bi hotela vedeti vse, kar je bilo, kar je in kar bo.«

»Pa kaj bi imela od tega?«

»Govorila bi lahko z učenimi možmi. Meni, veš, preseda, če poslušam samo te pastirske pogovore o juncih in jarcih, o teletih in žrebetih.«

Kraljica dvigne svoje tenke usločene obrvi. Razume: Pastirica bi bila rada učena, da bi se izkazovala pred glavnim pastirjem Volodarom. Ta pastir, ki ima enako ime, kakor oni kraljevič, s katerim možijo kraljico.

Z naglim in ostrim pogledom premeri pastirico, ki sanja ob goskah od

knjig. Vidi, da je približno enake postave in let. Obraz in barva las so podobni. Samo da je pastirica, ki živi na prostem, bolj polna in prožna v udih, da se kodrajo njeni lasje sami od sebe in da ji sije iz oči mladostni ogenj.

V hipu pride mali žalostni kraljici misel: »Ti bi se rada učila in misliš,

da je življenje kraljice sama naslada. Pa sem kakor jetnica in moram delati, kar hočejo drugi. Še semkaj sem ušla skrivaj. Veš kaj? Menjajva za en čas: bodi ti kraljica, jaz pastirica. Ko se odpočijem, ti sporočim.«

Divje se zablistajo pastiričine oči: »Dajval!« Kraljica je slekla svojo svileno obleko in perilo, oblekla je hodno pastiričino srajco in rjavo pastirsko haljo. Snela je pečatni prstan z desnice in bleščeče uhane in verižico in jo nadelala kmečki deklici. Poučila jo je, kako naj se vede, da je ne bodo spoznali, in še povprašala, kako naj ona ravna z gosmi in z novimi tovariši.

Prejšnja pastirica, sedanja kraljica, je hitela z dvorišča. Prejšnja kraljica, sedanja pastirica, sede pod javor, gleda nemirne gosi — se ozira na konec pašnika, če se ne prikaže tam prvi pastirjev. Vsa v strahu je, kaj bi rekel, da jo prepozna, ko je tako strog in resen.

Težko je bilo prvi večer pri skupni večerji vseh pastirjev. Ni vedela, kako naj se obnaša, in ni vedela, kam naj se usede.

Pastirica pa jo je klicala: »Oh, Gigka! Kaj se držiš kakor lipov bog? Ali ne veš, da sedevaš poleg mene? No — vzemi žlico in zajemi, ne drži se, kakor da bi bila naša kraljica, ki jo prosi njena pestrna in silijo zdravniki, da mora jesti. Zato pa je tako špičasta in drobna. Pa tudi ti se mi zdiš nocoj špičasta in drobna. Zajemi, zajemi!«

Kraljici pa je bilo zelo nerodno zajemati iz skupne skledе. Prej so stali slugе okoli nje in ji ponujali vse v roko, zdaj pa dela njena žlica pot po mizi. Purska jo sune: »Pusti, Gigka! Pojdiva v kraljevo kuhinjo in kuhar nama da kaj boljšega.«

Težko je bilo prve dni. Tista domačnost med pastirji, njih šale in smeh. Pa kmalu se je privadila kraljica krepki hrani in odkritim pogovorom. Kraljici so prinesli vsako besedo zavito v svilo, o tem, kar je pretilo njeni državi, ji niso dali nikakega poročila. Tu pa je bil zbor kraljevih služabnikov, ki so videli in vedeli mnogo tega. Odkrito so razpravljali, da bo, če ne pride kmalu železna metla in ne pomete z onimi, ki si polnijo žaklje z deželnim denarjem, šla dežela na kant in kraljica po copatah. Govorili so, da imajo ministri dober namen, da bi ženili kraljeviča Volodara s kraljico Lepo. Volodar je drugi sin kralja devete dežele in bi moral kam pristopiti. Vprašanje pa je, če bo hotel priti v to docela zavoženo zmedo. Bolje bi

bilo zanj, da se pomeniši in živi v miru. Od kraljice ni kaj prida pričakovati. Prvič je še otrok, drugič je lena, se ne uči rada, je lišpava pri jedi in sploh slabotna.

Take in podobne so gnale mladi kraljici kri v glavo. Trdno se namenil, da bo odslej zahtevala, da ji pojasnijo ministri položaj in da se bo učila zato, da bo sama umela in ukazovala. Vsak večer je sklenila, da se vrne

drugi dan na prestol. Ali vsak dan je privihral pastir Volodar na konju, se usedel poleg nje pod javor in ji pravil, kakšno je življenje med kralji. Kako se morajo poročati po potrebah dežele in ne po želji srca. On pa, ko bi bil kralj, bi se poročil samo z deklico, ki bi mu bila po volji.

In ti pogovori z Volodarjem so zadrževali kraljico Lepo med gosmi in purami in zaježela si je, da bi bila pastirjeva žena.

Neki večer so se zgražali pastirji, da je vrgla kraljica svojo pestrno v

ječo. Nihče ni vedel zakaj. Prestrašena sliši kraljica-pastirica to novico. Razume takoj, da ni mogla prevarati pestrne — a zakaj jo je vrgla Gigka v ječo! Purska je tudi omenila, da hodi zaman v kraljevo kuhinjo po ostanke. Kraljica žre in pije, če bo

tako delala, bo pognala skozi grlo vso deželo.

Kraljico zaskrbi: Kaj če bo hotela pastirica ostati kraljica? In je zato zaprla pestrno, ker je samo ta spoznala, da ni pastirica prava kraljica? Vprašala bi Volodara za svet — ali njemu vendar ne more povedati, kaj jo drži med gosmi. In če tudi izgubi kraljestvo, Volodara noče izgubiti. Zjutraj se pogovarjajo pri zajtrku, da besni kraljica, ker je izginila njena pestrna iz ječe. Ukazala je, da kaznujejo strogo vse straže in jo poiščejo. Pa so izginile z njo vred tudi straže. Govorili so tudi, da je pristal slednjič kraljevič Volodar, da pride v snubitev. Pripravljajo se velikanske slavnosti.

»Kaj naj naredim?« se vprašuje kraljica pastirica. »Zdi se, da noče vrniti mojih pravic — in če se že poroči s kraljevim sinom — potem ne bo verjel nihče mojim besedam in vse svoje žive dni ostanem pastirica. Glavnemu pastirju moram zdaj odkriti vse, on naj odkrije kraljevskemu ženinu sleparijo.«

Gosi zagagajo in vlečejo s kljuni pastirico za krilo: »Kaj ti je naša preljuba gospodarica? Povej, kdo te je užalil, in me mu izključimo oči.«

»Srebrnokrile moje,« jih prosi pastirica, »pokličite mi Volodarja, pastirja nad pastirji.«

Gosi zaženejo velik trušč. Pa Volodar je že prijezdil v beli oblak prhutajočih kril, in ji zakliče:

»Urno k meni na konja!«

In že vihra z njo mimo pur in jančkov, mimo žrebet in telet. Voljaki, ki pridejo v čeladah in s sulicami na gosji pašnik, ne najdejo več pastirice in morajo bežati pred razljučenimi gosmi.

Volodar pa dirja in pridirja pred lovski gradič v gozdu. V zlato obšitih suknjah pomagajo služabniki jezdecema raz konja in jima odprejo pozlačena vrata srebrne dvorane. In kdo objemlje kraljico? Njena pestrna, živa in zdrava!

In zdaj dežuje vprašanj. Pestrna pojasnjuje:

»Jaz sem seveda takoj spoznala Gigko. Vedela sem, kako naveličan in zmučen je moj ljubček, in sem uganila, da si je pripravila malo spremembe. Menila sem, da mi pove Gigka sama, kakšne dogovore sta imeli — a ti vražja gosja pastirica baše v sebe jedi in pijačo, se uči in zapoveduje, kakor da bi bila res prava pravcata kraljica. Enkrat se naveličam njene predrznosti, pa ji povem, da spada k gossem, ne v kraljevo dvorano. Takoj me vrže v ječo zaradi

razžaljenja veličanstva in nemara, da bi me tam ubili, da me ni rešil gospod Volodar.«

»Tako velika je torej njena hudo-ba,« se zgraža kraljica Lepa.

Glavni pastir pa zmaje z glavo: »Sama si ji dala v roke orožje, da te uniči. Nikdo ni vedel, kakšno neumnost si naredila. Kdo more izpričati, da si ti prava kraljica?«

»Jaz!« reče važno pestrna.

»Dobro!« se nasmehne Volodar. »Vse Gigkine zvijače ne bodo poma-

gale. Ker je sporočil kraljič Volodar, da pride, je po pravici pričakovala, da se potegne kraljica za svojo pravico, in je ukazala, da te uklenejo in odvedejo v samostan za nepoboljšljive hudodelke. Zdaj te iščejo, kraljica, po vseh hlevih in skednjih, samo

ne v kraljevem gradu. Pa ne boš se, kraljica, jaz uredim vsel!»

Vroče objame uboga kraljica pastirja:

»Ostani pri meni! Povej snubcu, katera je prava, moj mož in kralj pa boš samo ti.«

Glas trobent in bobnov je prišel celo do gradu v gozdu. Trobentači in bobnarji z velikimi perjanicami na glavi so razglasili kraljičin ukaz:

»Ker prihaja k nam na obisk vladar iz prijateljske države, ovenčajte okna in vrata in razobesite zastave.«

In lomastili so po gozdu, sekali smreke, nabirali mah, bršljin, omelo in jelenji jezik. Vrtnarji v mestu so delali dehteče šopke in krasne vence v pozdrav kraljičinemu snubcu.

Po mestu je vse pletlo, vezalo, venčalo in se veselilo. Saj pride vendar doba miru, ko prime moški z močno roko za žezlo.

Na dan prihoda kraljeviča Volodara se je gnetlo vse pred kraljevo palačo. Videti je bilo bleščeče vojaške obleke, dragocene plašče iz krzna, svilena ženska krila, svetle ogrlice. Vse, kar je bilo na glasu zaradi rodu, stanu in premoženja, je hitelo k sprejemu v slavnostno dvorano. Tem bolj postrani so gledali ti mogočnejši, da se vriva mednje stara žena v preprosti obleki in pastir in pastirica v sivem plašču. Plemenitniki so kar branili tem predrznežem vhod in so jih odrivali po svojih slugah.

A pastir je rekel samo besedo službujočemu častniku in odprl mu je vrata z največjim spoštovanjem.

V blesteči se dvorani je sedela kraljica na prestolu, okoli so stali stebri države, dvorjani in dvorjanke. Poleg kraljice je stal pozlačen stol za pričakovanega gosta. Kraljica v vsem svojem lesku je bila nemirna, kakor da se boji nečesa.

Ko zagleda pastirja, pastirico in pestrno, ki si iščejo poti naravnost k nji, prebledi, postane višnjeva in zakriči:

»Primate takoj ti dve sleparici in sleparja, ki je z njima! V verige z njima! Na vislice!«

Kraljičini vojaki priskočijo, toda že stoje pred njimi tuji vojaki v blestečih šlemih in jim pomolijo meče pod nos.

Kraljica pastirica pa stopi pogumno pred sleparico in ji veli:

»Odloži, kar ni tvojega, in vrni se, kamor spadaš!«

»Ha!« besni Gigka. »Primate vendar sleparje! Kako pa moreš dokazati, da si ti prava kraljica?«

»Jaz dokazem!« se oglasi pestrna. »Prava kraljica ima znamenje od roj-

stva: triperesno deteljico. To je izpričano in zapečateneno.«

Gigka se usede. Vendar kljubuje:

»Vsak čas pride moj ženin, kraljevič Volodar, in on se polegne za moje pravice.«

Pastir zrastle, vrže plašč raz sebe in stoji tu v blesteči opravi:

»Jaz sem kraljevič Volodar in moja nevesta je kraljica Lepa. Pogled znamenje pod njeno ramo in odloži, kar ni tvojega!«

Trde roke so pomagale Gigki odložiti plašč in dragotine, trde roke so ji nadele težke verige — bile so iste verige, katere je bila namenila Lepi.

»V samostan za nepopoljšljive z njo!« ukaže kraljica, ko jo ogrinjajo v kraljevska oblačila, in dostavi: »Saj si učena, lahko postaneš še opafica.«

Zgodba o gosji pastirici in kraljeviču Volodaru je šla od ust do ust. Modro je preštudiral vse razmere dežele, preden se je odločil, da zasnubi kraljico, modro je rešil kraljico iz njenega mučnega položaja. Ljudstvo mu je zaupalo, ker je vedel za težave vseh stanov.

Svatbo je praznovala vsa dežela z navdušenjem. Podušili so veliko belih gosi, pisanih ovac in debelih puranov. Po kraljevih travnikih so se vrteli na ražnju pitani volji, telički,

janci, prašiči, zajci, perutnina vseh vrst. To je cvrčalo in kapljalo in tudi čevapčičev in gora pogačic ni manjkalo, zelja in drugih prikub tudi ne. Tudi jaz sem dobila kos jarca in koš pogačic in še danes mi kaplja mast od brade.

K O N E C

IZDELOVANJE BARV IN LAKOV

MIRRO

STARITRG 17 - TELEFON 39-77

L. M. Ecker sinova

- Splošno kleparstvo
- lesocementne strehe
- strelovodne naprave
- mrzlovodne in
- toplovodne instalacije
- centralne kurjave
- sanitarne opreme

Ljubljana, Slomškova 4

Tel. int. 29-33 • Pošt. ček. rač. 10.771

DRAGOTIN HRIBAR

TOVARNA PLETENIN

LJUBLJANA

ZALOŠKA CESTA ŠTEV. 14 • TELEFON: 22-05

Prišel nas je obiskat ujec, materin brat, ki smo mu pa vedno le stric rekli. Dejal je materi: Zdaj bo kmalu konec šolskega leta, zato vabim oba sinova, Miha in Stanka, k sebi na počitnice za kakih štirinajst dni.

1.

Lepo popoldne je bilo; razgled iz vlaka krasen. Kmalu smo zavozili na postajo. Zunaj je že čakal stričev hlapec Janez. Precej naju je nagoovoril: Sta vidva namenjena h g. župniku v Hrastovcu? Ko sva mu pri-trdila, naju je naložil na koleselj in pognal voz. Janez je bil še mlad in vedno dobre volje. Ko smo se vozili, je nama začel pripovedovati dogo-dek, ki se mu je pripetel pred leti:

Vozil sem profesorja, součenca našega župnika, tako, kakor zdajle vaju. Ko se peljeva po ravnini, zagleda mnogo cvetic in me vpraša: »Janez, poznaš te cvetice?« — »Kje neki,« mu odgovorim. — »Potem si pa izgubil četrtino življenja.« — Peljeva se dalje in prideva v gozd. Tički so ljubeznivo prepevali. — »Janez, ali poznaš po glasu te tičice?« — »Kako naj jih poznam.« — »Zgubil si zopet četrtino življenja.« Prišla sva iz gozda. Zmračilo se je in prve zvezde so se na nebu prikazale. — »Janez, ali poznaš te zvezde?« — »Prav nobene ne poznam, razen lune.« — »Zgubil si zopet četrtino življenja.« — Kmalu sva dospela do potoka, kjer navadno kar skozi vodo vozimo, saj voda ni globoka. Tedaj pa je potok nekoliko narasel, ker je nekaj dni prej precej deževalo. Ko sem zavil v potok, sem opozoril profesorja, naj pazi, ker se utegne voz v potoku kaj zazibati, ker je gladko kamenje. Zamišljeni profesor pa ni dosti pazil in glej, ko sva bila v sredi potoka in se je voz zazibal, pade v vodo. Smeje sem mu zaklical: »Gospod profesor, zgubili

ste celo življenje.« Prišel sem na suho, pustil voz in pomagal profesorju iz vode. Bil je do kože moker. Kmalu sva bila doma. K sreči sta bila z našim župnikom enake velikosti, zato mu je župnik posodil svojo obleko in perilo, da se je preoblekel. Pri večerji je bil zopet dobre volje...

Tej pripovedi sva se z bratom seveda smejala, pri potoku sva pa vendar pazila, da se nama ni tako zgodilo kakor profesorju.

Prišla sva v župnišče. Stric je slišal voz in je nama prišel naproti.

2.

Pri župniku v Gaberju.

Pri kosilu nama je stric povedal, da popoldne lahko gremo v Gaberje obiskat župnika. Veselo smo potem res odšli. Župnik v Gaberju je vesel človek in rad šale uganja. Med drugimi stvarmi je pripovedoval zgodbico o psu, ki je znal govoriti:

Tujec pride v gostilno s psom. Sede in z besedami ukaže psu, naj poleg njega sede, kar je pes tudi res storil. Nakatarju ukaže, naj prinese zrezek in nato vpraša psa, jeli tudi želi zrezek. Pes odgovori: »Da, gospod, tudi jaz želim porcijo zrezka.« Natakatarju se je silno čudno zdelo, da pes govori in prinese obe-ma dve porciji zrezka. Ko je gospod zrezek použil in pes tudi, vpraša go-spod vpriči natakatarja: »Ali želiš še eno porcijo, ali imaš že dosti?« Pes odgovori: »Gospod, lepa hvala, dosti je.«

Natakar in vsi navzočni ljudje so se silno čudili, da pes govori. Kaj takega pač niso še doživeli. Med gosti je bil tudi bogatin, ki mu je pes silno ugajal. Zato pristopi in reče: »Gospod, ali prodate tega psa?« — »Zakaj ne, ako dobro plačate. Poceni

seveda ga ne dam.« — »Dam vam zanj 10.000 kron.« — »Dobro, pes je potem vaš.« — Pes se oglasi: »Gospod, tega gotovo resno ne mislite.« — »Dragi, seveda mislim resno, v zadregi in stiski človek marsikaj stori, česar sicer ne bi storil. Kupčija je sklenjena. Treba se bo ločiti.« — »Če je pa tako, pa nikoli več ne spregovorim nobene besede več.« — In pes je držal besedo. Zakaj?

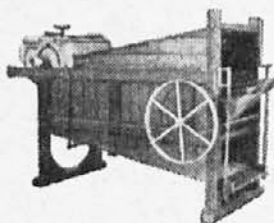
Zato, ker sploh ni nikoli nobene spregovoril, ampak je le njegov gospodar znal, kakor pravijo, »s trebuhom govoriti«, ali kakor Hrvatje pravijo »črevobasniti«.

Dalje je pripovedoval:

Potoval sem po Ogrskem. Seznanil sem se s škofom dotičnega kraja. Povabil me je na večerjo. Pri mizi smo bili škof, njegov tajnik in jaz. Strežnik nam je stregel.

Pripovedoval sem, da znam tudi nekoliko te umetnosti. Tajnik, ki še nikoli ni slišal kaj takega, me je prosil, naj napravim poskus. Obljubim mu, da bom napravil tak poskus, ko se povrne strežnik v sobo. Strežnik res pride. Stopim k peči, ki se je zunaj kurila, in rečem: »Kdo pa je v peči?« — »Jaz.« — »Kdo je to?« — »Jaz, Janoš, ki peči kurim.« — »Kaj pa delaš v peči?« — »Nekdo me je notri zaprl, da ne morem ven.« — »Čemu si pa notri šel?« — »Želel sem slišati, kaj se pogovarjate.« — »Potem je pa prav, da te je notri zaprl. Sprejmi to za kazen.« — »Lepo prosim odpuščanja, odprite mi, da se ne zadušim.« — »No, naj pa bo.« — »Strežnik, vzemite svečo in posvetite v peč, da se Janoš ven izkobaca.« — Strežnik vzame svečo, odpre zunaj peč, posveti notri — pa nikogar ne zapazi. — Kam je pa izginil, nikjer ga ni. — Vsi smo se začeli smejati, samo strežniku se je čudno zdelo in ima še sedaj odprta usta, če jih že ni zaprl.

USTANOVLJENO
1943

Trgovina z železnino in poljedelskimi stroji

FERRUM LEON STUPICA

LJUBLJANA, Gradišče št. 2 (poleg Uršulink)

Pri župniku v Slivnici.

Župnik je velik, častitljiv in vesel mož. Ko naju je stric predstavil, je rekel: »Prav, da sta mlada prijatelja k meni prišla. Tu bosta nekaj videla, česar drugje ne vidita. Pojdita z menoj v zadnjo sobo. Tu poglejta to starinsko uro, ki še vedno dobro gre. Najbolj čudno pa je to, da ima na vrhu naslikanega petelina. Ta petelin je pa tako ustvarjen, da zapoje, če sliši drugega petelina peti, in da začne sam zobati, ko vidi druge peteline zobati. Ali verjame ta? Gotovo se vama to čudno zdi, resnica pa je vendarle.

Verjeti nisva mogla, zato sva pre-mišljevala, kako bi bilo to umeti. Nazadnje jo pa uganem. — »Že vem,« rečem. »To je popolnoma resnično. Zakaj ta petelin nikoli ne sliši drugega petelina peti, zato tudi nikdar ne zapoje; prav tako nikdar ne vidi druge peteline zrnja zobati, zato tudi sam nikdar ne zoblje.«

Ko smo pa že pri ugankah, mi pa še povej tole skrivnost, ki jo neki Valvasor pripoveduje:

»V Črnem grabnu je votlina blizu ceste. Gre pa govorica, da se člo-

veku, ki vrže kamen v to votlino, izpolni prva želja, ki jo ima v tem trenutku. Kaj pravita vidva, ali je to mogoče in verjetno?« — Skrbelo me je, kako bi se dalo to vprašanje rešiti. O tej votlini še nikdar nisem nič slišal. Pa se mi kar nekaj posveti. »Seveda je to mogoče. Vsak, kdor meče kamenje v votlino, ima željo, da bi kamen res padel v votlino. Če se mu to posreči, je njegova prva želja izpolnjena.« — »Prav dobro si to pogodil, zato si pa zaslužil južino; idimo torej na kavo.«

Sli smo, seveda kavo sva samo Stanko in jaz pila, župnik in stric pa sta ostala pri vinu. Tedaj so bili pač še dobri časi.

4.

Župnik na Očšnjici.

Ko smo sedeli v obednici, je povedal tole uganko:

Učitelj je prišel v šolo in je pokazal učencem dve srebrni kroni. To je bilo v času, ko je veljal še kronski denar. »Vidite ti dve srebrni kroni, nekdo mi jih je dal, da ta denar med vas razdelim. To pa se ne izplača, zato menim, da ste vsi zato, naj dobite ti dve kroni tista dva

učenca, ki nam bosta povedala najboljše uganki.« Vsi učenci so bili s tem predlogom zadovoljni. — »Začnite torej in kdor ve kako dobro uganko, naj jo pove.«

Dolgo se ni nihče oglašil. Kar se dvigne deček in pravi: »Kakšna podobnost je med menoj in prestolonaslednikom?« — Učitelj mu reče: »Kaj ti pride na misel, da se primerjaš prestolonasledniku.« — Učenec: »Saj se v resnici ne, to je samo uganka, ki jo je treba rešiti.« — »Dobro. Kdo torej to ugame?« — Nihče se ni oglašil. Zato pokliče učitelj vprašalca, naj uganko reši. Učenec odgovori: »Oba, prestolonaslednik in jaz, čakava na krono.«

Učitelj se nasmehne in mu izroči krono.

»Kdo ve še za kako uganko?« — Oglesi se zopet tisti učenec. »Kakšen razložek je med prestolonaslednikom in menoj?« — Učitelj: »Velik razložek!« — Učenec: »To je res, ampak jaz vprašam le kot zastavico.« Nihče se ni oglašil, zato zopet učenec odgovori: »Prestolonaslednik še vedno čaka na krono, jaz jo pa že imam.«

Učitelj ga pohvali in mu izroči še drugo krono.

TRGOVINA
ANTON SFILIGOJ
LJUBLJANA
FRANČIŠKANSKA ULICA 1

ima lepo izbiro devocionalij, šolskih in pisarniških potrebščin.

**Berite knjige
Slovenčeve knjižnice!**

Kvalitetna optika

Kvalitetna optika

Automontaža d. d.

TOVARNA
JEKLENIH
AUTOBUSNIH
KAROSERIJ

Ljubljana, KAMNIŠKA ULICA 25.

KLJUČAVNIČARSTVO

DOMINIK KANTE

priporoča svojo delavnico za dobavo vseh del, ki spadajo v to stroko. Izdelava vseh gradbenih strojev, kakor tudi električno in avtogensko varjenje. Priznana solidna izdelava. Cene stalno zmerne.

LJUBLJANA, TRŽAŠKA 92

TELEFON 34-53

Pri župniku v Brezovici.

Tudi ta župnik je povedal zanimive stvari:

Župnik v Čingoti na Ogrskem je čital v kroniki, da so imeli nekateri njegovi predniki naslov opat. To si je zaželel tudi on. Zato vložil prošnjo na kralja in odpošlje v Buda-Pešto.

Kralj mu pošlje odgovor, da bi rad ustregel njegovi prošnji, ako v treh dneh odgovori na tri uganke: 1. Kje sonce vzhaja? 2. Koliko je vreden kralj? 3. Kaj kralj misli?

Župnik je premišljeval in premišljeval, pa ni mogel ničesar dognati. Premišljevanje mu je vzelo spanec in ga močno utrudilo; bil je ves bolan. To opazi njegov orglavec in mu reče: »Gospod župnik, vi ste hudo bolni. Kaj vam je?« — »Skrbi, skrbi, nič drugega. Kralj mi je poslal tri uganke, ki jih ne morem rešiti. Če jih pa ne rešim, ne dobim naslova opat.« Nato vse natanko pove orglavcu. Ta pa svetuje župniku: »Gospod župnik, vi ste bolni in ne morete pred kralja. Posodite mi svoj talar in prepasnik, pa pojdem pred kralja in se z njim pomenim. Če se mi vse posreči, prav, če pa ne, pa tudi ne boste na škodi, saj sami

pravite, da stavljenih vprašanj ne morete rešiti.«

Župniku je bil nasvet pogodu in je orglavcu izročil talar in prepasnik, kar mu je oboje prav dobro pristojalo.

Orglavec pride v Buda-Pešto in izroči v kraljevi palači strežniku kraljevo pismo. Kralj prišleca takoj sprejme z besedami: Tu prihaja župnik iz Čingote. Radoveden sem, kako bo preskušnjo prestal. Začniva torej!

»Kje sonce vzhaja?« — »Vaše veličanstvo, menim, da za vas v Buda-Pešti, zame pa v Čingoti.« — »Dobro, z odgovorom sem zadovoljen.«

»Koliko je kralj vreden?« — »Za našega Zveličarja so dali Judje tri-deset srebrnikov, menim torej, da se ne pregrešim zoper kraljevo dostojanstvo, če rečem: devet in dvajset srebrnikov.«

»Izvrstno, nisem mislil, da se vam bo odgovor tako posrečil, no, kaj pa mislim?«

»Vaše veličanstvo misli, da stoji pred njim župnik iz Čingote, pa je le orglavec.«

»Res je, prav dobro so bila vsa tri vprašanja rešena. Zato naročim kancelarju, naj za župnika spiše dekret, da ga imenujem za opata, za-

kaj če je že njegov orglavec tako prebrisan, kako pameten mora šele župnik biti. Gotovo zasluži to visoko odlikovanje. Vam pa, orglavec, podarim deset zlatov v spomin na to preskušnjo.«

Drugič so trije baroni prišli pred kralja in ga prosili, naj jih poviša v grofe. Kralj Matjaž jim odgovori: »Nikomur nič ne dam zastoj. Vsak si mora čast prislužiti. Ker je zdaj tako lepo vreme, pojdimo na sprehod. Sedite zopet na konje in odjezdimo!«

Daleč iz mesta so odjezdili. Na polju je star kmet prekopaval zemljo. Kralj se ustavi in vpraša kmeta: »Ali je daljno še daljno?« — »O, ne več, sega samo do volovskih rogov.« — »Kaj pa delajo dvaintridesetaki?« — »Saj jih je samo še dvanajst.« — »Kaj pa, ali bi tri kozle pomolzel?« — »Seveda, ko bi jih le dobil.« — »To se bo že zgodilo.«

Kralj zaobrne konja in se odpravi proti domu.

Doma reče kralj baronom: »Do jutri zvečer mi razložite pomen mojega pogovora s kmetom, potem vas povišam v grofe. Baroni so vso noč premišljevali, kaj bi kraljev pogovor s kmetom pomenil; pa vkljub vsemu trudu niso mogli priti do dna. Skle-

JOS. L. ŠILIH

SLOVENIJA TRANSPORT

spedicijsko in trans-
portno podjetje
carinska agentura
tarifni biro

LJUBLJANA
Miklošičeva cesta
Tel. 27-18, 37-18, 37-19

nili so torej, da pojezdijo navsezgoda k tistemu kmetu in ga vprašajo o pomenu razgovora s kraljem. Kmeta res najdejo, a kmet ni hotel nič ziniti. Začeli so mu ponujati denar, pa tudi ni šlo. Barone je zelo skrbelo, če kmeta ne omehtajo, zato mu obljubijo vsak tri cekine.

Kmet je bil s tem darom zadovoljen in jim skrivnost razložil: »Ko sem bil še mlad, je prišel kralj k meni in me vprašal, če mislim kaj na smrt in če dobro vidim. Odgovoril sem, da je še daleč in da dobro vidim. Potem me je vprašal, če imam zdrave zobe. Odgovoril sem, o hvala Bogu, še vseh dva in trideset. Kralj je odšel. Včeraj me je pa na ta razgovor vprašal, če je daljno še daljno, rekel sem: Ne več, in da vidim samo še do volovskih rogov. Potem mi je še stavil vprašanje, če imam še dva in trideset zob, rekel sem, da le še dvanajst. Potem, ali bi tri kozle pomolzel. Odgovoril sem mu, da bi jih, če jih le dobim. In gospodje, oprostite, danes sem jih dobil in dobro pomolzel, vsakega za tri cekine.«

Baroni so se zasmejali, zahvalili kmetu za razlago in urno odjahali proti palači. Zvečer so bili že imenovani za grofe.

6.

Pri župniku v Lipovici.

Župnik je pripovedoval:

Leta 1821 je bil v Ljubljani kongres, to je shod vladarjev in njih zastopnikov skoro vse Evrope. Toliko visokih glav ni Ljubljana še nikoli videla. Tu je bil n. pr. avstrijski cesar Franc s svojo soprogo Karolino, ruski car Aleksander I., neapeljski kralj, avstrijski minister Metternich, ki je vodil vse seje.

Cesar se je večkrat peljal na sprehod po Dolenjski cesti. Nekoč je pri Rudniku izstopil iz voza in šel peš dalje. Tu vidi ob cesti kmeta, ki dela na polju. Ustavi se in vpraša kmeta, pričakuje li dobre žetve. Kmet odgovori: »Če ne pride, pride; če pa pride, ne pride.« — Cesar odgovori: »Kar v ugankah govorite. Kaj pa to pomeni?« — Kmet pojasni svoj odgovor: »Tam v hribu gnezdi divji golobi. Če ti opazijo setev, prilete in vse seme požro. Če pa ne opazijo, ne pridejo in seme lahko vzkali in pričakujemo dobre žetve.« Cesar si misli: »To uganko bom dal pri večerji zbrani gospodi v rešitev. Uganil je gotovo nihče ne bo.« Kmetu pa naroči, da ne sme nikomur tega povedati, dokler cesar ne pre-

stopi stokrat njegovega praga. Kmet obljubi in dobi zato cesarjev dar.

Pri večerji cesar poda zbranim gostom to uganko in obljubi, da dobi tisti, ki jo bo povoljno rešil, v dar zlato uro. Pri večerji drugega dne pričakuje rešitve.

Vsi so premišljevali, kaj bi ta uganka pomenila, pa ves trud je bil zastonj, vsi so obupali in se nadalje za to niso več zmenili. Samo minister Metternich se pa ni hotel osramotiti in je sklenil vse storiti, da pride stvari do dna. Zgodaj zjutraj ukaže svojemu vozniku, naj zapreže, da ga popelje na Rudnik. Kajti kot policijski minister je dobro vedel, kam je šel cesar. Ko pride tja, povprašuje po kmetu, ki je govoril s cesarjem. Kmalu to izve in ga obišče v njegovi koči. »Vi ste včeraj cesarju povedali uganko in tudi potem pomen razložili; zdaj jo pa še meni razložite, saj ne bo zastonj.«

Kmet odgovori: »Bi že povedal, pa ne smem, ker sem dal cesarju častno besedo, da tega nikomur ne povem.«

»Pa meni boste vendar razkrili pomen, dam vam za to deset tolarjev.«

»Ne morem in ne smem.«

Ministra je kmetova trma jezila; radovednost pa ga je še bolj mučila.

stroje
orodje
gnojila
krmila
semenje
cement itd.
po čim bolj
ugodni ceni
strokovne
nasvete in
navodila
brezplačno
nudi

Telefon 25-86

KMETIJSKA ZADRUGA

n. in pr. z. z o. j. - Ljubljana, Maistrova ul. 10

Lenarčič Ivan

Ljubljana
Dunajska cesta 12

Knjigoveznica, kartonaža
in galanterijska delavnica

Izvršuje vsa v to stroko
spadajoča dela

Začel je svoj dar zviševati, pa kmet se ni dal pregovoriti. Šele, ko mu obljubi sto tolarjev, se kmetu obliče razjasni in pritrdi ter razloži uganko. Vesel se minister vrne. Po večerji vpraša cesar: »No, kako je z rešitvijo moje uganke?« Vsi so obmolknili, nazadnje pa povedali, da je uganka pretemna. Minister Metternich je pa komaj čakal na svoj odgovor; rekel je: »Poskusil bom rešiti čast te visoke družbe. Uganka pomeni to in to,« kakor mu je kmet razložil. Cesar se je začudil in opomnil: »To pa ni na vašem zeljniku zrastle, ampak ste gotovo poiskali rudniškega kmeta in ta vam je uganko rešil. Ali ni bilo tako?«

»Veličanstvo, prav tako je bilo.«

»Dobro, vi ste si zlato uro prislužili, sprejmite jo v spomin na obisk Rudnika. Toda s tem pa moja

uganka še ni popolnoma rešena. Na mojo zahtevo mi je dal kmet častno besedo, da te skrivnosti ne bo razodel nikomur, dokler ne prestopim stokrat praga njegove koč. Kakor ste slišali, je kmet prelomil častno besedo. Zato mora priti takoj semkaj, da se opraviči. Strežaj naj naroči vozniku, da se brez odlašanja popelje na Rudnik in pripelje kmeta semkaj.«

Tako se je zgodilo.

V eni uri je bil kmet že pred cesarjem. Cesar ga resno vpraša: »Kako je to, da ste mojemu ministru razložili uganko, ko ste vendar meni dali častno besedo, da te skrivnosti ne boste nikomur odkrili, dokler ne prestopim stokrat vašega praga?«

»Veličanstvo, gospod minister dobro ve, da sem se branil in branil rešiti uganko. Ponujal mi je vedno

več denarja. Ko mi je pa obljubil sto tolarjev, ki mi jih je naštel na mizo, sem pa pritrdil in mu vse povedal. Mislim pa, da se nisem prav nič pregrešil zoper častno besedo, saj je na tolarjih vaša podoba, ki je v resnici stokrat prestopila prag moje koč.«

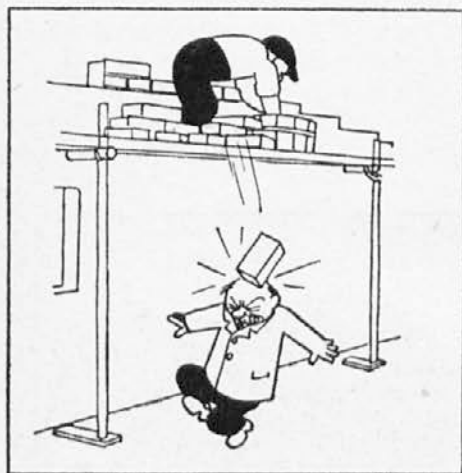
Cesar se je zasmejal in vsi gostje z njim. Cesar je ukazal strežaju, naj prinese za kmeta kupico, jo potem napolni z vinom in reče: »Zdaj pa pijem na zdravje tega prebrisanega kmeta. Bog ga živi!«

Potem ga je milostno odpustil in dal zopet prepeljati na Rudnik.

*

Ljuba mamica!

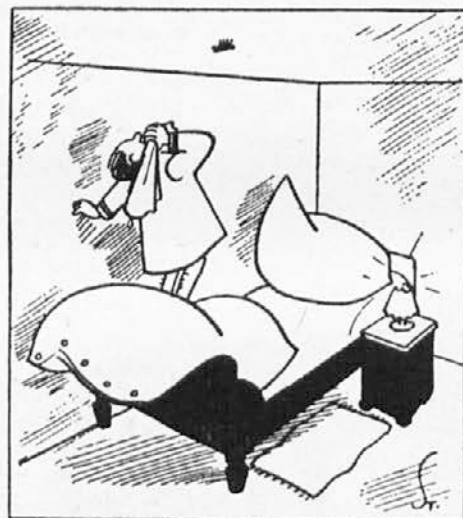
Počitnice se bližajo koncu. Jutri se z bratom povrneva domov.

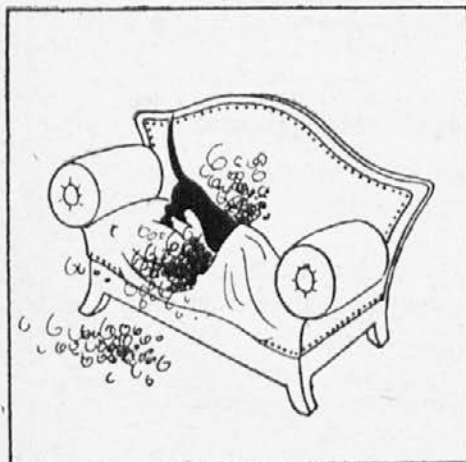
Glavni dobitnik

Zrelostni izpit

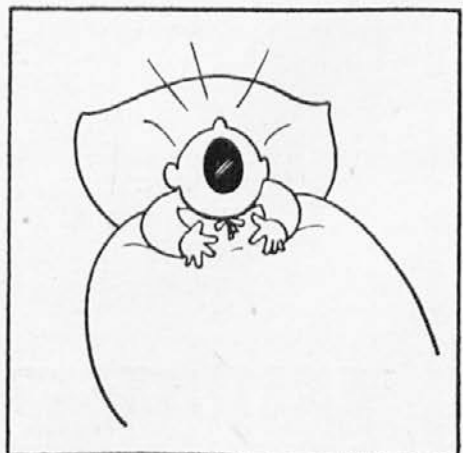
Nočni lovec

Rušilec

»Uso zimo nas je tako zvesto krmil, pa sem mu zato pridala jajček k zajtrku!«

Budilka

Električna kuhinja v gospodinjstvu

Niso še daleč časi, ko so bili napravljeni prvi poizkusi z elektriko. Toda dandanes prižigamo električno luč že kar nekam malomarno. Niti ne pomislimo, da ljudje še pred nekaj desetletji niso poznali elektrike.

Gospodinja porablja električno energijo predvsem za razsvetljavo v stanovanju, za segrevanje likalnika, ali v zbiralniku (bojlerju) za vročo vodo. Pozimi se morebiti greje ob električni peči ali pa ima v postelji električno grelno blazino.

Posebno so pa priljubljeni električni kuhalniki. To so električni toplotni aparati, ki imajo v svoji notranjosti grelno pripravo; ta sestoji iz žice z velikim uporom, ki je zvita v zavojnico. Če teče skozi žico tok, se žica segreje in je po navadi tako dimenzionirana, da rdeče žari. Material mora biti seveda primeren, da pri tako visoki temperaturi ne zgori. Pri velikih električnih kuhalnikih so grelni elementi popolnoma pokriti in temperatura oziroma množina proizvajane toplote se da uravnati v več stopnjah s posebnimi vgrajenimi stikali. Manjši kuhalniki pa imajo kar prosto ležečo grelno žico. Poleg majhnih kuhalnikov so v rabi tudi veliki pečnjaki in družinski štedilniki. Ti aparati so zelo praktični, ker je delo čisto in odpade naganje kuriva ter pospravljanje pepela.

Zagovorniki električnega kuhanja dokazujejo prednost tega načina predvsem s tem, češ da obstoja ugodno razmerje med hranoslovjem in učinki električne toplote. Raziskovanja o pripravi hrane so dala namreč zanimive ugotovitve o temperaturah, ki so potrebne za pripravo različnih živil. Dokazano je, da zadoščajo za kuhanje zelenjave razmeroma nizke temperature, in sicer vedno pod 100°C. Za pečenje mesa se potrebuje temperatura od 140–180°C, le peka na ražnju zahteva nekoliko višjo temperaturo. Dokazano pa je že tudi, da ostanejo živila najlepše ohranjena, če smo jih kuhali le pri blagi, enakomerni toploti, ne pa pri ostri vročini. Prav posebno se je treba izogibati hudih prehodov v toploti.

Navadna kuha na ognjišču je v kurjavi kemičnega značaja. Toplota, ki nastane, je odvisna od mešanice zraka in raznih plinov; suče se med 1000–1500°C. Gospodinja tu ne more neposredno uravnati toplote, temveč lahko samo zmanjšuje ali povečava dodatek kuriva ali pa zapira dotok zraka, prav za prav kisika, ki gorenje pospešuje.

Pri električni kuhi pa je ves segrevalni postopek fizikalen in je toplota, ki se razvije, odvisna od velikosti in lastnosti grelne žice ter od dovajanega toka. Konstrukterji so kuhalnike tako priredili, da je kuhalna toplota med 200 in 480°C.

Kot sem že omenil, zadoščajo za običajno kuho temperature do 100°C, za peko ali pečenje pa do 200°C. Višjo temperaturo le redkokdaj rabimo in je po navadi odveč. Pri navadnem štedilniku mora gospodinja predstavljati lonec in jih odmikati od močnega ognja, da doseže pravilno temperaturo, ki je potrebna za kuhanje. Pri električnem štedilniku pa to ni potrebno. Grelne žice so že primerno dimenzionirane in je tudi prenos toplote brez vmesnega zraka. Tako je možna neposredna uravnavanje toplote, kar doseže konstrukter s pravilnim odmerjenjem grelne žice. S tem doseže pravilno toploto, ki je potrebna za kuho. Upoštevati

mora seveda, da se nekaj toplote izgubi zaradi izžarevanja posode. Merili so tudi porabo toka, ki je potreben za zavretje 1 litra vode. Pri pokritem loncu se je porabilo 120, pri odprtem loncu pa 170 wattskih ur ali 0.12 oz. 0.17 KWh. Iz tega lahko gospodinja spozna, da bo mesečni račun za porabljeni tok večji, če bo odkrivala lonec.

Ker razžarjena grelna žica segreje najprej kuhalno ploščo in se lonec šele na njej ugreje, se segrevanje, oziroma kuhanje jedi nekoliko zakasni. V primerjavi s kuhanjem na odprtem plamenu se pri električnem kuhanju zaradi te zakasnitve ugrevanje nekoliko podaljša. Pri tem razumem pod »ugrevanjem« čas, ki ga potrebuje živilo, da se segreje od temperature v prostoru do vrenja. Pri jedeh, ki so hitro kuhane, n. pr. pri jajcih, pripravljenih kot volovsko oko, ali pri močnati jedi — podmetenci, je ta zakasnitev škoda oziroma izguba. Ker pa moramo skoraj vse jedi kuhati dlje časa, se ta izguba v računu nekako izravna.

GROM JOŽE, LJUBLJANA

prva domača tvrdka za umno zbiranje in predelavo zdravih zelišč

Omenil sem že, da se pri električnem kuhanju segreje grelna žica in da zato ni potreben kisik, niti se ne razvijejo zgoreli plini. Zato je ta kuha mnogo bolj higienska in zdrava. Glavna prednost električne kurjave pa je, da je možno grelna telesa poljubno ugodno razporediti, tako da izžarevajo kuhalne plošče enakomerno toploto.

Ta važna lastnost električne kurjave, to je — ugodna prilagoditev temperaturne višine pri popolnoma enakomerni porazdelitvi toplote na kuhalni plošči — pa vpliva bistveno na pripravo jedi.

Naloga vode, ki pri navadni kuhi uravnava, oziroma omejuje temperaturne skoke in obenem toploto enakomerno porazdeljuje — pri električni kuhi povsem odpade, oziroma se bistveno zmanjša. To pomeni po domače povedano, da bo gospodinja pri električnem kuhanju prilila v lonec mnogo manj vode, kot bi je dodala, če bi kuhala na navadnem štedilniku. Izkazalo se je, da je možno dušiti nekatere jedi celo popolnoma brez vode; jed je zato celo okusnejša ter ostanejo v njej vse hranilne snovi. Pri pripravljanju zelenjave se je n. pr. pokazalo, da se pri kuhanju zaradi velike količine dodane vode izlužijo mnoge koristne redilne snovi. Zato ni priporočljivo zelenjavo kuhati, temveč dušiti ali pariti.

Enako ugodno razmerje velja tudi za dodatke masti. Spoznanje, da gospodinja priliva pri električnem kuhanju manj vode in porabi manj masti, je važno za oceno gospodarnosti tega načina pripravljanja jedil. Prav posebno je to spoznanje važno zaradi prihranka na masti, ki je dandanes menda najdragocenejša živilo.

Pri omejitvi vode sicer prihranek ni tako očividni. Vendar pa ne smemo pozabiti, da odpade velik del stroškov pri

Informacije vseh vrst, prevode, prepise, razmnoževanja, vsa pisarniška dela in razna posredovanja izvršuje najsolidneje

SERVIS BIRO

Ljubljana, Šelenburgova ulica, tel. 21-09

Tovarna bonbonov, čokolade in peciva

R. & S. HRIBAR - LJUBLJANA

MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA
TRGOVINA Z ELEKTRIČNIMI
POTREBŠČINAMI
MESTNI TRG

pripravi jedi na elektriko, ki se porabi tudi za segrevanje vode. Če je torej pri električnem kuhanju dodala gospodinja jedi manj vode, je to znamenje, da bo plačala manj za tok, ker bo celotna poraba toka manjša.

Se na eno spremembo v živilih bi rad opozoril. Če pri navadni kuhi ni med suho snovjo in loncem varovalne plasti vode ali masti, se jed prižge, ker je temperatura na dnu lonca previsoka. Če hočemo to preprečiti, je treba živila med kuhanjem mešati. Med mešanjem pa pride živilo v intenziven stik z zrakom, oziroma s kisikom, ki povzroča z oksidacijo zmanjšanje važnega vitamina C. Električna kuhinja ima tudi tu prednost, ker zaradi nižje toplote odpade ta nevšečnost.

Marsikatera gospodinja se vprašuje, ali je bolje kuhati v aluminijasti posodi ali v običajni kuhinjski posodi. Premer lonca naj bo po možnosti vedno enak premeru plošče ali pa samo nekoliko večji. Manjša posoda namreč nekoristno trati dovajano električno energijo.

Material in teža posode ne kažeta velikih razlik. Toplotna kapaciteta kaže namreč skoraj enake številke, ker se teža izravna z nizko specifično toploto pri težji posodi.

Dno posode pa mora biti ravno in gladko, da se čim bolj pritisne h kahalni plošči. Zato je posoda iz tenkega aluminija, kot tudi druga emajlirana posoda za električno

kuhanje manj uporabna; dno se namreč rado izboči in je zato toplotni učinek grelne plošče zaradi vmesnega prostora mnogo manjši.

Pri toplotnih ali ogrevalnih aparatih, predvsem pri kahalih ali kahalnikih, ki se rabijo za pripravo tekočin in pijač, tako pri pogrezilnem kahalju, čajnikih, kahalnikih, kavinem stroju itd., moramo predvsem paziti na to, da jih priključimo na vtično spojnico šele tedaj, ko so napolnjeni s tekočino, na pogrezno kuhalo pa šele potem, ko smo ga potopili v tekočino. Pomisliti moramo le, da nimamo namena kuriti lonca, marveč ugrejati njegovo vsebino. Smiselno moramo ravnati pri izklopljanju. Najprej izklopimo kuhalo, šele nato odlijemo vsebino lonca. Pri pogreznem kahalju moramo paziti na značke, ki kažejo, do katere spodnje mere mora biti kuhalo v tekočini, da se ne bo prežgalo, in do katere zgornje mere sme največ biti, da voda ne bi zalila uporov, ki so vloženi. Vedeti pa moramo tudi, da električnih kahalnih loncev ne smemo čistiti kakor navadno posodo. Zunanost kahalnika le temeljito obrišemo ali odrgnemo z vlažno krpo. V notranjosti pa ga čistimo kot vsako drugo kovinsko posodo. Prav isto velja za kahalne plošče in pečnjake, katere smemo tako znotraj kot zunaj čistiti le z vlažnimi krpami. Ne smemo jih pa namakati ali polivati z vodo.

JANKO ČEŠNIK

Znana domača manufakturna
trgovina Janko Češnik • Ljubljana • Lingarjeva ulica števil. 1
priporoča v nakup moško, žensko in raznovrstno hišno blago

ANT. KRISPER
COLONIALE

VELETRGOVINA
ŠPECERIJSKEGA IN KOLONIALNEGA BLAGA •
MLINI ZA DIŠAVE
NA DROBNO - NA DEBELO

LJUBLJANA, DUNAJSKA CESTA 31

Med javnimi lokali, ki v Ljubljani nudijo slehernemu gostu prijeten odpočitek in dobro postrežbo, tako z vsakovrstno pijačo in jedjo, je že dolgo vrsto let znan

Avtomatični buffet

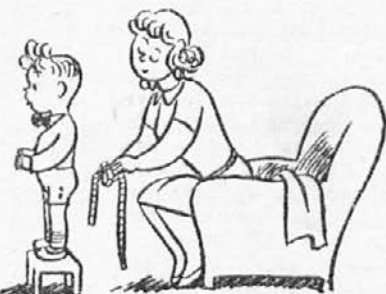
»RIO«

Ta lokal je najstarejši te vrste v Ljubljani ter uživa splošno priznanje pri občinstvu, ki mu ga toplo priporočamo.

UGANKE

PREKRATKO MERILO.

Mama je malemu Ivančku hotela sešiti nove hlače. Ko pa hoče vzeti mero, nikjer ne more najti merilnega traku. Izposodi si ga pri sosedu. Ta pa ji pozabi povedati, da je nekoč merilo v sredi prežgala in ga nato zopet sešila, tako da ni več dolgo 150 cm, ampak le 142 cm. Mama je z njim pomerila Ivančku hlače, jih sešila in kdo bi si mislil, hlače so Ivančku pristojale odlično, kljub temu, da je bil merilni trak za 8 cm prekratek. Ali veste, kako je bilo to mogoče?

SLIKA IN OKVIR.

V izloženem oknu je bila oljnata slika v okviru. Ob njej je stal listek z napisom: slika z okvirom vred 7800 lir. Kupec, ki bi rad kupil sliko, je stopil v trgovino in vprašal, za koliko mu prodajo sliko, ki bi jo hotel kupiti brez okvira. Dobil je odgovor: Slika sama je za 6600 lir dražja kakor okvir. Koliko je torej stala slika, koliko okvir?

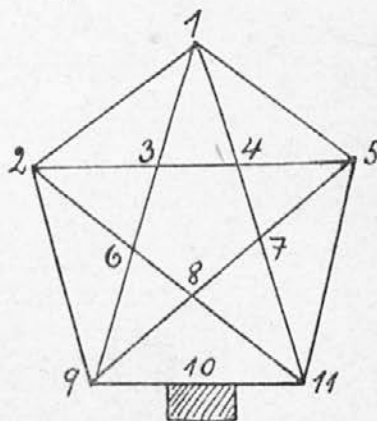
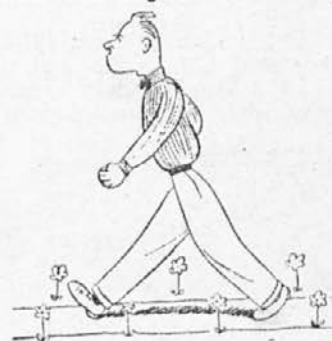
Poobl. civ. geometra in sodna izvedenca

Pelc Zvonimir in Breskvar Janez

Ljubljana, Gosposvetska cesta 3-I poleg Figovca. • Tel. 34-35
izvršujeta delitve zemljišč, ureditve spornih mej, situacijske načrte posestev, horizontalne in vertikalne posnetke terena, nove izmere občin, stavbne parcelacije, komasacije gradilišč in vse potrebne meritve za napravo regulacijskih načrtov.

SPREHOD PRED VEČERJO.

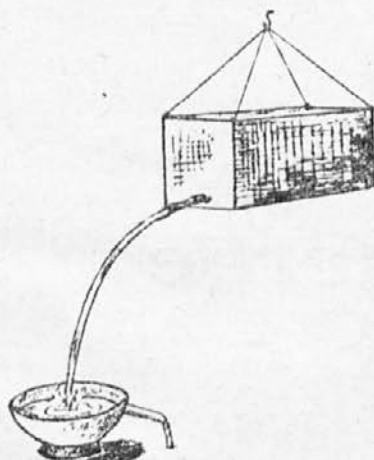
Prišel sem na obisk k znanцу, navdušenemu vrtnarju. Pred večerjo, s katero mi je mislil prav imenitno postreči, mi je dejal, naj se malo sprehodim po vrtu, da bom večerjal z večjim tekom. Ko sem ugovarjal, da bo sprehod gotovo dolgočasen, me je nagnal in dejal: »Tu imaš načrt vseh stezic na mojem peterokotnem vrtu. Pojdi od hiše, ki je zaznamovana s številko 10, na desno proti številki 11 ali pa na levo proti številki 9 in naprej in glej, da ne boš nikdar šel po nobeni stezi dvakrat, a tudi nobene izpuštil, pa boš videl, da sprehod po mojem vrtu ni dolgočasen.«

Mislil sem, da je to tako lahko in sem smej se ubogal. Kaj pravite, kako sem hodil!

NEIZCRPNI STUDENČEK.

Pred leti so nekatere veletrgovine v velikih mestih priredile pravo senzacijo v izložbenih oknih. Gledalci so vsi radovedni strmeli v izložbe, kjer je visela na štirih prav tankih žicah s stropa štirioglasta pločevinasta posoda, polna vode. Iz luknjice v bližini dna je brizgal droben curek v precej globlje na tla izložbe postavljeno skodelico. Iz te skodelice pa je odtekala voda po cevi iz izložbe ven. Ure in ure je tekla voda iz najvišje pločevinaste posode, v katero od nikoder ni bilo videti dotoka, in vendar vode nikdar ni zmanjkalo. Kaj pravite, kako je bilo to mogoče?

od nikoder ni bilo videti dotoka, in vendar vode nikdar ni zmanjkalo. Kaj pravite, kako je bilo to mogoče?

VAN KAIT

KREMA

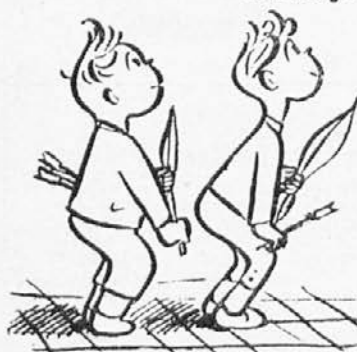
ZOBNA

etko

PLETENINE: jopice, puloverji, sviterji, Jersey-obleke, modni in športni dresi, pijame v volni itd.
TRIKOTAŽA: perilo, bluže, srajce v mako, svilenem in volnenem predivu

F. KOS, Ljubljana, Židovska ulica 5

ZNATI JE TREBA.

že odločil: »Jakec je ustrelil višje! Mihec je ugovarjal in dejal: »Saj niti kvišku nisi pogledal! Kako moreš potem reči kaj takega?« In vendar mu oče ni storil krivice, ker je v resnici lahko ugotovil, katera puščica je letela višje. Kako?

Sosedova dvojčka Mihec in Jakec sta dobila od očeta lepe loke s puščicami. Pridno sta streljala in nekoč priredila tekmo. Oče ju je moral opazovati z balkona drugega nadstropja in biti za sodnika, kdo od njiju zna ustreliti višje. Na dano povelje sta fanta ustrelila z dvorišča puščici, ki sta zleteli istočasno, kakor da bi ju sprožila ena sama roka. Oče ni pogledal niti v višino. Ko sta puščici švignili mimo njega, je oče

KRAVJA KUPČIJA.

Dva kmeta sta se že dolgo prepirala med seboj pri konjski kupčiji. Končno je dejal prodajalec: »Že vidim, vi bi imeli najraje, da bi vam konja podaril. Pa naj bo! Pod enim samim pogojem: Plačajte mi samo žeblje, s katerimi so pribite podkve. Za prvi žebelj mi plačajte eno stotinko lire, za drugega dve, in tako naprej za vsakega naslednjega še enkrat več, pa vam dam konja zaastonj.« Kupec se je popraskal za ušesom in ni vedel, kje tiči past. Seštel je vse žeblje v podkvah in naštel 24 žebeljev. Kaj pravite?

J. VILHAR

U R A R

LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 36

*Ko dneva nam ugasne luč
in stan nam in stezo noč temna pokrije...
Do dneвне svetlobe Vam v žep dajo ključ
trpežne odlične*

»ZMAJ« baterije

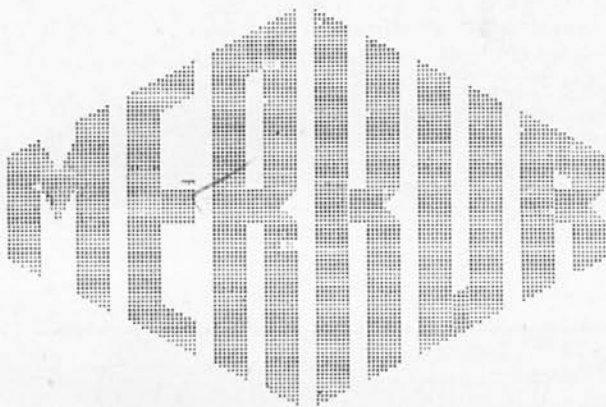
Telefon 27-14

LAŽNIVI KLJUKEC.

vala in mu služila tudi kot kompas. Poslušalci so ga prekinili, češ, naj nikar ne laže. Kaj pravite, ali se je, in če se je, kdaj se je?

Peter je navdušen za izlete in potovanja. Ima eno samo napako, vse preveč posnema Lažnivega kljukca, tako da človek v resnici ne ve, kaj naj mu verjame, ko pripoveduje svoje dogodivščine. Tako je pripovedoval, kako je šel nekoč popoldne prav v smeri proti zahodu čez polje, ko ga je dohitela nevihta, ki ga je kmalu nato nagradila s prelepo mavrico, ki se je pela ves čas pred njegovimi očmi. Končno pa je proti večeru zašel in ni vedel, kako naj ugotovi nebesne strani. Ker pa je imel slučajno pri sebi drobno bučiko, ki je bila magnetna, jo je prav previdno položil v lužo na cesti, tako da je pla-

TVORNICA MILA IN KEMIČNIH IZDELKOV
LJUBLJANA • STARI TRG 17

PARNI KOTEL, LUKNJA V NJEM IN POKROV ZANJO.

izdelati elipsast pokrov, ki se natančno prilega nanjo. Kaj pravite, čemu že toliko let delajo na lokomotivah in vseh drugih parnih kotlih tako drage odprtine in pokrove?

Tale klepar bo sedajle očistil notranjost parnega kotla. Vsi veliki parni kotli imajo namreč tako velike odprtine, da skozi nje lahko zleze delavec in kotel v notranjosti čisti. Te odprtine zapirajo s pokrovi, ki se prilegajo na kotel od znotraj. Pokrovi so seveda nekoliko večji kakor odprtine. Parni pritisk te pokrove s strahotno silo potisne ob kotel, tako da je kotel res vedno neprodušno zaprt. Zanimivo pa je, da so vse te velike odprtine v vseh kotlih vedno elipsaste in nikdar okrogle, čeprav je znano, da je neprimerno lažje izdelati okroglo luknjo in izdelati okrogel pokrov, kakor pa napraviti elipsasto odprtino in

Kadar boste potrebovali kvalitetno galanterijsko modno blago, tedaj pridite v trgovino

Jvana Lupše

na Poljansko cesto št. 1 - „Peglezen“, kjer Vas bodo postregli z najboljšim, kar imajo. Izbrali boste lahko vse za galanterijo, manufakturo in razno modno blago. Prednost: velika izbira in nizke cene!

MAVRICNE MUHE.

Metka in Minka sta neločljivi prijateljici. Tudi na sprehode hodita vedno skupaj. Ko sta nekoč v vročem in soparnem popoldnevu prišli že daleč po polju, je nastopila kar iznenada huda nevihta. Metka in Minka sta se zatekli pod dvojni kozolec in kmalu opazovali, kako se je nad poljem vzpela veličastna mavrica.

»Ko bova šli domov, bova morali hiteti in iti po najkrajši poti; torej

naravnost proti severu. Držati se bova morali smeri, ki vodi desno od mavrice,« je dejala Metka.

»Moiš se,« jo je zavrnila Minka, »sever je na levo od mavrice!«

Katera je imela prav, Metka ali Minka?

IZKOPANI ZAKLAD.

Bilo je več ko pred sto leti, ko je graščak Starograjski našel v preperelih listinah družinskega arhiva spis, iz katerega je zvedel, da je bil na grajskem vrtu zakopan zaklad. Med drugim je bilo v listini napisano takole: Kadar stoji sonce v juniju najvišje, tedaj kaže konica sence najvišjega drevesa v parku mesto, kjer je zaklad zakopan. Na veliko nesrečo pa so največje drevo v parku pred več leti podrli, tako da ni ostalo od njega nič več kakor le štor. Graščak je po srečnem naključju vedel, da je bilo podrto drevo visoko 25 metrov. Ni pa imel nobenega tako visokega droga, da bi ga postavil na štor. Pa je kljub temu lahko ugotovil mesto, kjer je ležal zaklad. Kako je to napravil?

Aleksander M. Friedrich

EKSPORT LESA

Ljubljana, Dunajska 1b, tel. 32-95

STROJNO PODJETJE

Andrej Zupan

IZDELUJE
GASILSKE TEHNIČNE
POTREBŠČINE
CENTRIFUGALNE
ČRPALKE
IN CENTRIFUGE
ZA MLEKO

Ljubljana
CELOVŠKA CESTA 50

LETALSKA SKRIVNOST.

Bilo je v zadnjem letu prve svetovne vojne. Blizu vasi je moralo zasilno pristati vojaško letalo. Vsa vas je drla tja in tudi učitelj in vaški starešina sta šla pogledat to čudo. Pihal je močan veter obema v obraz, ko sta hitela proti letalu. Bila sta še daleč, ko se jima je zazdelo, da bo letalo na strnišču zdaj pa zdaj zletelo in se pognalo proti njima. Vijak se je namreč zelo hitro vrtil, motor pa je tulil, kar je le mogel. Vaški starešina se je kar ustrašil in je že silil, da bi stekla na stran na desno ali na levo, in se tako umaknila letalu. Učitelj pa se ni zmenil za to in je dejal, da nista niti najmanj v nevarnosti tudi za primer, če bi letalo res hotelo zleteti. Zakaj je imel prav?

NAGNJENI ZVONIK.

Vsi vemo, da stoji v mestu Pisa visok in lep, a nagnjen zvonik. Mali Tonček pa je zadnjič odkril nagnjen zvonik precej bliže. Z vlakom sta ga peljala na Gorenjsko stric in mama. Čeprav je Tonček sedel v maminem naročju, je ves čas gledal skozi okno. Ko je vlak že sopihal proti radovljiški postaji, je zakričal Tonček: »Stric, stric, ali vidiš postrani zvonik?« In res! Stric je pogledal skozi okno in videl, da stoji zvonik radovljiške cerkve postrani. Ali je imel mali Tonček prav in je stric videl v resnici nagnjen zvonik?

POGREBNO PODJETJE

Gajšek Juan

OSKRBUJE: vsakovrstne pogrebe, ekshumacije (izkope) in prevoze pokojnih v vse kraje pokrajine, tudi v inozemstvo in obratno po ugodnih cenah, strokovnjaško in strogo po dogovoru.
● Velika izbira lesenih in kovinskih mrljskih krst. ●

Ljubljana, Zaloška cesta št. 1 in 6
Telefon 33-69

SPEDICIJA GROM

LJUBLJANA

Cesta 800 let Ljubljane 14
(pred glavno žel. postajo)
Naslov za brzoj.: „Grom“
Telefon interurban: 24-54
Zastopstvo v vseh večjih
mestih doma in v tujini.

TRGOVCI MED SEBOJ.

Trgovec Platnar je zvedel, da je menda neka velika tvrdka v sednem mestu šla v konkurz. Da bi zvedel čisto resnico, je šel k nekemu bančniku, o katerem je slišal, da čisto natančno ve vso zadevo. Ko je prišel k njemu, je seveda bančnik odklonil vsako pojasnilo, češ da obvestilo, ki ga je dobil, ni uradno in da bo lahko klican

Trgovec Platnar je zvedel, da je menda neka velika tvrdka v sednem mestu šla v konkurz. Da bi zvedel čisto resnico, je šel k nekemu bančniku, o katerem je slišal, da čisto natančno ve vso zadevo. Ko je prišel k njemu, je seveda bančnik odklonil vsako pojasnilo, češ da obvestilo, ki ga je dobil, ni uradno in da bo lahko klican

PARKETI

Cenjene gospodinje! Ne trudite se preveč z drgnjenjem parketov po stanovanjih. Da boste imeli parket spet tak kot nov, za to vam najbolje poskrbi znana delavnica za polaganje in dobavljanje parketov **Briec Josip, Ljubljana, Kolodvorska ulica 28, telefon 37-68.** Tvrdka ima strokovne moči, ki izrabljen parket lepo ostružijo, da je tak kakor nov. Vsa dela izvršuje temeljito in po zmernih cenah.

VAN KAIT

ZA BRITJE

KREMA RAPIDA

na odgovor, če se zve, da je pripovedoval imena. Trgovec je nato dejal bančniku, da se mu itak zdi, za katero tvrdko gre, da bi pa rad vedel zagotovo. Zato mu bo napisal deset imen samih tvrdk. Bankir naj jih pregleda in naj mu pove, če je tudi tvrdka, ki je šla v konkurz, vmes. Tako ne bo izdal nobenega imena in nobene tajnosti. Bančnik je premislil, nato pa pristal. Trgovec je napisal deset imen in jih pokazal bančniku. Ko je prebral imena, je bančnik dejal: »Da, tvrdka, o kateri govorimo, je med temi desetimi.« Trgovec pa je nato dejal: »O, joj, potem sem pa izgubil mnogo denarja,« ter je pokazal s prstom na ime neke tvrdke. Začuden je pogledal bančnik trgovca in vprašal: »Kako pa ste mogli vedeti, da mislim prav to tvrdko?« — »Oh, to je bilo enostavno,« je dejal trgovec. Kako je to dosegel trgovec?

JANKO JAZBEC

urar in draguljar, **Ljubljana**, Miklošičeva cesta 12,
podružnica na otoku Rabu. ● Ure — zlatnina —
srebrnina ● Popravila izvršuje solidno in točno. ●

ROKOVNJASKA ZGODBA.

»Najbolj napet pa je bil tisti prizor v filmu,« pripoveduje ves navdušen Joško, »ko je moral farmar, katerega sta oba roparja ujela, reševati svojo glavo. Oba lopova sta mu v velik zaboj z žaganjem vsula celo vrečico šiber in jih temeljito pomešala med žaganje. Potem pa sta ga gnala pred zaboj in dejala: »Če v petih minutah izbereš šibre iz žaganja in jih spet vse do zadnje spraviš v vrečo, te izpustiva. Če pa tega ne zmoreš, ti bova privezala kamen za vrat in te potopila na mestu tukajle v reko.« Kaj pravite, kaj je napravil farmar, da je v dobrih dveh minutah rešil nalogo in si s svojo bistro glavo odprl pot v svobodo.«

Mostar Franc

livarna kovin

Izdeluje: odlitke tehničnih predmetov, umetnin (kipov, plaket), dalje okovja za stavbe, okraskov itd. iz bron, med, rdeče litine, fosforjevega bronu in drugih specialnih bronov ter aluminija, silumina, litega železa itd.

Ljubljana, Galjevičeva 57, tel. 22-91

Novoletno voščilo

bralcem Slovenčevega koledarja

1	2	3	4	5		6	7	8	9	10		11	12		13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23
24					25						26	27		28	29					30	31				
32						33	34			35		36	37		38	39			40						
41			42		43	44			45		46				47	48				49		50	51		
52		53		54	55	56		57	58		59	60		61			62		63		64		65	66	
	67				68		69			70		71	72			73		74			75				
76		77			78	79			80		81	82		83		84	85			86				87	
	88	89	90	91				92				93	94				95	96				97	98		
99	100	101		102		103	104			105	106				107				108		109			110	
111			112			113	114	115			116	117		118				119		120			121		
122		123			124			125	126			127	128				129	130		131	132			133	
134		135		136			137		138	139						140		141	142		143		144		
145	146					147				148	149				150				151	152					153
154	155		156	157							158	159		160							161			162	
163		164			165		166	167				168					169		170	171			172		
173				174		175		176	177			178	179	180			181		182		183	184			
185			186			187			188	189	190			191		192				193		194	195		
196		197				198	199			200	201			202					203				204		
	205					206	207	208			209	210		211				212		213					
214	215	216			217			218	219			220				221			222	223			224		
225		226	227	228					229	230		231	232			233					234		235		
236			237	238				239		240	241				242			243				244			
245	246			247	248		249		250		251			252			253	254	255		256				257
258	259	260			261	262			263	264					265					266				267	
268		269	270			271	272			273	274				275				276				277		
278			279			280	281			282	283		284				285					286			
287					288			289	290			291	292				293				294				
295		296			297	298			299	300					301				302			303	304		
	305					306	307			308	309			310				311							
312		313						314					315	316				317						318	

Vodoravno: 1. predpisana pristojbina, 6. naše voščilo bralcem Slovencevega koledarja 18. vojaški nastop, 24. Odisejeva domovina, 25. marljiv, 27. predlog, 29. svetopisemsko mesto, 31. kraj ob Soči, 32. ime zadnjega ruskega carja, 34. apetit, 35. latinsko »moli«, 37. del cerkve, 39. proga, 40. surovina, potrebna za vrvi, 41. žensko ime, 44. državni zbor v starem Rimu, 46. prometno sredstvo, 47. obtrgan, 51. pramen svetlobe, 52. pritrdilnica, 53. reka v Turkestanu, 55. vrsta pesnitve, 58. močnik, 60. kratica za tega meseca, 61. poveljujoča pesem, 63. japonska mera, 64. krasen, 66. začetnici priimka in imena mladšega slovenskega pisatelja, 67. član izumrlega naroda, 68. posmrtno bivališče grešnikov, 70. grški otok, 72. predlog, 73. kvartaška igra, 75. rimski bog, 76. oblika pomožnega glagola, 77. dalmatinsko mesto, 79. jeza, 80. dvojica, 82. kazalni zaimek, 83. števniki, 85. srednjeveški strežnik, 86. koroška gora, 87. pritok Urala, 88. neozdravljiva bolezen, 91. najdražje bitje, 92. staroslovanski bog, 94. trop, 96. štajerska reka, 97. čebelji izdelek, 99. dva enaka soglasnika, 101. žensko oblačilo, 104. dišeča rastlina, 106. gorenjska reka, 107. znanost, 108. poljsko delo, 110. predlog, 111. svetopisemska oseba, 112. odmeva, 113. oblika pomožnega glagola, 115. obmorske skale, 117. kratica za sveti, 118. društveni sestanek, 119. površinska mera, 120. del cveta, 121. kratica za odnosno, 122. medmet bolečine, 123. hrvaška reka, 124. kraj na Notranjskem, 126. gozdna rastlina, 128. merilo, 130. gradbeni material, 132. orožje, 133. vprašalni veznik, 134. veznik, 136. čar, 137. arabsko moško ime, 139. nam daje znak za alarm, 140. del spovedi, 142. državni poglavar, 144. staro orožje, 146. kranjska torba, 147. proslavljenost, 149. mlinarska potrebščina, 150. rožni venec, 152. diktat, 154. učenje, 157. priimek najboljšega španskega violinista koncem preteklega stoletja, 159. ljudska pritrdilnica, 160. priimek poljskega astronoma, 162. španski spolnik, 163. peket konjskih kopit, 167. klada, 168. lisa, 171. grško mesto, 173. planinska ptica, 174. vrsta dalmatinskega vina, 177. veznik, 178. latinski predlog, 180. kleč, 181. velika lesena posoda, 184. armenska reka, 185. dlaka, 186. kurirji, 187. tako so naslavljali francoske kralje, 189. otok v Karolini, 192. vrh v Karavankah, 193. gomila, 195. slepi sesalec, 196. osebni zaimek, 197. kal, 199. del noge, 201. angleška dolžinska mera, 202. bajno bitje, 203. madžarsko moško ime, 205. potica, 206. hrvaško »z«, 208. Ibsenova drama, 210. osebni zaimek, 211. časovna doba, 212. romanski predlog, 213. kovina, 214. začetnici imena in priimka slovenskega pisatelja, 216. žensko ime, 217. ribje jajčece, 219. kip, 220. jahanje, 221. otok v zahodni Indiji, 223. afriška ptica, 224. vzklík, 225. močan, 227. glavno mesto ameriške države Georgija, 230. šarasta, 233. japonski plemenitaš, 235. ime slovenske filmske igralka, 236. grški slikar, 238. srbski narodni ples, 239. prva žena, 241. lesena stavba, 242. kaznivo dejanje, 243. riževo žganje, 244. lahko-atletska panoga, 246. romunsko mesto, 248. veznik, 249. njemu, 250. mesto v severni Afriki, 253. italijanski spolnik, 255. osebni zaimek, 256. rimski bog, 258. kratica za nemško delavsko orga-

nizacijo, 260. voz (hrv.), 262. potem, 264. družabna stopnja, 265. poklic, 266. vodni hlapi, 267. oblika pomožnega glagola, 268. veznik, 270. egipčansko božanstvo, 272. luknja, 274. svetopisemska oseba, 275. plin, 276. domača žival, 277. pletena posoda, 278. vrsta premoga, 281. možev oče, 283. nemški predlog, 284. del pohištva, 285. revščina, 287. kuhinjska posoda, 288. čir, 290. plug, 292. otroški naziv za očeta, 293. nižje ljudstvo, 294. stražnik, 295. kemični znak za iridij, 296. vzhodni krivoverec, 298. azijska država, 300. plemeniti kamen, 301. kmetova davščina, 302. žensko ime, 304. kemijski znak za nikel, 305. upravitelj, 307. trojanski junak, 309. ime pisatelja Hamsuna, 310. vrsta opice, 311. grška vodna vila, 312. vas pri Ljubljani, 313. krajevni prislov, 314. strah (hrv.), 315. kemični znak za erbij, 316. teža za boja, 317. vrsta pesnitve, 318. pritrdilnica.

Navpično: 1. ime in priimek kulturnega kritika in urednika, 2. hunski poglavar, 3. mlinsko korito, 4. znamka švicarskih ur, 5. elektrarna pri Mariboru, 6. kratica za srednji, 7. časovno gibanje (tujka), 8. števniki, 9. plačilno sredstvo, 10. kratica za neznanca, 11. nikalnica, 12. kratica za oziroma, 13. predlog, 14. del cveta, 15. arabski knez, 16. ime tatarskega poglavarja iz Gogoljevega romana, 17. del kolesa, 19. saško mesto ob Elbi, 20. dobrovoljno, 21. južni sadež, ki ga uporabljajo v zdravilstvu, 22. dolina v švicarskih Alpah, 23. ime in priimek slovenskega pesnika, 25. veznik, 26. mostiček, 28. določen čas, 30. kratica za kraljevi, 33. začetnici imena in priimka slov. pisatelja, 35. ime mnogih čeških kraljev, 36. ženski glas, 37. Noetov sin, 38. kraj iz Jalenove povesti »Ovčar Marko«, 40. kratica pri naslovih, 42. dovoljeno mi je, 43. del živalskega telesa, 44. igralna karta, 48. kemični znak za barij, 49. vas pri Domžalah, 50. kvartaška igra, 53. finsko pristanišče, 54. vadim, 56. stisnjeni prsti roke, 57. stari oče, 59. veznik, 61. zlato (franc.), 62. pravoslavni duhovnik, 63. špranja, 64. češka reka, 65. vrsta zelenjave, 69. hrib na Dolenjskem, 71. kratica za starejši, 72. predlog, 74. pokrivalo, 78. priimek slov. pesnika, 80. prvi papež, 81. prebivalec države v vzhodni Evropi, 83. doba, 84. del posteljne opreme, 86. dragocen živalski zob, 89. vrh v Julijskih Alpah, 90. znak vladarstva, 92. nas pozimi greje, 93. del obraza, 94. plazilec, 95. žensko ime, 97. poljsko opravilo, 98. vzklík, 100. ljubitelj divjačine, 102. rimska boginja, 103. svod, 105. grški bog, 107. božja čednost, 108. darovalec žrtv pri poganih, 109. krajevni prislov, 110. odredba, 114. jadranski otok, 116. egipčansko božanstvo, 118. mrva, 119. okrajšan veznik, 124. staro glasbilo, 125. sloj, 127. vzhodni krivoverec, 128. žensko ime, 129. delnica, 131. zimsko prevozno sredstvo, 135. stvar, 136. maščoba, 137. severno italijansko mesto, 138. žensko ime, 140. kraj v Istri, 141. bel konj, 143. obvodna žival (2. skl.), 144. zamrzla voda, 145. izbor literarnih del (tujka), 147. jeza, 148. napad, 150. pameten, 151. oseba iz Vombergarjeve »Vode«, 153. priimek slov. pisatelja, 155. muslimansko sveto pismo, 156. dolina, 158. moško ime, 160.

priimek slov. pisatelja, 161. grška črka, 162. finsko jezero, 164. domača žival, 165. žival, ki posnema človeka, 166. košček lesa, 169. poljski pridelek, 170. zlatnik, 172. mera za moč, 174. lepo vedenje, 175. del kolesa, 176. mesto v Argentini, 178. južna rastlina, 179. perzijski kralj, 181. del glave, 182. kemični znak za barij, 183. dragocen kamen, 186. žensko ime, 188. grški bog, 190. neločljiva soglasnika, 191. del telesa, 192. spleteni lasje, 194. mir, 197. dragocena tekočina, 198. staro mesto ob palestinski obali, 200. čreda, 202. del poslopja, 203. otok v Kalifornijskem zalivu, 204. koroški narodni ples, 207. italijanska reka, 209. trojanski junak, 211. sibirski reka, 212. naslov župančičeve pesnitve, 215. cunj, 217. kraj ob Donavi v Banatu, 218. zavratni napad, 221. denarno imetje, 222. reka in dolina v severni Španiji, 224. grška gora, 226. polotok ob Črnem morju, 228. začetnici imena in priimka slov. kiparja, 229. boksarski izraz, 231. vodni hlapi, 232. grški bog pesništva, 233. mednarodni klic na pomoč, 234. okrajšan veznik, 235. ribje jajčece, 237. ognjeni izmeček, 240. umetnost (lat.), 242. živilo, 244. židovsko žensko ime, 245. knjige, ki pišejo o potovanju, 247. rodna zemlja, 249. mesec v letu, 251. žensko ime, 252. brez volje, 254. industrijska rastlina, 256. bolezen, ki jo povzroča komar, 257. cajnica, 259. strahovalnost, 261. senožet, 263. drugi Mohamedov naslednik, 265. bojesten vzdih, 266. samica v domači perutnini, 267. moško ime, 269. nemška reka, 271. ruska reka, 273. priimek znane bavarske umetniške družine, 275. hlapljiva tekočina, 276. črta, ki meji države, 277. kratica za jeseniško tovarno, 279. junak (tujka), 280. določen pas, 282. pritisk, 284. utežna enota, 285. italijansko mesto ob Jadranu, 286. kraj na Primorskem, 289. nižje ljudstvo, 291. francoska reka, 292. reka v vzhodni Aziji, 293. mesto ob Jadranu, 296. uradni spis, 297. plač, 299. priimek slov. skladatelja, 301. nočno zabavišče, 302. vodni pojav, 303. žensko ime, 306. dalmatinski medmet, 308. sebe, 310. začetnici priimka in imena slov. pisatelja, 311. predlog.

»Prav previdno mi vrzi doli tisti zaboj z napisom: Pozor — steklenina.«

Rešitev ugank

Prekratko merilo. Ker je trak pregorel v sredi, je mama od obeh koncev še vedno lahko namerila 70 cm brez napake. Več pa res ni potrebovala za kratke hlače in zato je nič napakega odmerila ni.

Neizčrpni studenček. Skozi drobno stekleno cevko, ki je ukrivljena kakor vodni curek in po kateri se tudi odteka voda, oblizuje, črpa pod dnom postavljena črpalka vodo nazaj v zgornjo posodo. Steklена cevka sega torej skozi dno okroglega posodice.

Slika in okvir. Okvir je stal 600 lir, slika pa 7200 lir, tako da je bila v resnici za 6600 lir dražja kakor okvir.

Sprehod pred večerjo. Možnih je veliko število takih sprehodov. Jaz sem šel takole: od 10 na 9, 2, 1, 5, 11, 8, 6, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 9, 6, 3, 1, 4, 7, 11, 10.

Znati je treba. Ker sta oba bratca res istočasno izstrelila puščici, je hitrejša švignila pred počasnejšo mimo očeta. Prva je zato tudi letela višje, saj je imela večjo hitrost.

Kravja kupčija. Kupec bi se hudo urezal, če bi udaril v roko in napravil predlagano kupčijo. Ena stotinka je res malo. Toda kljub temu bi 24. žebelj sam veljal že 83.886,08 lire. Vsi žebelji skupaj pa bi veljali 167.772 lir in 15 stotink.

Lažnivi kljukec. Mavrica popoldne ne more biti na zahodu. Kljukec je lagal. Pač se da iglo res tako položiti na vodo, da plava; če je magnetna, se v resnici tudi postavi v smer sever—jug.

Parni kotel, luknja v njem in pokrov zanj. Pokrov se mora pritrditi na kotel z notranje strani. Ker je zelo velik, je namreč pritisk nanj tako silen, da ga ne bi bilo mogoče od zunaj z nobenim vijakom dovolj trdno pritrditi na kotel. Kakor hitro pa mora biti pokrov v notranjosti kotla, mora biti dana tudi možnost, da ga vzamemo iz kotla ven (popravilal). Ker pa je pokrov vedno večji kakor luknja, ga pod nobenim pogojem iz kotla ne bi mogli vzeti, če bi bil pokrov okrogel. Elipsast pokrov pa lahko skozi elipsasto odprtino vtaknemo tako, da ga potisnemo podolgem skozi odprtino.

Mavrične muhe. Minka je imela prav, zakaj ob kasnem popoldnevu stoji sonce poleti na zahodu. Mavrica nastane v takem primeru na soncu nasprotni strani, torej na vzhodu. Sever pa je vedno levo od vzhoda.

Izkopani zaklad. Graščak je ob določenem času šel na vrt in navpično postavil na štor 5 metrov dolg drog. Podaljšal je senčno smer za petkratno dolžino sence same. Ko jo je odmeril od štora v ravni črti, kamor je kazala senca, je našel pravo mesto z zakladom.

Letalska skrivnost. V prvih letih letalstva in tudi še v času prve svetovne vojne so letala pri odletu vedno letela v smeri proti vetru. Učitelj je imel zato prav, ko je trdil, da letalo v nobenem primeru ne bo odletelo v isti smeri, kamor piha veter.

Nagnjeni zvonik. Tonček je v resnici videl zvonik, ki je bil nagnjen postrani. Prav tako je videl nagnjen zvonik tudi stric. Zvonik sam pa je stal in stoji seveda navpično. Prevara nastane vedno le zaradi tega, ker je zvonik videti prav z mesta, v katerem vozi vlak v krivini. V krivinah je proga vedno tako nagnjena, da visi ves vlak na notranjo stran, podobno kakor visi kolesar na notranjo stran, kadar zavija. V vlaku se tedaj spremeni zaradi sredobežne sile občutek za navpično smer tudi vsem potnikom. Zanje je zaradi vlakove hitrosti navpična smer v resnici navznoter nagnjena poševna smer. Če gleda skozi okno, se jim vsaka navpična črta v naravi zdi poševna, zato tudi zvonik. Da ta pojav le malokdaj zapazimo, je vzrok v tem, da pravih navpičnic, ki bi se v naših očeh spremenile v nagnjene, v prosti naravi ni mnogo in da je sprememba navpične črte pri razmeroma ne preveliki hitrosti in majhnih krivinah železniških prog neznatna, tako da zahteva veliko višino, da človek zazna razliko. Prav to pa je primer z radovljiškim zvonikom.

Trgovci med seboj. Platnar je napisal devet izmišljenih imen za trdke in eno samo resnično — ime trdke namreč, ki je baje šla v konkurz. Ker je bančnik kljub temu našel med desetimi tudi trdko, ki je šla v konkurz, je Platnar vedel vse.

Rokovnjaška zgodba. Farfar je malo pomislil, prijel zaboj, v katerem je bilo žaganje s šibrami, stopil do kolen v reko in zaboj potunkal v vodo. Stresal je zaboj nalahko, voda pa je medtem sproti ves čas odplavljala žaganje. Težke šibre so seveda lezle vedno bolj proti dnu zaboja. Na koncu so ostale v zaboj le šibre.

Rešitev križanke

Vodoravno: 1. tarifa, 6. Srečno novo leto, 18. parada, 24. Itaka, 25. priden, 27. iz, 29. Damask, 31. Kanal, 32. Nikolaj, 34. tek, 35. ora, 37. kor, 39. tir, 40. predivo, 41. Ela, 44. senat, 46. vlak, 47. obran, 51. soj, 52. da, 53. Amu, 55. ep, 58. sok, 60. t. m., 61. oda, 63. ri, 64. lep, 66. S. Z. (Simčič Zorko), 67. Ober, 68. pekel, 70. Kos, 72. pri, 73. poker, 75. Amor, 76. bo, 77. Omiš, 79. srd, 80. par, 82. to, 83. eno, 85. paž, 86. Obir, 87. Or, 88. rak, 91. mati, 92. Perun, 94. čreda, 96. Paka, 97. sat, 99. il, 101. krilo, 104. meta, 106. Sora, 107. veda, 108. žetev, 110. od, 111. Job, 112. ori, 113. bi, 115. čeri, 117. sv., 118. seja, 119. ar, 120. lat, 121. odn., 122. ar, 123. Una, 124. Lož, 126. resa, 128. mera, 130. les, 132. meč, 133. li, 134. ker, 136. mik, 137. Ali, 139. sirena, 140. kes, 142. car, 144. lok, 146. cekar, 147. slava, 149. sito, 150. molek, 152. narek, 154. uk, 157. Sarasate, 159. ja, 160. Kopernik, 162. el, 163. topot, 167. tnal, 168. madež, 171. Atene, 173. orel, 174. opolo, 177. ako, 178. ad, 180. čer, 181. čeber, 184. Aras, 185. las, 186. sli, 187. sire, 189. Angaur, 192. Kepa, 193. kup, 195. krt, 196. on, 197. klica, 199. nart, 201. jard, 202. vila, 203. Tibor, 205. sraka, 206. sa, 208. Nora, 210. vi, 211. leto, 212. di, 213. nikel, 214. I. C. (Ivan Cankar), 216. Iva, 217. ikra, 219. soha, 220. ježa, 221. Kuba, 223. noj, 224. ej, 225. jak, 227. Atlanta,

230. pisana, 233. samuraj, 235. Ita, 236. Apel, 238. kolo, 239. Eva, 241. lopa, 242. rop, 243. arak, 244. skok, 246. Arad, 248. ko, 249. mu, 250. Tripolis, 253. il, 255. on, 256. Mars, 258. O. T., 260. čvor, 262. nato, 264. stalež, 265. stan, 266. para, 267. bo, 268. ter, 270. Amon, 272. jama, 274. Aron, 275. etan, 276. mula, 277. koš, 278. orehovec, 281. tast, 283. an, 284. stol, 285. beračija, 287. ponev, 288. tvor, 290. ralo, 292. atek, 293. raja, 294. redar, 295. Ir, 296. Arij, 298. Anam, 300. marmor, 301. bera, 302. Vida, 304. Ni, 305. ekonom, 307. Ajas, 309. Knut, 310. maki, 311. najada, 312. Ig, 313. tjakaj, 314. avet, 315. Er, 316. tara, 317. balada, 318. da.

Navpično: 1. Tine Debeljak, 2. Atila, 3. raka, 4. Iko, 5. Fala, 6. sr., 7. ritem, 8. eden, 9. ček, 10. N. N., 11. ni, 12. oz., 13. od, 14. lat, 15. emir, 16. Taras, 17. os, 19. Aken, 20. rad, 21. anis, 22. Davos, 23. Alojz Gradnik, 25. pa, 26. brv, 28. rok, 30. kr, 33. J. S. (Josip Stritar), 35. Otokar, 36. alt, 37. Kam, 38. Rodine, 40. P. n., 42. smem, 43. rep, 44. as, 48. Ba, 49. Vir, 50. remi, 53. Abo, 54. urim, 56. pest, 57. ded, 59. ko, 61. or, 62. pop, 63. reža, 64. Laba, 65. por, 69. Krim, 71. st, 72. po, 74. kapa, 78. šali, 80. Peter, 81. Rus, 83. era, 84. odeja, 86. okel, 89. Ak, 90. krona, 92. peč, 93. nos, 94. črv, 95. Ada, 97. setev,

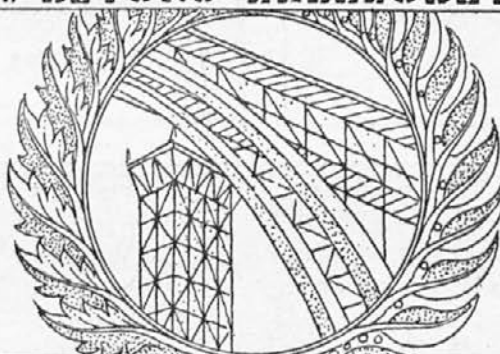
98. av, 100. lovec, 102. Ira, 103. obok, 105. Ares, 107. vera, 108. žrec, 109. tam, 110. odlok, 114. Iz, 116. Isis, 118. seno, 119. al, 124. lira, 125. plast, 127. Arij, 128. Meta, 129. delež, 131. sani, 135. reč, 136. mast, 137. Ala, 138. Ivana, 140. Koper, 141. ser, 143. raka, 144. led, 145. antologija, 147. srd, 148. ataka, 150. moder, 151. Kne, 153. Plestenjak, 155. koran, 156. dol, 158. Elo, 160. Kač, 161. eta, 162. Enare, 164. pes, 165. opica, 166. klin, 169. repa, 170. cekin, 172. erk, 174. oljka, 175. os, 176. Oran, 178. agava, 179. Darij, 181. čelo, 182. Ba, 183. rubin, 186. Slava, 188. Eros, 190. nj, 191. ud, 192. kita, 194. pokoj, 197. kri, 198. Askalon, 200. trop, 202. veža, 203. Tiburon, 204. rej, 207. Arno, 209. Ahil, 211. Lena, 212. Duma, 215. capa, 217. Plok, 218. atentat, 221. kapital, 222. Aran, 224. Atos, 226. Kerč, 228. T. K. (Tine Kos), 229. avt, 231. sopara, 232. Apolon, 233. SOS, 234. ak, 235. ikra, 237. lava, 240. aras, 242. riž, 244. Sara, 245. potopisi, 247. domovina, 249. maj, 251. Ita, 252. len, 254. lan, 256. malarija, 257. košarica, 259. teror, 261. rovt, 263. Omar, 265. stok, 266. pura, 267. Bojan, 269. Ren, 271. Neva, 273. Asam, 275. eter, 276. meja, 277. KID, 279. heroj, 280. cona, 282. tlak, 284. stot, 285. Bari, 286. čedad, 289. raja, 291. Orne, 292. Amur, 293. Reka, 296. akt, 297. jok, 299. Mav, 301. bar, 302. val, 303. Ada, 306. ma, 308. se, 310. M. A. (Medved Anton), 311. na.

GRADBENO IN TESARSKO PODJETJE
KAVKA KAREL
PODBLAŠČENI GRADITELJ IN TESARSKI MOJSTER
ŽIBERTOVA 11 LJUBLJANA TEL. 20-50

GRADI VSA V GRADITELJSKO IN TESARSKO
STROKO SPADAJOČA DELA VSEH VRST

STANOVANJSKE UPRAVNE IN INDUSTRIJSKE
ZGRADBE V BETONU ŽELEZOBETONU ZIDU

STREHE STROPOVE MOSTOVE IN OSTALE
LEŠENE KONSTRUKCIJE DOPUSTNIH IZMER

ZLOŽLJIVE LEŠENE ZGRADBE: STANOVANJSKE
GOSPODARSKE ŠOLSKÉ BOLNIŠNICE IN DRUGE

TEHNIČNA PISARNA: PROSPEKTI · NAČRTI
PRORAČUNI · CENITVE · INFORMACIJE · I.T.D.

SVOJIM CENJ. ODJEMALCEM SE PRIPOROČA

AVGUST

AGNOLA

LJUBLJANA, NASPROTI NEBOTIČNIKA

Škodljivce in drugo golazen v hiši, skladišču, vrtu
in na polju pokončujte z ustreznimi
strokovno sestavljenimi

Ing. Prezlevimi preparati

Številne zahvale in priznalne izjave!

ING. PREZELJ

pooblaščen agronom
specialist za rastlinske bolezni
(fitopatolog)

LJUBLJANA, Wolfova ulica 3-I

Uradne ure od 8. do 12.

SE PRIPOROČA
CENJENEMU
OBČINSTVU

Foto-Studio

Halynski

SOLIDNO DELO
ZMERNE CENE!

LJUBLJANA, ULICA 3. MAJA 5. - TEL. 37-47

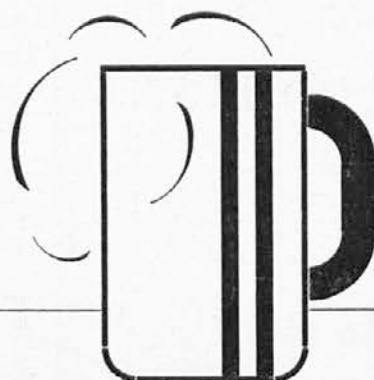
ROBERT MIHOR

MESTNI TESARSKI MOJSTER
DEVINSKA 5 - TELEF. 36-47

ŽELI VSEM SVOJIM CENJ. NAROČ.
NIKOM BLAGOSLOVLJENE BOŽIČNE
PRAZNIKE IN MIRNO NOVO LETO

DELNIŠKA DRUŽBA
**PIVOVARNE
UNION
LJUBLJANA**

PIVO • PEKOVSKI KVAS • ŠPIRIT

**PERILO
MODNE
PLETENINE
IN ČEPICE**

kupite pri ALOJZIJ POTRATO, prej

JOS. KUNC & Co.

LJUBLJANA — MIKLOŠIČEVA CESTA ŠT. 32
FRANČIŠKANSKA UL. 2 — TELEFON 80-13, 82-46

Radio, pisalni, računski in razmnoževalni stroji

RADIO
MEHANIČNA
DELAVNICA

RADIOVAL, LJUBLJANA

Telefon 33-63

DALMATINOVA ULICA ŠT. 13
poleg hotela Štrukelj

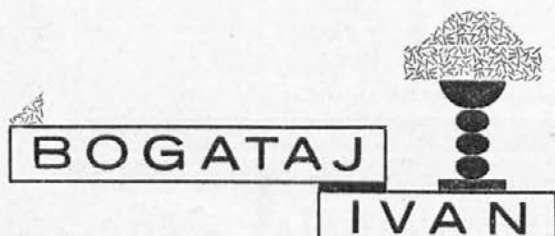
**RUDOLF
DERŽAJ**

ŽAGE — JERMENA IN
TEHNIČNI MATERIJAL

LJUBLJANA
Kolodvorska 28, tel. 22-02

A. ČERNE, graveur
LJUBLJANA - TELEFON 38-61

štamplje
etikete
tisk z jekloreza

ELEKTRIČNO PODJETJE
Izvršuje vse električne instalacije in
popravila. TRGOVINA IN ZALOGA
vseh vrst instalacijskega materiala.
Elektromotorji stalno na zalogi. Stro-
kovno in solidno delo. Cene nizke.

LJUBLJANA - KONGRESNI TRG 19
poleg nunske cerkve — Tel. 20-03

Specialna zaloga ključev
za vsakovrstne ključavnice

STRAŽIŠAR AVG.

TRGOVINA Z ŽELEZNINO

LJUBLJANA

Gospodsvetska cesta 2, tel. 40-60

**MIHELIČ
BOGDAN**

URAR

Strokovno popravljam ure, zlate in
srebrne predmete ter jih predelujem
v najmodernejših oblikah. Kupujem
dobro ohranjene ročne in žepne ure.

LJUBLJANA, Mestni trg 17

LJUDSKA KNJIŽNICA
PROSVETNA ZVEZA

Knjižnica šteje nad 20.000 knjig ter je na raz-
polago občinstvu dnevno od 8. do 12. ure do-
poldne in od 2. do 5. ure popoldne razen nedelj
in praznikov. Izposojuje tudi na deželo proti
malenkostni odškodnini. Izposojujejo se istotam
diapozitivi, skioptikoni, epidiaskopi in kino-
aparati za družine, društva in kongregacije. Na
razpolago ogromna garderoba in zbirka iger.

LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA 7

MAKS JERAS

Bonboni, čokolada, keksi

LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA 34 — TELEFON 38-36

Juan Lupše

Galanterija - manufaktura - moda
Velika izbira - nizke cene

Poljanska cesta števil. 1 — Peglezen

Naročajte naše časopise

Edini verski list »**RAST**«

Edino leposlovno revijo

»**DOM IN SVET**«

Berite knjige

naših knjižnih zbirk

»**SLOVENČEVE
KNJIŽNICE**«

in »**SVETA**«

Mestna hranilnica ljubljska

Pupilarno varni zavod!
Sodno depozitni oddelek
Hranilniki
Tekoči račun

Za vse vloge in obveze jamči
Mestna občina ljubljanska

Vse, kar potrebujete za nego polti, zob ter druge potreščine, ki spadajo v drogerijsko stroko, boste dobili v že priznani drogeriji

SPORT

v Stritarjevi ulici 6

Samo dobro in poceni blago! — Solidna in točna postrežba!

ETIKETE

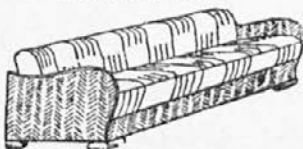
GRAVER
JOŠKO DOLENC
Ljubljana, Mestni trg 5-I
Telefon 44-25

Dekoracija! Montiranje zastorov!
Tapetništvo

Telefon 20-42

FRANC JAGER
LIUBLJANA - Sv. Petra cesta št. 17

Zaloga vseh vrst modrocev, modernih kavčev in vseh vrst najfinejše žime — Konkurenčne cene — Solidna izdelava

MANUFAKTURNA
TRGOVINA

Zajc Joško

Ljubljana

Nabrežje 20. septembra
Poleg tromostovja

Julij *Zupan*

VELETRGOVINA Z VINOM

LJUBLJANA

FRANKOPANSKA ULICA

5

(POLEG GOSTILNE KERŠIČ, ŠIŠKA)

*F*aradi soboslikarskih, ple-skarskih in črkoslikarskih del ne bodite v skrbeh, kdo Vam jih bo izdelal po Vašem okusu. — Vedno in ob vsaki taki priložnosti se obrnite na priznano strokovno delavnico

VOJSKA STANE

GRADIŠČE ŠT. 3

TELEFON ŠT. 39-60

Zaupajte svoje prihranke

VZAJEMNI POSOJILNICI

r. z. o. j.

v Ljubljani, Miklošičeva c. 7
v lastni palači,

ki deluje že nad 50 let

Hranilne vloge obrestuje po dogovoru in sicer po 3%, 2% in 1% in je zanje podana popolna varnost v nepremičninah in gotovini

MANUFAKTURA

Brata Vlaj

Vedno prvovrstno blago!
Nizke cene!

Lastne kovinske izdelke; paramente, cerkvene in družbene zastave; spominske žebličke, trake in nastavke; kipe iz lipovega lesa ali alabastra itd., nabavite v kvalitetni izvedbi pri tvrdki

„NAŠA SLOGA“, Ljubljana

Dunajska c. 17, tel. 39-71, ali podružnici ZAGREB, Bakacheva ulica 11. Zahtevajte cenik in neobvezne ponudbe!

MANUFAKTURNA

„PRI ZVONU“

TRGOVINA

I. Strojanišek

LJUBLJANA - PRED ŠKOFIJO ŠT. 21

poleg magistrata

se priporoča za nadaljnji cenjeni obisk

Ročna dela

Monogrami

MATEK & MIKEŠ

LJUBLJANA - FRANČIŠKANSKA UL.

NASPROTI UNIONA

Hranilnica kmečkih občin v Ljubljani

MIKLOŠIČEVA CESTA ŠT. 19, PALAČA VZAJEMNE ZAVAROVALNICE
Telefon 21-83 • Poštni predal 211 • Rač. poš. hran. 10.545

Edini pupilarno varen zavod kmečkih občin, kjer nalagajo tudi sodišča in občine denar nedoletnih, skrbilencev, preklicancev, ustanov, ubožnih in drugih javnih zakladov, varščin, zapuščin itd. — Hranilne vloge se obrestujejo najugodnejše. Za varnost vlog jamči 16 velikih kmečkih občin-ustanoviteljc z vsem premoženjem in vso davčno močjo. — Posojuje svoj denar na posestva in občinam proti amortizaciji na menice proti mesečnemu odplačevanju. Spekulacija z vlogami izključena, ker je hranilnično poslovanje v smislu pravil pod nadzorstvom komisarja. Poslovne ure za stranke so vsak dan, izvenredno nedelje in praznike, od 8. do 12. ure.

Vse

najboljše potrebščine za sport in
turizem dobite edino in vedno le
pri ugledni sportni tvrdki

KOLB & PREDALIČ - Kongresni trg 4

Vsak dober in skrben gospodar ve,

da je potrebno vsaj enkrat na leto temeljito snaženje in oljenje pisarniških strojev, ker se s tem podaljša življenjska doba stroja v brezhibnem delovanju. ● Strokovno in hitro Vam popravi ali osnaži Vaše stroje specialna delavnica Everest servis v Prešernovi ul. 44 in to po solidni ceni. Torej pregledajte Vaše stroje in pokličite tel. 26-36.

Da bi bilo leto 1945 bolj srečno, želi vsem

Everest

SERVIS

Everest servis ima mehanike specialiste za

- radio aparate
- pisalne stroje
- računske stroje
- nalična peresa
- foto aparate
- register blagajne
- gramofone
- numeratorje

KAZALO

Koledarski del	1—15	Jože Krivec: Bilo je nekoč	80
Mitja Šarabon: Uvodna 1945	16	Severin Šali: Dvospev (pesem)	81
Riko Debenjak: Sv. Miklavž v stolnici (slika)	17	Luka Kramole: Meško med svojimi farani	82
Marija Jelen-Brenčičeva: Božična uspavanka (pesem)	18	Ksaver Meško: Pot (pesem)	83
Stanko Janežič: Staroletni blagoslov	19	Ob 100 letnici pesnika Simona Gregorčiča in devetdeset-	
Lavrič Vinko: Magnifikat (pesem Kraljice)	22	letnici nadškofa dr. F. Sedeja	84
Cvetko Golar: Božič (pastirska pesem)	26	Fr. Jesenovec: Prelatu dr. Antonu Brezniku v spomin	86
Razširjena fronta	27	K 100 letnici rojstva Josipa Jurčiča	87
France Kremžar: Obrambni boj slovenskega naroda	29	Tine Debeljak: Pogovor z Rikom Debenjakom	88
Pogreb Jelendolskih žrtev	33	VI. Pfeifer: Nekaj nar. pregovorov iz vrhniške okolice	91
France Pernišek: Nov red v družbo	35	Dr. V. Meršol: Napredek v zdravljenju nalezljivih bolezni	92
Tine Debeljak: Padlim mladim književnim talentom —		Inž. Zupee Franjo: Obnovitev kmečkih domov	97
žrtvam revolucije (Fr. Balantič, St. Vuk, L. Piščanec,		Jože Dular: Žebelj	105
Fr. Prelog, L. Grozde, Fr. Kremžar)	43	Dr. Sergij Vilfan: Naše lesene listine	106
Viktor Steska: Slovenci in Irci	54	Karel Mauser: Zegnanje	111
Dr. Aleš Ušeničnik — zlatomašnik	56	Janko Hafner: Premog, vir energij in oče surovin	113
K osemdesetletnici rojstva J. E. Kreka	56	Srečko Baraga: Na Snežnik, na Snežnik! (potopis)	119
Polde Kemperle: Dr. Anton Gregorčič	57	Dva važna knjižna dogodka	123
Joško Krošelj: Tri zgodbee o dr. Korošcu	61	Drago Potočnik: Denarne nakaznice	125
A. B.: Dušica šla je pred oltar (pesem)	65	Jos. Vole: Nemir v tistem velesovskem kotu	128
Janez Jalen: Markušev vol	66	Lea Fatur: Pravljičica o kraljici-gosji pastirici	133
Dr. Rudan: Krvnikova hiša v Ljubljani	67	Viktor Steska: Pri striču na počitnicah	138
Dr. Ivo Česnik: Turki na Goriškem	71	Smešnice	142
Iv. Trinko: Vrata v Čedadu (risba)	73	Inž. A. Neřima: Električna kuhinja v gospodinjstvu	143
Šibe potresa reši nas, o Gospod (Ob 50 letnici potresa v		Uganke	145
Ljubljani)	74	Novoletno voščilo bralcem Slov. koledarja (križanka)	150
Boža Anžič—Bara Remec: Rožnovenski Mariji (pesem)	79	Rešitev križanke in ugank	152

Naslovna stran je tiskana s tribarvnimi izvirnimi lesorezi Marijana Tršarja.

Naš vsakdanji kruh

Priznано je, da peče DOLINARJEVA PEKARNA odličен kruh. — Dobro in skrbno pripravljаnje testa ter pravilno zapečen kruh je najbolj priznано delo in pohvala vsaki gospodinjji.

Tako priznanje gotovo zasluži dolgoletna in ugledna ljubljanska pekarna kot je DOLINARJEVA, ki jo sedaj vodi po svojem uglednem pokojnem soprogu — gospa Dolinarjeva.

Dolinarjeva pekarna

na Poljanski cesti št. 19, telef. 30-56

Vam obenem postreže z raznimi slaščicami ter peče tudi po naročilu.

STROJNO PODJETJE

R. WILLMANN

LIUBLJANA, SLOMŠKOVA ULICA 3

Telefon 20-55

Beneški jarmeniki, cirkularke, nihalne žage najnovejše sestave, brusilni stroji. Železni deli k pogonu mlinskih kamnov, zatvornice. Transmisijski deli, kakor osovine, ležišča, spojke, jermenice vseh vrst in velikosti. Rebraste cevi iz kovanega železa in s prav ugodnim grelnim učinkom. Elektrotovorna in jamska dvigala, vitli, dvigalne in transportne naprave. Projektiranje in opremljanje žag, mlinov in drugih industrijskih naprav.

Vsakovrstna popravila strojev! — Razne ponudbe brezplačno! — Na željo obisk strokovnjaka!

HRVATSKA DEŽELNA BANKA D. D.

PODRUŽNICA LJUBLJANA

CENTRALA: ZAGREB. PODRUŽNICE: BEOGRAD, CRIKVENICA, KARLOVAC,
OSIJEK, SUŠAK, NOVI SAD, ZEMUN

DELNIŠKA GLAVNICA KN 100.000.000'—
REZERVE KN 50.000.000'—

IZVRŠUJE VSE BANČNE POSLE V TUZEMSTVU IN INOZEMSTVU

NAJSTAREJŠE ŠPEDICIJSKO
PODJETJE V LJUBLJANSKI POKRAJINI
Ustanovljeno l. 1876

R. RANZINGER

PREVOZ POHIŠTVA S POHIŠTVE- NIMI VOZovi IN AVTOMOBILI

Lastno koncesionirano carinsko posredni-
štvo. — Koncesionirana javna skladišča z
direktno zvezo s progo državnih železnic.
Zastopstvo v vseh trgovskih in industrij-
skih centrih tu- in inozemstva

LJUBLJANA

Brzjav. naslov: Ranzinger — Telef. 20-60, 31-60

